

ISSN: 2147-1061

ANAYASA HUKUKU DERGİSİ
JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW
REVUE DE DROIT CONSTITUTIONNEL

Cilt: 14/Sayı: 28
Volume: 14/Issue: 28
Yıl/Year: 2025

Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği (Anayasa-Der) Yayını
Published by the Association of Research on Constitutional Law (ARCL)
Publiée par l'Association de Recherches en Droit Constitutionnel (ARDC)

Anayasa-Der, IACL (Anayasa Hukuku Uluslararası Derneği) üyesidir
ARCL is member of the IACL/ARDC est membre de l'AIDC

ANAYASA HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

TR Dizin Hukuk Veri Tabanında Dizinlenmektedir

Anayasa Hukuku Dergisi
Journal of Constitutional Law/Revue de Droit
Constitutionnel

“Hakemli Dergidir”/“*Peer reviewed Journal*”

Cilt: 14/Sayı: 28
Volume: 14/Issue: 28
Yıl/Year: 2025

Yayın Sahibi/Publisher: Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği adına
Prof. Dr. Didem Köse

**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/
Responsible Manager:** Prof. Dr. Didem Köse

**Yayıncının Adı/
Name of Publishing Company:** Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği

Basımcının Adı/Printed by: Net Kırtasiye Tanıtım ve Matbaa San. Tic. Ltd.
Şti. (Net Copy Center)
(Sertifika No/Certificate No.: 47334)
Tel: 0212 249 40 60

Basıldığı Yer/Place of Publication: İnönü Cad. Beytülmalcı Sk. No: 23/A
Gümüşsuyu/Beyoğlu-İstanbul

Basım Tarihi/Publication Date: 2025

Yönetim Yeri/Place of Management: Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği
Kasap İsmail Sok. No: 7/5
Hasanpaşa-Kadıköy/İSTANBUL

E-posta/E-mail: anayasader@gmail.com.tr

Yayın Dili/Published on Language: Bilimsel - Türkçe/İngilizce/Fransızca

Yayın Türü/Type of Publication: Bu dergi yılda iki sayı olarak yayınlanan uluslararası, sürekli hakemli bir hukuk dergisidir/
This journal is a peer-reviewed international law journal published two times in a year

Basılı ISSN: 2147-1061
Online ISSN: 2149-4150

Makale gönderimleri Dergipark sayfamızdan yapılabilmektedir. /
Submissions for articles can be made via the Dergipark portal.

Diğer tüm konular için iletişim adresimiz/
For all other matters, our contact address is:
anayasahukukudergi@gmail.com

Bu dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir.
Articles published in this journal represent only the views of the contributors.

Copyright © 2025

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, Prof. Dr. Didem Köse'nin yazılı izni olmadan, fotokopi yoluyla veya elektronik, mekanik ve sair suretlerle kısımları veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz, kayda alınamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be copied, reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior expressed permission in writing by Prof. Dr. Didem Köse

ANAYASA HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ
Kasap İsmail Sok. No: 7/5 Hasanpaşa, Kadıköy/İSTANBUL

ONURSAL BAŞKAN/HONORARY PRESIDENT

Prof. Dr. İbrahim Özden Kaboğlu - Marmara Üniversitesi (E)

BAŞ EDİTÖR/EDITOR IN CHIEF

Doç. Dr. Erkan Duymaz, İstanbul Üniversitesi

EDİTÖRLER/EDITORS

*Doç. Dr. Sezen Kama Işık, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Evra Çetin, İstanbul Okan Üniversitesi*

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

*Prof. Dr. İbrahim Özden Kaboğlu - Marmara Üniversitesi (E)
Prof. Dr. Christina Murray - Cape Town University
Prof. Dr. Eric Sales - Université de Montpellier
Prof. Dr. Ozan Erözden - Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr. Selda Çağlar - Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Bertil Emrah Oder - Koç Üniversitesi
Prof. Dr. Didem Köse - Bahçeşehir Üniversitesi (E)
Doç. Dr. Özen Ülgen Adadağ - Galatasaray Üniversitesi
Dr. İlker Gökhan Şen - University of Bergen*

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

*Prof. Dr. Rainer Arnold, University of Regensbourg
Prof. Dr. César Landa Arroyo, Ponticia Universidad Catolica del Peru
Prof. Dr. Yadh Ben Achour, Université de Cartage
Prof. Dr. Eva Brems, Ghent University
Prof. Dr. Marcelo Figueiredo, Pontifica Universidade Catolica de Sao Paulo
Prof. Dr. Thomas Fleiner, Université de Fribourg
Prof. Dr. Lauréline Fontaine, Sorbonne nouvelle-Paris 3
Prof. Dr. Aurore Gaillet, Université de Toulouse
Prof. Dr. Lech Garlicki, European Court of Human Rights
Prof. Dr. Tania Groppi, Université de Siena
Prof. Dr. Vicki Jackson, Harward School of Law
Prof. Dr. Mo Jihong, Institute of Law, Chinese Academy of Social Sciences
Prof. Dr. İoanna Kuçuradi, Maltepe Üniversitesi
Prof. Dr. Jean Marcou, Université de Grenoble
Prof. Dr. Bertrand Mathieu, Université Paris-Sorbonne
Prof. Dr. Jean Morange, Université de Limoges
Prof. Dr. Raul Pangalangan, University of Philippines
Prof. Dr. Michel Rosenfeld, Cardozo School of Law
Prof. Dr. Martin Scheinin, European University Institute
Prof. Dr. Eivind Smith, University of Oslo
Prof. Dr. Adrienne Stone, University of Melbourne
Prof. Dr. Elena-Simina Tanasescu, University of Bucarest*

İÇİNDEKİLER/INDEX/SOMMAIRE

SUNUŞ/FOREWORD	IX
----------------------	----

MAKALELER/ARTICLES

Araştırma Makaleleri/Research Articles

The Transformation of the Principle of Separation of Powers and Its Impact
on the Role of the Turkish Constitutional Court

*Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Türk Anayasa Mahkemesi'nin Rolü
Üzerindeki Etkisi*

Seda Dunbay 215

Nam Et Ipsa Scientia Potestas Est: 1982 Anayasası Döneminde Meclis
Araştırması Komisyonları

*Nam Et Ipsa Scientia Potestas Est: Parliamentary Inquiry Committees Under
the 1982 Constitution of Republic of Türkiye*

Seda Özkan..... 249

The Effectiveness of the Turkish Constitutional Court Amidst a Pattern of
Judicial Defiance

*Devam Eden Tutmalarda AYM Kararlarını Tanımama Pratiği ve Anayasa
Mahkemesinin Etkililiği*

Necdet Umut Orcan 315

6284 Sayılı Kanun Kapsamında Tedbir Kararları ve Gerekçeli Karar Hakkı
*Protective Measures and the Right to a Reasoned Judgment Under
Law No. 6284*

Hilmi Can Turan 357

Venedik Komisyonu: Kuruluşu, İşleyişi ve Etkileri Üzerine Anayasal Bir
Değerlendirme

*The Venice Commission: A Constitutional Assessment of Its Establishment,
Functioning and Impact*

Fatma Duygu Bozkurt 405

SUNUŞ

2025 yılının son günlerine girerken, kısa bir süre önce yayımlanan 27. sayının hemen ardından, Anayasa Hukuku Dergisi'nin 28. sayısını okuyucularımıza takdim etmekten mutluluk duyuyoruz.

Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği (ANAYASA-DER) yayını olan Anayasa Hukuku Dergisi, 13 cilt, 26 sayı basılı yayının ardından 27. sayı ile birlikte yoluna yalnızca dijital ortamda devam etmeye başlamıştı. Dijital yayın hayatının ikinci sayısı olan 28. sayıda, Türkçe ve İngilizce dillerinde beş hakemli araştırma makalesi yer alıyor. Dr. Öğr. Üyesi Seda Dunbay'ın "The Transformation of the Principle of Separation of Powers and Its Impact on the Role of the Turkish Constitutional Court (Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Türk Anayasa Mahkemesi'nin Rolü Üzerindeki Etkisi)"; Dr. Seda Özkan'ın "Nam Et Ipsa Scientia Potestas Est: 1982 Anayasası Döneminde Meclis Araştırması Komisyonları (Nam Et Ipsa Scientia Potestas Est: Parliamentary Inquiry Committees under the 1982 Constitution of Republic of Türkiye)"; Dr. Öğr. Üyesi Necdet Umut Orcan'ın "The Effectiveness of the Turkish Constitutional Court Amidst a Pattern of Judicial Defiance (Devam Eden Tutukluluklarda AYM Kararlarını Tanımama Pratiği ve Anayasa Mahkemesinin Etkililiği)"; Dr. Hilmi Can Turan'ın "6284 Sayılı Kanun Kapsamında Tedbir Kararları ve Gerekçeli Karar Hakkı (Protective Measures and the Right to a Reasoned Judgment under Law No. 6284)" ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma Duygu Bozkurt'un "Venedik Komisyonu: Kuruluşu, İşleyişi ve Etkileri Üzerine Anayasal Bir Değerlendirme (The Venice Commission: A Constitutional Assessment of Its Establishment, Functioning and Impact)" başlıklı yazıları bu sayıda okuyucularla buluşuyor.

Değerli çalışmalarıyla Anayasa Hukuku Dergisine katkı sunan Yazarlara, bu sayıda görev alan Kıymetli Hakemlere ve başta Legal Yayıncılık çalışanları olmak üzere emeği geçen herkese içten teşekkürler.

İyi okumalar ve gelecek sayıda görüşmek dileğiyle,

23.12.2025

Doç. Dr. Erkan Duymaz

FOREWORD

As the final days of 2025 approach, shortly after the publication of issue 27, it is with great pleasure that we present issue 28 of the Journal of Constitutional Law to our readers.

The Journal of Constitutional Law, a publication of the Association of Research on Constitutional Law (ANAYASA-DER), transitioned exclusively to a digital format with its 27th issue, subsequent to the publication of 13 volumes and 26 printed issues. The second issue of the digital publication, issue 28, contains five peer-reviewed research articles in Turkish and English: “The Transformation of the Principle of Separation of Powers and Its Impact on the Role of the Turkish Constitutional Court” (in English) by Assistant Professor Seda Dunbay; “Nam Et Ipsa Scientia Potestas Est: Parliamentary Inquiry Committees under the 1982 Constitution of Republic of Türkiye” by Dr. Seda Özkan; “The Effectiveness of the Turkish Constitutional Court Amidst a Pattern of Judicial Defiance” (in English) by Assistant Professor Necdet Umut Orcan; “Protective Measures and the Right to a Reasoned Judgment under Law No. 6284” by Dr. Hilmi Can Turan and “The Venice Commission: A Constitutional Assessment of Its Establishment, Functioning and Impact” by Assistant Professor Fatma Duygu Bozkurt.

We would like to express our sincere gratitude to the authors who have contributed to the Journal of Constitutional Law with their valuable work, to the esteemed referees who served on this issue, and to everyone involved, especially the staff at Legal Publishing.

We hope you enjoy reading this issue, and look forward to your contribution to the next one.

23 December 2025
Assoc. Prof. Erkan Duymaz

MAKALELER/ARTICLES

- Araştırma Makalesi -

THE TRANSFORMATION OF THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS AND ITS IMPACT ON THE ROLE OF THE TURKISH CONSTITUTIONAL COURT*

*(KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE TÜRK ANAYASA
MAHKEMESİ'NİN ROLÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ)*

Seda Dunbay**

ABSTRACT

Türkiye's recent constitutional amendments have profoundly impacted the separation of powers, particularly the judiciary. This article focuses on the Constitutional Court as the guardian of the constitutional order under the presidential government system established in 2017. In this regime, the President of the Republic holds executive authority and can issue decrees directly based on the Constitution, eliminating the legislature's

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 22.08.2025 tarihinde Yayınevimize ulaşmış olup, 29.09.2025 tarihinde birinci hakem; 01.12.2025 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

This article is the extended version of the paper “The Constitutional Court’s Role in a System with Compromised Separation of Powers: A Focus on the Turkish Case,” delivered orally on July 15, 2025, at the “Courts and Judicial Independence” session of the 28th World Congress of the International Political Science Association in Seoul (July 12–16, 2025), and not previously published.

** PhD, Assistant Professor of Constitutional Law, Başkent University Faculty of Law, Ankara, Türkiye; sedadunbay@baskent.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2331-059X>

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support
Bu makaleye atıf için; Dunbay, Seda, “The Transformation of the Principle of Separation of Powers and Its Impact on the Role of the Turkish Constitutional Court”, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt No.: 14, Sayı No.: 28, 2025, s. 215-248.

traditional role in authorizing executive decrees. This shift has enabled the executive to engage in legislative-like activity, albeit with constitutional limitations, increasing the significance of the Constitutional Court. The Court is now responsible for reviewing presidential decrees issued during ordinary times to ensure compliance with the Constitution in both form and substance. This paper aims to assess whether the 2017 regime change—establishing a strongman presidency—has weakened the Constitutional Court in practice. To answer this question, a retrospective explanation will first be offered within the context of the 1961 Constitution. This will be followed by a comparative analysis of the initial and recent versions of the 1982 Constitution, illustrating the extent of shifts in the separation of powers. Additionally, this paper will consider the Court’s current function in a nation facing democratic performance challenges, raising the question of whether the Court risks becoming a tool for de-constitutionalization or if it can still serve as a protector of constitutional order.

Keywords: Separation of Powers, The Turkish Constitutional Court, The 1961 Constitution, The 1982 Constitution, Presidential System

ÖZ

Türkiye’de son dönemde gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri, özellikle yargı organı olmak üzere, kuvvetler ayrılığı ilkesini derinden etkilemiştir. Bu makale, 2017 yılında kurumsallaştırılan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi çerçevesinde anayasal düzenin koruyucusu olarak Anayasa Mahkemesi’ne odaklanmaktadır. Söz konusu rejimde Cumhurbaşkanı yürütme yetkisini elinde bulundurmakta ve kararnameleri doğrudan Anayasa’ya dayanarak çıkarabilmektedir. Bu durum, kararnamelerin çıkarılmasında yasamanın geleneksel rolünü ortadan kaldırmıştır. Böylece yürütmenin, anayasal sınırlamalar saklı kalmak kaydıyla, yasama benzeri bir faaliyet yürütmesi mümkün hale gelmiş; bu da Anayasa Mahkemesi’nin önemini artırmıştır. Mahkeme artık olağan dönemlerde çıkarılan cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin hem şekil hem de esas bakımından Anayasa’ya uygunluğunu denetlemekle sorumludur. Bu çalışma, 2017’deki rejim değişikliğinin, “güçlü lider başkanlığı”nı tesis eden dönüşümün, Anayasa Mahkemesi’ni fiiliyatta zayıflatıp zayıflatmadığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu soruya yanıt verebilmek için öncelikle 1961 Anayasası bağlamında geriye dönük bir açıklama sunulacaktır. Bunu takiben, 1982

Anayasası'nın ilk ve güncel versiyonlarının karşılaştırmalı bir analizi yapılacak ve kuvvetler ayrılığındaki değişimlerin boyutu ortaya konacaktır. Ayrıca, demokratik işleyiş bakımından sorunlarla karşı karşıya bulunan bir ülkede Mahkeme'nin mevcut işlevi de ele alınacak; bu bağlamda anayasal düzenin aşındırılmasına hizmet eden bir araç hâline gelme riski taşıyıp taşımadığı yahut hâlâ anayasal düzenin koruyucusu rolünü üstlenip üstlenemediği sorusu gündeme getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kuvvetler Ayrılığı, Türk Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası, 1982 Anayasası, Başkanlık Sistemi

Introduction

Considering the historical evolution of constitutionalism from past to present, it would not be inaccurate to state that the emergence of constitutional review represents the most striking development. For, through this development, the principle of constitutional supremacy has been carried beyond a merely theoretical framework, and its sustainability in practice has been secured. The review of whether norms comply with the constitution not only ensures the continued existence of this principle, but also constitutes a safeguard for the separation of powers¹ — a doctrine indispensable to the construction of a democratic state governed by the rule of law. It is hardly surprising to claim that it performs—or ought to perform—such a function, for as Montesquieu asserted in *The Spirit of the Laws*, where there is no separation of powers, “there is no liberty”². In essence, a state structure that ensures constitutional review can be considered to have made considerable progress toward a liberal democracy.

However, what would occur in a context where the separation of powers is not sufficiently ensured? The purpose of this paper is to provide an answer to this question. In pursuit of this objective, the study undertakes a focused analysis of the Turkish case from a constitutional

¹ Evgeni Tanchev, “Constitutional Review Design and Functions Implications For the Separation of Powers”, accessed July 20, 2025, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2015\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2015)021-e).

² Charles Louis de Secondat de Montesquieu, *L'Esprit des Lois* (Lavigne, 1844), 106, https://archive.org/details/bub_gb_T5Ia1umY0TYC/page/n5/mode/2up.

law perspective. What, then, justifies our decision to focus this evaluation specifically on the case of Türkiye? The primary reason prompting our decision to conduct this evaluation is the profound and radical amendments made to the current 1982 Turkish Constitution, particularly those enacted in 2007, 2010, and most notably in 2017. The particular emphasis we place on these three constitutional amendments arises from the fact, as argued in a previous study, that they brought about a “regime transformation through the implementation of ‘flawless’ constitutional engineering”³.

The reason for placing particular emphasis on the regime transformation lies in the abandonment of the parliamentary system, which had been in force de jure since the adoption of the 1961 Constitution and, de facto, can be traced, despite certain nuances⁴, back to the period of the 1924 Constitution. In other words, a significant transformation occurred with the change in the method of the President’s election in 2007, which conferred upon the office a far more substantial role in the functioning of the political regime, thereby creating the potential for a legitimacy crisis within the executive branch. The 2010

³ Ömer Faruk Gençkaya and Seda Dunbay, “A ‘flawless’ constitutional engineering Project in Turkey: regime transformation through constitutional amendments of 2007, 2010, and 2017”, *The Theory and Practice of Legislation*, no. 12 (2) (2024):135-154

⁴ When examining the fundamental provisions of the 1924 Constitution, it becomes clear that, in contrast to its predecessor, the 1921 Constitution, it does not establish a high degree of rigid unity among the branches of power. Although Article 5 explicitly provides that legislative and executive powers are vested in the Grand National Assembly of Türkiye, it further specifies that executive authority shall be exercised not by the Assembly itself, but through a President of its choosing and a Council of Ministers appointed by the President. Therefore, while the system may, in certain respects, resemble a conventional model, elements characteristic of a parliamentary regime can also be identified in the functioning of the political system. For similar views in this regard, see: Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* [Ottoman-Turkish Constitutional Developments] (YKY, 2011), 296; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* [Turkish Constitutional Law] (Yetkin, 2022), 29; Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku-Anayasa Metni ve 11. Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* [Constitutional Law – The Constitution and the European Convention on Human Rights Prepared in Accordance with Protocol No. 11] (Turhan Kitabevi, 2013), 130; Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (Ekin, 2023), 31.

constitutional amendment referendum, however, “with the claim of ending juristocracy, focused on weakening judicial independence”⁵. Ultimately, with the elimination of the Prime Minister and the Council of Ministers from the system in 2017, the dual executive structure was replaced by a single-person executive organ, embodied in a President directly elected by popular vote.

In the context of the new political regime, which has been in practice since 2018 and is referred to by various names⁶ but is essentially a deviated form of a pure presidential system⁷, the relationship between the executive and legislative branches has been restructured. The structure of a strong, single-person presidency has brought the executive’s regulatory decrees to the forefront. In this context, the review of the constitutionality of presidential decrees, which represent a

⁵ Yunus Sözen, “Demokrasi ve Otoriterlik Arasında: Başkanlık Sistemine Geçiş Siyaseti” [Between Democracy and Authoritarianism: Politics of the Transition to a Presidential System] *Cogito* no. 74 (2013): 228.

⁶ In the official publication of the ruling Justice and Development Party, Türkiye Bülteni, before the 2017 constitutional amendment referendum, the new political regime was referred to as the “Presidential Government System”. Cevdet Yılmaz, “Editörden” [From the editor], accessed July 20, 2025, <https://www.akparti.org.tr/media/e15jv1ue/2017-nisan.pdf>; However, the latest political regime is also considered a deviated form of a pure presidential system and is frequently referred to as the “Turkish-style presidential system.” Demirhan Burak Çelik, “Parlamentar Gelenegimiz, Otoriterleşen Demokrasimiz ve Türk Tipi Başkanlık Sistemi” [Our Parliamentary Tradition, Our Authoritarianizing Democracy, and the Turkish-Type Presidential System], *Cogito*, no. 74 (2013): 201-212.

⁷ The reason for characterizing it as a deviated form of a pure presidential system lies in the weakening, rather than the strict and complete implementation, of the principle of separation of powers. In particular, the constitutional authority granted to both the President, who serves as head of state and of the executive, and the Grand National Assembly of Türkiye to call for the renewal of elections constitutes one of the principal arguments underlying our assessment. While we characterize the system as a deviation from a pure presidential model, Kemal Gözler has also emphasized that the new system of government does not constitute a presidential system. On the contrary, in terms of the relationship between the legislature and the executive, it resembles a ‘weird form of parliamentary system’. Professor Gözler has even argued that this new type of institutional relationship could be described as a ‘parliamentary system without a prime minister’. Kemal Gözler, *Elveda Anayasa-16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler* [Adieu Constitution: Criticisms of the Constitutional Amendment that we will Vote on April 16, 2017] (Ekin, 2017), 16.

serious exception to the non-delegation nature of legislative power, has become increasingly important. More specifically, within the newly structured relationship between the legislative and executive branches, the Constitutional Court—as the guardian of the constitutional order—stands as the sole institution capable of addressing systemic dysfunctions in the operation of the regime through its constitutional review function. However, for this role to have practical significance, the binding nature of the Court’s decisions on the legislative, executive, and judicial organs, administrative authorities, and all individuals and legal entities must be enforced in practice, rather than remaining merely a formal provision of the Constitution.

Therefore, this paper aims to assess whether the 2017 regime change—which established a strongman presidency—has weakened the Constitutional Court in practice. A comparative analysis of the initial and most recent versions of the 1982 Constitution will illustrate the extent to which the separation of powers has shifted. Additionally, it will examine the Court’s current function in a country facing democratic performance challenges, raising the question of whether the Court risks becoming a tool for de-constitutionalization or retains its capacity to serve as a protector of constitutional order.

In this context, we will initially focus on the emergence of a specialized judicial body in Türkiye tasked with constitutional review **(I)**. To that end, we will begin with a retrospective analysis of the period under the 1961 Constitution **(A)**, followed by an examination of the initial version of the 1982 Constitution, which remains in force today **(B)**. Subsequently, particular attention will be given to the impact of the 2017 constitutional amendment on the functioning of the Constitutional Court **(II)**. This section will first examine the refinements imposed on the Court prior to the transition to a deviated presidential system **(A)**, and then consider whether the Court, rather than continuing to act as a guardian of the constitutional order, now faces the risk of becoming an instrument for maintaining the system despite its inherent flaws **(B)**.

I- The Emergence and Early Functioning of the Constitutional Court in Türkiye

The 1961 Constitution marks a milestone in Turkish constitutional history, as it established a distinct branch of the judiciary responsible for

reviewing the conformity of legal norms with the Constitution (A). The 1982 Constitution, which entered into force following the 1961 Constitution and has since undergone numerous amendments⁸, reflects a more executive-oriented approach to constitution-making (B).

A- A retrospective look at the 1961 Turkish Constitution Period

1- Shifting from Fusion to Separation of Powers: The Impact on Guaranteeing Constitutional Supremacy

The 1921 and 1924 Constitutions did not include any provisions concerning the review of constitutionality. It had to await the adoption of the 1961 Constitution for the establishment of a court with exclusive jurisdiction over constitutional matters to take place.⁹ Although the establishment of the Constitutional Court is explicitly enshrined in that foundational text, evidence exists suggesting that the idea of judicial review of the constitutionality of laws in Turkish legal history predates it.¹⁰

⁸ The 1982 Constitution, which remains in force, has been amended a total of 19 times. The first of these amendments was enacted in 1987, five years after its promulgation. For the full text of all constitutional amendments, see the official website of the Grand National Assembly of Türkiye. “1982 Anayasası Metin ve Değişiklik Bilgileri” [Information on the Text and Amendments of the 1982 Constitution], accessed July 22, 2025, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi-metin-degisiklik>.

⁹ Following the incorporation of provisions concerning the Constitutional Court in the 1961 Constitution, Law No. 44 on the Establishment and Procedure of the Constitutional Court was enacted on April 22, 1962.

¹⁰ Serkan Yolcu, “Anayasa Tarihimizden Bir Keşif: Türkiye’de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi İlk Defa Ne Zaman Denendi?” [An Insight into Our Constitutional History: When Was the First Attempt to Review the Constitutionality of Laws in Turkey?], *Anayasa Yargısı*, no. 2 (2023): 87-114. As noted by the author, the decision rendered by the Council of State (Şurayı Devlet) on December 7, 1914, during the Ottoman period, constitutes the earliest instance of constitutional review in Turkish legal history. As the author notes, the Council of State did not function as a Constitutional Court during the period of its establishment and operation. However, in the non-binding opinion it delivered upon consultation on the specified date, it employed the technique of interpretation in conformity with the Constitution. This isolated opinion is thus considered significant. The author also highlights that between the proclamation of the Republic and the adoption of the 1961 Constitution, the issue of judicial review of the constitutionality of laws was raised by the Court of Cassation in 1927 and 1931, and by a first-instance court judge in 1949; “1876 Kânûn-ı Esâsî” [The 1876 Constitution] accessed July 23, 2025, <https://www>.

The fact that the formation of the Court was enabled not by the 1924 Constitution but by the subsequent 1961 Constitution is no coincidence. This distinction is closely related to how each of these foundational texts shaped the relationship among the three fundamental branches of power that constitute the structural pillars of the state. The 1924 Constitution vested the authority to represent the nation and to exercise sovereignty on its behalf exclusively in the Parliament.¹¹ In other words, the framers of the Constitution adopted the principle of parliamentary supremacy.¹²

Furthermore, the principle of the supremacy of the Constitution is explicitly established in Article 103, which provides that: “*Laws cannot contradict the Constitution. The provisions of the Constitution are fundamental legal rules that bind the legislative, executive, and judicial branches, administrative authorities, and individuals.*” Building on this, one may argue that the responsibility for preventing constitutional violations rested with the legislature, as the constitutional system was structured around a model in which all powers were concentrated in parliament. While the Constitution included a provision that left no room for doubt regarding its supremacy, it failed to establish a mechanism to ensure its implementation in practice.

This situation essentially stems from the Rousseau-inspired notion of sovereignty embedded in the Constitution, which regards sovereignty as “*nothing more than the exercise of the general will*”¹³—that is, a

anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-kânûn-i-esâsî/. In our view, another significant aspect of this important finding—brought to light by Serkan Yolcu—lies in the fact that the Council of State (Şurayı Devlet) rendered such a decision despite the existence of Article 64 of the Kanun-ı Esasi. According to that provision, any review of constitutional compliance was to be conducted by the Heyet-i Ayan, whose members were appointed by the Sultan.

¹¹ Article 4 of the 1924 Turkish Constitution.

¹² Ömer Anayurt, “1924 Anayasası’nda Temel Hak ve Hürriyetler” [Fundamental Rights and Freedoms under the 1924 Constitution], Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, no. 2 (2003), accessed July 23, 2025, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789861>. As the author emphasizes, the principle of parliamentary supremacy virtually constitutes the backbone of the Constitution.

¹³ Jean-Jacques Rousseau, *The Social Contract* (Penguin, 2004), 26.

*“majoritarian understanding of democracy”*¹⁴. The Rousseauian conception of sovereignty inherently entails its *“inalienable and indivisible”*¹⁵ character. Within this framework, just as the general will is regarded as *“infallible, incapable of error, always just, and directed toward the public good”*¹⁶, the parliament—which exercises sovereignty on its behalf—is likewise assumed to possess these same attributes. That is to say, *“limiting the powers of the legislature would be tantamount to restricting the national will, which would, in turn, limit the sovereignty of the nation”*.¹⁷ In summary, the constitutional review was deemed unnecessary, as *“the parliament assumed responsibility for ensuring that enacted laws conformed to the Constitution”*.¹⁸

On the other hand, it is worth noting that although the principle of parliamentary supremacy was clearly articulated in theory, in practice, the executive authority—consolidated within the parliament—came to occupy a dominant position.¹⁹ This, in essence, highlighted for future constitution-makers the necessity of establishing the Constitutional Court, which constitutes one of the most essential mechanisms of checks and balances.

The 1961 Constitution stipulates that the competent authorities would exercise the sovereignty granted to the nation within the constitutional framework established for them.²⁰ Thus, the principle of *“constitutional supremacy”*²¹ began to hold significance not only in theory but also in practice, thereby strengthening the normative force of the constitution within the legal system. This also indicates that one of

¹⁴ Ergun Özbudun and Ömer Faruk Gençkaya, *Democratization and the Politics of Constitution-Making in Turkey* (Central European University Press, 2009), 12.

¹⁵ Rousseau, op. cit. , 26-27.

¹⁶ Salim Işık, “J. J. Rousseau ve Egemenlik Anlayışı Üzerine” [On J. J. Rousseau and His Perception of Sovereignty], *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 8, (2017): 90.

¹⁷ Özbudun and Gençkaya, op. cit. , 12.

¹⁸ Mümtaz Soysal, *Anayasaya Giriş* [Introduction to the Constitution] (İmge, 2011), 241.

¹⁹ Ibid. , 11.

²⁰ Article 4 of the 1961 Turkish Constitution.

²¹ Following Article 8 of the 1961 Constitution, laws may not conflict with it.

the essential requirements of being a state governed by the rule of law has been fulfilled.²²

Another important point to highlight concerns the formulation of the relationship between the legislative and executive powers. While taking a step toward establishing the Constitutional Court, the 1961 constitution-maker also adopted the parliamentary system as the form of government. Furthermore, this demonstrates the transition from the unity of authority to the separation of powers at the constitutional level.

In brief, the responsibility of monitoring whether the political movement holding the majority stays within the constitutional limits was shifted from the legislature to a higher judicial body, whose decisions are binding on all individuals and institutions. Such a move is not surprising, as the conditions under which the 1924 and 1961 Constitutions were drafted are quite different. In the case of the former, the focus was on the struggle to implement reforms aimed at finalizing the state's foundation.²³ In contrast, the latter concentrated on “*the establishment and preservation of political democracy*”²⁴, considering the brief experience gained from the transition to a multi-party system in 1946.

2- Composition and Role of the Constitutional Court

In this context, it would also be useful to examine how members of the judicial body with exclusive jurisdiction over constitutional matters are selected. The Constitutional Court, composed of twenty judges, is less influenced by the executive and legislative branches in the selection of its members, particularly in comparison to higher judicial bodies and the Court of Accounts. Stated differently, only five of the twenty constitutional judges are appointed by the parliament²⁵, while two are

²² Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş [State and Democracy: An Introduction to Constitutional Law] (Fakülteler Matbaası, 1981), 155.

²³ Bülent Tanör, İki Anayasa 1961-1982 [Two Constitutions 1961-1982] (XII Levha, 2012), 14.

²⁴ Ibid.

²⁵ The framers of the 1961 Constitution established a bicameral parliamentary structure. Accordingly, Article 145 stipulated that three members of the Constitutional Court would be elected by the National Assembly and two by the Senate of the Republic.

selected by the President of the Republic²⁶. This may also be interpreted as a reflection of the effort to distance the legislative and executive powers—even indirectly—from influencing the Constitutional Court, which is an integral part of the independent judiciary. On the other hand, a deliberate preference was given to strengthening the influence of the legislative branch in the selection of members, compared to the executive. This choice may have been motivated by the desire to avoid rendering the legislative body—which represents the sovereign nation—ineffective in the process of selecting members for the Constitutional Court responsible for reviewing the constitutionality of the laws it enacts.

The responsibilities and powers granted to the Constitutional Court, regarded as “*an effective weapon in the defense of popular sovereignty*”²⁷, also constitute a key component of the institutional framework. Under the original version of the 1961 Constitution, the primary responsibilities of the Constitutional Court included reviewing the constitutionality of laws and the rules of procedure of the bicameral legislature, as well as adjudicating in its capacity as the High Court of Appeal.

On the other hand, no provision is made regarding whether a review would be conducted for constitutional amendments. We consider it an odd stance not to explicitly grant the Constitutional Court the authority to review constitutional amendments, both in form and substance, given that the Constitution is the supreme legal document of a state. The basis of our view in this regard stems from the fact that, to use the Constitution’s own language, Article 8, titled “*The Supremacy and Binding Force of the Constitution*”, explicitly states that “*laws shall not be in conflict with the Constitution*”. To put it more clearly, if the fundamental purpose of constitutional adjudication is to protect the constitutional order against the potentially tyrannical tendencies of a political view that has secured a majority in parliament, then exempting

²⁶ Pursuant to Article 145 of the Constitution, one of the two members to be appointed by the President was to be selected from among the candidates nominated by the Military Court of Cassation.

²⁷ Edward Dumbauld, “Judicial Review and Popular Sovereignty”, *University of Pennsylvania Law Review*, (1950): 205, accessed July 23, 2025, https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8188&context=penn_law_review.

legislative activities related to constitutional amendments from such review becomes difficult to justify.

In practice, the Constitutional Court has tended to regard itself as competent to review constitutional amendments.²⁸ In other words, the Constitutional Court did not regard the absence of a clear provision in the original version of the 1961 Constitution concerning the review of constitutional amendments as a limitation on its authority. Nevertheless, the 1971 revision of the Constitution sought to place a restriction on the Constitutional Court's tendency to review such amendments both in terms of form and substance. Under the said revision, a provision was introduced allowing for the review of constitutional amendments in terms of their conformity with the procedural requirements stipulated in the Constitution. It should be noted that, despite the limitation introduced in 1971, the Constitutional Court continued, albeit indirectly, to engage in substantive review of constitutional amendments.²⁹

The 1971 constitutional revision introduced the “*decree with the force of law*”³⁰, which had not been part of Turkish constitutional law

²⁸ Selin Esen, *İptal Davası ve İtiraz Yolunda Anayasa Mahkemesi'nin Yaptığı İlk İnceleme* [The First Review Conducted by the Constitutional Court in Action for Annulment and Claim of Unconstitutionality], (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1996) 13, accessed July 23, 2025, <https://xfs-1.ikon-x.com.tr:8880/mulkiye/2015/09/16.pdf>; Erdal Abdulhakimoğulları and Metin Baykan, “Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi” [Judicial Review of Constitutional Amendments], *Ankara Barosu Dergisi*, no. 3 (2012): 23-26, accessed July 23, 2025, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397977>.

²⁹ Esen, *İptal Davası...*, 13; Abdulhakimoğulları and Baykan, ‘Anayasa Değişikliklerinin...’, 25.

³⁰ Article 64 of the 1961 Constitution, which contains provisions regarding the duties and powers of the Turkish legislature, was amended to add the provision: “The Grand National Assembly of Türkiye may grant the Council of Ministers the authority to issue decrees with the force of law on certain matters through legislation.” Please refer to the following article to assess both the legal and political background of the introduction of decrees having the force of law into the Turkish constitutional system within the context of parliamentary records: Seyit Günel, “Kanun Hükmünde Kararname Kurumunun Türk Anayasa Hukukuna Girişi – Siyasal ve Hukuksal Arka Plan” [The Introduction of the Decree-Law Institution into Turkish Constitutional Law – Political and Legal Background], *Yasama Dergisi*, no. 15, (2010): 65-92, accessed July 25, 2025, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1121159>.

until then, and marked the first step in expanding the executive's powers relative to the legislature. However, this revision did not include a provision permitting the issuance of decrees having the force of law during states of emergency or war. Thus, in the final nine years of the 1961 Constitution, the Council of Ministers, as the politically active branch of the executive, was authorized to issue decrees having the force of law only during ordinary periods, and only if the legislature had enacted an enabling law. As is evident from their name, the significance of these decrees, which have an effect equivalent to that of laws, lies in their capacity to amend or repeal existing legal provisions.³¹ In other words, they have constituted an exception to the principle of non-delegation of legislative power, favoring the executive branch. Indeed, for precisely this reason, their conformity with the Constitution, just like that of laws, has been placed under the jurisdiction of the Constitutional Court.³²

Ultimately, examining the nature of the decisions rendered by the Constitutional Court is essential for understanding the importance that the drafters of the 1961 Constitution attached to the concept of constitutional review. The original text of the Constitution explicitly provides that decisions delivered following such review are final.³³ However, as part of the 1971 amendments, a provision was added stipulating that decisions may not be announced until their written reasoning has been finalized. It is also expressly stated that annulment decisions rendered as a result of cases brought before the court shall not have retroactive effect. Apart from all these, it should also be noted that the decisions of the Court are binding not only on the legislative, executive, and judicial organs but also on all administrative authorities and on both natural and legal persons.

³¹ Ergun Özbudun, "1961 ve 1982 Anayasalarında Kanun Hükmünde Kararnameler" [Decrees Having the Force of Law in the 1961 and 1982 Constitutions], *Anayasa Yargısı*, no. 2, (1985): 228.

³² They are subject to a constitutionality review pursuant to the final paragraph of Article 64. It has also been explicitly emphasized that decrees with the force of law, issued based on an enabling law, cannot address fundamental rights and freedoms, as well as political rights and duties, as specified in the Constitution."

³³ The first paragraph of Article 152 of the original text of the 1961 Turkish Constitution.

B- The initial version of the 1982 Turkish Constitution

The original text of the current Constitution of the Republic of Türkiye was adopted through the referendum held on 7 November 1982. The reason for starting in this way lies in the fact that the Constitution in question has undergone several amendments since it entered into force.³⁴ The primary purpose of this subsection is not to conduct a comprehensive examination of the original 1982 Constitution. Rather, it is necessary first to identify whether any differences exist concerning the position of the Constitutional Court compared to the preceding Constitution.

To highlight the significance of the role of the said high court within the constitutional system, it is worthwhile to focus on how the principle of constitutional supremacy has been addressed. As with their predecessors, the drafters of the 1982 Constitution chose to include a provision on the “*binding nature and supremacy of the Constitution*”³⁵ in the section on general principles. In line with the title, it is emphasized that the Constitution establishes a set of fundamental rules that bind not only the political, judicial, and administrative organs of the state but also all individuals without exception. This provision is supported by the second paragraph, which underscores that laws cannot contradict the Constitution.³⁶

Although binding force and supremacy are complementary concepts, we consider that the constitution-maker sought to convey an implicit message by placing one before the other. In other words, this

³⁴ The 1982 Constitution has undergone a total of 19 amendments to date. To review all amendments from the beginning to the present, you may consult the official website of the Grand National Assembly of Turkey. “1982 Anayasası Metin ve Değişiklik Bilgileri” [Text of the 1982 Constitution and Amendment Information], accessed July 25, 2025, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi-metin-degisiklik>.

³⁵ There is a minor difference between the two Constitutions in terms of their titles. While the 1961 Constitution refers to “The Supremacy and Binding Nature of the Constitution”, the 1982 Constitution reverses the word order, stating “The Binding Nature and Supremacy of the Constitution.”.

³⁶ The minor difference in the article title is also reflected in the text. Article 8 of the 1961 Constitution begins by emphasizing that laws cannot contradict the Constitution. In contrast, Article 11 of the 1982 Constitution opens by declaring that the provisions of the Constitution are binding on the legislative, executive, and judicial organs, administrative authorities, and all individuals.

message seems to be aimed at the Constitutional Court's approach during the previous period, particularly regarding its stance on the review of constitutional amendments. It would be worthwhile to consider, in general terms, whether this issue, which prompts us to think in this way, might have any impact on practice. At the outset, it would be appropriate to briefly clarify what the principle of the Constitution's binding force signifies in the context of the judiciary.

In the general principles of the Constitution, it is expressly stated that independent courts exercise judicial power on behalf of the Turkish nation. For this power to operate, a concrete dispute requiring resolution must exist. Resolving such disputes entails applying the relevant legal provisions in force to the case at hand. In the Turkish legal system, unlike the American model of diffuse review, there exists a high court dedicated exclusively to constitutional review, consistent with the European model. Accordingly, not every court is authorized to conduct constitutional review; when in doubt as to the constitutionality of a provision, a court may refer the matter to the Constitutional Court either *ex officio* or upon finding a party's claim to be well-founded. Moreover, during the proceedings, a constitutional violation may also arise from the interpretation of the legal provisions to be applied in resolving the dispute by other ordinary courts.³⁷ Certainly, preventing such a violation is of utmost importance; however, when it does occur, it is crucial for the maintenance of the rule of law that it be subject to review by the Constitutional Court.³⁸ The key conclusion to be drawn here is that the Constitutional Court's interpretation of the constitutional provisions is binding and final.³⁹ In other words, as noted at the outset, if the constitution-makers intended to send an implicit message to the Constitutional Court, which had previously tended to engage in substantive review of constitutional amendments, this may not have been particularly appropriate.

³⁷ Ümit Güveyi, "Anayasaya Sadakat Yükümlülüğü Ekseninde Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay İlişkisi" [Relationship Between the Constitutional Court and the Court of Cassation on the Axis of the Obligation of Loyalty to the Constitution], *Anayasa Yargısı*, no. 2 (41) (2024): 178.

³⁸ *Ibid.*, 185-186.

³⁹ *Ibid.*, 187.

Following this assessment, it would be pertinent to examine the legal character of the Constitutional Court's decisions. Consistent with its predecessor, the 1982 Constitution likewise incorporates a distinct provision within this context. In this regard, it is first affirmed that the decisions of the Constitutional Court are final. Moreover, it is emphasized that where a finding of unconstitutionality leads to annulment, the decision cannot be declared before its reasoning has been issued in writing.⁴⁰ The decisions rendered by the Constitutional Court do not have retroactive effect. However, once published in the Official Gazette, they become binding on the three branches of the state, administrative authorities, and both natural and legal persons.⁴¹ This means that, just like the provisions of the Constitution, no organ, institution, or individual can disregard the decisions of the Constitutional Court, which can be considered the guardian of the Constitution.

At this stage, considering the constitutional significance of its decisions, it is appropriate to examine the composition of the Constitutional Court and the mechanisms governing the appointment of its members. Under the original text of the 1982 Constitution, the Constitutional Court comprised eleven principal members and four substitute members. Compared to the previous period, the number of members was notably reduced. The key question concerns who is responsible for selecting its members. Compared to the previous period, a significant difference can be observed in this regard. More specifically, substantial authority has been granted to the President, who represents the branch of the executive not accountable to the legislature.⁴² In other words, the member selection method based on shared authority under the

⁴⁰ The first paragraph of Article 153 of the 1982 Turkish Constitution.

⁴¹ The fifth and final paragraphs of Article 153 of the 1982 Turkish Constitution.

⁴² According to Article 146 of the original text of the 1982 Constitution, most candidates for the Constitutional Court were nominated by the Court of Cassation, the Council of State, the Military Court of Cassation, and the High Military Administrative Court. In brief, nine members in total were selected from the aforementioned high courts. Additional nominations came from the General Assembly of the Court of Accounts and the Council of Higher Education. The President selected the constitutional judges from among these nominees and also personally appointed three principal members and one substitute member from among senior administrative officials and practicing lawyers.

European model envisaged by the 1961 Constitution gave way to a new phase in which the legislative body was entirely excluded, and the President was granted the authority to select and appoint members, primarily from among candidates nominated by the high judicial bodies.⁴³ This reflects the explicit preference of the constitution's drafters. While the relationship between the legislative and executive branches was designed similarly to the previous period under a parliamentary system, the dominant inclination was to place the executive in a stronger position relative to the legislature.⁴⁴

In line with this preference, it is also necessary to briefly address the regime of decrees with the force of law, which extends beyond the 1971 constitutional amendments, as these are significant for the scope of the Constitutional Court's review authority. It is first necessary to define the scope of the Constitutional Court's authority to conduct constitutional review. Then, clarifying whether any exceptional categories are excluded from such review will help elucidate the issue. Accordingly, laws, the Rules of Procedure of the Grand National Assembly of Türkiye, and decrees having the force of law issued during ordinary periods are subject to constitutional review for both their form and substance. However, it is further stipulated—similar to the provision introduced by the 1971 amendments—that constitutional amendments may be reviewed only on procedural grounds. During ordinary times, the decrees having the force of law may be enacted by the Council of Ministers for a limited duration, provided they are based on an enabling statute enacted by the legislature and remain within its prescribed limits.

However, the crucial point to emphasize here concerns the decrees that have the force of law and may be issued during states of emergency, martial law, and wartime, which the drafters of the 1982 Constitution enabled to reinforce the executive's authority. The situations enumerated are, by their nature, exceptional periods. Nevertheless, during a state of emergency, the executive may issue decrees collectively—as the Council of Ministers chaired by the President—allowing for a significant expansion of executive power. Furthermore, unlike in ordinary times, there is no requirement for prior authorization through an enabling

⁴³ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)* [Constitutional Law Lectures (General Principles)] (2023, Legal), 386.

⁴⁴ Tanör, *op. cit.*, 104.

statute enacted by Parliament for the issuance of such decrees during these particularly sensitive periods.⁴⁵ The primary reason for focusing on this special category of decrees is that they are excluded from constitutional review, which is intended to safeguard “*constitutional justice by overseeing the exercise of governmental power*”.⁴⁶ Indeed, the authority to issue decrees during the state of emergency resulted in the governance of the state through extraordinary decrees having the force of law throughout the state of emergency declared⁴⁷ in the aftermath of the 15 July 2016 coup attempt, which remained in effect until 18 July 2018.

II-The Impact of Recent Constitutional Amendments on the Position of the Constitutional Court

The last three major amendments to the 1982 Constitution have, over the past fifteen years, resulted in a dramatic transformation of the system of government. In clearer terms, the parliamentary system that officially became operative with the entry into force of the 1961 Constitution was abandoned, and a form of presidential system characterized by a single-person executive was introduced. As a result of

⁴⁵ In other words, during such extraordinary circumstances, the executive derives its authority to issue decrees having the force of law directly from the Constitution. While the initial paragraphs of Article 91 address the requirement of an enabling statute and other relevant conditions for issuing such decrees in ordinary times, paragraph five of the same article explicitly provides that the provisions concerning decrees issued during martial law and states of emergency remain unaffected. Likewise, as reflected in Articles 119, 120, and 121 of the Constitution governing extraordinary administration procedures, the constitution-maker does not require the enactment of an enabling statute for decrees issued under such circumstances. This is because the decision to declare a state of emergency or martial law rests with the executive, is published in the Official Gazette, and subsequently submitted to Parliament for approval. A state of emergency may initially be declared for up to six months and extended by Parliament in four-month increments upon the request of the Council of Ministers. Indeed, unlike those issued during ordinary times, these decrees are not subject to any restrictions concerning the limitation of fundamental rights and freedoms.

⁴⁶ Kaboğlu, *Anayasa Hukuku... [Constitutional Law...]*, op. cit., 375.

⁴⁷ Council of Ministers Decision 2016/9064, The decision to proclaim a state of emergency throughout the country, 2016 O. J. (29777), accessed July 25, 2025, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160721-4.pdf>.

this constitutional engineering, a significant transformation has taken place among the branches of government. Consequently, the reconfiguration of the system of government has made the significance of constitutional review even more pronounced. Therefore, the constitutional amendments adopted just prior to the transition to a deviated presidential system, and the resulting changes imposed on the Constitutional Court, will first be examined **(A)**. Finally, a discussion will be opened on the risk that this high court—whose primary mission is to act as the guardian of the constitutional order—may transform into an instrument of political power in a phase marked by democratic backsliding **(B)**.

A- Refinements to the Constitutional Court in the Shift Toward a Deviated Presidential System

To analyze the role of the Constitutional Court in a deviated presidential system, it would be beneficial to first provide a general overview of the amendments made to the 1982 Constitution in 2007, 2010, and, ultimately, in 2017.

The transformation of the system of government began with the constitutional amendment adopted in 2007. The principal aim of the seven-article constitutional amendment, adopted by referendum, was to alter the procedure for electing the president.⁴⁸ In other words, the procedure of electing the president by the votes of parliament members was replaced with a system whereby the president is elected directly by the people through a popular vote.

The direct election of the president by popular vote constitutes a change that may have consequences capable of fundamentally undermining the parliamentary system. To support this argument, it is essential first to highlight that in a parliamentary system, *“the executive is chosen by and responsible to the assembly, which is the only democratically legitimated institution at the national level of the political system”*⁴⁹. As a result, the executive lacks an *“independent*

⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun [Law Amending Certain Provisions of the Constitution of the Republic of Türkiye], accessed July 30, 2025, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070616-1.htm>.

⁴⁹ Scott Mainwaring and Matthew Shugart, “Juan Linz, Presidentialism, and Democracy: A Critical Appraisal” (1993), The Helen Kellogg Institute For

base of legitimacy”.⁵⁰ However, the direct election of the president by popular vote grants the office-holder a separate sphere of political legitimacy. This, in essence, may strengthen the president—who is expected to remain in the background and primarily fulfill ceremonial functions—not necessarily in practical terms but psychologically. It may also lead to a situation where the president, despite holding a politically irresponsible position, could compete with the politically active and accountable prime minister and council of ministers.

The original text of the 1982 Constitution has consistently been criticized for conferring upon the president powers of a breadth uncommon in a classical parliamentary system. As a result, the 2007 constitutional amendment not only negatively affected the balance within the executive but also made it more “*difficult to maintain the system under the principles of parliamentarism*”⁵¹. Consequently, the newly introduced method of electing the president was implemented for the first time in 2014.

A further revision, following the 2007 constitutional amendment, was implemented in 2010. As with the previous one, the amendment mentioned above, which was also subjected to a referendum, represents, in essence, an abusive constitutional change.⁵² In essence, this process can be considered not only an abusive one but also an example of authoritarian constitutionalism. The reason for this characterization is that authoritarian governments employ law as a means to consolidate and legitimize their authority.⁵³

The question that needs to be briefly addressed is why the 2010 constitutional amendment, consisting of 26 articles, can be considered an example of abusive constitutionalism. The answer lies directly in the

International Studies, accessed July 30, 2025, https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/200_0.pdf.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Bülent Tanör and Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku [Turkish Constitutional Law Under the 1982 Constitution] (2014, Beta), 326.

⁵² Gözler, Elveda Anayasa ... [Adieu Constitution...], op. cit., 85.

⁵³ Jorge González-Jacome, “From Abusive Constitutionalism to a Multilayered Understanding of Constitutionalism: Lessons from Latin America”, I.CON, no. 15 (2) (2017): 449.

changes concerning the composition and structure of the Constitutional Court. An examination of that law on constitutional amendment reveals that, apart from the provisions concerning the Military Court of Cassation and the High Military Administrative Court, which were later abolished through a subsequent revision, the critical transformation primarily targeted the Constitutional Court and the High Council of Judges and Prosecutors. The remaining provisions can generally be classified under the category of fundamental rights and freedoms, conveying a positive impression.⁵⁴

At this stage, it is important to emphasize the number of seats held by the ruling party in the Grand National Assembly of Türkiye during the enactment of the constitutional amendments in question. Following the 2007 general parliamentary elections, which marked the beginning of the 23rd legislative term, the Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi – AKP) secured 341 out of 550 seats in parliament.⁵⁵ This also signifies that a substantial majority in parliament was under the control of the political power. The extent of its dominance in parliament can be illustrated by noting that it held, on its own, the qualified majority necessary both to propose and to adopt constitutional amendments.⁵⁶ This parliamentary majority indicates that, at both the proposal and adoption stages of constitutional amendments, the political power exercised unilateral control. Having such a majoritarian latitude may exclude the essential role of deliberation within parliaments. As a result, constitutional reforms implemented through unilateral control may have been used in a way that undermines the democratic nature of the state.⁵⁷

⁵⁴ Ibid.; Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun [Law Amending Certain Provisions of the Constitution of the Republic of Turkey], accessed July 30, 2025, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100513-1.htm>.

⁵⁵ “Türkiye Geneli Partilerin Kazandıkları Milletvekilleri Sayıları” [Number of Parliamentary Seats Gained by Political Parties Nationwide], accessed July 30, 2025, https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2007MilletvekiliSecimi/turkiye/milletvekili_sayisi.pdf.

⁵⁶ According to Article 175 of the 1982 Constitution, a proposal for constitutional amendment may be submitted only in writing by at least one-third of the total number of members. For such a proposal to be adopted, it must also secure the approval of three-fifths of the total membership.

⁵⁷ David Landau, “Abusive Constitutionalism”, University of California Davis Law Review, no. 47 (1) (2013): 191.

In summary, following Landau's definition of abusive constitutionalism, it can be argued that, through the aforementioned constitutional amendments, the state has been drawn toward a less democratic level than it was previously.⁵⁸

The 2010 constitutional amendment increased the number of members of the Constitutional Court and introduced a new regulation concerning the selection procedures for constitutional judges. Following the original version of the 1982 Constitution, the high court, originally composed of 15 members, was restructured to consist of 17 members. A methodical change was also introduced, under which three of these 17 members were to be selected by the Grand National Assembly of Türkiye, and the remaining fourteen by the President.

Both the President and the Grand National Assembly of Türkiye select constitutional judges from among candidates nominated by the Court of Accounts, the presidents of bar associations, the Court of Cassation, the Council of State, the Military Court of Cassation, the High Military Administrative Court, and the Council of Higher Education. In other words, the method of appointing members adopted by the drafters of the 1982 Constitution—based on a division between the executive and the judiciary—was replaced by the 2010 amendment with a new arrangement that allocated this power among the executive, the judiciary, and the legislature.⁵⁹

Following the European model, the selection of members to the Constitutional Court is carried out through a mixed system, in which the authority to appoint and designate members is distributed among the three fundamental branches of the state: the legislature, the executive, and the judiciary.⁶⁰ While the 2010 constitutional amendment gives the impression of a design that aligns with the European model in form, it reveals an imbalance in the number of constitutional judges to be selected by the legislature and the executive in substance. This suggests that, while the constitution, following the amendment, continues to project a democratic structure and appears to include many elements present in the constitutions of states that uphold liberal democracy, a

⁵⁸ Ibid., 195.

⁵⁹ Kaboğlu, *Anayasa Hukuku...* [Constitutional Law...], op. cit., 385.

⁶⁰ Ibid.

closer examination reveals that it may, in essence, embody a structure that undermines the democratic order.⁶¹ Furthermore, it should be noted that, although the 2010 constitutional amendment adopted a mixed method for selecting members, the majority of the members will now be chosen by a president who has been directly elected by the people. It is evident that the motivations driving the selections made by a president who has gained political legitimacy through direct popular vote will differ from those of a president selected by parliamentarians.

Among the changes introduced to the functioning and structure of the Constitutional Court by the said revision, two others are the introduction of the individual application mechanism and the restructuring of the Court—previously operating as a single body—into two chambers and a General Assembly. As a result of this structural change, and in the language of the Constitution, the chambers shall review individual applications filed after the exhaustion of ordinary legal remedies, alleging that a public authority has violated any fundamental right or freedom protected by the Constitution and covered by the European Convention on Human Rights.⁶² Abstract and concrete judicial review, trials before the High Court, and cases and applications concerning political parties have been assigned to the jurisdiction of the General Assembly.⁶³

B- Between Constitutional Guardianship and the Risk of Political Instrumentalization

The most recent constitutional amendment, which significantly impacted the constitutional and political system, was enacted in 2017. Adopted during the 26th legislative term⁶⁴, this amendment was

⁶¹ Landau, *op. cit.*, 191.

⁶² Kaboğlu, *Anayasa Hukuku... [Constitutional Law...]*, *op. cit.*, 389.; The modified version of Article 148 under the 2010 Constitutional Amendments.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ “26. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonucu” [Results of the 26th Term Parliamentary Elections], accessed July 30, 2025, <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-E.pdf>. According to the election results, 317 out of the 550 members of Parliament are from the ruling party. This, once again, leads to a seat distribution that heightens the risk of the constitutional amendment being prepared from a pluralistic perspective, far removed from consensus.

submitted to a referendum and approved, as had been the case with earlier amendments. In fact, it marks the culmination of a process and the final stage of a step-by-step constitutional engineering effort.

Disregarding the connections between the last three revisions may result in misleading inferences. Indeed, the first step in 2007 shifted the balance within the executive in favor of the president. As a result, the head of state, already vested with substantial powers, gained a stronger position within the executive through personal political legitimacy derived from direct elections. This shift moved the system away from parliamentary governance and towards a semi-presidential regime.

The second step was the 2010 constitutional amendment, which focused on one of the fundamental branches of the state: the judiciary. This major structural transformation encompassed not only the Constitutional Court⁶⁵ but also the High Council of Judges and Prosecutors, the sole authority over recruitment, appointments, disciplinary matters, and all personnel affairs of judges and prosecutors. As a result, the judiciary became vulnerable to potential interventions from the executive. In essence, a course was taken that could undermine the separation of powers—an indispensable principle of a democratic state.

By 2017, the process that began with the executive and continued with the judiciary had culminated in a comprehensive transformation of the government system. The architects of this new system describe it as the “presidential government system.” We, however, characterize it as a form of presidentialism that has undergone a certain deviation. The term “Turkish-style presidential system” is also used to underscore its

⁶⁵ Constitutional Court, App. No: 2010/49, Decision No: 2010/87, 7 July 2010, accessed July 30, 2025, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2010-87-nrm.pdf>. In the annulment case filed by the main opposition party, the Republican People’s Party, before the Constitutional Court against the 2010 constitutional amendment, one point emphasized in the request for annulment and suspension of the amendment’s enforcement is particularly noteworthy: “The Justice and Development Party and its government have had conflicts with the judiciary, including the High Council of Judges and Prosecutors and the Constitutional Court. This is because the Chief Public Prosecutor of the Court of Cassation filed a case seeking the closure of the Justice and Development Party. In that case, the Constitutional Court ruled that the party had become a focal point of acts against the democratic and secular Republic, and annulled several laws enacted by the party’s parliamentary majority on the grounds of unconstitutionality.”

shortcomings. For a system in which the executive is vested in a single individual to operate within a democratic framework, the constitutional guarantee of the separation of powers is essential. Yet, when one examines both the amendments introduced and the new form assumed by the system of government, it becomes evident that the only feature resembling a presidential system is the concentration of executive power in a single person. The issue at hand fundamentally concerns the most significant flaw of the new system. Indeed, Professor Gözler takes this argument a step further, contending that the system in question is neither a “presidential government system” nor a “Turkish-style presidential system”.⁶⁶ Rather, he underscores that it represents a “*unity of powers system in which all powers are concentrated in the President*”⁶⁷.

An examination of the law on the 2017 constitutional amendment reveals, in particular, provisions addressing the transformation of the system of government. In addition to these, amendments were also made to the composition of the Constitutional Court and the Council of Judges and Prosecutors.⁶⁸ The number of members of the Constitutional Court has been reduced from seventeen to fifteen. This change stems from the abolition of the Military Court of Cassation and the High Military Administrative Court, which were included in the aforementioned constitutional amendment package. However, this reduction in membership has not altered the President's dominant position in the selection process. Three members are still selected by the Grand National Assembly of Türkiye, while the remaining twelve are appointed by the President. Therefore, instead of alleviating concerns about the court packaging phenomenon, this change has intensified them.⁶⁹ The obligation of political neutrality has been lifted, meaning that the

⁶⁶ Gözler, Elveda Anayasa ... [Adieu Constitution...], op. cit., 89.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun [Law on the Amendment of the Constitution of the Republic of Turkey], accessed July 30, 2025, <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm>.

⁶⁹ Kemal Gözler, “Elveda Anayasa Mahkemesi: İrfan Fidan Olayı” [Adieu Constitutional Court: The İrfan Fidan Case] (2021), accessed July 30, 2025, <https://www.anayasa.gen.tr/irfan-fidan-olayi.htm>. Indeed, the case explained by Professor Gözler is quite thought-provoking. Istanbul Chief Public Prosecutor İrfan Fidan, who was elected to the Court of Cassation on November 27, 2020, was nominated for membership in the Constitutional Court just twenty days later, on December 17, 2020, received the most votes, and was appointed by the President on January 22, 2021.

President and his parliamentary majority now jointly select all members of the Constitutional Court. In other words, there exists an “*executive-dominated shared authority*”⁷⁰ led by the President, who is not politically accountable to Parliament and is only held directly accountable to the public in the subsequent election period.

In this context, a point that merits particular attention is the introduction of presidential decrees issued both during ordinary times and states of emergency into Turkish constitutional law under the new system of government. The fundamental distinction between this new type of regulatory act and the pre-2017 decree-laws lies in their source of authority: whereas the former derives its power directly from the Constitution, the latter depended on an enabling statute enacted by the legislature.⁷¹ The President may issue decrees, except those concerning fundamental rights, personal rights and duties, and political rights and duties, during ordinary times. These decrees are subject to constitutional review, both in terms of form and substance.⁷² However, the most problematic aspect of the authority to issue decrees concerns those enacted during states of emergency and periods of war. The distinguishing characteristic of this type of decree is that it is exempt from review by the Constitutional Court.

Another point to note in this context is that the authority to conduct abstract norm review remains exclusively reserved for the President, one-fifth of the total number of parliamentary members, and the two parties with the largest number of seats in Parliament. In this new system, there is no constitutional barrier preventing the President from simultaneously serving as the leader of a political party.⁷³ Given the parliamentary majority he has been able to dominate since 2018, it is not difficult to foresee that, in practice, applications for abstract norm review have effectively been reduced to the opposition party holding the largest number of seats in Parliament. As is evident, the other parties

⁷⁰ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Yargısı-Avrupa Modeli ve Türkiye* [Constitutional Judiciary - The European Model and Turkey] (2024 Platon, Hukuk), 144.

⁷¹ According to the new form of Article 104, which sets out the powers and duties of the President of the Republic.

⁷² This review is conducted following the revised form of Article 148 of the Constitution.

⁷³ The President is now not only the head of state but also the head of government. Similarly, the way was paved in 2017 for the President to become a member or even the leader of a political party, departing from the principle of neutrality.

holding a minority in Parliament remain deprived of the opportunity to resort to this mechanism, and no improvements have been introduced in this regard.⁷⁴

As the phenomenon of executive expansion becomes more prevalent, coupled with the increasing encroachment of the executive into the legislative domain, there is a greater need for constitutional review than ever before to ensure adherence to democratic boundaries. Particularly with the introduction of the individual application procedure, significant progress was expected in addressing violations of fundamental rights and freedoms. However, it is concerning that the decisions of the Constitutional Court have become a focal point in political debates. Undoubtedly, there are striking cases that illustrate this concern. A notable case exemplifying this concern is the individual application regarding the ongoing trial of detainee Şerafettin Can Atalay. He is a lawyer who is among the defendants in the Gezi Park criminal case. In April 2022, he was sentenced to 18 years' imprisonment. Following this judgment, an appeal seeking his release was lodged, but the regional court of appeal dismissed the application in December 2022. During the review of the appeal against the aforementioned judgment by the Court of Cassation, he was elected as a member of Parliament for Hatay from the Workers' Party of Türkiye (Türkiye İşçi Partisi-TİP) in the May 2023 general elections. The Supreme Election Council, which is vested with the authority to receive candidate lists from political parties, submit them to provincial election boards, publish them temporarily, and adjudicate any objections, found no impediment to Can Atalay's candidacy. Subsequently, he acquired legislative immunity pursuant to the Constitution.⁷⁵ One of the paradoxical aspects of this situation is as follows: The Supreme Election Council found no obstacle to Can Atalay's candidacy, and he was elected as a Member of Parliament by obtaining the required number of votes. Here, despite his election, he was deprived of a parliamentary privilege inherent to this status, namely legislative immunity. Notably, immunity is not absolute but relative in nature. Under the general rule set out in Article 83/1 of the 1982 Constitution, the detention, interrogation, arrest, and trial of a Member

⁷⁴ Kaboğlu, *Anayasa Yargısı...* [Constitutional Judiciary ...], op. cit. 167.

⁷⁵ These powers of the Supreme Election Council are regulated, respectively, under Articles 20 and 22 of the Parliamentary Elections Act.

of Parliament alleged to have committed an offense, whether before or after the election, can only occur with the authorization of the legislative body. The first of the exceptional circumstances set out in the following part of the relevant constitutional provision is the situation of being caught in flagrante delicto involving a serious offense; the second concerns the cases enumerated in Article 14, entitled “Abuse of Fundamental Rights and Freedoms”, provided that the investigation was initiated before the election. In these circumstances, the competent authority is required to notify Parliament. In this case, Atalay was elected as a Member of Parliament while in detention during the ongoing appeal process before the Court of Cassation. As noted by the Constitutional Court in the individual application filed following the rejection of the request to suspend the trial, the right to be elected encompasses not only the right to stand as a candidate but also the ability to exercise, in practice, the authority to represent as an elected Member of Parliament. The Court emphasized that any contrary situation would constitute an interference with the right to engage in political activity.⁷⁶ Atalay’s situation was assessed within the scope of the cases categorized as exceptions to the constitutional provisions on legislative immunity, specifically those falling under the “cases enumerated in Article 14 for which the investigation was initiated before the election.” It was emphasized that interference with the rights to be elected and to engage in political activity began with the Court of Cassation’s decision on the continuation of his detention and the trial. Indeed, Article 14 of the Constitution merely refers to these situations without identifying any specific offense. Accordingly, it was correctly stated that the judiciary cannot, through its own decision, determine the offenses that constitute an exception to immunity.⁷⁷ In other words, it was clearly articulated that in matters falling within the legislative domain of Parliament and required to be regulated by law, the judiciary cannot assume decision-making authority. Ultimately, the individual application was concluded by a majority decision, finding that the rights to be elected and to engage in political activity, as well as the rights to

⁷⁶ Constitutional Court, App. No: 2023/53898, 25 October 2023, accessed July 30, 2025, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/53898>.

⁷⁷ Ibid.

personal liberty and security, had been violated.⁷⁸ In parallel, Atalay's file was referred to the relevant first-instance court to address the identified rights violations. In this context, a retrial was requested, along with the issuance of a stay order, the suspension of the execution of the conviction, and his release.⁷⁹

However, the decision rendered by the Constitutional Court was not enforced, and, consequently, Atalay submitted a new individual application. As a result of this application, it was decided by a majority that the rights to be elected and to engage in political activity, as well as the rights to personal liberty and security, had been violated. Furthermore, it was unanimously decided that a copy of the decision, reiterating the requests made in the previous application, be transmitted to the first-instance court. In addition, it was unanimously decided that the applicant be awarded non-pecuniary damages. Similarly, a ruling was issued that the litigation costs be borne by the respondent and paid to the applicant.⁸⁰

These two decisions of the Constitutional Court are particularly significant. However, the main point we wish to highlight is that, although the Constitution renders the Court's decisions binding on all, the persistence of a first-instance court in disregarding these decisions—or, more explicitly, acting in violation of the Constitution—raises serious concerns. This situation concerning Atalay, who was elected as a Member of Parliament for Hatay, was taken a step further when, in January 2024, the relevant decision of the Court of Cassation was read out in Parliament, thereby resulting in the termination of his parliamentary membership. Following this development, an annulment case was filed before the Constitutional Court, seeking a declaration that the termination of Atalay's parliamentary membership was null and void, its annulment, and the suspension of its enforcement.⁸¹ As a result of this case, it was held that claims concerning a legally nonexistent act cannot be examined, and accordingly, no decision on the merits was

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Constitutional Court, App. No: 2023/99744, 21 December 2023, accessed July 30, 2025, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/99744>.

⁸¹ Constitutional Court, Decision No: 2024/65, 22 February 2024, accessed July 30, 2025, <https://www.anayasa.gov.tr/media/9369/2024-65-nrm.pdf>.

deemed warranted.⁸² However, this decision did not bring about any change in Atalay's situation. This single example alone illustrates that the effectiveness of the Constitutional Court—recognized as the guardian of the Constitution, responsible for reviewing the constitutionality of laws, examining individual applications alleging violations of fundamental rights and freedoms, and issuing decisions binding on all—has been indirectly undermined.

Another example that substantiates this situation concerns the decision rendered on the individual application submitted by Tayfun Kahraman, who was tried within the scope of the Gezi Park case. In this application, the applicant alleged a violation of the right to a fair trial. Following the examination, it was decided by a majority that the right to a fair hearing—falling within the scope of the right to a fair trial—had been violated. Accordingly, a copy of the decision was transmitted to the relevant first-instance court for a retrial to remedy the violation.⁸³ However, the first-instance court once again failed to comply with the decision issued by the Constitutional Court regarding this violation.

Conclusion

The 1982 Turkish Constitution underwent significant amendments in 2007, 2010, and 2017. These constitutional amendments, which may be regarded as parts of a broader whole, not only brought about a transformation of the system of government but also had adverse implications for the principle of separation of powers. The design of a president-centered system has led to the expansion of the executive branch at the expense of the legislative branch. In regular general elections, the ruling party's dominance in Parliament, secured with substantial majorities, along with its ability to maintain a dominant position through political alliances, has further solidified this trend. This development presents a significant risk of eroding deliberative democracy. The most evident example of this can be found in the parliamentary process for electing members of the Constitutional Court. Similarly, the new political regime, which indirectly favors the

⁸² Ibid.

⁸³ Constitutional Court, App. No: 2023/98215, 31 July 2025, accessed October 17, 2025, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/98215>.

incumbent political power in relation to those eligible to initiate abstract norm review before the Constitutional Court—entrusted with safeguarding the supremacy of the Constitution and the constitutional order—constitutes another significant concern. In this regard, it is concerning that decrees issued during states of emergency or wartime—regulatory acts granted to the executive—are exempt from the Constitutional Court’s review. Furthermore, the failure to implement the Constitutional Court’s rulings regarding Şerafettin Can Atalay and Tayfun Kahraman constitutes an additional serious issue. Since the enactment of the 1961 Constitution, decisions of the high court, which serve as the guarantee of the rule of law and the supremacy of the Constitution, have been binding on all individuals and institutions without exception. Any deviation from this principle increases the risk of democratic erosion and weakens legal predictability.

BIBLIOGRAPHY

Abdulkahimoğulları Erdal and Baykan Metin, ‘Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi’ [Judicial Review of Constitutional Amendments], *Ankara Barosu Dergisi*, no. 3, (2012): 19-40 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397977>.

Anayurt Ömer, “1924 Anayasası’nda Temel Hak ve Hürriyetler” [Fundamental Rights and Freedoms under the 1924 Constitution] *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 2 (2003), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789861>.

1982 Anayasası Metin ve Değişiklik Bilgileri [Text of the 1982 Constitution and Amendment Information], <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi-metin-degisiklik>.

Constitutional Court, App. No: 2023/98215, 31 July 2025, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/98215>.

Constitutional Court, App. No: 2023/53898, 25 October 2023, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/53898>.

Constitutional Court, App. No: 2024/43, Decision No: 2024/65, 22 February 2024, <https://www.anayasa.gov.tr/media/9369/2024-65-nrm.pdf>.

Constitutional Court, App No: 2024/45, Decision No: 2024/61, 22 February 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/08/20240801-15.pdf>.

Constitutional Court, App. No: 2010/49, Decision No: 2010/87, 7 July 2010, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2010-87-nrm.pdf>.

Council of Ministers Decision 2016/9064, The decision to proclaim a state of emergency throughout the country, 2016 O. J. (29777), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160721-4.pdf>.

Çelik Demirhan Burak, “Parlamentar Geleneğimiz, Otoriterleşen Demokrasimiz ve Türk Tipi Başkanlık Sistemi” [Our Parliamentary Tradition, Our Authoritarianizing Democracy, and the Turkish-Type Presidential System], *Cogito*, no. 74 (2013): 201-212.

Dumbauld Edward, “Judicial Review and Popular Sovereignty”, *University of Pennsylvania Law Review*, (1950): 197-210 https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8188&context=penn_law_review.

Esen Selin, İptal Davası ve İtiraz Yolunda Anayasa Mahkemesi’nin Yaptığı İlk İnceleme [The First Review Conducted by the Constitutional Court in Action for Annulment and Claim of Unconstitutionality], (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1996), <https://xfs-1.ikon-x.com.tr:8880/mulkiye/2015/09/16.pdf>.

Gençkaya Ömer Faruk and Dunbay Seda, “A ‘flawless’ constitutional engineering Project in Turkey: régime transformation through constitutional amendments of 2007, 2010, and 2017”, *The Theory and Practice of Legislation*, no.12 (2) (2024): 135-154.

Gözler Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, (Ekin, 2023).

Gözler Kemal, Elveda Anayasa-16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler [Adieu Constitution: Criticisms of the Constitutional Amendment that we will Vote on April 16, 2017], (Ekin, 2017).

Gözler Kemal, “Elveda Anayasa Mahkemesi: İrfan Fidan Olayı” [Adieu Constitutional Court: The İrfan Fidan Case] (2021), <https://www.anayasa.gen.tr/irfan-fidan-olayi.htm>.

Gözübüyük Şeref, *Anayasa Hukuku-Anayasa Metni ve 11. Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* [Constitutional Law – The Constitution and the European Convention on Human Rights Prepared in Accordance with Protocol No. 11], (Turhan Kitabevi, 2013).

Günel Seyit, “Kanun Hükmünde Kararname Kurumunun Türk Anayasa Hukukuna Girişi – Siyasal ve Hukuksal Arka Plan” [The Introduction of the Decree-Law Institution into Turkish Constitutional Law Political and Legal Background], *Yasama Dergisi*, no. 15 (2010): 65-92, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1121159>.

Güveyi Ümit, “Anayasaya Sadakat Yükümlülüğü Ekseninde Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay İlişkisi” [Relationship Between the Constitutional Court and the Court of Cassation on the Axis of the Obligation of Loyalty to the Constitution], *Anayasa Yargısı*, no. 2(41) (2024) 2(41): 159-227.

González-Jàcome Jorge, “From Abusive Constitutionalism to a Multilayered Understanding of Constitutionalism: Lessons from Latin America”, *I.CON*, no. 15 (2) (2017): 447-468.

Işık Salim, “J. J. Rousseau ve Egemenlik Anlayışı Üzerine” [On J. J. Rousseau and His Perception of Sovereignty], *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 8 (2017): 79-98.

Kaboğlu İbrahim Ö., *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)* [Constitutional Law Lectures (General Principles)], (2023, Legal).

Kaboğlu İbrahim Ö., *Anayasa Yargısı-Avrupa Modeli ve Türkiye* [Constitutional Judiciary - The European Model and Turkey], (2024, Platon Hukuk).

Landau David, “Abusive Constitutionalism”, *University of California Davis Law Review*, no. 47 (1) (2013):189-260.

Mainwaring Scott and Shugart Matthew, “Juan Linz, Presidentialism, and Democracy: A Critical Appraisal”, *The Helen Kellogg Institute For International Studies*, (1993), https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/200_0.pdf.

Montesquieu, Charles Louis de Secondat, *L’Esprit des Lois* (Lavigne, 1844), https://archive.org/details/bub_gb_T5Ia1umY0TYC/page/n5/mode/2up.

Özbudun Ergun, *Türk Anayasa Hukuku* [Turkish Constitutional Law], (Yetkin, 2022).

Özbudun Ergun, “1961 ve 1982 Anayasalarında Kanun Hükmünde Kararnameler” [Decrees Having the Force of Law in the 1961 and 1982 Constitutions], *Anayasa Yargısı*, no. 2 (1985): 227-238.

Özbudun Ergun and Gençkaya Ömer Faruk, *Democratization and the Politics of Constitution-Making in Turkey* (Central European University Press, 2009).

Rousseau Jean-Jacques, *The Social Contract* (Penguin, 2004).

Soysal Mümtaz, *Anayasaya Giriş* [Introduction to the Constitution] (İmge, 2011).

Sözen Yunus, “Demokrasi ve Otoriterlik Arasında : Başkanlık Sistemine Geçiş Siyaseti”, *Cogito*, no.74 (2013): 213-233.

Tanilli Server, *Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş* [State and Democracy: An Introduction to Constitutional Law], (Fakülteler Matbaası, 1981).

Tanör Bülent and Yüzbaşıoğlu Necmi, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* [Turkish Constitutional Law Under the 1982 Constitution], (2014, Beta).

Tanchev Evgeni, “Constitutional Review Design and Functions Implications For the Separation of Powers”, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2015\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2015)021-e).

Tanör Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* [Ottoman-Turkish Constitutional Developments], (YKY, 2011).

Tanör Bülent, *İki Anayasa 1961-1982* [Two Constitutions 1961-1982], (XII Levha, 2012).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun [Law on the Amendment of the Constitution of the Republic of Turkey], <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm>.

Türkiye Geneli Partilerin Kazandıkları Milletvekilleri Sayıları [Number of Parliamentary Seats Gained by Political Parties Nationwide], <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2007MilletvekiliSecimi/turkiye/milletvekilisayisi.pdf>.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun [Law Amending Certain Provisions of the Constitution of the Republic of Türkiye], <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070616-1.htm>.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun [Law Amending Certain Provisions of the Constitution of the Republic of Turkey] <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100513-1.htm>.

Yılmaz Cevdet, “Editörden” [From the editor], <https://www.akparti.org.tr/media/e15jv1ue/2017-nisan.pdf>.

“26. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonucu” [Results of the 26th Term Parliamentary Elections], <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-E.pdf>.

Yolcu Serkan, “Anayasa Tarihimizden Bir Keşif: Türkiye’de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi İlk Defa Ne Zaman Denendi?” [An Insight into Our Constitutional History: When Was the First Attempt to Review the Constitutionality of Laws in Turkey?], *Anayasa Yargısı*, no.2 (2023): 87-114.

- Araştırma Makalesi -

⚡ *NAM ET IPSA SCIENTIA POTESTAS EST: 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONLARI**

*(NAM ET IPSA SCIENTIA POTESTAS EST: PARLIAMENTARY INQUIRY
COMMITTEES UNDER THE 1982 CONSTITUTION OF REPUBLIC OF TÜRKİYE)**

Seda Özkan**

ÖZ

Meclis araştırması, yasamanın bilgi edinme ve denetim araçlarından biridir. Meclis araştırmasının işletilebilmesi, araştırma önergesinin kabulüne istinaden araştırma komisyonunun kurulup çalışmaya başlmasına bağlıdır. Ancak Meclis araştırmasının bu usul doğrultusunda işletilebilir olması, Meclis araştırmasına yüklenen amacı yerine getirmekte gerek şartsa da yeter şart değildir. Çünkü Meclis araştırması yoluyla bil-

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 06.11.2025 tarihinde Yayinevimize ulaşmış olup, 21.11.2025 tarihinde birinci hakem; 26.11.2025 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

* Başlıktaki “nam et ipsa scientia potestas est” ifadesi, Francis Bacon tarafından yazılan “Meditationes Sacrae” adlı eserde geçmektedir. Bkz.: The Works of Francis Bacon, Baron of Verulam, Viscount St. Albans, and Lord High Chancellor of England; Collected and Edited by James Spedding, Robert Leslie Ellis, Douglas Denon Heath; Vol. VII: Literary and Professional Works, Vol. II; Longman, Green, and Co. etc., London, 1859, s. 241. Türkçeye “çünkü bilginin kendisi güçtür” şeklinde çevrilen bu ifade, parlamentonun, araştırma komisyonları aracılığıyla yürütmenin faaliyetleri hakkında bilgi edinerek dahi yürütmeyi denetleyebileceğini vurgulamak amacıyla analojik anlamıyla kullanılmıştır.

** Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, sedaozkan@trakya.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7157-7881

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atf için; Özkan, Seda, “Nam Et Ipsa Scientia Potestas Est: 1982 Anayasası Döneminde Meclis Araştırması Komisyonları”, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt No.: 14, Sayı No.: 28, 2025, s. 249-314.

gi edinme ve denetim faaliyetinin gerçekleştirilmiş olduğundan söz edebilmek için araştırma sonuçlarının, yasama organı tarafından tartışılma aşamasına ulaşması aranmalıdır.

Meclis araştırmasının görünürde değil gereğince işletilmesi, yasa-manın bilgi edinebilmiş ve/veya denetimi gerçekleştirebilmiş olmasıyla mümkündür. Bu nedenle Meclis araştırmasının bilgi edinme ve denetim aracı olma niteliğine koşut olarak işlevsel kılınması gerekmektedir. Meclis araştırmasının işlevsel kılınmasında araştırma komisyonunun, kurulup çalışmaya başlaması gerek şart iken çalışmasına dayanarak ortaya koyduğu sonuçların yasama organı tarafından tartışılarak değerlendirilmesi yeter şarttır. Anılan yaklaşım doğrultusunda bu makale, Meclis araştırmasının işlevsel kılınıp kılınmadığını nicel verilerden yola çıkarak analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Meclis Araştırması, Araştırma Komisyonu, Araştırma Önergesi, Bilgi Edinme ve Denetim Aracı, Yasama Organı

ABSTRACT

The parliamentary inquiry is constituted as a means used by the legislative for the purpose of obtaining information and oversight. The commencement of the parliamentary inquiry is contingent upon the establishment and initiation of work by the parliamentary inquiry committee, subsequent to the adoption of the motion of parliamentary inquiry. However, it is imperative to acknowledge that the commencement of the parliamentary inquiry constitutes a necessary, albeit insufficient, condition for achieving the purpose assigned to the inquiry. It is evident that the assertion of the conduct of obtaining information and oversight through the parliamentary inquiry is contingent upon the inquiry's outcomes attaining the stage of being debated by the legislative.

The effective functioning of the parliamentary inquiry is contingent upon the legislative have obtained information and/or conducted oversight through the inquiry's outcomes. It is therefore imperative that the parliamentary inquiry is made functional in line with its nature as a means of obtaining information and oversight. In order for the parliamentary inquiry to fulfil its function, the establishment and initiation of work by the parliamentary inquiry committee is a necessary condition, and the debating of the inquiry's outcomes by the legislative is a sufficient con-

dition. In accordance with this approach, the article aims to analyse whether parliamentary inquiry is functional based on quantitative data.

Keywords: Parliamentary Inquiry, Parliamentary Inquiry Committee, Motion of Parliamentary Inquiry, Means of Obtaining Information and Oversight, Legislative

GİRİŞ

Meclis araştırması, parlamenterlerin bir konuyu anlamak veya öğrenmek için duyduğu isteğin; demek oluyor ki parlamentonun merakının¹ somutlaşmış biçimidir. Araştırmak sözcüğünün “*Bir gerçeği ortaya çıkarmak için aramalarda bulunmak, sormak, soruşturmak*”; “*Tahkik etmek*”; “*Bir konu üzerinde inceleme yapmak, tetkik etmek*” şeklindeki anlamları Meclis araştırmasının işleviyle örtüşmektedir². Çünkü bir bilgi edinme ve denetim aracı olan Meclis araştırması, toplumu ilgilendiren her konuda bilgi edinilmesini ve buna bağlı yahut bundan bağımsız olarak yürütme organının faaliyetlerinin denetlenmesini sağlamaktadır. Yöneten olan iktidar, yürütme organında cisimleştiği için esasta yürütmenin faaliyetlerinin tümü yönetilen olan toplumu ilgilendirmektedir. Bu nedenle yasamanın, yürütmenin faaliyetleriyle doğrudan ilgili gözükmeyen araştırmaları dahi yürütmenin faaliyetleri hakkında bilgi almaya ve bunları denetlemeye hizmet etmektedir.

Meclis araştırması, her ne kadar araştırma sözcüğünün anlamıyla bir konu bağlamında yürütmenin faaliyetlerinin incelenmesini ve soruşturulmasını gerektiriyorsa da araştırmaların tamamının Meclis araştırması aracının işlevini tastamam yerine getirdiğini söylemek güçtür. Çünkü

¹ Matti Wiberg, parlamentonun merakının sınırı olmadığını tespit etmiştir. Bu tespitten hareketle bilgi edinme ve denetim araçlarının tamamının parlamentonun merakıyla ilişkilendirileceği çıkarımına varmak mümkündür. Çünkü parlamento, her durumda yürütmenin faaliyetlerini merak etmelidir. Bkz.: Matti Wiberg, “Parliamentary Questioning: Control by Communication?”, *Parliaments and Majority Rule in Western Europe* içinde, Editör: Herbert Döring, Frankfurt/New York: Campus Verlag/St. Martin’s Press, 1995, s. 200.

² Türkçe Sözlük [I. Cilt/II. Cilt], Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi, 1988, I. Cilt, s. 127; Türkçe Sözlük, Ankara: Dil Derneği Yayınları, 2012, s. 101; Kubbealtı Lugatı: Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misallî Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2010, s. 64.

araştırma sonuçlarının bilgi edinme ve denetim işlevini gerçekleştirebilmesi için Meclis araştırmasından edinilen sonuçların parlamento nezdinde alenileşmesi ve dolayısıyla toplumsal etki doğurabilmesi gerekmektedir. Aksi hâlde herhangi bir araştırma, asgari derecede önemli sayılabilecek bir konudan azami derecede önemli sayılabilecek bir konuya kadar uzanan skalada yapılan incelemenin sonuçlarını ortaya koyamıyorsa etkisiz kabul edilecektir.

Meclis araştırması esas olarak sonuçları ortaya konulmuş ve bu sonuçların parlamentoda görüşülmeye açılmış olması durumunda etkili olabilecektir. Bunları yerine getiremeyen bir Meclis araştırması, parlamentonun, ne öğrenmek istediği konu hakkında bilgi edinebilmesini ne de yürütmenin faaliyetlerini denetleyebilmesini olanaklı kılmaktadır. Nitekim herhangi bir nedenle sonuçlandırılmayan veya sonuçlandırılrsa dahi bu sonuçların parlamentoda görüşülmediği tüm araştırmalar Meclis araştırması aracını âdeta sakatlamakta ve bu doğrultuda parlamentonun denetleme işlevinin belirli bir derecede kaybedilmiş olması durumunu doğurmaktadır.

Denetimin sönmeye dönük eğilimdeki seyrini Meclis araştırması yönünden odağına alan bu çalışmada, 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden itibaren 17'nci ve 27'nci yasama dönemi arasındaki on bir yasama dönemine³ ait araştırma komisyonlarının nicel analizine koşut olarak parlamentonun denetleme işlevinin Meclis araştırmasının işlevselliği ölçeğinde değerlendirilmesi sunulacaktır⁴. Bununla birlikte, Meclis araştırmasının işlevselliğinin bir skalada seyrederek şekilde derecelendiği kaydedilmelidir. Çünkü Meclis araştırması, yalnız araştırma önergesi verilmesiyle dahi yasamanın bilgi edinme ve/veya denetim faaliyetine asgari ölçüde katılabilmektedir ancak bu durum, Meclis araştırmasına yüklenen esas amacın gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Bunun gerçekleşmesi, araştırma sonuçlarının parlamento nezdinde alenileşmesiyle mümkün olacağından komisyon raporlarının Genel Kurulda tartışmaya açılmasıyla Meclis araştırması, yasamanın bilgi edinme ve/veya denetim

³ 28'inci yasama döneminde hâlihazırda on araştırma komisyonu kurulmuş olup yasama dönemi sona ermediğinden bu komisyonlar çalışmaya dâhil edilmemiştir.

⁴ Bu çalışmada, geniş kapsamlı bir konu olan Meclis araştırmasının teorisini tüketmek değil pratiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Buna istinaden çalışmanın ağırlığı pratik boyutta olup teorik boyuta sınırlı olarak yer verilmiştir.

faaliyetine azami ölçüde katılabilecektir. Nitekim Anayasa koyucunun ve yasa koyucunun Anayasa'nın ve İçtüzüğü'nün ilgili maddelerinde beliren iradesi de aynı yöndedir. Ayrıca parlamentodaki uygulama gereğince, yasama dönemi sonunda görüşülmeyen raporların hükümsüz sayılması da bu çıkarım bakımından pratiğin teoriyle yöndeş olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu nedenle araştırma önergesi verilmesiyle gerçekleşen bilgi edinme ve/veya denetim işlevi ile komisyon raporlarının tartışılmasıyla gerçekleşen bilgi edinme ve/veya denetim işlevi, işlevsellik skalasının her iki ucunda yer almaktadır. Dolayısıyla çalışmada, araştırma önergesi verilmesiyle dahi bilgi edinme ve/veya denetim işlevinin gerçekleştiğinden söz edilmesine karşın Meclis araştırmasının işlevselliğinin komisyon raporlarının Genel Kurulda görüşülmesine bağlanması bir çelişki değildir. İşlevselliğin belirlenmesinde raporların görüşülmesinin ölçüt alınması, Meclis araştırmasına yüklenen esas amacı vurgulayarak bu amaç doğrultusunda pratiğin teoriye koşutluğunu sorgulamanın gereğidir.

I. MECLİS ARAŞTIRMASINA ONTOLOJİK BAKIŞ

A. Parlamentonun Merakından Doğan Meclis Araştırması

Yasama organının iki başat işlevi olan yasa yapımında ve denetimde, yasamanın öncelikli temel gereksinimi bilgi edinmedir. Çünkü yasamanın, ilgili konuda işlevlerini yerine getirirken konuya her yönüyle hâkim olup eksiksiz biçimde aydınlanmış olması beklenmektedir⁵. Aksi hâlde yasanın yapımında da yürütmenin denetlenmesinde de aksayan yönler belirebilecek ve hatta bu aksama nedeniyle yasa yapımıyla veya denetimle varılmak istenilen amaçtan uzaklaşılacaktır.

Bilgi edinme; görüşmelerde bulunan, oy veren, karar alan ve bu amaçlar doğrultusunda gerçeği öğrenmeye gereksinim duyan her erk sahibi için vazgeçilmezdir. Bu bağlamda yasama erkinin sahibi olan parlamentonun hepsinden önce bilgi edinmesi kaçınılmazdır⁶. Bilgisinin yetkinliğinden şüpheye düşülebilecek bir parlamentonun yasa yapımı ve denetim faaliyeti de aynı oranda şüphe uyandıracaktır.

⁵ Erdal Onar, Meclis Araştırması, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977, s. 3.

⁶ Onar, Meclis Araştırması, s. 3-4.

Meclis araştırması, yasama organının yürütmeden bilgi talep etmesine gerek olmaksızın bağımsızca bilgi edinebilmesi anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, yasama organı istediği durumlarda yürütmeden bilgi talep edebilmekte ancak denetleyen yasama organı, denetlenen yürütmenin sunacağı bilgiyle yetinmek zorunda kalmamaktadır. Bu nedenle anayasalarda açık bir hükümle düzenlenmiş olup olmadığına bakılmaksızın parlamentoların Meclis araştırması yapma yetkisi, karar verme yetkisine içkin olan bilgi edinme yetkisinin uzantısı olarak görülmektedir⁷.

Meclis araştırması -kavramın içindeki *Meclis* sözcüğüne atfen belli bir amaca yönelik olarak belli bir süre için görevlendirilen parlamenterlerin yaptığı -yine kavramın içindeki *araştırma* sözcüğüne atfen inceleme şeklinde tanımlanabilir. Bu incelemeyi parlamenterlerin yapması “*sine qua non*” (*olmasaydı olmazdı*) nitelikli bir gerekliliktir; dolayısıyla parlamenterlerin yapmadığı bir araştırmanın Meclis araştırması olarak adlandırılması beklenemez⁸. Ancak bir bütün olarak parlamento- nun araştırma yapması, hem parlamento- nun yürüttüğü diğer faaliyetlerin sürdürülebilmesi hem de tüm parlamenterlerin bir arada araştırma yapabilmesinin elverişsizliği nedeniyle makul değildir⁹. Meclis araştırmasını parlamenterlerin yapması “*sine qua non*” (*olmasaydı olmazdı*) nitelikli bir gereklilik olduğundan parlamento- nun bilgi edinme amacı doğrultusunda ilgili konuyu inceleyecek bir grup parlamenter görevlendirilir ki parlamento burada, komisyonlar aracılığıyla¹⁰ incelemede bulunmaktadır. Bu doğrultuda Meclis araştırmasının varlığı bakımından araştırmayı yapanların parlamenter sıfatını taşıması gerek şart; araştırmayı yapacak

⁷ Ergun Özbudun, Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükûmeti Murakabe Vasıtaları, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1962, s. 99; Onar, Meclis Araştırması, s. 14-15; Serkan Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 13.

⁸ Özbudun, Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükûmeti Murakabe Vasıtaları, s. 103.

⁹ Onar, Meclis Araştırması, s. 29-30.

¹⁰ Ercan Çeliker, “Plan ve Bütçe Komisyonu: Gelişimi ve Yasama Sürecindeki İşlevi”, Yasama Dergisi, S.2, 2006, s. 8; Mevlüt Göl, “TBMM Anayasa Komisyonu: Oluşumu, İşleyişi ve Görevleri”, Yasama Dergisi, S.25, 2013, s. 93-94; Hasan Erikli, Havvana Yapıcı Kaya, “Avrupa Birliği Üyesi Ülke Uygulamaları Çerçevesinde TBMM’de Kanun Tasarı ve Tekliflerinin Komisyonlara Havalesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XIV, S.2, 2010, s. 308.

parlamentarlerden oluşan bir komisyonun görevlendirilmesi de yeter şart sayılacaktır.

Yasama organı, iki başat işlevi olan yasa yapımında ve denetimde bilgi edinmeye gereksinim duyarak Meclis araştırmasına başvurmaktadır ancak Meclis araştırmasını yalnız bilgi edinme aracı olarak tanımlamak eksik olacaktır. Anayasalcılığın sınırlı iktidar arzusu bağlamında yasama organının köküne inildiğinde bu organın, yürütmenin frenlenmesindeki ve dolayısıyla denetlenmesindeki mekanizma olduğuyla karşılaşmak kaçınılmazdır¹¹. O hâlde parlamento, yürütme organının faaliyetleri hakkında araştırma yapabiliyorsa yürütmeyi, salt araştırma yapmakla da frenleyerek denetleyebiliyor olmaktadır. Çünkü faaliyetlerinin araştırılabileceğini bilen yürütme, *erkin* sağladığı yetkinin sınırlarını zorlamaktan çekinebilecektir. Dolayısıyla parlamentonun yürütmenin faaliyetleri hakkında araştırma yapabilmesi olasılığı, aşırılaşabilecek yürütmeyi frenleyebilmektedir. Bu nedenle Meclis araştırması, ayrıca başka bir denetim aracının işletilmesine gerek kalmaksızın dahi yürütmeyi denetleme işlevini üstlendiğinden denetim aracı olarak da tanımlanmalıdır.

B. Meclis Araştırmasının Türleri

Yasamanın genelliği ilkesi gereğince parlamento her konuda yasa yapabilmeye *erkli* ise buna koşut olarak her konuda araştırma yapabilmeye de yetkilidir. Nitekim yasa yapabilmek için öncelikle yasayla düzenlenecek husus hakkında araştırma yapılarak bilgi edinilmesi kaçınılmazdır. Ancak Meclis araştırması yalnız yasa yapımı için bilgi edinebilme amacıyla yapılmamaktadır. Bu bakımdan araştırmaları farklı türle-

¹¹ Türker Ertaş, “Parlamentoların Anası Westminster Parlamentosu: Tarihsel - Kuramsal Kökenler, Kurumsal Yapı ve Kanun Yapım Süreci”, YÜHFD, C.XVII, 2020/2, s. 451-458. Parlamentoların, yasa yapma ve denetleme yetkisinden önce vergiye rıza gösterme ve bütçeyi kabul etme yetkisine sahip olduğu belirtilmelidir. Bkz.: Kemal Gözler, “İngiltere’de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı? Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme”, Prof. Dr. Muallâ Öncel’e Armağan [I. Cilt/II. Cilt] içinde, Editör: Ertuğrul Akçaoğlu, İnci Solak Akman, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2009, I. Cilt, s. 369-372; Kadir Caner Doğan, Suat Hayri Şentürk, “İngiltere’de On Yedinci Yüzyıl Devrimler Çağı ve Parlamentarizmin Gelişimi Doğrultusunda Bütçe Hakkı”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, C.7, S.14, 2017, s. 365-367. Ancak burada şu hususa dikkati çekmek gerekir ki vergiye rıza gösterme ve bütçeyi kabul etme yetkisi parlamentonun iktidar karşısında evleviyetle muhalefet organı olabilmesini sağlamaktadır.

re göre sınıflandırabilmek mümkündür. Çünkü parlamentonun birden fazla yetkisinin olması, birden fazla araştırma türünün varlığını gerektirmektedir¹². Dolayısıyla yetkinin türüne koşut olarak araştırmanın türü de belirecektir.

Meclis araştırması; esas ayırında yasama araştırması ve siyasi araştırma şeklinde iki türde ortaya çıkmaktadır¹³. Bu iki araştırma türünün esas ayrımı oluşturması, bunların, parlamentonun iki başat işlevi olan yasa yapımı ve denetim ile ilişkili olmasından ileri gelmektedir. Nitekim yasama araştırması, yasa yapımında; siyasi araştırma ise denetimde parlamentonun başvurduğu araçlardır.

1. Yasama Araştırması

Yasama araştırması; parlamentonun, düzenleyeceği alana ilişkin konu hakkında inceleme yoluyla bilgi sahibi olmasıdır. Yasama araştırması, henüz hiç yasayla düzenlenmemiş veya yasayla düzenlenmiş ancak ilgili yasada değişiklik gerektiren bir konu hakkında olabilir¹⁴. Daha açık bir anlatımla, düzenlenecek alanda ilk defa yasa yapmayı yahut daha önce yasa yapılarak düzenlenen alandaki ilgili yasayı gözden geçirmeyi arzulaması fark etmeksizin yasa koyucu, her iki durumda da yasama araştırması yapabilmektedir. Burada amaç, parlamentonun ilgili konuyu tanıyıp bilmesi ve bu doğrultuda uygun ve yerinde hükümler ortaya çıkarmasıdır¹⁵. Yasa koyucunun düzenleyebileceği alan sınırlı olmadığından yasama araştırmasının içeriğini oluşturacak konular da sınırlı olmayacaktır. Parlamento, düzenleyeceği alana ilişkin her konuda yasa yapabiliyorsa yasama araştırması da yapabiliyor demektir.

Yasama araştırması yapılırken henüz somut biçimde yasama süreci başlatılmamıştır. Başka bir deyişle, yasama sürecinin başlangıcını oluşturan yasa önerisi teknik anlamda mevcut değildir. Yalnız yasama organının düzenlemek istediği alana ilişkin konu mevcuttur ve yasa önerisi

¹² Onar, Meclis Araştırması, s. 5; Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 5.

¹³ Öğretide tartışılan yargısal araştırma ve seçim araştırması türlerinin çalışmanın yaklaşımı doğrultusunda dışarıda bırakılmasının temellendirilmesi ileride ilgili başlık altında mevcuttur.

¹⁴ Onar, Meclis Araştırması, s. 6-7.

¹⁵ Onar, Meclis Araştırması, s. 7.

oluşturulmadan yasama bu konu hakkında bilgi sahibi olmak istemektedir. Çünkü yasa önerisinin oluşturulabilmesi için parlamenterlerin ilgili konu hakkında ayrıntılı biçimde bilgilendirilmeleri ve böylece konuyu tanımaları gerekmektedir¹⁶. İlgili konu hakkında araştırma tamamlanıp araştırma sonuçlarının tartışılması aşamasına geçildiğinde bu sonuçlardan yasa önerisi doğabilecektir¹⁷.

Yasama organı araştırmalarını, parlamenterlerin tümüyle değil bir kısmıyla oluşturduğu komisyonlar aracılığıyla yerine getirdiğinden parlamentolarda farklı işlevleri üstlenen sürekli ve süreli komisyonların bulunacağı kaydedilmelidir. Yasama araştırması için kurulup belirli bir süreliğine görevlendirilen araştırma komisyonları, ulaşılmak istenilen amacı gerçekleştirmeye yönelik bir işlev üstlenmektedir ve buna istinaden bu komisyonların görevi amaca ulaşılmasıyla sona ermektedir¹⁸. Ancak yasa koyucu uygun görürse araştırma komisyonu kurmak yerine sürekli komisyonlardan birini de görevlendirebilecektir¹⁹.

Bununla birlikte, ilgili konuyu incelemeye özgülenmiş bir araştırma komisyonunun kurulabilmesi²⁰ kadar sürekli komisyonların da görevleri dâhilindeki herhangi bir konuyu inceleyebilmesi mümkündür. Ancak bu iki inceleme arasında önemli bir ayrım söz konusudur. Sürekli komisyonlar, teknik anlamda mevcut olan yasa önerisinin düzenlemek istediği konuyu incelerken araştırma komisyonu olarak kurulan komisyonlar ise henüz ortada yasa önerisi dahi yokken parlamentonun bilgi

¹⁶ Uygulamada Meclis araştırmasına nadiren bu amaçla başvurulmaktadır. Bkz.: Ozan Ergül, “Parlamento Hukukunda Meclis Araştırması ve Genel Görüşme”, *Parlamenter Denetim Sempozyumu* içinde, Editör: Hasan Erikli, Bahadır Yeşilırmak, Ankara: TBMM Basımevi, 2012, s. 88.

¹⁷ Onar, *Meclis Araştırması*, s. 7.

¹⁸ Siyasal araştırma ve öğretilerde tartışılan diğer araştırma türleri açısından da aynı durum söz konusu olduğundan ileride buna tekrar değinilmeyecektir. Ayrıca araştırma komisyonları dışında yasama faaliyetine doğrudan katılan komisyonların görev alanının parlamentolara göre değiştiği belirtilmelidir. Bkz.: Havvana Yapıcı, “Komisyonların Yasama Sürecindeki Rollerini Bağlamında Komisyon Aşamasındaki Özel Yöntem ve Uygulamalar”, *Yasama Dergisi*, S.5, 2007, s. 58.

¹⁹ Özbudun, *Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükûmeti Murakabe Vasıtaları*, s. 104-105; M. Tunçer Karamustafaoğlu, *Yasama Meclisinde Komisyonlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1965, s. 11-12; Onar, *Meclis Araştırması*, s. 30.

²⁰ Hironori Yamamoto, *Tools for Parliamentary Oversight: A Comparative Study of 88 National Parliaments*, Geneva: Inter-Parliamentary Union, 2007, s. 17.

sahibi olmak istediği konuları incelemektedir. Araştırma komisyonlarının görevi, sürekli komisyonların aksine belirli bir konuyla ve süreyle sınırlandırılmış olduğundan istenilen amaca ulaşıldığında sona ermektedir. Oysa sürekli komisyonlar, yasa önerisinin düzenlemek istediği konu hakkında ön incelemede bulunduktan sonra asıl faaliyetine geçmektedir²¹. Anlaşılmaktadır ki hangi komisyon olduğu fark etmeksizin inceleme ve bunun sonucu olan bilgi edinme, yasama sürecinden önce ve ondan bağımsız gelişmektedir. Her yasama süreci bilgi edinmeyi gerektirse de her bilgi edinme yasama sürecini gerektirmeyebilecektir. Çünkü bilgi edinme tamamlansa dahi bu, yasama sürecinin başlayacağı hususunda kesin bir kanıt oluşturmaz. Yasa koyucu bilgi edindikten sonra gerek görmezse yasama sürecine geçmeyebilecektir²².

2. Siyasal Araştırma

Meclis araştırması türlerinden diğeri siyasal araştırmadır. Yasamanın, yürütmenin faaliyetleri hakkında bilgi edinmesine ve bunları denetlemesine yönelik incelemesi siyasal araştırma olarak adlandırılmaktadır. Meclis araştırması her ne kadar ilk bakışta (*prima facie*) salt bilgi edinme aracı olarak gözüксе de yinelemek gerekir ki esasen bir denetim aracıdır. Çünkü yasamanın yürütmeyi denetleyebilmesi için önce yürütmenin faaliyetleri hakkında bilgi edinmesi gerekmektedir. Bu faaliyetler hakkında salt bilgi edinilmesi dahi yürütmenin, faaliyetlerinden haberdar olunacağı ve toplumun/seçmenlerin haberdar edileceği yönünde duyacağı baskı nedeniyle hukuk normlarına aykırı davranmaktan kaçınmasını sağlayacaktır²³.

Her ne kadar parlamentonun ortaya çıkışındaki temel saik denetim işlevini üstlenen organ olmaksa da hükûmet rejimlerinin tarihi seyriyle günümüze kadar gelindiğinde bir bütün olarak parlamentonun üstlendiği bu işlevin parlamento içindeki bir kanada bırakıldığı anlaşılmaktadır.

²¹ Onar, Meclis Araştırması, s. 6-7.

²² Uygulamada araştırma komisyonu raporuna istinaden yasa teklifi hazırlandığı görülmüştür. Bkz.: Salih Sağlam, “TBMM’nin Hükümeti Denetleme İşlevi Açısından Bir Model Olarak Avam Kamarası Bünyesindeki Bakanlıklar ile İlgili Özel Komisyonlar”, Yasama Dergisi, S.11, 2009, s. 43.

²³ Aynı yönde görüş ve ayrıntılı bilgi için bkz.: Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 17-21.

Muhalefet denilen bu kanat yürütmede cisimleşen iktidar kanadını denetlemektedir. Bu nedenle yasamanın yürütmeyi denetlemesini, salt teknik anlamıyla sorumluluk doğuracak biçimde dar tanımlamak yerine yürütmenin hukuk normlarına aykırı davranmaktan kaçınmasını sağlayacak biçimde geniş tanımlamak tercih edilmelidir. Dolayısıyla, denetim araçlarını uygulamada sıklıkla kullanan muhalefetin iktidarı gözetim altında tutabildiği bir denetim modeli, amacına koşut gerçekleşen bir denetime ulaştıracaktır. Buna istinaden bilgi edinmenin kendisi de başlı başına bir denetim sayılmalıdır. Ancak Meclis araştırmasının denetim aracı olma işlevi yalnız bununla sınırlı değildir. Yasama organı uygun görürse araştırma sonuçları doğrultusunda ayrıca başka bir denetim aracını da işletilebilecektir²⁴. Daha açık bir anlatımla, yürütmenin teknik anlamıyla sorumluluğunu doğuracak denetim araçlarının işletilebilmesi de mümkün olacaktır²⁵.

Meclis araştırmasının yasamayı, yürütmeden talep edilecek bilgiye gereksinim duymak zorunda bırakmamasının önemi özellikle siyasal araştırma açısından belirlemektedir. Aksi hâlde yasama, yürütmeyi yine yürütmeden alacağı bilgilere dayanarak denetleseydi buna denetim denilemezdi. Nitekim denetlenen ve buna dayanılarak sorumlu tutulabilen yürütmeden alınacak bilgilerin eksik veya yanıltıcı olması olasılık dâhilindedir²⁶. Ayrıca Meclis araştırması yasamanın, yalnız yürütmeden değil diğer tüm kaynaklardan alınabilecek bilgilere de mecbur bırakılması önüne geçmektedir. Çünkü bu kaynakların da yürütmeye ilişkin bulunması olasılık dâhilindedir²⁷.

3. Araştırma Türleri Hakkında Öğretideki Görüşler

Bu çalışmada araştırma türlerinin yasama araştırması ve siyasal araştırma olarak iki türe ayrılmasının dayanağı, yasamanın iki başat işlevi olan yasa yapma ve denetim işlevlerinin gerektirdiği araştırmaların esas alınmasıdır. Öğretide bazı yazarlarca üçüncü tür olarak kabul edilen

²⁴ Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 14-16; Tevfik Sönmez Küçük, “Türkiye’de Parlamentonun Bilgi Edinme Araçlarının Etkinliği”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.13, S.2, 2016, s. 156-157.

²⁵ Nitekim bunun uygulamada karşılığı da mevcuttur. Bkz.: Sağlam, “TBMM’nin Hükümeti Denetleme İşlevi Açısından Bir Model Olarak Avam Kamarası Bünyesindeki Bakanlıklar ile İlgili Özel Komisyonlar”, s. 42-43.

²⁶ Özbudun, Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları, s. 100.

²⁷ Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 9.

yargısal araştırmanın, parlamentoların soruşturma yetkisiyle örtüştüğü göz önüne alınırsa, Meclis soruşturması şeklinde ayrıca bir kurumun varlığı karşısında Meclis araştırması kapsamında görülmesi tercih edilebilir değildir. Ancak seçim tutanaklarının incelenmesine ilişkin seçim araştırmasının da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Öğretide Özbudun, seçim araştırmasını yürütme organının sorumluluğunu gerektirecek araştırmayla birlikte yargısal araştırma olarak görmüştür²⁸. Onar da benzer şekilde seçim araştırmasını ve yürütme organının suçlandırılmasına ilişkin araştırmayı yargısal araştırma (soruşturma) olarak adlandırmıştır²⁹. Evik de bu yaklaşımla örtüşerek seçim araştırmasını ve yürütme organının suçlandırılmasına ilişkin araştırmayı yargısal araştırmanın türleri kabul etmiştir³⁰. Köybaşı ise yürütme organının sorumluluğunu gerektirecek yargısal araştırmayı Meclis araştırması kapsamından çıkarmış ve yalnız seçim araştırmasını yasama araştırması ve siyasal araştırma yanında Meclis araştırması olarak saymıştır. Köybaşı'nın yaklaşımı yerindedir; çünkü seçim tutanaklarının incelenmesi yargısal bir işlemdir ancak yürütme organının sorumluluğuna gidilmesini sağlayan soruşturmaya bağdaşır türde bir yargısal araştırma değildir. Yargısal araştırma kavramı, Onar'ın "*yargısal araştırma (soruşturma)*" şeklinde kullandığı üzere parlamentoların soruşturma yetkisine dönük kullanılır ve bu da Meclis soruşturması kurumuyla bağdaşmaktadır. Bu nedenle Meclis araştırmasının türü olarak yargısal araştırmayı saymak yerinde olmayacaktır. Ancak parlamentonun yasa yapma ve denetim dışında başka yetkileri de olabileceği dikkate alındığında seçim tutanaklarını inceleme yetkisi kapsamındaki araştırmanın Meclis araştırması sayılması uygun olmakla birlikte bu yetkinin varlığı tartışmaya açılmalıdır.

Meclis araştırması -yinelemek gerekirse- parlamentonun yasa yapma ve denetim işlevinden ileri gelmektedir. Bu nedenle açık bir hükümle Meclis araştırması yapma yetkisi tanınmamış olsa dahi parlamen-

²⁸ Özbudun, Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükûmeti Murakabe Vasıtaları, s. 100.

²⁹ Onar, Meclis Araştırması, s. 9-12.

³⁰ Ali Hakan Evik, "Yargıya İntikal Etmiş Bir Konu Hakkında Meclis Araştırması Açılmasının Hukuki Analizi", EÜHFD, C.X, S.3-4, 2006, s. 95-96.

tonun bu araştırmayı yapma yetkisi olduğu kabul edilmektedir³¹. Çünkü bu yetki parlamentonun işlevlerine içkindir³². Nitekim yasama araştırması, parlamentonun, yasa yapma işlevini yerine getirirken başvurduğu bir araç olup bu işlevin kapsamındadır. Benzer şekilde siyasal araştırma da yasamanın yürütmeyi denetlerken kaçınılmaz biçimde başvurduğu araçlardan biridir ve buna istinaden etkili bir denetimin ayrılmaz parçasıdır. Oysa seçim araştırması yapabilmesi için parlamentonun açıkça yetkilendirilmesi gerekmektedir³³. Çünkü bu araştırma türü parlamentonun başat işlevleri kapsamında görülebilir değildir. Seçim araştırması, parlamenterlerin seçilmiş olduğunu gösteren tutanakların incelenerek onaylanmasına veya onaylanmamasına karar verilmesini içeren araştırmadır. Bu yetki yasamaya tanınmışsa, ilgili tutanakların incelenip karar verilmesi amacıyla bir komisyon kurularak görevlendirilir³⁴.

Parlamentonun oluşumunun şekillendirilmesine müdahalede bulunulması bağlamında hangi parlamenterlerin tutanaklarının onaylanıp onaylanmayacağına karar verenin yine parlamentonun görevlendirdiği bir komisyon olması erkler ayrılığı³⁵ aleyhine sakınca doğurucudur. Nitekim seçime siyaset karıştırılmasına yol açan vakalar bu sakıncayı somutlaştırmaktadır³⁶. Çünkü parlamentoda çoğunluğu sağlayanın, parlamentonun işleyişinde ve alınacak kararlarda da buna koşut oranda çoğunluğu sağlayacağı akılda tutulduğunda tutanakların incelenmesiyle varılan sonuçların hukuki olmaktan uzaklaşabileceği yadsınamaz. Yürütme erkini elinde bulunduran, parlamentonun çoğunluğuna da sahip olmuşsa bu durumda parlamenter sayısı bakımından iktidar ve muhalefet dağılımının muhalefet aleyhine bozulduğu inceleme sonuçlarıyla dahi karşıla-

³¹ Ergun Özbudun, “İngiltere ve Amerika’da Meclis Tahkikatı”, AÜHFD, C.XVII, S.14, 1960, s. 235-236; Onar, Meclis Araştırması, s. 15-19.

³² Özbudun, Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükûmeti Murakabe Vasıtaları, s. 99; Onar, Meclis Araştırması, s. 14-15; Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 13.

³³ Onar, Meclis Araştırması, s. 9; Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 6.

³⁴ Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 7.

³⁵ Aynı yönde görüş için bkz.: Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 7.

³⁶ Turan Güneş, Parlamenter Rejimin Bugünkü Mânası ve İşleyişi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956, s. 69; Onar, Meclis Araştırması, s. 10; Köybaşı, “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”, s. 7.

şılması mümkündür. Kaydedilmelidir ki bu olasılıklar dolayısıyla seçim araştırması parlamentoların çoğunda terk edilmiştir³⁷.

Seçim araştırması, hem parlamentonun oluşumundaki sandalye dağılımına dönük olası olumsuz etkisinin erkler ayrılığıyla bağdaşmamasına hem de çalışmanın kapsamı açısından hâlihazırda uygulamada yeri bulunmamasına istinaden araştırma türleri arasında sayılmamıştır.

II. 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE MECLİS ARAŞTIRMASININ TEORİK VE PRATİK BOYUTU

A. Meclis Araştırmasının Teorisi

Meclis araştırmasının niteliği, kapsamı ve usulü hakkında öncelikle yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetleme yetkisiyle ilgili Anayasa hükümlerine bakmak gerekmektedir ancak salt Anayasa hükümlerine bakmak yetersiz kalacaktır. Çünkü yasama organının araştırma yapma yetkisi esasen anayasalarda hüküm altına alınmamış olsa dahi mevcuttur³⁸.

Yasama organının otonomluğu, demek oluyor ki özerk kural koyma yetkisi gereğince parlamentonun işleyişine ilişkin hükümler parlamentoların içtüzüklerinde yer alacaktır. Parlamento içtüzüğü, parlamentonun işleyişini düzenleyen kurallar bütünü olup parlamento tarafından oluşturulur³⁹. Dolayısıyla yasama organı, araştırma yapma yetkisini kullanırken uyacağı kuralları da belirlemektedir.

Bu nedenle Meclis araştırmasının niteliği, kapsamı ve usulü hakkında Anayasa'nın yanı sıra Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğüne de bakılması gerekmektedir. Nitekim İçtüzük, Meclis araştırmasını Anayasa'ya kıyasen ayrıntılı olarak düzenlemiştir ki Anayasa'nın ilgili maddesi de bu doğrultuda İçtüzüğe atıfta bulunmuştur.

³⁷ Köybaşı, "Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu", s. 7.

³⁸ Onar, Meclis Araştırması, s. 14-15; Fahri Bakırcı, Kuruluşundan Günümüze TBMM'nin Denetim Yetkisinin Sönümlenmesi (Denetimden Kaçış), Ankara: Lykeion, 2021, s. 88.

³⁹ Bezar Eylem Ekinci, Parlamenter Rejimde Parlamentonun Hükûmeti Denetimi ve Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türkiye'de Hükûmet Rejimleri Kapsamında Parlamenter Denetim, Ankara: Turhan Kitabevi, 2023, s. 220-221.

1. 1982 Anayasası'nda Meclis Araştırması

Yasama organının bilgi edinme ve denetim araçları Anayasa'da açıkça sayılmış olup bunlar -Anayasa'nın 98'inci maddesinin 1'inci fıkrasındaki sıraya göre- Meclis araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı sorudur⁴⁰.

Her ne kadar Anayasa'nın 98'inci maddesi "*Türkiye Büyük Millet Meclisinin **bilgi edinme ve denetim** yolları*" üst başlığı altında düzenlenmiş⁴¹ ve Meclis araştırmasını tanımlamak için anılan maddenin 2'nci fıkrasında "*Meclis araştırması, belli bir konuda **bilgi edinmek** için yapılan incelemeden ibarettir.*" ibaresine yer verilmiş olsa da salt lafzi yorumdan sakınarak amaçsal ve tarihsel yorum da dikkate alındığında Meclis araştırmasının esasen bir denetim aracı olduğu şüphe taşımamaktadır.

Nitekim Danışma Meclisinin kabul ettiği madde metninin üst başlığı "*Türkiye Büyük Millet Meclisinin **denetim** yolları*" olup maddenin ilk fıkrasında ise "*Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla **denetleme** yetkisini kullanır.*" denilmiştir⁴². Danışma Meclisi ilgili madde metninin gerekçesinde "*Türkiye Büyük Millet Meclisinin denetim yollarının genel olarak neler olduğunun bu maddede sayılması uygun görülmüştür.*" ibaresini kullanmıştır. Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu ise Danışma Meclisinin metninin aynen kabul edildiğini belirtse de maddenin üst başlığını -herhangi bir gerekçe ileri sürmeksizin- "*Türkiye Büyük Millet Meclisinin **bilgi edinme ve denetim** yolları*" şeklinde değiştirmiştir⁴³.

2017 Anayasa değişikliğiyle birlikte maddenin ilk fıkrası, üst başlığına koşut olarak "*Türkiye Büyük Millet Meclisi; Meclis araştırması,*

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), Hazırlayan: Yunus Emre Yılmazoğlu, İsmail Emrah Perdecioğlu, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2021, s. 584.

⁴¹ 21/01/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesiyle 98'inci maddenin "A. Genel olarak" şeklindeki kenar başlığı metinden çıkarılmıştır. Bkz.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), s. 587-588. Anayasa değişikliği için bkz.: 21/01/2017 tarihli ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Resmî Gazete: 11/02/2017 - 29976).

⁴² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), s. 585.

⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), s. 586.

genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla **bilgi edinme ve denetleme** yetkisini kullanır.” şeklinde düzenlenmiştir⁴⁴.

Kanun teklifinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi belli bir konuda Meclis araştırması ve genel görüşme yapabilir; milletvekilleri yazılı soru sorabilir.” ibaresine yer verilmişse de Anayasa Komisyonunun değişikliğiyle maddenin üst başlığındaki “**bilgi edinme ve denetim yolları**” ifadesi madde metninde “**bilgi edinme ve denetleme yetkisi**” ifadesiyle yansımaları bulmuştur. Komisyonun, teklif metnini değiştirme gerekçesinde yer alan “Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetleme yollarının belirtilmesi amacıyla değiştirilerek” ifadesi, ilk fıkranın değiştirilme nedenini açıklamaktadır⁴⁵.

Danışma Meclisinin metninde Meclis araştırması, ilgili maddenin 3’üncü fıkrasında “Meclis araştırması, belli bir konuda **bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.**” ibaresiyle tanımlanmış ve bu şekliyle Anayasa’ya girmiştir. Bu fıkra, 2017 Anayasa değişikliğiyle birlikte yalnız yazım yönünden değiştirilerek “Meclis araştırması, belli bir konuda **bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.**” şeklinde düzenlenmiştir. Kanun teklifinde, Meclis araştırmasının “Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.” şeklindeki tanımı değiştirilmeden korunmuş ancak Anayasa Komisyonu, Meclis araştırmasının tanımındaki “*edinilmek*” sözcüğünü “*edinmek*” sözcüğüne dönüştürmüştür⁴⁶.

Anayasa koyucunun tercihinden anlaşılan, bu araçların bilgi edinme işlevinin denetleme işlevine içkin görüldüğüdür. Çünkü Anayasa koyucu bu araçları tanımlarken “*bilgi edinme veya denetim yolları*” yerine “*bilgi edinme ve denetim yolları*” demeyi tercih etmiştir. Burada “veya” yerine “ve” bağlacı kullanılmasındaki tercihin hem şekil hem de içerik yönünden kapsayıcı yorumlanması mümkündür. Aksi yöndeki yorum doğrultusunda Anayasa koyucu, sayılan araçların bir kısmını bilgi edinme bir kısmını ise denetim aracı olarak görüp “ve” bağlacını “*bilgi edinme (yolları) ve (buna ilaveten) denetim yolları*” anlamını karşılamak amacıyla kullansaydı bu durumda maddenin devamında her bir aracı tanımlarken hangisinin bilgi edinme hangisinin denetim aracı olduğunu

⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), s. 584.

⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), s. 587-588.

⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), s. 585-588.

ayırıcı biçimde açıklaması da kaçınılmaz olarak beklenirdi⁴⁷. Oysa maddenin ilk hâline son hâline değin bakıldığında Anayasa koyucunun bu araçları, işlevleri bakımından ayırıcı biçimde tanımlama amacı gütmeyeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca görüşmelerde bulunan, oy veren, karar alan ve bu amaçlar doğrultusunda gerçeği öğrenmeye gereksinim duyan yasama erki, tüm bu faaliyetleri yerine getirirken doğrudan veya dolaylı olarak iktidarı da denetlemektedir. Yasamanın ortaya çıkışında muhalefet organı olma niteliğinin bulunduğu dikkate alınırsa esasta bilgi edinmenin denetime uygun zemini hazırladığını belirtmek gerekmektedir.

Bu nedenle Meclis araştırmasının tanımına istinaden salt bilgi edinme aracı olduğu savının ileri sürülmesi yerinde olmayacaktır. Yalnız Meclis araştırması değil Anayasa koyucunun tabiriyle “*bilgi edinme ve denetim yolları*”nın tamamının asıl işlevi -salt bilgi edinmeye özgülenen kullanımlar hariç- denetim olup bilgi edinme, denetimin gerçekleştirilmesindeki öncül olarak kaydedilmelidir. Başka bir deyişle, her denetim bilgi edinmeyi gerektirse de her bilgi edinme denetimi gerektirmeyebilecektir. Ancak salt bilgi edinmeyle ortaya konan sonucun dahi denetime olanak tanınması olasıdır.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde Meclis Araştırması

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde “*Bilgi Edinme ve Denetim Yolları*” başlıklı *Altıncı Kısım* altında bulunan “*Meclis araştırması*” başlıklı *Üçüncü Bölüm*ü “*Meclis araştırmasının tarifi ve açılması*” kenar başlıklı 104’üncü ve “*Meclis Araştırma Komisyonu ve yetkileri*” kenar başlıklı 105’inci maddenin oluşturduğu görülmektedir. İçtüzüğün 104’üncü ve 105’inci maddesi Meclis araştırmasını düzenlemekle birlikte 104’üncü maddenin son fıkrasıyla Meclis araştırmasının açılması hususunda İçtüzüğün “*Genel görüşme*” başlıklı *İkinci Bölüm*ündeki “*Genel görüşmenin açılması*” kenar başlıklı 102’nci maddesine de atıfta bulunulmuştur. Buna istinaden Meclis araştırması hakkında İçtüzüğün 102’nci, 104’üncü ve 105’inci maddesine bakmak gerekmektedir⁴⁸.

⁴⁷ Seda Özkan, Etkili Parlamenter Muhalefetin Anayasal Esasları: Denetim Verileri Işığında Önerge Verme Eylemliliğine Çözümleyici Yaklaşım, Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2023, s. 142.

⁴⁸ Çalışmanın kapsamı doğrultusunda ilgili İçtüzük hükümlerinin ayrıntılı analizine girilmemiştir. Bu hükümlerin karşılaştırmalı hukuk verileriyle birlikte ayrıntılı analizi için bkz.: Özkan, Etkili Parlamenter Muhalefetin Anayasal Esasları: Denetim Verileri

İçtüzüğün 102'nci ve 104'üncü maddesine göre; Meclis araştırması açılması siyasi parti grupları veya en az yirmi parlamenter tarafından beş yüz sözcüğü⁴⁹ aşmayacak araştırma önergesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığından istenebilmekte ve araştırmanın açılıp açılmamasına Genel Kurul karar vermektedir. Genel Kurul araştırmanın açılmasına karar vermişse araştırma sonunda oluşturulan komisyon raporu genel görüşme açılarak Genel Kurulda görüşülmektedir⁵⁰.

İçtüzüğün 105'inci maddesi, 104'üncü maddede anılan Meclis araştırması komisyonunun oluşturulma yöntemini, çalışma şartlarını ve yetkilerini düzenlemektedir. İçtüzüğün 105'inci maddesine göre; araştırmanın yürütülmesi, ilgili araştırmaya özgülenen özel komisyon tarafından yerine getirilmektedir. Komisyon, araştırma kapsamında ilgilileri çağırarak bilgi almak veya ilgili yerlerden bilgi istemek ve buralarda araştırma yapmak hususunda yetkili olup uzman bilgisine de başvurabilmektedir. Araştırmanın tamamlanması için üç aylık süre veriliyor olsa da bu sürede çalışmasını tamamlayamayan komisyonlara ek olarak bir aylık kesin süre verilmektedir. Komisyon çalışmasını toplam dört aylık süre sonunda tamamlayamamışsa bu sürenin sonundan itibaren on beş gün içinde araştırmanın tamamlanmamasının nedenleri veya hâlihazırda sonuçları Genel Kurulda görüşülür ve Genel Kurul kararına istinaden yeni bir komisyon da kurulabilir⁵¹.

B. Meclis Araştırmasının Pratiği

17'nci ve 27'nci yasama dönemi arasındaki on bir yasama döneminde⁵² toplam yüz kırk dokuz Meclis araştırması komisyonu kurulmuş-

İşığında Önerge Verme Eylemliliğine Çözümleyici Yaklaşım, Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2023, s. 143-156.

⁴⁹ İlgili maddenin 2'nci fıkrası uyarınca önerge beş yüz sözcüğü aşıyorsa önerge sahipleri beş yüz sözcüğü aşmamak üzere özetini eklemek zorundadır. Bkz.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, Hazırlayan: Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Ankara: TBMM Basımevi, 2020, s. 60.

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, s. 59-61.

⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, s. 61.

⁵² Yasama dönemlerinin tarihlerine ilişkin verilere, Türkiye Büyük Millet Meclisinin resmi internet sayfasındaki "Tutanaklar" bölümünden ulaşılmıştır. Bkz.: <https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane-tutanaklara-erisim> Ancak "Tutanaklar" bölümünden ulaşılan tarihlerle "Denetim" bölümünün "Meclis Araştırması Komisyonla-

tur⁵³. Bu yasama dönemleri boyunca yaklaşık kırk yıllık sürede, ne kurulan komisyonların tamamı raporunu verebilmiş ne de Meclis Başkanlığına sunulan raporların tamamı Genel Kurulda görüşülebilmiştir.

Meclis araştırması, salt araştırma önergesi verilmesiyle dahi denetim işlevini asgari ölçüde yerine getirebilirse de bu işlevin azami ölçüde yerine getirilememesi, Meclis araştırmasından beklenenin tastamam gerçekleşmediği anlamına gelmektedir. Nitekim ilgili yasama döneminde Genel Kurulda görüşülmeyen komisyon raporları sonuçlandırılmamış olduğundan hükümsüz (kadük) sayılmaktadır⁵⁴. Her ne kadar araştırma önergesi verilmesi dahi denetim işlevi açısından yaşamsalsa da denetimin layığıyla gerçekleşmesi; önergenin kabul edilerek Meclis araştırması açılmasına karar verilmesiyle başlayan sürecin, araştırma raporunun Genel Kurulda görüşülmesiyle sonlanmasını gerektirmektedir.

Toplam on bir yasama dönemi boyunca kurulan komisyonların raporlarının Genel Kurulda görüşülmesi, bu komisyonları kuran araştırma önergelerinin işlerliğine ve dolayısıyla Meclis araştırmasının işlevselliğine somut bir gösterge kabul edilmelidir⁵⁵. Buna koşut olarak her bir

rı” başlığı altında bulunan “Meclis Araştırması Komisyonları Sorgu Formu”ndan ilgili yasama dönemi aranırken ulaşılan tarihlerin benzeşmediği kaydedilmelidir. Bu durumun, iki yasama dönemi arasındaki sürenin dışarıda bırakılıp bırakılmamasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Çünkü “Meclis Araştırması Komisyonları Sorgu Formu”ndan ulaşılan tarihlere bakıldığında yasama dönemleri arasında herhangi bir süre bulunmadığı anlaşılmaktadır. Yasama dönemlerine karşılık gelen hükümetlere ilişkin verilere ise Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı’nın (TESAV) “Cumhuriyet Döneminde Kurulan Hükümetler” başlıklı yayınından ulaşılmıştır. Bkz.: <https://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2020/02/cumhuriyetdonemindeki-hukumetler.pdf>

⁵³ Meclis araştırması komisyonlarına ilişkin verilere, Türkiye Büyük Millet Meclisinin resmî internet sayfasındaki “Denetim” bölümünün “Meclis Araştırması Komisyonları” başlığı altında bulunan “Meclis Araştırması Komisyonları Sorgu Formu”ndan ulaşılmıştır. Bkz.: <https://www.tbmm.gov.tr/denetim/meclis-arastirmasi-komisyonlari>

⁵⁴ Yasama El Kitabı, Hazırlayan: Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Ankara: TBMM Basımevi, 2018, s. 28-29. Meclis araştırmasının, komisyon raporu Genel Kurulda görüşülmedikçe diğer olasılıklarda hükümsüz sayıldığı “Meclis Araştırması Komisyonları Sorgu Formu”ndan da anlaşılmaktadır.

⁵⁵ Bu çalışmada yalnız Meclis araştırması komisyonlarına ilişkin veriler değerlendirilmiş olup Meclis araştırması önergelerine ilişkin verilerin değerlendirmesi izleyen eserde yer almaktadır. Bkz.: Özkan, Etkili Parlamenter Muhalefetin Anayasal Esasları: Denetim Verileri Işığında Önerge Verme Eylemliliğine Çözümleyici Yaklaşım, s. 225-232. Ayrıca çalışmada ulaşılan tespitleri somutlaştırmak amacıyla komisyonların

yasama döneminde kurulan komisyonlardan, raporu Genel Kurulda görüşülenlerin ölçüt alınması yoluyla ilgili yasama döneminde Meclis araştırmasının işlevsellik oranı tespit edilecektir⁵⁶.

1. 17'nci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁵⁷ Meclis araştırması komisyonu kurulmamıştır. Ancak araştırma komisyonu kurulmamış olması Meclis araştırmasına başvurulmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim 17'nci yasama döneminde altmış sekiz araştırma önergesi işleme alınmış olup bu önergelerin yedisi hükümsüz kalmıştır. Dolayısıyla önergelerin işleme alınmasına karşın komisyon kurulmadığı anlaşılmaktadır çünkü işleme alınan önergelerin altmış biri reddedilmiştir⁵⁸.

Burada görünürdeki durum bakımından yapılabilecek tespit, her ne kadar önergeler işleme alınmış olsa da Meclis araştırmasına başvurularak gerçekleştirilecek denetimin sekteye uğratıldığı olacaktır. Ancak bu yasama döneminde araştırma önergesi verilmiş olması, muhalefetin önerge verme eylemliliğini yerine getirdiğini ve bununla muhalefet etme edimini sürdürmekten geri durmadığını da göstermektedir⁵⁹.

2. 18'inci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁶⁰ toplam dokuz⁶¹ komisyon kurulmuş olup bunları kuran dokuz önergeden yalnız ikisi hariç diğerleri muhalefet ka-

adlarına dipnotta yer verilirken örnekleme yöntemine başvurulmuş olup tespitle ilişkili komisyonların tamamı tüketici biçimde sayılmamıştır.

⁵⁶ Meclis araştırması komisyonlarına “Meclis Araştırması Komisyonları Sorgu Formu”ndan ulaşabilmek için komisyon adlarının yasama dönemlerine göre dağıtıldığı Tablo 1’e başvurulmalıdır.

⁵⁷ 17'nci yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (24/11/1983-13/07/1984), 2'nci yasama yılı (01/09/1984-15/06/1985), 3'üncü yasama yılı (01/09/1985-10/07/1986), 4'üncü yasama yılı (01/09/1986-17/07/1987) ve 5'inci yasama yılı (01/09/1987-16/10/1987) oluşturmaktadır.

⁵⁸ Bakırcı, Kuruluşundan Günümüze TBMM'nin Denetim Yetkisinin Sönümlenmesi (Denetimden Kaçış), s. 147-149.

⁵⁹ 17'nci yasama döneminde Anavatan Partisi iktidarı mevcut olup muhalefette Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi bulunmaktadır.

⁶⁰ 18'inci yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (14/12/1987-07/08/1988), 2'nci yasama yılı (01/09/1988-22/06/1989), 3'üncü yasama yılı (01/09/1989-14/08/1990), 4'üncü

nadından gelmiştir⁶². Komisyonları kuran önergeler arasında siyasi parti gruplarının katıldığı ortak önerge veya siyasi parti grubu tarafından verilen önerge bulunmamaktadır.

Bu yasama döneminin 1'inci yasama yılında bir, 2'nci yasama yılında dört, 3'üncü yasama yılında üç ve 4'üncü yasama yılında bir komisyon kurulmuştur. Komisyonların tamamı göreve başlamış olup her biri üç aylık görev süresini tamamladıktan sonra üç aylık⁶³ ek görev süresi alarak çalışmaya devam etmiştir.

Toplam altı aylık görev süresi boyunca çalışmış olmalarına karşın komisyonlardan yalnız dördü raporunu vermiş; geriye kalan beşi raporunu vermemiştir. Raporunu veren komisyonlardan ikisinin raporu görüşülürken diğer ikisinin raporu ise görüşülmemiştir. Dolayısıyla komisyonlardan yedisi, raporunu vermemesi ve raporunun görüşülmemesi gerekçeleriyle hükümsüzdür.

Dokuz komisyondan yalnız ikisinin raporunun Genel Kurulda görüşülmesine istinaden 18'inci yasama döneminde Meclis araştırmasının işlevsellik oranı yüzde yirmi ikide kalmıştır.

yasama yılı (01/09/1990-28/08/1991) ve 5'inci yasama yılı (01/09/1991-01/09/1991) oluşturmaktadır.

⁶¹ Meclis araştırması komisyonlarına ulaşılan “Meclis Araştırması Komisyonları Sorgu Formu”nda, Ankara’daki hava kirliliğinin nedenlerini araştırmak amacıyla kurulan komisyon sehven gösterilmediğinden 18'inci yasama döneminde dokuz yerine sekiz komisyon kurulduğu görülmektedir. Anılan komisyona ilişkin verilere “Tutanaklar” bölümünden ulaşılabilmektedir. Buna göre; Genel Kurulun 11/09/1990 tarihli 5'inci birleşiminde kurulan ve 09/04/1991 tarihli 104'üncü birleşiminde görev süresi uzatılan komisyonun, 01/09/1991 tarihli 1'inci birleşim itibarıyla raporunu vermediği anlaşılmaktadır.

⁶² 18'inci yasama döneminde Anavatan Partisi iktidarı mevcut olup dokuz araştırma önergesinden yedisi muhalefete aittir. Bu yedi önergeden dördü Sosyaldemokrat Halkçı Parti; üçü ise Doğru Yol Partisi üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir. İktidar partisine üye parlamenterlerin önergelerine istinaden kurulan komisyonlardan biri belediyelerde ve il genel meclislerinde yapıldığı iddia edilen kanunsuz, usulsüz ve yolsuz eylemleri ve uygulamaları; diğeri ise Ankara’daki hava kirliliğinin nedenlerini araştırmak amacıyla kurulmuş olup her iki komisyon da raporunu vermemiştir.

⁶³ 1996 İçtüzük değişikliğiyle birlikte ek görev süresi, bir aylık kesin süre olarak hüküm altına alındığından değişiklik sonrasında komisyonların toplam görev süresi azami dört ay olmuştur. Bkz.: Şeref İba, Rauf Bozkurt, 100 Soruda Türk Parlamento Hukuku, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s. 222; M. Akif Özer, “Türkiye’de ve Bazı Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Parlamento Denetimi: Yaşanan Deneyimler ve Son Durum”, Sayıştay Dergisi, S.35, 1999, s. 96.

3. 19'uncu Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁶⁴ toplam yirmi dört komisyon kurulmuş olup bunları kuran elli iki önerge hem iktidar hem de muhalefet kanadından gelmiştir⁶⁵. Komisyonları kuran önergeler arasında siyasi parti grupları tarafından verilen önergeler mevcut olmakla birlikte bazı komisyonlar iktidarın ve muhalefetin uzlaşmasına istinaden siyasi parti gruplarının katıldığı ortak önergelerle kurulmuştur⁶⁶.

Bu yasama döneminin 1'inci yasama yılında altı, 2'nci yasama yılında dokuz, 3'üncü yasama yılında beş, 4'üncü yasama yılında üç ve 5'inci yasama yılında bir komisyon kurulmuştur. Komisyonların yirmi üçü göreve başlamış olup bunların yirmi biri ek süre alarak dört ila altı ay; ikisi ek süre almaksızın on beş gün⁶⁷ ila üç ay çalışmıştır. Geriye kalan bir komisyon ise yasama döneminin sonuna yaklaşırken kurulup üye seçimi aşamasında kaldığından yirmi günlük çalışma süresi almasına karşın göreve başlayamamıştır⁶⁸. Göreve başlayan yirmi üç komisyon-
dan altısı raporunu vermemiştir. Raporunu veren on yedi komisyondan yalnız on birinin raporu görüşülmüş; altısının raporu görüşülmemiştir.

⁶⁴ 19'uncu yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (14/11/1991-28/08/1992), 2'nci yasama yılı (01/09/1992-22/07/1993), 3'üncü yasama yılı (01/09/1993-29/07/1994), 4'üncü yasama yılı (01/09/1994-16/08/1995) ve 5'inci yasama yılı (01/10/1995-04/12/1995) oluşturmaktadır.

⁶⁵ 19'uncu yasama döneminde Doğru Yol Partisi/Sosyaldemokrat Halkçı Parti ve Doğru Yol Partisi/Cumhuriyet Halk Partisi koalisyon hükümetleri mevcut olup araştırma önergelerinin yedisi Doğru Yol Partisi, on altısı Sosyaldemokrat Halkçı Parti, onu Anavatan Partisi, on dördü Refah Partisi grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi siyasi parti grubu olarak dört ortak önerge-
den üçüne katılmıştır.

⁶⁶ Faili meçhul siyasi cinayetlerin, 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta meydana gelen olayların, Güneydoğu'da süregelen olayların ve Bosna Hersek'te yoğunlaşan Sırp saldırılarının araştırılması amacıyla dört ayrı ortak önerge verilerek dört komisyon kurulmuştur.

⁶⁷ 19'uncu yasama döneminde en kısa süre çalışan komisyon olup basında ve kamuoyunda "Madımak Katliamı" olarak bilinen olayların yaşanmasından hemen sonra kurulmuştur. İvedilikle göreve başlayan komisyon ek süre almaksızın on beş gün çalışmıştır. Komisyonun raporu Genel Kurulda görüşülmüştür.

⁶⁸ Sait Halim Paşa Yalısı'ndaki yangının araştırılması amacıyla yasama döneminin sonuna yaklaşık on beş gün kala kurulmuştur.

Dolayısıyla komisyonların on üçü, raporunun görüşülmemesi; raporunu vermemesi ve göreve başlamaması gerekçeleriyle hükümsüzdür.

Önceki yasama dönemine kıyasen artan komisyon sayısı ile birlikte komisyon raporlarının görüşülme oranı da artmış olup yirmi dört komisyondan on birinin raporu Genel Kurulda görüşüldüğünden 19'uncu yasama döneminde Meclis araştırması işlevsellik oranı yaklaşık yüzde kırk beş olmuştur.

4. 20'nci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁶⁹ toplam yirmi dokuz komisyon kurulmuş olup bunları kuran altmış üç önerge -19'uncu yasama dönemine benzer şekilde- iktidar ve muhalefet kanadındaki parlamenterler tarafından verilmiştir⁷⁰. Bu yasama döneminde -19'uncu yasama döneminden farklı olarak- komisyonları kuran önergeler arasında siyasi parti gruplarının katıldığı ortak önerge ve siyasi parti grubu önergesi bulunmamaktadır.

Bu yasama döneminin 1'inci yasama yılında on bir, 2'nci yasama yılında on üç, 3'üncü yasama yılında dört ve dördüncü yasama yılında bir komisyon kurulmuştur. Komisyonların yirmi sekizi göreve başlamış olup bunların yirmi yedisi ek süre alarak iki ila dört ay; yalnız biri ek süre almaksızın üç ay çalışmıştır. Geriye kalan bir komisyon ise yasama döneminin sonuna yaklaşırken kurulup üye seçimi aşamasında kaldığından üç aylık çalışma süresi almasına karşın göreve başlayamamıştır⁷¹. Göreve başlayan yirmi sekiz komisyondan yalnız biri raporunu vermemiştir. Raporunu veren yirmi yedi komisyondan yirmi altısının raporu görüşülmüş; yalnız birinin raporu görüşülmemiştir. Dolayısıyla komisyonların üçü, raporunun görüşülmemesi; raporunu vermemesi ve göreve başlamaması gerekçeleriyle hükümsüzdür.

⁶⁹ 20'nci yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (08/01/1996-02/08/1996), 2'nci yasama yılı (01/10/1996-16/08/1997), 3'üncü yasama yılı (01/10/1997-30/07/1998) ve 4'üncü yasama yılı (01/10/1998-25/03/1999) oluşturmaktadır.

⁷⁰ 20'nci yasama döneminde Doğru Yol Partisi/Cumhuriyet Halk Partisi, Anavatan Partisi/Doğru Yol Partisi, Refah Partisi/Doğru Yol Partisi, Anavatan Partisi/Demokratik Sol Parti/Demokrat Türkiye Partisi koalisyon hükümetleri ile Demokratik Sol Parti hükümeti mevcut olup araştırma önergelerinin ikisi Doğru Yol Partisi, dokuzu Cumhuriyet Halk Partisi, yirmisi Anavatan Partisi, yirmi üçü Refah Partisi, dokuzu Demokratik Sol Parti grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir.

⁷¹ TRT ile ilgili usulsüzlük ve yolsuzluk iddialarının araştırılması amacıyla yasama döneminin sonuna yaklaşık on gün kala kurulmuştur.

Önceki iki yasama dönemine kıyasen artan komisyon sayısı ile birlikte komisyon raporlarının görüşülme oranı da artmış olup yirmi dokuz komisyondan yirmi altısının raporu Genel Kurulda görüşüldüğünden 20'nci yasama döneminde Meclis araştırmasının işlevsellik oranı yüzde doksani bulmuştur.

5. 21'inci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁷² toplam on komisyon kurulmuş olup bunları kuran otuz üç önerenin yirmisi muhalefet; on üçü iktidar kanadından gelmiştir⁷³. Komisyonları kuran önergeler arasında iki siyasi parti grubu önergesi⁷⁴ mevcut olmakla birlikte siyasi parti gruplarının katıldığı ortak önergeye rastlanmamıştır.

Bu yasama döneminin 2'nci yasama yılında üç, 3'üncü yasama yılında beş ve 4'üncü yasama yılında iki komisyon kurulmuştur. Komisyonların tamamı göreve başlamış olup bunların dokuzu ek süre alarak üç aylık görev süresi ve bir aylık ek süreyle birlikte toplam dört ay; yalnız biri ek süre almaksızın üç ay çalışmıştır. Komisyonlardan dokuzu raporunu vermiş; ek süre almaksızın çalışan bir komisyon ise raporunu vermemiştir. Raporunu veren dokuz komisyondan dördünün raporu görüşülmemiş; beşinin raporu görüşülmüştür. Dolayısıyla komisyonların beşi, raporunun görüşülmemesi ve raporunu vermemesi gerekçeleriyle hükümsüzdür.

Önceki iki yasama dönemine kıyasen komisyon sayısı düşmüş olup on komisyondan yalnız yarısının raporu Genel Kurulda görüşüldü-

⁷² 21'inci yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (02/05/1999-27/08/1999), 2'nci yasama yılı (01/10/1999-30/06/2000), 3'üncü yasama yılı (01/10/2000-28/09/2001), 4'üncü yasama yılı (01/10/2001-13/08/2002) ve 5'inci yasama yılı (01/10/2002-01/10/2002) oluşturmaktadır.

⁷³ 21'inci yasama döneminde Demokratik Sol Parti/Anavatan Partisi/Milliyetçi Hareket Partisi koalisyon hükûmeti mevcut olup muhalefette ise Fazilet Partisi, Doğru Yol Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi bulunmaktadır. İktidar kanadından gelen on üç önerenin sekizi Milliyetçi Hareket Partisi, dördü Anavatan Partisi, biri Demokratik Sol Parti grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir. Muhalefet kanadından gelen yirmi önerenin on dördü Fazilet Partisi, beşi Doğru Yol Partisi, biri Adalet ve Kalkınma Partisi grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir.

⁷⁴ Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi tarafından siyasi parti grubu olarak birer önerge verilmiştir.

ğünden 21'inci yasama döneminde Meclis araştırmasının işlevsellik oranı yüzde ellide kalmıştır.

6. 22'nci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁷⁵ toplam yirmi yedi komisyon kurulmuş olup bunları kuran altmış beş önerenin otuz altısı muhalefet; yirmi dokuzu iktidar kanadından gelmiştir⁷⁶. Birden fazla önerge doğrultusunda kurulan komisyonlar istisnasız olarak hem muhalefetin hem de iktidarın önergeleriyle kurulmuştur. Daha açık bir anlatımla, yirmi yedi komisyondan dokuzu yalnız bir önerge⁷⁷ doğrultusunda kurulmuşken kalan on sekiz komisyonun tamamı, birden fazla önerge doğrultusunda kurulmuş ve bunlar, her komisyon için hem muhalefetten hem de iktidardan gelen önergeler olmuştur. Komisyonları kuran önergeler arasında siyasi parti gruplarının katıldığı ortak önerge bulunmamakla birlikte tamamı muhalefete ait olan dört siyasi parti grubu önergesi bulunmaktadır⁷⁸.

Bu yasama döneminin 1'inci yasama yılında sekiz, 2'nci yasama yılında üç, 3'üncü yasama yılında sekiz, 4'üncü yasama yılında dört ve 5'inci yasama yılında dört komisyon kurulmuştur. Komisyonların yirmi altısı göreve başlamış olup bunların yirmi üçü ek süre alarak üç aylık görev süresi ve bir aylık ek süreyle birlikte toplam dört ay; üçü ek süre almaksızın üç ay çalışmıştır. Geriye kalan bir komisyon ise yasama döneminin sonuna yaklaşıldığından üye seçimi aşamasında kalarak göreve başlayamamıştır⁷⁹. Göreve başlayan yirmi altı komisyondan yalnız biri

⁷⁵ 22'nci yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (14/11/2002-31/07/2003), 2'nci yasama yılı (01/10/2003-26/09/2004), 3'üncü yasama yılı (01/10/2004-19/09/2005), 4'üncü yasama yılı (01/10/2005-28/09/2006) ve 5'inci yasama yılı (01/10/2006-03/06/2007) oluşturmaktadır.

⁷⁶ 22'nci yasama döneminde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı mevcut olup altmış beş önerenin yirmi dokuzu iktidar kanadından gelmiştir. Geriye kalan otuz altı önerge muhalefet kanadından gelmiş olup bunların otuz ikisi Cumhuriyet Halk Partisi, ikisi Anavatan Partisi, biri Doğru Yol Partisi grupları ve/veya üyesi parlamenterler; biri ise bağımsız parlamenter tarafından verilmiştir.

⁷⁷ Bu komisyonların yedisi iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi, ikisi ise muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi üyesi parlamenterler tarafından verilen önergeler doğrultusunda kurulmuştur. Muhalefete ait önergelerden biri siyasi parti grubu önergesidir.

⁷⁸ Bu önergelerin ikisi Cumhuriyet Halk Partisi, ikisi ise Anavatan Partisi grubu tarafından verilmiştir.

⁷⁹ Kayısı üreticilerinin sorunlarının araştırılması amacıyla yasama döneminin sonuna yaklaşık iki ay kala kurulmuştur.

çalışmalarını tamamlayamaması nedeniyle raporunu verememiştir. Raporunu veren yirmi beş komisyondan beşinin raporu görüşülmemiş; yirmisinin raporu görüşülmüştür. Dolayısıyla komisyonların yedisi, raporunun görüşülmemesi; raporunu vermemesi ve göreve başlamaması gerekçeleriyle hükümsüzdür.

Önceki yasama dönemine kıyasen komisyon sayısı yeniden artmış olup yirmi yedi komisyondan yirmisinin raporunun Genel Kurulda görüşülmesine istinaden 22'nci yasama döneminde Meclis araştırmasının işlevsellik oranı yaklaşık yüzde yetmiş beş olmuştur.

7. 23'üncü Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁸⁰ toplam on beş komisyon kurulmuş olup bunları kuran yüz otuz dört önergenin doksan dokuzu muhalefet; otuz beşi iktidar kanadından gelmiştir⁸¹. Birden fazla önerge doğrultusunda kurulun komisyonlar istisnasız olarak hem muhalefet hem de iktidar partilerine üye parlamenterler tarafından verilmiş önergelerle kurulmuştur. On beş komisyondan ikisi yalnız bir önerge doğrultusunda kurulmuş olup bu önergelerden biri muhalefet diğeri ise iktidar partilerine üye parlamenterlere aittir⁸². Bu yasama döneminde de -önceki üç yasama dönemine benzer şekilde- siyasi parti gruplarının katıldığı ortak önerge mevcut olmamakla birlikte çoğunluğu muhalefete ait olan sekiz siyasi parti grubu önergesi verildiği görülmektedir⁸³.

⁸⁰ 23'üncü yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (23/07/2007-30/09/2007), 2'nci yasama yılı (01/10/2007-30/09/2008), 3'üncü yasama yılı (01/10/2008-30/09/2009), 4'üncü yasama yılı (01/10/2009-30/09/2010) ve 5'inci yasama yılı (01/10/2010-23/04/2011) oluşturmaktadır.

⁸¹ 23'üncü yasama döneminde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı mevcut olup muhalefet kanadından gelen önergelerin elli sekizi Cumhuriyet Halk Partisi, otuzu Milliyetçi Hareket Partisi, dördü Barış ve Demokrasi Partisi, altısı Demokratik Toplum Partisi, biri Özgürlük ve Dayanım Partisi grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir.

⁸² Önergelerin biri Cumhuriyet Halk Partisi, diğeri ise Adalet ve Kalkınma Partisi üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir.

⁸³ Bu önergelerin ikisi iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi; altısı ise muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Barış ve Demokrasi Partisi grubu tarafından verilmiştir.

Bu yasama döneminin 2'nci yasama yılında yedi, 3'üncü yasama yılında bir, 4'üncü yasama yılında beş ve 5'inci yasama yılında iki komisyon kurulmuştur. Komisyonların on dördü göreve başlamış olup bunların on üçü ek süre alarak üç aylık görev süresi ve bir aylık ek süreyle birlikte toplam dört ay; yalnız biri ek süre almaksızın üç ay çalışmıştır. Geriye kalan bir komisyon ise yasama döneminin sonuna yaklaşılmamış olmasına karşın üye seçimi aşamasında kalarak göreve başlayamamıştır⁸⁴. Göreve başlayan on dört komisyondan yalnız biri çalışmalarını tamamlayamadığına istinaden raporunu verememiştir⁸⁵. Raporunu veren on üç komisyondan on ikisinin raporu görüşülmüş; birinin raporu dağıtıldığı⁸⁶ hâlde görüşülmemiştir. Dolayısıyla komisyonların üçü, raporunun görüşülmemesi; raporunu vermemesi ve göreve başlamaması gerekçeleriyle hükümsüzdür.

Komisyon sayısı -21'inci yasama dönemine benzer şekilde- yeniden azalmışsa da on beş komisyondan on ikisinin raporu Genel Kurulda görüşüldüğünden 23'üncü yasama döneminde Meclis araştırmasının işlevsellik oranı yüzde sekseni bulmuştur.

8. 24'üncü Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁸⁷ toplam on komisyon kurulmuş olup bunları kuran yüz on beş önergenin doksan beşi muhalefet; yirmisi iktidar kanadından gelmiştir⁸⁸. Komisyonları kuran önergeler arasında siyasi

⁸⁴ Trakya Birlik'in uygulamalarının araştırılması amacıyla yasama döneminin sonuna yaklaşık altı ay kala kurulmuştur.

⁸⁵ Bu komisyon, Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ve beraberindeki beş kişinin hayatını kaybettiği helikopter kazasının araştırılması amacıyla iktidar ve muhalefet kanadından gelen siyasi parti grubu önergeleri doğrultusunda kurulmuş olup dört ay çalışmasına karşın çalışmalarını tamamlayamayınca yeniden kurulmuş ve ikinci dört aylık çalışma sonunda raporunu vermiştir.

⁸⁶ Anamuhalefet partisi genel sekreterinin yasadışı dinlendiği iddiasının araştırılması amacıyla iktidar partisine üye parlamenter tarafından verilen önerge doğrultusunda kurulan komisyondur.

⁸⁷ 24'üncü yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (28/06/2011-15/07/2011), 2'nci yasama yılı (01/10/2011-14/08/2012), 3'üncü yasama yılı (01/10/2012-13/07/2013), 4'üncü yasama yılı (01/10/2013-10/09/2014) ve 5'inci yasama yılı (01/10/2014-23/04/2015) oluşturmaktadır.

⁸⁸ 24'üncü yasama döneminde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı mevcut olup muhalefet kanadından gelen önergelerin kırk biri Cumhuriyet Halk Partisi, on beşi Milliyetçi Hareket Partisi, yirmi sekizi Barış ve Demokrasi Partisi, onu Halkların Demokratik

parti gruplarının katıldığı ortak önerge mevcut olmamakla birlikte siyasi parti grupları tarafından verilen önergeler bulunmaktadır. Komisyonların tamamı, birden fazla önerge doğrultusunda kurulmuş olup bu komisyonlardan biri hariç⁸⁹ dokuzunun kuruluşunda parlamentoda grubu bulunan siyasi partilerin her birinin önergesine⁹⁰ rastlanmaktadır.

Bu yasama döneminin 2'nci yasama döneminde dört, 3'üncü yasama döneminde iki, 4'üncü yasama döneminde iki ve 5'inci yasama döneminde iki komisyon kurulmuştur. Komisyonların tamamı göreve başlamış olup bunların sekizi ek süre alarak üç aylık görev süresi ve bir aylık ek süreyle birlikte toplam dört ay; ikisi ek süre almaksızın üç ay çalışmıştır. On komisyonun tamamı raporunu vermiş olmasına karşın bunlardan yalnız dördünün raporu görüşülmüş; dördünün raporu görüşülmemiş; ikisinin raporu ise basıldığı hâlde dağıtılamamıştır. Dolayısıyla komisyonların altısı, raporunun görüşülmemesi ve dağıtılmaması gerekçeleriyle hükümsüzdür.

On komisyondan yalnız dördünün raporunun Genel Kurulda görüşülmesine istinaden Meclis araştırmasının işlevsellik oranı 24'üncü yasama döneminde yüzde kırka gerilemiştir. Bu oran, 18'inci yasama döneminden sonraki en düşük işlevsellik oranıdır. Oysa 24'üncü yasama dönemi diğer yasama dönemlerine kıyasen işlevsellik oranının -istisnasız olarak tüm raporların görüşülmesi durumunda- yüzde yüzü bulabileceği tek yasama dönemidir. Çünkü bu yasama döneminde komisyonların tamamı göreve başlamış ve raporunu vermiştir.

9. 25'inci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁹¹ Meclis araştırması komisyonu kurulmamıştır. Bunun görünür nedeni, parlamentoyu erken genel seçime taşıya-

Partisi grupları ve/veya üyesi parlamenterler; biri ise bağımsız parlamenter tarafından verilmiştir.

⁸⁹ Çözüm süreci hakkındaki komisyonun kuruluşunda yalnız Adalet ve Kalkınma Partisi ile Barış ve Demokrasi Partisi grupları ve bu gruplara üye parlamenterler tarafından verilen önergeler mevcuttur.

⁹⁰ Bu önergeler siyasi parti grupları ve/veya siyasi parti gruplarına üye parlamenterler tarafından verilmiştir.

⁹¹ 25'inci yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (23/06/2015-03/09/2015) ve 2'nci yasama yılı (01/10/2015-01/10/2015) oluşturmaktadır.

cak olan seçim hükûmetinin varlığıdır⁹². Seçime giren siyasi partilerden hiçbirisi parlamentonun salt çoğunluğunu kazanamadığından koalisyon hükûmeti kurulabilmesi amacıyla partiler arası görüşmelerde bulunulmuş ancak bu görüşmelerden sonuç alınamayınca erken genel seçime gidilmesi söz konusu olmuştur.

Her ne kadar Meclis araştırması komisyonu kurulmamasını erken genel seçime gidilecek olmasına bağlamak makul gözükse de kısa süreli bir yasama döneminde de araştırma komisyonu kurulması mümkündür. Önceki yasama dönemlerinde de görüldüğü üzere güncel, acil ve önemli konuların araştırılması amacıyla verilen önergeler doğrultusunda kurulan komisyonlar ivedilikle çalışabilecektir⁹³. Nitekim seçim hükûmetinin varlığı nedeniyle uzun sürmeyecek bir yasama döneminin geçirileceği öngörülebilmesine karşın 25'inci yasama döneminde işleme alınan yüz kırk sekiz önergenin yüz otuz ikisi muhalefet; on altısı iktidar kanadından gelmiştir⁹⁴.

10. 26'ncı Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde⁹⁵ toplam on komisyon kurulmuş olup bunları kuran altmış altı önergenin -ortak önergeler hariç- elli üçü muhalefet; onu iktidar kanadından gelmiştir⁹⁶. Komisyonları kuran önergeler arasında siyasi parti gruplarının katıldığı ortak önergelere -19'uncu ya-

⁹² Partilerine düşecek bakanlıkları Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi reddedeceğini; Halkların Demokratik Partisi ise kabul edeceğini açıklamış ancak Halkların Demokratik Partisi üyesi bakanlar görevlerinden istifa etmiştir. Hükûmet yalnız Adalet ve Kalkınma Partisi üyesi bakanlardan oluştuğundan 25'inci yasama döneminde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı mevcut olup muhalefette Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Halkların Demokratik Partisi grupları bulunmaktadır.

⁹³ Basında ve kamuoyunda "Madımak Katliamı" olarak bilinen olayların araştırılması amacıyla 19'uncu yasama döneminde kurulan komisyon on beş gün çalışarak raporunu hazırlamıştır.

⁹⁴ Muhalefet kanadından gelen önergelerin altmış altısı Cumhuriyet Halk Partisi, altmış dördü Halkların Demokratik Partisi, ikisi Milliyetçi Hareket Partisi grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir.

⁹⁵ 26'ncı yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (02/11/2015-30/09/2016), 2'nci yasama yılı (01/10/2016-30/09/2017) ve 3'üncü yasama yılı (01/10/2017-16/05/2018) oluşturmaktadır.

⁹⁶ 26'nci yasama döneminde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı mevcut olup muhalefet kanadından gelen önergelerin yirmi yedisi Cumhuriyet Halk Partisi, on ikisi Milliyetçi Hareket Partisi, on dördü Halkların Demokratik Partisi grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir.

sama döneminden sonra- yeniden rastlanmıştır⁹⁷. Bu yasama döneminde de -24'üncü yasama dönemine benzer şekilde- komisyonların tamamı birden fazla önerge doğrultusunda kurulmuş olup bu komisyonların kuruluşunda parlamentoda grubu bulunan siyasi partilerin her birinin önergesi bulunmaktadır⁹⁸.

Bu yasama döneminin 1'inci yasama yılında üç, 2'nci yasama yılında üç ve 3'üncü yasama yılında dört komisyon kurulmuştur. Komisyonların sekizi göreve başlamış olup bunların dördü ek süre alarak üç aylık görev süresi ve bir aylık ek süreyle birlikte toplam dört ay; dördü ek süre almaksızın üç ay çalışmıştır. Geriye kalan iki komisyon ise yasama dönemi sonuna yaklaşılrken kurulduğundan üye seçimi aşamasında kalarak göreve başlayamamıştır⁹⁹. Göreve başlayan sekiz komisyondan yalnız biri ek süre almaksızın üç ay çalışmış olmasına karşın raporunu vermemiştir¹⁰⁰. Raporunu veren yedi komisyondan altısının raporu görüşülürken birinin raporu ise dağıtıldığı hâlde görüşülmemiştir. Dolayısıyla komisyonların dördü, raporunun görüşülmemesi; raporunu vermemesi ve göreve başlamaması gerekçeleriyle hükümsüzdür.

On komisyondan yalnız altısının raporunun Genel Kurulda görüşülmesine istinaden Meclis araştırmasının işlevsellik oranı 26'ncı yasama döneminde yüzde altmışta kalmışsa da bu oran, 24'üncü yasama döneminden sonra yeniden artmıştır.

11. 27'nci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde¹⁰¹ toplam on beş komisyon kurulmuş olup bunları kuran iki yüz otuz önergenin yüz ellisi muhalefet; sekseni iktidar

⁹⁷ Yurtdışına kaçırılan kültür varlıklarının, çölyak hastalığının ve Adana/Aladağ'daki kız öğrenci yurdunda meydana gelen yangının araştırılması hakkında üç ayrı ortak önerge verilmiştir.

⁹⁸ Bu önergeler siyasi parti grupları ve/veya siyasi parti gruplarına üye parlamenterler tarafından verilmiştir.

⁹⁹ Bunlardan biri, down sendromu ve otizm ile diğer gelişim bozukluklarının yaygınlığını; diğeri ise, tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunması ile bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunların araştırılması amacıyla yasama döneminin sonuna yaklaşık kırk beş gün kala kurulmuştur.

¹⁰⁰ Bu komisyon, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin araştırılması amacıyla kurulmuştur.

¹⁰¹ 27'nci yasama dönemini; 1'inci yasama yılı (07/07/2018-25/07/2018), 2'nci yasama yılı (01/10/2018-18/07/2019), 3'üncü yasama yılı (01/10/2019-28/07/2020), 4'üncü

kanadından gelmiştir¹⁰². Komisyonları kuran önergeler arasında siyasi parti gruplarının katıldığı ortak önerge bulunmamaktadır. Bu yasama döneminde de -24'üncü ve 26'ncı yasama dönemine benzer şekilde- komisyonların tamamı, birden fazla önerge doğrultusunda kurulmuş olup bunların kuruluşunda hem siyasi parti grupları hem de siyasi parti gruplarına üye parlamenterler tarafından verilen önergelere rastlanmaktadır.

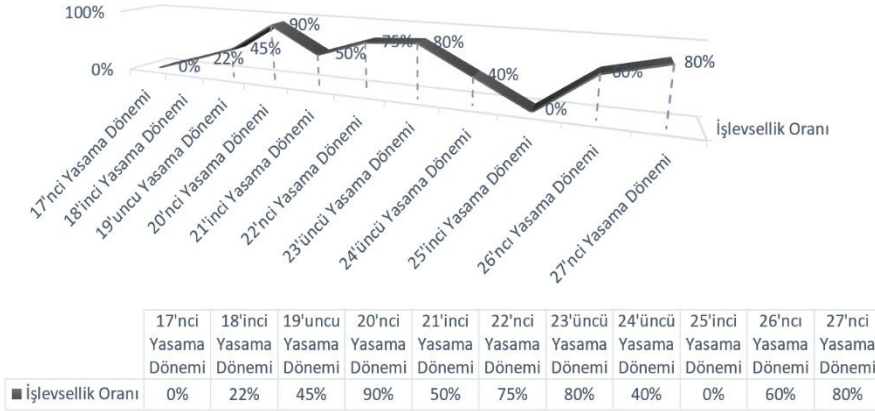
Bu yasama döneminin 2'nci yasama yılında altı, 4'üncü yasama yılında dört, 5'inci yasama yılında bir ve 6'ncı yasama yılında dört komisyon kurulmuştur. Komisyonların tamamı göreve başlamış olup bunların on ikisi ek süre alarak üç aylık görev süresi ve bir aylık ek süreyle birlikte toplam dört ay; üçü ek süre almaksızın üç ay çalışmıştır. On beş komisyondan yalnız biri çalışmalarını tamamlayamadığından raporunu vermemiştir. Raporunu veren on dört komisyondan on ikisinin raporu görüşülürken birinin raporu basılamadığı, birinin raporu da basılıp dağıtılmadığı gerekçesiyle görüşülememiştir. Dolayısıyla komisyonların üçü, raporunun basılmaması; raporunun dağıtılmaması ve çalışmalarını tamamlamaması gerekçeleriyle hükümsüzdür.

On beş komisyondan on ikisinin raporu Genel Kurulda görüşüldüğünden 27'nci yasama döneminde Meclis araştırmasının işlevsellik oranı -23'üncü yasama dönemine benzer şekilde- yeniden yüzde seksene ulaşmıştır.

yasama yılı (01/10/2020-17/07/2021), 5'inci yasama yılı (01/10/2021-01/08/2022) ve 6'ncı yasama yılı (01/10/2022-23/04/2023) oluşturmaktadır.

¹⁰² Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilen 27'nci yasama döneminde Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi ittifakının iktidarı mevcut olup muhalefette Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi ve İyi Parti grupları bulunmaktadır. Büyük Birlik Partisi de iktidardaki ittifaka dâhil olduğundan partinin genel başkanının ilk imza sahibi olduğu önerge, iktidar kanadından gelen önergeler arasında sayılmıştır. İktidar kanadından gelen önergelerin elli dördü Adalet ve Kalkınma Partisi, yirmi beşi Milliyetçi Hareket Partisi, biri Büyük Birlik Partisi grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir. Muhalefet kanadından gelen önergelerin yetmiş beşi Cumhuriyet Halk Partisi, kırk dördü Halkların Demokratik Partisi, otuz biri İyi Parti grupları ve/veya üyesi parlamenterler tarafından verilmiştir.

Grafik 1. Yasama Dönemlerine Göre Meclis Araştırmasının İşlevsellik Oranı

17'nci ve 27'nci yasama dönemi arasındaki on bir yasama döneminde Meclis araştırmasının işlevselliğini ölçebilmek amacıyla her bir yasama dönemi için Genel Kurulda görüşülen rapor sayısı, kurulan komisyon sayısına oranlanmıştır. Buna göre; Meclis araştırması komisyonu kurulamadığından dolayı 17'nci ve 25'inci yasama dönemleri sıralamada sonuncudur. Meclis araştırması komisyonu kurulan dokuz yasama dönemi arasında ilk sırayı 20'nci yasama dönemi almış olup bunu sırasıyla 23'üncü ve 27'nci yasama dönemi, 22'nci yasama dönemi, 26'ncı yasama dönemi, 21'inci yasama dönemi, 19'uncu yasama dönemi, 24'üncü yasama dönemi ve 18'inci yasama dönemi takip etmiştir.

III. MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONLARINI İŞLEVSELLEŞTİRME ÖNERİLERİ

17'nci ve 27'nci yasama dönemi arasındaki on bir yasama döneminde kurulan toplam yüz kırk dokuz komisyonun yüz yirmi altısı, ek süre alarak veya almaksızın çalışmalarını tamamlayıp görev süreleri sonunda raporlarını hazırlamıştır. Dolayısıyla parlamentonun, bilgi edinme ve denetim faaliyetini gerçekleştirmesi yönünden komisyonların yüzde seksen beşi görevini yerine getirebilmiş; yüzde on beşe karşılık gelen yirmi üç komisyon ise görevini yerine getirememiştir. Komisyonların görevlerini yerine getirememeleri, üye seçimi aşamasında kalarak göreve

başlayamamalarından veya çalışmalarını tamamlayarak¹⁰³ yahut tamam-lamaksızın raporlarını vermemelerinden kaynaklanmaktadır. Görevini yerine getiremeyen yirmi üç komisyondan altısı üye seçimi aşamasında kalarak göreve başlayamamış; üçü çalışmalarını tamamlayamamış,¹⁰⁴ on dördü ise herhangi bir gerekçeye dayanmaksızın raporunu vermemiştir.

Komisyonların çalışmalarını tamamlayamamalarında görünen ne-denin yasama döneminin sonuna yaklaşılması olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmalarını tamamlayamadığı belirtilen üç komisyondan ikisi, yasama döneminin sonuna yaklaşık bir ila üç ay kala göreve başlamıştır. Bu ko-misyonların araştırdığı konular hakkında sonraki yasama döneminde de siyasi parti grupları ve/veya parlamenterler tarafından araştırma önerge-leri verildiğinden aynı¹⁰⁵ veya benzer¹⁰⁶ konuyu araştıran komisyonlar kurulmuştur¹⁰⁷.

¹⁰³ Bazı komisyonların herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin yalnız raporunu vermedi-ği belirtildiğinden bunlar arasında çalışmalarını tamamlayıp raporunu vermeyenlerin olması da mümkündür. Nitekim 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimini araştıran komisyonun raporunu vermediği belirtilmesine karşın raporun, Meclis başkanlığına teslim edildiği ancak görüşülmediği anlaşılmaktadır. Bkz.: Birgün, “15 Temmuz raporu yok oldu”, 25 Eylül 2019, <https://www.birgun.net/haber/15-temmuz-raporu-yok-oldu-270015> (29 Eylül 2025); Gazete Duvar, “Reşat Petek 15 Temmuz raporunu yayınladı, Kahraman’dan savunma geldi”, 21 Temmuz 2022, <https://www.gazeteduvar.com.tr/tesat-petek-15-temmuz-raporunu-yayinladi-kahramandan-savunma-geldi-haber-1574117> (29 Eylül 2025); Evrensel, “15 Temmuz raporu Meclis arşivine girmedi”, 15 Temmuz 2025, <https://www.evrensel.net/haber/561403/15-temmuz-raporu-meclis-arshivine-girmedi> (29 Eylül 2025).

¹⁰⁴ Bunlardan biri, Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ve berabe-rindeki beş kişinin hayatını kaybettiği helikopter kazasının araştırılması amacıyla 23’üncü yasama döneminde kurulan komisyon olup çalışmasını süresinde tamamlamayadığından raporunu verememiş ancak aynı yasama döneminde yeniden kurulma-sına karar verildiğinden ikinci seferde çalışmasını tamamlayarak raporunu vermiştir.

¹⁰⁵ Balıkçılık ve su ürünleri sektörünün sorunlarını araştıran komisyon, 27’nci yasama döneminin sonuna bir aya kala göreve başlamış olup çalışmalarını tamamlayamamış-sa da siyasi parti grupları ve/veya parlamenterler tarafından verilen araştırma önerge-leri doğrultusunda 28’inci yasama döneminde aynı adla yeni bir komisyon kurulmuştur.

¹⁰⁶ Küresel ısınmanın neden olduğu sorunları araştıran komisyon, 22’nci yasama dö-neminin sonuna üç ay kala göreve başlamış olup çalışmalarını tamamlayamamışsa da siyasi parti grupları ve/veya parlamenterler tarafından verilen araştırma önergeleri doğrultusunda 23’üncü yasama döneminde benzer adla yeni bir komisyon kurulmuştur.

¹⁰⁷ Komisyonun yeniden kurulması ile aynı veya benzer adla yeni bir komisyonun ku-rulması birbirinden farklıdır. Komisyonun yeniden kurulması durumunda önceki ko-misyonun esas numarasına yeniden kurulduğunu gösteren numara ve adına “yeniden kurulan Meclis araştırması komisyonu” ibaresi eklenmektedir. Aynı veya benzer adla

Üye seçimi aşamasında kalarak göreve başlayamayan komisyonlar bakımından da göreve başlayamamanın görünen nedeni yasama döneminin sonuna yaklaşılmıştır. Üye seçimi aşamasında kalan altı komisyon, yasama döneminin sonuna yaklaşık on gün ila altı ay kala kurulmuştur. Ancak komisyonların -ek süre dâhil- toplam görev süresinin dört ay olduğu akıldaki tutulduğunda altı aylık sürenin üye seçimi aşamasında kalınması açısından uzun olduğu kaydedilmelidir. Çalışmalarını tamamlayamayan komisyonların durumuna benzer şekilde üye seçimi aşamasında kalan komisyonların araştırmakla görevlendirildiği konular hakkında da sonraki yasama döneminde araştırma önermeleri verilerek aynı veya benzer konuyu araştıran komisyonlar kurulmuştur¹⁰⁸.

Komisyonların raporunu vermemesinde ise görünen herhangi bir nedene rastlanmamıştır. Bu komisyonların raporunu vermediği belirtilmekle birlikte komisyon çalışmalarının kaldığı son aşama belirtilmemiştir¹⁰⁹. Dolayısıyla komisyonların, araştırmanın yapılmaması veya araştırmanın süresinde tamamlanmaması nedeniyle yahut başka herhangi bir nedenle raporunu vermemesi kadar raporunu hazırladığı hâlde vermemesi¹¹⁰ de olasılık dâhilinde kabul edilmelidir.

17'nci ve 27'nci yasama dönemi arasındaki on bir yasama döneminde her ne kadar komisyonların yüzde seksen beşi görevini yerine getirebilmişse de bu, parlamentonun, bilgi edinme ve denetim faaliyetini yüzde seksen beş oranında gerçekleştirdiği anlamına gelmemektedir.

yeni bir komisyonun kurulması durumunda ise önceki komisyonun araştırdığı konunun aynısının veya benzerinin araştırılması amacıyla yeni araştırma önermeleri verilmiş olduğundan yeni bir komisyon kurulmaktadır.

¹⁰⁸ Bu komisyonlardan üçünün araştırmakla görevlendirildiği konular hakkında sonraki yasama döneminde komisyon kurulmamışken diğer üçünün araştırmakla görevlendirildiği konular hakkında sonraki yasama döneminde komisyon kurulmuştur. Sait Halim Paşa Yalısı'ndaki yangının araştırılması amacıyla 19'uncu yasama döneminden sonra 20'nci yasama döneminde; down sendromu ve otizm ile diğer gelişim bozukluklarının yaygınlığının araştırılması amacıyla 26'ncı yasama döneminden sonra 27'nci yasama döneminde; tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunması ile bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunların araştırılması amacıyla 26'nci yasama döneminden sonra 27'nci yasama döneminde komisyon kurulmuştur.

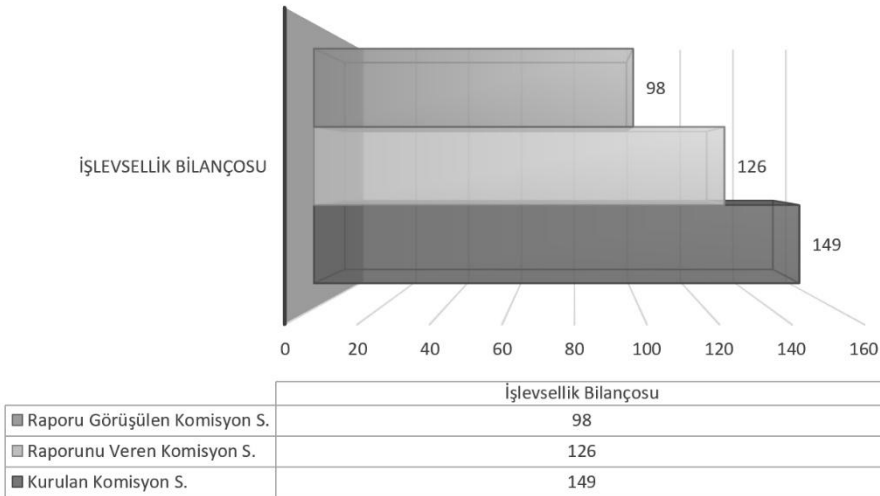
¹⁰⁹ Raporunu vermediği belirtilen komisyonların gerekçelerine ve çalışmalarının kaldığı aşamaya "Meclis Araştırması Komisyonları Sorgu Formu"ndan ulaşılamamaktadır.

¹¹⁰ 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimini araştıran komisyonun raporu hakkındaki tartışma bu olasılığı dışlamamaktadır.

Çünkü parlamentonun, bilgi edinmeyi ve/veya denetimi gerçekleştirebilmiş olması için komisyon raporlarının tartışılmaya açılmış olması gerekmektedir. Komisyon raporlarının parlamentoda tartışmaya açılmaması, araştırma sonuçlarına dönük olarak yasama organının ilgili konu hakkında gereğini yapmasına olanak tanımayacaktır.

Raporunu veren yüz yirmi altı komisyondan doksan sekizinin raporu Genel Kurulda görüşülmüştür. Dolayısıyla parlamento, *prima facie* yüzde yetmiş sekiz oranında Meclis araştırması yoluyla bilgi edinme ve denetim faaliyetini gerçekleştirmiş denilebilir. Ancak görüşülen rapor sayısı, raporunu veren değil kurulan komisyon sayısına oranlandığında bu oranın yüzde altmış altıya düştüğü anlaşılmaktadır. Parlamentonun kurulan her komisyon aracılığıyla ilgili konuda bilgi edinmeyi ve/veya denetim yapmayı amaçladığı dikkate alınırsa Meclis araştırmasının işlevsel olup olmadığını, kurulan komisyonların yüzde kaçının raporunun Genel Kurulda görüşüldüğüne bakarak tespit etmek yerinde olacaktır. Bu doğrultuda kurulan yüz kırk dokuz komisyondan yalnız doksan sekizinin raporu Genel Kurulda görüşüldüğünden 17'nci ve 27'nci yasama dönemi arasındaki on bir yasama döneminin Meclis araştırması işlevsellik bilançosu yüzde almış altıda kalmaktadır.

Grafik 2. Komisyon Sayılarına Göre Meclis Araştırmasının İşlevsellik Bilançosu

Komisyon raporlarının Genel Kurulda görüşülmemesi bakımından yasama döneminin sonuna yaklaşılması görünür nedendir. Ancak yasama döneminin sonuna yaklaşılmasına karşın Genel Kurulda görüşülmeyen raporlar da mevcuttur. Burada şu hususun belirtilmesi önemlidir; İçtüzüğün 105’inci maddesi uyarınca, raporun hazırlanması için geçecek süre de komisyonun görev süresine dâhildir. Bu nedenle raporun, komisyonun görev süresi biter bitmez Meclis Başkanlığına sunulması hususunda azami özen gösterilmelidir. Çünkü raporun hazırlanmasından kaynaklanan gecikme, yasama döneminin sonuna yaklaşırken görev süresi biten komisyonların raporlarının görüşülmemesine neden olabilmektedir. Bununla birlikte, araştırmanın tamamlanmasının süre yetersizliği nedeniyle gecikmesi, raporun hazırlanmasının gecikmesine de neden olmaktadır¹¹¹.

Her ne kadar raporun, komisyonun görev süresi biter bitmez Meclis Başkanlığına sunulmaması¹¹² olası bir gecikme nedeni olarak gözükse de raporların görüşülmemesinin yalnız bundan kaynaklanmadığı anlaşılmaktadır¹¹³. Nitekim raporun basılamaması¹¹⁴ veya dağıtılamaması¹¹⁵

¹¹¹ Uygulamadan anlaşıldığı üzere dört aylık azami görev süresinin sona erdiği sırada araştırmasını tamamlayabilen komisyonlar, bu sürenin sonunda raporunu hazırlamaya başlayabilmektedir. Bkz.: Salih Sağlam, “Meclis Araştırması ve Genel Görüşmede İşleyiş ve Uygulamadaki Sorunlar”, *Parlamentar Denetim Sempozyumu* içinde, Editör: Hasan Erikli, Bahadır Yeşilirmak, Ankara: TBMM Basımevi, 2012, s. 98.

¹¹² Raporunu veren yüz yirmi altı komisyonun tamamı bu açıdan incelenememiştir çünkü bu komisyonların tamamının raporuna veya raporunu Başkanlığa sunduğu tarihe “Meclis Araştırması Komisyonları Sorgu Formu”ndan ulaşılamamaktadır. Olasıdır ki görev süresinin bitiminden sonra raporun verilmesi pratikte yerleşiktir.

¹¹³ Raporu görüşülmeyen yirmi sekiz komisyondan bazıları bu tespiti somutlaştıracaktır. Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının daha etkin kullanımının araştırılması amacıyla 21’inci yasama döneminde kurulan komisyonun raporu, ek görev süresinin bitiminden birkaç gün sonra sunulmuşsa da yasama döneminin sonuna yaklaşık altı ay olmasına karşın görüşülmemiştir. Zeytin ve zeytinyağı ile diğer bitkisel yağların üretimindeki sorunların araştırılması amacıyla 22’nci yasama döneminde kurulan komisyonun raporu, ek görev süresinin bitiminden on gün sonra sunulmuşsa da yasama döneminin sonuna yaklaşık bir yıl olmasına karşın görüşülmemiştir. Ondokuz Mayıs Üniversitesinde keyfi yönetim, kamu kaynaklarının amaç dışı kullanımı ve kadrolaşma iddialarının araştırılması amacıyla 22’nci yasama döneminde kurulan komisyonun raporu, ek görev süresinin bitiminden on beş gün sonra sunulmuşsa da yasama döneminin sonuna yaklaşık bir yıl olmasına karşın görüşülmemiştir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilen bankalar ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun faaliyetlerine ilişkin iddiaların araştırılması amacıyla 22’nci yasama dö-

yahut basımının ve/veya dağıtımının gecikmesi¹¹⁶ de raporların görüşülmemesine neden olmaktadır.

Ayrıca aynı tarihte dağıtıldığı hâlde bazı raporların görüşülüp bazı raporların görüşülmediğiyle¹¹⁷ yahut çalışmasını daha önceki bir tarihte tamamlayan komisyonun raporunun görüşülmemesine karşın daha sonraki bir tarihte tamamlayan komisyonun raporunun görüşüldüğüyle¹¹⁸ de karşılaşilmektedir. Oysa komisyon raporlarının görüşülmesi esas olmakla birlikte görüşülme olasılığına ilişkin olarak objektif bir temellen-dirme aranmalıdır.

neminde kurulan komisyonun raporu, ek görev süresinin bitiminden yaklaşık bir ay sonra sunulmuşsa da yasama döneminin sonuna yaklaşık üç yıl olmasına karşın görüşülmemiştir.

¹¹⁴ Altı yaşındaki bir kız çocuğunun cinsel istismara uğradığı olayın araştırılması amacıyla 27'nci yasama döneminde kurulan komisyonun raporu basılamamıştır. Komisyonun görev süresinin bitiminin ilgili yasama döneminin sonuna gelmesinden ötürü raporun basılamadığı tahmin edilmektedir.

¹¹⁵ Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının ve kadına yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılması amacıyla 24'üncü yasama döneminde kurulan iki komisyon ile Kahramanmaraş merkezli depremlerin sonuçlarının araştırılması amacıyla 27'nci yasama döneminde kurulan komisyonun raporları basıldığı hâlde dağıtılamamıştır. Komisyonların görev süresinin bitiminin ilgili yasama döneminin sonuna gelmesinden ötürü raporların dağıtılamadığı tahmin edilmektedir.

¹¹⁶ Adana/Aladağ'daki kız öğrenci yurdunda meydana gelen yangının araştırılması amacıyla 26'ncı yasama döneminde kurulan komisyonun raporu, ek görev süresinin bitiminden yaklaşık bir ay sonra Başkanlığa sunulmuşsa da yasama döneminin sonuna yaklaşık on ay olmasına karşın görüşülmemiştir. Çünkü rapor, yasama döneminin sonuna yaklaşık on gün kala dağıtılmıştır.

¹¹⁷ Raporu görüşülmeyen yirmi sekiz komisyondan bazıları bu tespiti somutlaştıracaktır. 23'üncü yasama döneminde 04/04/2011 tarihinde dağıtılan yedi rapordan yalnız altısı Genel Kurulun 07/04/2011 tarihli 88'inci birleşiminde görüşülmüş ancak anamuhalefet partisi genel sekreterinin yasadışı dinlendiği iddiasının araştırılması amacıyla kurulan komisyonun raporu görüşülmemiştir. 26'ncı yasama döneminde 09/05/2018 tarihinde dağıtılan üç rapordan yalnız ikisi Genel Kurulun 15/05/2018 tarihli 99'uncu birleşiminde görüşülmüş ancak Adana/Aladağ'daki kız öğrenci yurdunda meydana gelen yangının araştırılması amacıyla kurulan komisyonun raporu görüşülmemiştir.

¹¹⁸ Adana/Aladağ'daki kız öğrenci yurdunda meydana gelen yangının araştırılması amacıyla kurulan komisyonun raporu, 09/05/2018 tarihinde dağıtılmasına karşın görüşülmemişken bu rapordan hemen sonra 10/05/2018 tarihinde dağıtılan iki rapor Genel Kurulun 15/05/2018 tarihli 99'uncu birleşiminde görüşülmüştür.

Meclis araştırmasının yeterince işlevsel kılınmadığı, on bir yasama döneminin bilançosundan anlaşılmaktadır. Meclis araştırmasının işlevsel kılınmasına dönük olarak İçtüzükte yapılacak düzenlemeler ve bu düzenlemelerin pratikte aşılmasını önleyecek önlemler, tespit edilen sorunların giderilmesini sağlayabilecektir. Bu doğrultuda yaşama geçirilmesi önemli görülen bazı önerilerin üç başlıkta somutlaştırılması mümkündür.

A. Komisyonların İvedilikle Göreve Başlaması

Genel Kurul yalnız Meclis araştırması açılmasına karar vermez; Meclis araştırması açılmasına karar verildiğinde araştırma komisyonu kurulacağından araştırmayı yapacak komisyonun üye sayısı, çalışma süresi ve gerektiğinde Ankara dışında çalışması hususlarına da karar verir¹¹⁹. Komisyonun çalışma süresi Genel Kurul kararı gereğince başkan, başkan vekili, sözcü ve kâtip seçimi tarihinden itibaren başlamaktadır. Ancak seçimin yapılabilmesi için öncelikle komisyon üyelerinin Genel Kurulda seçilmesi gerekmektedir. Buna istinaden komisyonların kurulma ve göreve başlama tarihleri arasındaki süre değişkenlik göstereceğinden pratikte komisyonların bir kısmı kurulduktan hemen veya birkaç gün sonra; bir kısmı ise haftalar veya aylar sonra göreve başlayabilmektedir. Oysa güncel ve/veya acil yahut önemli bir konu araştırılıyor veya yasama döneminin sonuna yaklaşıyor olabileceğinden göreve gecikmeksizin başlanmalıdır¹²⁰. Bu açıdan hem komisyonun kurulması ile üyelerinin belirlenmesi için gereken Genel Kurul kararları arasındaki sürenin hem de üyelerin belirlendiği Genel Kurul kararı ile başkan, başkan vekili, sözcü ve kâtip seçimi arasındaki sürenin uzamaması gerekmektedir¹²¹.

¹¹⁹ Ali Fuat Gökçe, “TBMM’nin Yürütmeyi Denetlemesinde Meclis Araştırması Komisyonlarının İşlevselliği”, *Yasama Dergisi*, S.11, 2009, s. 80-81; *Yasama El Kitabı*, s. 114.

¹²⁰ Parlamentonun ve kamuoyunun araştırma konusuna yönelen ilgisini uyanık tutmak bakımından araştırılacak konunun güncelliğini yitirmeden komisyon çalışmalarının tamamlanması önemlidir. Bkz.: Vincenzo Miceli, *Parlamento Hukuku ve Siyaseti* Etütlerinden: Modern Parlamentolar, Çeviren: Atıf Akgüç, Ankara: Ulus Basımevi, 1946, s. 122; Özkan, Etkili Parlamenter Muhalefetin Anayasal Esasları: Denetim Verileri Işığında Önerge Verme Eylemliliğine Çözümleyici Yaklaşım, s. 146.

¹²¹ Bazı komisyonlar bu tespiti somutlaştıracaktır. 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas’ta meydana gelen olayların araştırılması amacıyla 19’uncu yasama döneminde kurulan komisyon, kurulduktan iki gün sonra göreve başlamıştır. Metin Göktepe cinayetinin

Bu doğrultuda komisyonlar kurulduktan sonra göreve başlayacakları tarihin, demek oluyor ki komisyonun kurulmasıyla göreve başlaması arasında geçecek sürenin objektif bir esasa belirlenmesi gerekmektedir. Komisyonun kurulmasından göreve başlamasına kadar geçecek sürenin geciktirilmesinde herhangi bir biçimde keyfiliğe yer bırakılmamalıdır¹²². Bu nedenle komisyon kurulduktan sonra komisyon üyelerinin belirlenmesi ile komisyonun başkan, başkan vekili, sözcü ve kâtip seçmesi için öngörülebilecek makul bir süre İçtüzükte düzenlenebilir. İlgili süreler, araştırma konusuna göre gerektiğinde Genel Kurul tarafından kısaltılabilir ancak uzatılamaz nitelikte olmalıdır. Nitekim bunların İçtüzükte düzenlenmesinden beklenen yarar, Genel Kuruldan ve/veya komisyondan kaynaklanan gecikmeleri önlemektir. Böylece Genel Kurulda ve komisyonda yapılacak seçimin gecikmesine olanak tanımaksızın başkan, başkan vekili, sözcü ve kâtip seçimi tarihinden itibaren ivedilikle göreve başlanabilecektir.

B. Komisyon Çalışmalarının İzlenmesi

Komisyonlar göreve başladıktan sonra İçtüzük gereğince azami dört ay çalışabilmektedir. Ancak dört aylık süreye karşın çalışmalarını tamamlayamayan komisyonlar olmakla birlikte günler içerisinde çalışmalarını tamamlayan komisyonlar da olmuştur. Bu nedenle azami dört aylık sürenin kısa olduğunu ileri sürmek kestirmedir ancak bazı araştır-

araştırılması amacıyla 20'nci yasama döneminde kurulan komisyon, kurulduktan yaklaşık bir buçuk ay sonra göreve başlamıştır. Gemi inşa sanayisindeki iş güvenliği ve çalışma şartları sorunlarının araştırılması amacıyla 23'üncü yasama döneminde kurulan komisyon, kurulduktan yaklaşık iki ay sonra göreve başlamıştır. Manisa/Soma'da meydana gelen maden kazasından hareketle maden kazalarının araştırılması amacıyla 24'üncü yasama döneminde kurulan komisyon, kurulduktan on beş gün sonra göreve başlamıştır. Kahramanmaraş merkezli depremlerin sonuçlarının araştırılması amacıyla 27'nci yasama döneminde kurulan komisyon, kurulduktan on iki gün sonra göreve başlamıştır. Görüldüğü üzere süreler değişken olup güncel, acil ve önemli konuların araştırılmasında dahi uzayabilmektedir.

¹²² Siyasi parti gruplarının, komisyon üyeliği için gösterecekleri adayları geç bildirmelerinin komisyonların çalışmaya başlayamamasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Bkz.: Sağlam, “TBMM’nin Hükümeti Denetleme İşlevi Açısından Bir Model Olarak Avam Kamarası Bünyesindeki Bakanlıklar ile İlgili Özel Komisyonlar”, s. 35.

malar bakımından kısa olması da mümkündür¹²³. Burada önemli olan araştırma konusunun niteliği ve çalışma süresinin kullanım biçimidir. Sürenin kullanımında keyfilğe yer bırakılmaması amacıyla bir aydan daha uzun süre görev yapacak komisyonların çalışmalarının hangi aşamada olduğunun bilinmesi açısından ara raporlama İhtüzükle getirilebilir.

Genel Kuruldan birkaç gün önce dağıtılan ve her biri yüz sayfayı¹²⁴ aşan raporların görüşüldüğü birleşimlere pratikte rastlanmaktadır. Oysa rapor hakkındaki görüşmenin, bilgi edinme ve/veya denetim faaliyetini gerçekleştirebilir olması bakımından parlamenterlerin raporu okuyup değerlendirerek Genel Kurula katılması ve burada tartışabilmesi gerekmektedir. Raporların, nitelikli bir görüşmenin yapılabilmesini gerektirecek şekilde okunması bu kadar kısa sürede mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle -pratikte bin sayfayı aşan komisyon raporlarıyla dahi karşılaşıldığı akılda tutulduğunda- bir aydan daha uzun süre görev yapacak komisyonların, aylık çalışmasını ortaya koyan ara raporu her ay sonu Başkanlığa sunmasıyla ve bunların da Genel Kurul gündeminde düzenli biçimde yer bulmasıyla sayfalarca süren birden fazla raporun derinlemesine girmeksizin görüşülmesi olasılığı da ortadan kalkacaktır. Böylece parlamento, ara raporları izleyerek hem komisyonun çalışmasının sürüncemede kalmasını önleyecek hem de araştırma konusuna ayrıntılarıyla vâkıf olacağından nihai raporun layığıyla tartışılmasını sağlayacaktır.

Bununla birlikte, araştırılan konunun niteliğinden yahut birden fazla benzeşen önergeyle kurulan komisyonların araştırdıkları konuların örtüşmemesi¹²⁵ nedeniyle araştırma konusunun hacminden kaynaklanan

¹²³ Aynı yönde görüş için bkz.: Sağlam, “TBMM’nin Hükümeti Denetleme İşlevi Açısından Bir Model Olarak Avam Kamarası Bünyesindeki Bakanlıklar ile İlgili Özel Komisyonlar”, s. 36.

¹²⁴ Bu sayı ortalama olarak verilmiş olup bu sayıya yaklaşan veya bu sayının katlarını dahi aşan sayfa sayısına sahip raporlar da mevcuttur. Nitekim Manisa/Soma’da meydana gelen maden kazasından hareketle maden kazalarının araştırılması amacıyla 24’üncü yasama döneminde ve demokrasiye dönük her türlü müdahalenin araştırılması amacıyla yine aynı yasama döneminde kurulan komisyonların raporları bin sayfayı aşmaktadır.

¹²⁵ Birden fazla benzeşen ancak örtüşmeyen önergeyle kurulan komisyonların araştırma konusu da bu nedenle esasen birden fazla olmakta ve dolayısıyla azami süre araştırmanın tamamlanmasına ve/veya raporun hazırlanmasına yetmemektedir. Bkz.: Salih Sağlam, “Meclis Araştırması ve Genel Görüşmede İşleyiş ve Uygulamadaki Sorunlar”, s. 98.

süre yetersizlikleri de söz konusudur. Süre bakımından komisyonlara kategorik yaklaşmak yerine araştırma konusunu ölçüt almak objektif bir gerekçe sunacaktır. Yasa koyucunun iradesi çalışma süresini düzenleyen hükmün İçtüzükte bulunması yönüyle de bu süre azami değil belirli bir süre olmalıdır ki araştırma konusunun niteliğine ve/veya hacmine istinaden süreye gereksinim duyan komisyonlara ek süre tanınmasını sağlayacak hükme de İçtüzükte yer verilebilsin¹²⁶. İçtüzükte belirlenen süreyi aşan uzunlukta çalışma süresini gerektirecek araştırma konularının taşıyacağı esasların İçtüzükte düzenlenmesi yoluyla bu kapsama girecek bir konunun araştırılıp araştırılmadığına doğrudan komisyon tarafından karar verilerek sürenin belirlenmesi yahut komisyon tarafından karar verilerek belirlenen sürenin Genel Kurulda görüşülüp karara bağlanması olanağı sağlanabilir¹²⁷. Komisyonun doğrudan veya dolaylı olarak sürenin belirlenmesine katılmadığı olasılıkta dahi İçtüzükte yapılacak düzenleme doğrultusunda araştırma konusunun niteliğine ve/veya hacmine göre süre verilmesi Genel Kurul tarafından kararlaştırılabilir. Kaydedilmelidir ki araştırmayı komisyonun gerçekleştireceği akılda tutulduğunda İçtüzükte düzenlenen esaslar uyarınca araştırmanın gerektirdiği süreye Genel Kurul yerine doğrudan komisyon tarafından karar verilmesi daha isabetlidir¹²⁸. Ara raporlama getirilerek parlamentonun komisyon süreci-

¹²⁶ Azami sürenin düzenlenmesinden önce istem üzerine ek süre verilmiş olmakla birlikte yerleşik uygulama gereğince komisyonların çalışma süresinin sınırlandığı anlaşılmaktadır. Bkz.: Fahri Bakırcı, Kuruluşundan Günümüze TBMM'nin Denetim Yetkisinin Sönümlenmesi (Denetimden Kaçış), s. 155-156. Nitekim 1996 yılında İçtüzükte gerçekleştirilen değişikliğin yürürlüğe girmesinden önceki yasama dönemlerinde üç aylık görev süresi ve üç aylık ek süre olmak üzere toplam altı ayı aşacak sürede çalışan herhangi bir komisyona rastlanmamıştır. Başka bir deyişle, teoride olmamasına karşın pratikte âdeta altı aylık azami süre uygulanmıştır. İçtüzük değişikliği için bkz.: 16/05/1996 tarihli ve 424 sayılı Millet Meclisi İçtüzüğünün Başlığı ile Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu İçtüzüğe Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında TBMM Kararı (Resmî Gazete: 24/05/1996 - 22645).

¹²⁷ Parlamento uygulamasından anlaşıldığı üzere İçtüzükte süre belirlenmesi değil azami süre belirlenmesi araştırmanın tamamlanamamasına neden olabilmektedir. Ancak azami süre getirilmeden önce geçerli olan istem üzerine ek süre verilmesi uygulamasına geri dönmemesi uygun görülüyorsa İçtüzükte belirlenen araştırma süresinin uzatılması veya baştan itibaren bu süreyi aşacak uzunlukta süre kullanılması isteminin araştırma konusu ölçüt alınarak objektif koşullara bağlanması tercih edilebilir.

¹²⁸ Komisyonun araştırmayı sona erdirmeye karar vermesine kadar araştırma süresinin devam etmesi mümkündür. Bkz.: Sibel İncoğlu, "ABD Başkanlık Rejimi Örneği ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Meclis Araştırması", Türkiye Büyük Millet Meclisi

ni izlemesi de mümkün kılındığında sürenin kullanımı ve araştırma sonuçlarının tartışılması açısından verimlilik sağlanacaktır.

C. Denetim İşlevinin Geri Bırakılmaması

Komisyon raporlarının görüşülmemesinin esas nedeni, parlamento gündeminde denetim faaliyetine yeterince süre ayrılmamasıdır. Oysa parlamentonun başat iki işlevinden birinin denetim olduğu unutulmamalı ve denetim işlevi, yasa yapma işlevi lehine terk edilmemelidir. Parlamento esasta bir denetim organıysa bundan ötürü yasa yapma erki, yürütmenin denetlenebilmesi amacıyla yürütmeye değil parlamentoya ait olmuştur. Çünkü koyduğu normu uygulayan bir yürütme değil parlamentonun koyduğu normu uygulayıp uygulamadığı denetlenebilen bir yürütme arzulanmıştır. Bu nedenle yasa yapma işlevinin denetim işlevinden daha önde geldiğinin düşünülmemesi vurgulanmalı; bunun aksine, denetimin ön koşulu sayılan bilgi edinmenin yasa yapımına tercih edilebileceği¹²⁹ kaydedilmelidir.

Ancak pratikte yasa yapımı ile denetim arasında âdeta hiyerarşik bir ilişki oluşturularak parlamento, yasa fabrikasına¹³⁰ dönüştürülmektedir. Denetime ayrılacak sürenin yasa yapımı lehine kısaltılmaması ve yasama döneminin sonuna yaklaşılmasından yahut herhangi bir başka nedenden dolayı denetimin geri bırakılmaması için parlamento gündeminde denetime düzenli biçimde ayrılacak sürenin içtüzükte asgari¹³¹ olarak belirlenip güvenceye alınması gerekmektedir. Çünkü iktidarın politikalarına hizmet edecek yasaların yapımına ayrılan süre, muhalefetin iktidarı denetleyeceği sürenin önüne geçmektedir.

O hâlde parlamentonun, denetim organı olma niteliği hatırlanarak bu niteliğinin aşınması veya kaybı önlenmelidir. Bu doğrultuda yalnız

si Yüzüncü Yıl Armağanı: Hukuk, Siyaset Bilimi ve Tarih içinde, Editör: Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2022, s. 877.

¹²⁹ Charles Herman Pritchett, *The American Constitution*, Newyork: McGraw Hill Company, 1959, s. 189; İzzet Eroğlu, “İnsan Haklarının Korunmasında Meclis Araştırması”, *Yasama Dergisi*, S.5, 2007, s. 110.

¹³⁰ Oktay Ekşi, “Parlamento Mu, Kanun Fabrikası Mı?”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2013/4, s. 135-137.

¹³¹ İchtüzükteki sürenin asgari olarak belirlenmesi, denetime ayrılacak sürenin gerektiğinde arttırılmasına olanak tanıyacaktır.

denetime ayrılan sürenin değil denetim araçlarının işletilmesinin de İçtüzükte güvenceye alınması gerekmektedir. Çünkü parlamento yapılanmasının çoğunluğa sahip partiyi üstün kılıyor oluşu bu araçların işletilmesini sekteye uğratmaktadır¹³². Meclis araştırması yönünden bunun önlenmesi için komisyon raporlarının görüşülmesinin zorunlu kılınarak¹³³ bunların Başkanlığa sunulmasından Genel Kurul önüne getirilmesine kadar geçecek sürenin İçtüzükte düzenlenmesi gerekmektedir.

Ancak uygulamada İçtüzüğe karşı denetimden kaçışa dönük teammüllerin gelişebileceği olasılığına istinaden raporların Genel Kurulda görüşülmemesinin veya geç görüşülmesinin önlenmesi için İçtüzükte muhalefete, genel görüşme açma olanağı da tanınmalıdır. Böylece muhalefet, haftalık veya aylık periyotta denetime ayrılan sürenin geri bırakılması durumunda -araştırma konusunun güncelliğini, aciliyetini ve önemini de önceleyerek- raporların Genel Kurulda görüşülmesini sağlayacaktır. Muhalefete tanınan bu olanak bağlamında belli sayıda rapor hakkında görüşme açılması veya belli sayıda birleşimin raporların görüşülmesine ayrılması şeklinde seçimlik düzenleme yapılması yerinde olacaktır¹³⁴.

Ayrıca ilgili yasama döneminde araştırılmasına başlanamamış, araştırılması tamamlanamamış ve raporu görüşülmemiş ancak güncelliğini sürdüren ve/veya yeniden aciliyet oluşturan yahut önemini koruyan araştırma konularının varlığı dikkate alındığında bu konuların öncelenecek yeniden araştırılmasını sağlayacak olanığın muhalefete tanınması Meclis araştırmasının işlevselliğini pekiştirecektir. Parlamenterlerin tamamı şüphesiz ki bu kapsamdaki konuların yeniden araştırılması için önerge verebilir; nitekim önceki yasama dönemlerinde de buna rastlanmıştır.

Ancak araştırma açılmaması -özellikle de muhalefetten gelen bir önergeyse- ihtimal dâhilindedir. Buradaki amaç, bu kapsamdaki konula-

¹³² İçtüzük her ne kadar siyasi parti gruplarının temsiline olanak sağlasa da bu temsil yönteminin, iktidarın denetiminde muhalefeti karar alıcı kılmadığı görülmektedir.

¹³³ Bu hususta Neziroğlu, İçtüzük değişikliğinin gerekli olduğunu; Bakırcı, genel görüşmeye kıyasen uygulanabileceğini; Kaymaz ise, genel görüşme açılmasının dahi gerekli olmadığını savunmaktadır. Bkz.: Ahmet Kaymaz, "Genel Kurul Süreci", Meclis Araştırması Komisyonlarının Çalışma ve Rapor Sürecini Değerlendirme Çalıştayı içinde, Hazırlayan: Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Ankara: TBMM Basımevi, 2015, s. 125-126.

¹³⁴ Çalışmanın kapsamı dikkate alınarak yalnız Meclis araştırmasından bahsedilmişse de bu öneri tüm denetim araçları açısından geçerlidir.

rın göz ardı edilmesinin önlenmesi olduğundan ilgili konular hakkında öncelikli olarak Meclis araştırması açılması olanağının muhalefete tanınması önemlidir¹³⁵. Hatta güncelliğini sürdüren, yeniden aciliyet oluşturan ve önemini koruyan araştırma konularının raporu görüşülmüş ancak bu görüşme yetersiz kalmışsa bu konuların raporlarının öncelenerek yeniden görüşülmesi muhalefetin talebiyle mümkün olabilmelidir. Çünkü raporların layığıyla görüşülmemesi, raporları âtıl hâle getirebilmektedir. Nitekim raporlar, parlamentonun ilgili konuda yapacaklarının izlemini oluşturacağından layığıyla görüşülmediğinde Meclis araştırmasından beklenen sonuç elde edilmemiş olacaktır¹³⁶.

¹³⁵ Bazı komisyonlar bu tespiti somutlaştıracaktır. Kadına yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılması amacıyla 24'üncü yasama döneminde kurulan komisyonun raporu basıldığı hâlde dağıtılamamış olmasına karşın aynı konunun araştırılması amacıyla 27'nci yasama döneminde kurulan komisyonun raporu görüşülmüştür. Ancak konut sorununun araştırılması amacıyla 18'inci yasama döneminde kurulan komisyon raporunu vermemiş ve aynı konunun araştırılması amacıyla sonraki yasama dönemlerinde de komisyon kurulmamıştır.

¹³⁶ Bazı komisyonlar bu tespiti somutlaştıracaktır. Çocuklara yönelik istismar ve şiddet, çocuklarda artan şiddet eğilimi, şüpheli çocuk ölümleri vb. olgular parlamento tarafından 22'nci, 23'üncü, 26'ncı, 27'nci yasama döneminde toplam yedi komisyonla araştırılmış ve bunların altısının raporu görüşülmüş; birinin raporu ise verdiği hâlde basılmamıştır. Bununla birlikte, 28'inci yasama döneminde de benzer olguların araştırılması amacıyla kurulan komisyon, dört aylık azami çalışma süresinin sona ermiş olmasına karşın çalışmalarını sürdürüyor gözükmektedir. Nitekim muhalefet, raporların Genel Kurulda görüşülmeden önce oluşturulması aşamasında da, demek oluyor ki komisyonların çalışması aşamasında da niteliksel eksikliklerin bulunduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca çocukların suça sürüklenmesine yol açan nedenlerin araştırılması amacıyla 28'inci yasama döneminde kurulan komisyon ise üye seçimi aşamasındadır. Bkz.: Çocukların Her Türü Şiddet, İhmal ve İstismardan Korunarak Akıl, Ruh ve Beden Sağlıklarının Gelişimi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu, Dönemi ve Yasama Yılı: 28/3, Esas Numarası: 10/1806, 1813, 1827, 1828, 1829, 1830; Kuruluş Tarihi: 08/10/2024, Göreve Başlama Tarihi: 20/11/2024, 8'inci Toplantı, 19 Şubat 2025. Çocukların Suça Sürüklenmesine Yol Açan Nedenlerin Tüm Boyutlarıyla İncelenerek Korumayı ve Önleyici Mekanizmalar Geliştirilmesi ile Çocukların Toplumsal Yaşama Etkin Katılımlarının Sağlanması İçin Yapılması Gerekenlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu, Dönemi ve Yasama Yılı: 28/4, Esas Numarası: 10/1912, 3375, 3376, 3377, 3378, 3379; Kuruluş Tarihi: 19/11/2025. Görüldüğü üzere aynı konunun araştırılması amacıyla sıklıkla komisyonların kurulması, görüşülen raporların sonuç doğurmada etkisiz kaldığına işaret etmektedir.

Ayrıca raporların layığıyla görüşüldüğünün kabulü için yalnız raporların görüşülmesi değil görüşülen raporların sonuçlarına dönük oy-lama yapılması ve Genel Kurul kararı alınması da İçtüzükle zorunlu kı-lınmalıdır. Genel Kurul kararına istinaden bu sonuçların yerine getiril-mesi amacıyla raporların ilgili kamusal makamlara gönderilmesi gerek-mektedir. Raporların sonuçlarını yerine getirmesi gereken kamusal ma-kamların bu hususta izlenmesi¹³⁷ ve sonuçların yerine getirilmemesine ilişkin yaptırımlar öngörülmesi sağlanmalıdır¹³⁸.

Meclis araştırmasının işletilmesi yönünden muhalefete özgülenen olanakların varlığı, muhalefetin iktidarı araştırma komisyonları aracılı-ğıyla denetlemesini de işlevsel kılacaktır. Nitekim yasama dönemleri eğ-risinde günümüze yaklaştıkça komisyonların ancak iktidar kanadından da önerge verilmesi durumunda kurulduğu ve muhalefetin verdiği öner-gelerin yığılmasına¹³⁹ karşın beklendiği görüldüğünden denetimin işlev-selliğinden söz edilememektedir¹⁴⁰. Yalnız Meclis araştırması değil tüm denetim araçları açısından muhalefete özgülenen olanaklar mevcutsa parlamento çoğunluğunu elinde tutan iktidara karşın denetim işlevinin sönmeye dönük eğilimi işlevsel denetime evrilebilecektir.

SONUÇ

Meclis araştırması komisyonları, âdeta birer parlamento minyatürü olarak yasama organının bilgi edinme ve denetim faaliyetini gerçekleşt-irmesini sağlarken karşılaşılan bazı nedenlerle bu faaliyet sekteye uğra-

¹³⁷ Kamusal makamlardan periyodik olarak rapor talep edilebilir. Aynı yönde görüş için bkz.: Salih Sağlam, “Meclis Araştırması ve Genel Görüşmede İşleyiş ve Uygulama-daki Sorunlar”, s. 99-100.

¹³⁸ Uygulamada raporun mevcudiyetinden habersiz kamusal makamlar olduğu kadar raporun gereklerini yerine getiren kamusal makamların da olduğu görülmüştür. Bkz.: Mahmut Bülbül, “Araştırma Komisyonunun Ulaştığı Sonuçların İzlenmesi ve Daimî Denetim Komisyonları ve Meclis Başkanlığının Üstlenebileceği Misyonlar”, Meclis Araştırması Komisyonlarının Çalışma ve Rapor Sürecini Değerlendirme Çalıştayı içinde, Hazırlayan: Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Ankara: TBMM Basımevi, 2015, s. 72-73.

¹³⁹ Bu yığılma karşısında birbiriyle benzeşen ancak örtüşmeyen önergeleri kapsayacak şekilde kurulan komisyonlar, öğretide İncoğlu tarafından “torba komisyon” olarak adlandırılmıştır. Bkz.: Sibel İncoğlu, “ABD Başkanlık Rejimi Örneği ile Karşılaş-tırılmalı Olarak Türkiye’de Meclis Araştırması”, s. 877.

¹⁴⁰ Aynı yönde görüş için bkz.: Bakırcı, Kuruluşundan Günümüze TBMM’nin Denetim Yetkisinin Sönümlenmesi (Denetimden Kaçış), s. 476-477.

yabilmektedir. Bunların tespitinde ve çözümünde teorinin ötesine geçerek komisyonların pratikteki durumunun sınanması gerekmektedir. Çünkü Anayasa ve İçtüzük hükümleriyle düzenlenen Meclis araştırmasının işlevsel bir parlamenter araç olması, teori ve pratik arasındaki açının yokluğuna yahut olabildiğince dar olmasına bağlıdır. Başka bir deyişle, teorik olarak işlevsel kılınan Meclis araştırması, pratikte de teoriye koşut olduğu derecede işlevsel olabilecektir. Bu doğrultuda 1982 Anayasası döneminde komisyonların pratikteki durumu nicel verilerden yararlanılarak yorumlanmıştır.

17'nci ve 27'nci yasama dönemi arasındaki on bir yasama döneminde kurulan toplam yüz kırk dokuz Meclis araştırması komisyonuna ilişkin verilerden anlaşıldığı üzere, komisyonların yasama dönemi sonunda hükümsüz kalmasının esas nedeni, raporların Genel Kurulda görüşülüyor olmasıdır. Raporların görüşülmemesinin yanı sıra görev süresi sonunda raporunu hazırlayamayan komisyonların varlığı da dikkati çekmektedir. Bununla birlikte yasama döneminin sonuna yaklaşırken denetim faaliyetinin yadsındığı da vurgulanmalıdır. Dolayısıyla Meclis araştırmasının işlevsel kılınması açısından hem komisyon hem de parlamento aşamasının gözden geçirilerek İçtüzüğün ilgili hükümlerinin değiştirilmesi gerekmektedir.

Buna istinaden komisyon çalışmalarının parlamento tarafından tabibinin yapılmasını ve parlamentoda denetime ayrılan sürenin geri bırakılmamasını sağlayacak hükümlerin İçtüzük değişikliğiyle getirilmesi önerilmiştir. Ayrıca bu hükümlerin düzenlenmesinde, özellikle denetime ayrılan sürenin geri bırakılmaması amacıyla muhalefete özgülenecek bazı olanaklara yer verilmesinin gerekliliğine de işaret edilerek bunlara ilişkin öneriler de sunulmuştur.

Parlamenter denetimin ve dolayısıyla Meclis araştırmasının işlevselliği için denetime ayrılan süreyi parlamento gündeminde yerleşik kılabacak olanakların İçtüzükle muhalefete tanınması kaçınılmazdır. Çünkü parlamento çoğunluğunu elde tutmanın sağladığı olanaklarla yasa yapmaya öncelik verecek olan iktidar, denetimden kaçmayı isteyecektir. Bundan ötürü iktidarın olanakları karşısında muhalefetin olanakları da nicelik ve nitelik bakımından güçlendirilmelidir. Erk erki durdurabiliyorsa iktidarın denetimden kaçma isteğini ancak parlamentonun denetim işlevini üstlenen muhalefetin, güçlendirilmiş denetim mekanizmasına başvurması frenleyebilecektir.

Tablo 1. Meclis Araştırması Komisyonları

17'nci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde Meclis araştırması komisyonu kurulmamıştır.

18'inci Yasama Dönemi

Ülkemizin Sahip Olduğu Çevre Değerlerini Korumak ve Mevcut Çevre Sorunlarını Gidermek İçin Gerekli Tedbirleri Tespit Etmek ve Bir Çevre Politikası Oluşturmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Konut Sorunu Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Para ve Kredi Kurulunun 88/1 Sayılı Tebliğinin 43'üncü Sırasındaki Mamuller İçin Yapılacak Ödemelerin Yüksek Tutulmasının Nedenlerini ve Söz Konusu Tebliğden Kimlerin Yararlandığını Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Belediyelerce Yapılan İmar Planı Düzenleme Çalışmalarının İmar Kanunu'na Aykırı Olduğu İddiasını ve Vatandaşların Bu Uygulamalardan Kaynaklanan Mağduriyetlerini Önlemek İçin Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Pamuk Üreticilerinin Sorunları, Avrupa Topluluğuna Yapılan Tekstil İhracatının Kısıtlanması ve Dokuma Sektöründeki Yatırımlar ile İzlenen Politikalar Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

25 Mart 1984 Tarihinden Bugüne Kadar Belediyelerde ve İl Genel Meclislerinde Yapıldığı İddia Edilen Kanunsuz, Usulsüz ve Yolsuz Eylem ve Uygulamaları Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Tıp Fakültelerinden Mezun Olan Öğrencilerin Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olmadıkları İddiasını ve Bu Yetersizliklerinin Nedenlerini Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Horzum Olayı ve Türkiye Emlak Bankası Eski Genel Müdürü ile İlgili İddiaların Gerçeklik Derecesini Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ankara İlindeki Hava Kirliliğinin Nedenlerini ve Bu Konuda Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

19'uncu Yasama Dönemi

1990 Yılına Kadar Hayali İhracat Yoluyla Hangi Firmaların Ne Kadar Haksız Kazanç Sağladıkları, Bu Suretle Yapılan Ödemelerin Usulüne Uygun Olarak Geri İstenip İstenmediğini ve Geri İstenilen Paralardan Ne Kadarının Tahsil Edilebildiğini Tespit Etmek, İhracatın Dünkü ve Bugünkü Yapısı ile Sorunlarını ve Hayali İhracat İddialarını Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Maliye ve Gümrük Bakanlığına Ait Tütün ve Gümrük Depoları ile Toprak Mahsulleri Ofisi ve Üretici Birliklerine Ait Depolarda, Geçen Sekiz Yıllık Dönemde Yapıldığı İddia Edilen Suiistimalleri Ortaya Çıkarmak ve Bundan Sonra Yapılmasını Önlemek İçin Gerekli Tedbirleri Almak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizdeki Özürlülerin Problemleri ile Bu Konuda Alınacak Tedbirleri ve Uygulamaya Konulacak Yeni Politikaları Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Tüketiciyi Korumak ve Kaliteli Mal Üretimini ve Üreticisini Teşvik Etmek İçin Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Öğretmenlerin İçinde Bulundukları Sıkıntıların Çarelerini ve Bu Meslek Mensuplarını Toplumda Layık Oldukları Statüye Kavuşturmak İçin Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizin Hâlen Sahip Olduğu Çevre Değerlerini Korumak, Çevre Sorunlarının Sebep ve Sonuçları ile Bu Konuda Alınması Gerekli Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizin Çeşitli Yörelerinde İşlenmiş Faili Meçhul Siyasal Cinayetler Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Çernobil Faciasının Türkiye'deki Etkilerini Araştırmak, Faciayla İlgili Gerçekleri ve Sorumlularını Ortaya Çıkarmak, Zararların Tespiti ve Giderilmesi İçin Alınacak Önlemleri Belirlemek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Maden Ocaklarında ve Enerji Üretim Alanlarında Meydana Gelen Can Kaybını Önlemek, Ocakların Verimli ve Güvenli Çalışmalarını Sağlamak, Olayların Nedenleriyle İş Güvenliği Konularını Araştırmak ve Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yurtdışında Çalışan İşçilerimizin ve Yurttaşlarımızın Karşılaştıkları İdari, Mali, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Sorunlarını Tespit Etmek ve Gerekliliği Önlemleri Almak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

İstanbul İlının Sorunlarını Tespit Etmek ve Buradaki Vatandaşların Uygar Bir Düzen İçerisinde Yasamasını Temin Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Güneydoğu'da Uzun Süreden Beri Cereyan Eden Olayları Yerinde İncelemek ve Alınması Gerekliliği Tedbirleri Türkiye Büyük Millet Meclisine ve İlgili Mercilere İletmek ve Memleketimizin Birlik ve Beraberliğinin Sağlanmasına Katkıda Bulunmak Üzere Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizde Star-1 Adı Altında Televizyon Yayını Yapmakta Olan Magic-Box International Şirketi ile İlgili İddiaları Açıklığa Kavuşturmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

2 Temmuz 1993 Günü Sivas'ta Meydana Gelen Olayların Sebep ve Sorumluları ile Olayların Oluş Şeklinin Ortaya Çıkarılması ve Maddi Zararların Tespiti Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizde Görülen Sığır Vebası Hastalığının Yaygınlaşma Sebeplerini Tespit Etmek ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünün İdari Yapısını ve Bu Husustaki Çalışmalarını İncelemek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Meydana Gelen Olayları Araştırmak Alınması Gereken Tedbirleri Belirlemek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizde Daha Düzenli ve Koordineli Bir Trafik Düzenlemesinin Yapılabilmesi ve Trafik Kazalarının Nedenlerinin, Alınması Gerekliliği Tedbirlerin ve Uygulanacak Politikaların Tespiti Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

1983 Yılı Başından İtibaren Kurulmuş ve TBMM'de Temsil Edilmiş Tüm Siyasi Partilerin Genel Başkanlarının Kendilerine, Eşlerine, Çocuklarına ve Kardeşlerine Ait Bulunan Taşınmaz Malları, Para, Hisse Senetleri ve Tahvilleri ile Altın, Mücevher ve Diğer Taşınır Malları, Hakları, Alacakları ve Gelirleri ile Diğer Tüm Mal Varlıklarının Kaynaklarını, Borçlarını ve Sebeplerini ve Bu Siyasi Partilerin Bütün Mal Varlıkları ile Taşınmazların İktisap Şekilleri ve Yurtiçinde ve Yurtdışında, Gerek Kendi Partileri İçin, Gerekse Sair Amaçlarla Topladıkları Her Türü Ayni ve Nakdi Yardımları Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Esnaf ve Sanatkârların Sorunlarını ve Alınması Gereken Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

İSKİ Yolsuzluğunda Yaşanan ve Genel Müdür Dışında Kalan İdari ve Siyasi Bütün Boyut ve Parasal İlişkileri İstanbul Belediyeleri ile İlgili Yolsuzluk, Partizanlık ve Savurganlık Yapıldığı İddialarını Açıklığa Kavuşturmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Bosna-Hersek'te Son Günlerde Yoğunlaşan Sırp Saldırıları ve Katliamları Konusunda Araştırmalar Yaparak Millî Siyasetimizin Uygulanmasında İcra Makamlarına Destek Sağlamak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca 1983 Yılı Kasım Ayından Bu Yana Gerçekleştirilen İhalelerle İlgili Olarak İleri Sürülen İddiaları Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Van Gölü'nün Su Seviyesinde Meydana Gelen Yükselmenin Nedenini ve Yükselme Sonucu Vatandaşların Uğradığı Kayıpları Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Sait Halim Paşa Yalısında Meydana Gelen Yangının Nedenleri ile Sorumlularını ve Mevcut Eski Eserlerin Korunması İçin Alınması Gereken Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

20'nci Yasama Dönemi

Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar Kurumu ile İlgili Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yükseköğretimin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Hudutlarımızın Güvenliği Konusunda Alınan ve Alınması Gereken Tedbirleri Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

İstanbul Kadıköy'de 1 Mayıs Günü Meydana Gelen Olaylarda Gerekli Tedbirlerin Alınmadığı İddialarını Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Refah Partisinin Süleyman Mercüme ile Bağlantılarının ve Maddi İlişkilerinin Araştırılarak İddia Edilen Hukuk Dışı Mali Kaynaklarının Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

TMO Genel Müdürlüğündeki Usulsüzlük ve Yolsuzluk İddialarını Araştırarak Alınması Gereken Tedbirleri Belirlemek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Petrol Ofisi Genel Müdürlüğünde Meydana Gelen Yolsuzluk ve Usulsüzlük İddialarını Araştırmak ve Alınması Gereken Tedbirleri Belirlemek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Gazeteci Metin Göktepe Cinayetinin Açıklığa Kavuşturulması ve Failerinin Ortaya Çıkarılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Sait Halim Paşa Yalısında Meydana Gelen Yangının Nedenlerini ve Turban Genel Müdürlüğüyle İlgili Yolsuzluk İddialarını Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Zorunlu Tasarruf Kesintilerinin Değerlendirilmesi Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Taşkömürü Üretimindeki Sorunlarının Çözüm Yollarının Tespiti ile Türkiye Taş Kömürü Kurumunun İçinde Bulunduğu Durumun Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Doğal Afetlerde Meydana Gelen Can ve Mal Kaybını En Aza İndirmek İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Bazı Gazete Kuruluşlarının Amaçları Dışında Fon Kaynaklı Kredi Kullandıkları İddialarını Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İlişkilerinin İncelenerek Uygulanacak Yeni Strateji ve Politikaların Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Özelleştirme Uygulamalarıyla İlgili Usulsüzlük ve Yolsuzluk İddialarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Flash Televizyonuna Yapılan Saldırı ve Kapatma Olaylarıyla İlgili İddiaları Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülke Kaynaklarının Tespit Edilmesi ve Değerlendirilmesi Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

TPAO Adlı Petrol Tankerinde Meydana Gelen Yangın Faciasının Nedenleri ve İtfaiye Teşkilatının Sorunları ile Boğazlar ve Marmara Denizinde Uluslararası Seyir Yapan Gemilerin Oluşturduğu Tehlikelerin Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Petrol Ofisi Genel Müdürlüğünde Yolsuzluk ve Usulsüzlük Nedeniyle 1993-1994 Yıllarında Meydana Gelen Kurum Zararının Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Polis Tarafından Dinlenen Telefonlar Hakkındaki İddiaları Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yurt Dışında Açılan Temsilcilikler ve Buralarda Görevlendirilen Personel ile Çeşitli Nedenlerle Yurt Dışına Gönderilen Kamu Görevlilerinin Nicelik, Nitelik ve Mali Yüklerinin Bütün Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirleri Belirlemek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yasa Dışı Örgütlerin Devletle Olan Bağlantıları ile Susurluk'ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınlığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Uğur Mumcu Cinayetinin Açıklığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

İç ve Dış Borçlar ile Alınan Kredilerin Nereelerde Kullanıldığının Tespiti Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

TBMM Genel Kurul Salonunun Yenilenmesiyle İlgili Olarak İleri Sürülen Yolsuzluk ve Usulsüzlük İddiaların Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ormanların ve Orman Köylülerinin Korunması, Orman Yangınlarının Nedenlerinin Belirlenmesi, Yangınların Önlenmesi ve İtfaiye Teşkilatının Yeniden Yapılanması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kadının Statüsünün Araştırılarak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin Yaşama Geçirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

TRT ile İlgili Usulsüzlük ve Yolsuzluk İddialarını Araştırmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

21'inci Yasama Dönemi

Yumurta Üreticilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Türkiye Kızılay Derneği'nin Sorunları ile Faaliyetlerinin Araştırılarak Gelir Kaynaklarının Daha Etkin Kullanılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

YÖK, İstanbul Üniversite Rektörü ve Üniversite Giriş Sınavları ile İlgili Olarak İleri Sürülen Yolsuzluk ve Usulsüzlük İddialarının Araştırılarak Üniversitelerde Yaşanan Sorunlara Çözüm Bulunabilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizde Meydana Gelen Deprem Felaketi Konusunda Yapılan Çalışmaların Tüm Yönleriyle İncelenerek Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Trafik Kazalarının Nedenlerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yeraltı ve Yerüstü Su Kaynaklarımızın Daha Etkin Kullanımını Sağlamak ve Komşu Ülkelerle Olan Su Sorununa Çözüm Bulmak Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Bitlis-Ahlat İlçesinin Tarihi, Kültürel ve Turistik Değerlerinin Araştırılarak Ekonomik ve Sosyal Yönden Kalkınması İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Maden Kaynaklarının Değerlendirilmesi ve Madencilik Sektörünün İçinde Bulunduğu Durum ile Bor ve Altın Madenleri Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Medyanın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

22'nci Yasama Dönemi

Samsun'da Kurulma Aşamasındaki Mobil Santrallerin İhale ve Yer Seçimi Süreçleri ile Çevre ve İnsan Sağlığına Muhtemel Etkilerinin Araştırılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ergene Nehrindeki Kirliliğin ve Çevreye Etkilerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yolsuzlukların Sebeplerinin, Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yasama Dokunulmazlığı Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Orman Köylülerinin Sorunlarının Araştırılarak, Orman Köylerinin Kalkındırılması İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Tuz Gölündeki Kirlenmenin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

İzmit Büyükşehir Belediyesi İzmit Kentsel ve Endüstriyel Su Temin Projesi ile İlgili İddiaların Araştırılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kamu Vakıfları ile Kamu Bünyesinde Kurulu Dernek ve Yardımlaşma Sandıkları Konusunun Araştırılarak, Bu Oluşumlardan Kaynaklanan Sorunların Çözümü İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun Faaliyetlerinin ve Bunlara İlişkin İddiaların Araştırılarak Bankacılık ve Finans Sektörünün Sağlıklı Bir Yapı ve İşleyişe Kavuşturulması İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Türk Sporunda Şiddet, Şike, Rüşvet ve Haksız Rekabet İddialarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ondokuz Mayıs Üniversitesinde Keyfi Yönetim, Kamu Kaynaklarının Amaç Dışı Kullanımı ve Kadrolaşma İddialarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Milletvekili Lojmanlarında Mustafa Güngör'ün Öldürülmesinin Aydınlatılması ve Sorumluların Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Bazı Girişimcilerin Holding Adı Altında Gerçekleştirdikleri İzinsiz Halka Arz Yoluyla Tasarruf Sahiplerinin Mağduriyetine Yol Açılmasının Neden ve Sonuçlarıyla Bu Süreçte SPK'nin Sorumluluğunun Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Patates Yetiştiriciliğinin ve Patates Üreticilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Geleneksel Türk El Sanatları Üretici ve Sanatkarlarının Sorunlarının Araştırılarak, El Sanatlarının Geliştirilmesi, Korunması ve Gelecek Kuşaklara Aktarılması İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Zeytin ve Zeytinyağı ile Diğer Bitkisel Yağların Üretimindeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Hakkâri Merkez, Yüksekova ve Şemdinli İlçelerinde Meydana Gelen Olayların Araştırılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kocaeli'nin Gebze İlçesinin Dilovası Beldesindeki Sanayi Atıklarının Çevre ve İnsan Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkilerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yaş Sebze, Meyve ve Kesme Çiçek ile Narenciye Üretimindeki ve İhracatındaki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kayıt Üreticilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Etkin Kullanımı İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Küresel Isınmanın Neden Olduğu Sorunların ve Oluşturduğu Riskin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Çocuklarda ve Gençlerde Artan Şiddet Eğilimi ile Okullarda Meydana Gelen Olayların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

23'üncü Yasama Dönemi

Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizde Yaşanan Çevre Sorunlarının Araştırılarak Sürdürülebilir Çevre Politikası İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Zeytin ve Zeytinyağı ile Diğer Bitkisel Yağların Üretiminde ve Ticaretinde Yaşanan Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

CHP Genel Sekreterinin Yasa Dışı Dinlendiği İddiasının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Gemi İnşa Sanayisindeki İş Güvenliği ve Çalışma Şartları Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Küresel Isınmanın Etkileri ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi

Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Sivas Milletvekili ve Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ve 5 Kişinin Hayatını Kaybettiği Helikopter Kazası ve Kurtarma Çalışmalarının Tüm Yönleriyle Araştırılarak Benzer Durumların Yaşanmaması İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Deprem Riskinin Araştırılarak Deprem Yönetiminde Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kanser Hastalığı Konusunun Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Sivas Milletvekili ve Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ve 5 Kişinin Hayatını Kaybettiği Helikopter Kazası ve Kurtarma Çalışmalarının Tüm Yönleriyle Araştırılarak Benzer Durumların Yaşanmaması İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Yeniden Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Trakya Birlik'in Uygulamalarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Spor Kulüplerinin Sorunları ile Sporda Şiddet Sorununun Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

24'üncü Yasama Dönemi

Sağlık Çalışanlarına Yönelik Artan Şiddet Olaylarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Üstün Yetenekli Çocukların Keşfi, Eğitimleriyle İlgili Sorunların Tespiti ve Ülkemizin Gelişimine Katkı Sağlayacak Etkin İstihdamlarının Sağlanması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Bilgi Toplumu Olma Yolunda Bilişim Sektöründeki Gelişmeler ile İnternet Kullanımının Başta Çocuklar, Gençler ve Aile Yapısı Üzerinde Olmak Üzere Sosyal Etkilerinin Araştırılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Haberleşme Özgürlüğüne ve Özel Hayatın Gizliliğine Yönelik İhlallerin Tespiti ve Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Manisa'nın Soma İlçesinde Başta 13 Mayıs 2014 Tarihinde Olmak Üzere Meydana Gelen Maden Kazalarının Araştırılarak Bu Sektörde Alınması Gereken İş Sağlığı ve İş Güvenliği Tedbirlerinin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Son Yıllarda Türk Sporunda Yaşanan Doping Sorununun Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

25'inci Yasama Dönemi

Bu yasama döneminde Meclis araştırması komisyonu kurulmamıştır.

26'ncı Yasama Dönemi

Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ/PDY) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Başta Cinsel İstismar Olmak Üzere Çocuklara Yönelik Her Türlü İstismar Olaylarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yurtdışına Kaçırılan Kültür Varlıklarımızın Belirlenerek İadelerinin Sağlanması ve Mevcut Kültür Varlıklarımızın Korunması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Maksadıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Çölyak Hastalığının Teşhis Aşamasının, Sebeplerinin, Sonuçlarının ve Bu Hastalığa Maruz Kalanlara Sağlanabilecek Yardımların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesine İlişkin Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Adana'nın Aladağ İlçesinde Kız Öğrenci Yurdunda Meydana Gelen Elim Yangın Vakasının Araştırılması ve Benzer Acıların Bir Kez Daha Yaşanmaması ve Kamusal Eğitim ve Barınma Haklarının Tüm Öğrencilerimiz İçin Güvence Altına Alınıp Yaygınlaştırılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Down Sendromunun ve Otizm ile Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ve Bunlara Sahip Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Maksadıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Üretiminde ve Pazarlamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Maksadıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Bağcılık Sektörü ve Üzüm Üreticilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınacak Tedbirlerin Tespit Edilmesi Maksadıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve Yeni Bağımlılık Türlerinin Araştırılarak Bağımlılığın Nedenlerinin ve Alınacak Tedbirlerin Tespit Edilmesi Maksadıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

27'nci Yasama Dönemi

Bilişim Teknolojileri Bağımlılığının Etkilerinin İncelenerek Olası Zararlarının Bertaraf Edilmesi ve Bu Teknolojilerin Kontrollü Kullanımının Sağlanması İçin Yapılması Gerekenlerin Saptanması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

ALS, SMA, DMD, MS Hastalıklarında ve Kesin Tedavisi Bilinmeyen Diğer Hastalıklarda Uygulanan Tedavi ve Bakım Yöntemleri ile Bu Hastalıklara Sahip Kişiler ve Yakınlarının Yaşadıkları Sorunların ve Çözümlerinin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Rabia Naz Vatan Başta Olmak Üzere Şüpheli Çocuk Ölümünün Araştırılması ve Bu Konuda Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Depreme Karşı Alınabilecek Önlemlerin ve Depremelerin Zararlarının En Aza İndirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Küresel İklim Değişikliğinin Etkilerinin En Aza İndirilmesi, Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Başta Marmara Denizi Olmak Üzere Denizlerimizdeki Müsilaj Sorununun Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Yaşlıların Hayatın Çeşitli Alanlarında Yaşadıkları Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Bartın'ın Amasra İlçesinde Meydana Gelen Maden Kazasının Tüm Yönleriyle Araştırılarak Benzer Kazaların Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Altı Yaşındaki Bir Kız Çocuğunun Evlilik Adı Altında Cinsel İstismara Maruz Bırakılması Olayının Araştırılarak Benzer Olayların Yaşanmaması ve Her Türlü Çocuk İstismarının Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Sonuçlarının Tüm Yönleriyle Araştırılması, Depreme Dirençli Yapı Stokunun Oluşturulması ve Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Etkinliğinin Artırılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Balıkçılık ve Su Ürünleri Sektöründe Yaşanan Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

KAYNAKÇA

16/05/1996 tarihli ve 424 sayılı Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Başlığı ile Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu İçtüzüğe Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında TBMM Kararı (Resmî Gazete: 24/05/1996 - 22645).

21/01/2017 tarihli ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Resmî Gazete: 11/02/2017 - 29976).

Bakırcı, Fahri. Kuruluşundan Günümüze TBMM'nin Denetim Yetkisinin Sönümlenmesi (Denetimden Kaçış). Ankara: Lykeion, 2021.

Birgün. "15 Temmuz raporu yok oldu", 25 Eylül 2019. <https://www.birgun.net/haber/15-temmuz-raporu-yok-oldu-270015>

Bülbül, Mahmut. "Araştırma Komisyonunun Ulaştığı Sonuçların İzlenmesi ve Daimî Denetim Komisyonları ve Meclis Başkanlığının Üstlenebileceği Misyenler". Meclis Araştırması Komisyonlarının Çalışma ve Rapor Sürecini Değerlendirme Çalıştayı içinde, Hazırlayan: Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Ankara: TBMM Basımevi, 2015.

Çeliker, Ercan. “Plan ve Bütçe Komisyonu: Gelişimi ve Yasama Sürecindeki İşlevi”, *Yasama Dergisi*, S.2, 2006.

Doğan, Kadir Caner, Suat Hayri Şentürk. “İngiltere’de On Yedinci Yüzyıl Devrimler Çağı ve Parlamentarizmin Gelişimi Doğrultusunda Bütçe Hakkı”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.14, 2017.

Ekinci, Bezar Eylem. *Parlamenter Rejimde Parlamentonun Hükûmeti Denetimi ve Osmanlı Devleti’nden Günümüze Türkiye’de Hükûmet Rejimleri Kapsamında Parlamenter Denetim*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2023.

Ekşi, Oktay. “Parlamento Mu, Kanun Fabrikası Mı?”. *Ankara Barosu Dergisi*, 2013/4.

Ergül, Ozan. “Parlamento Hukukunda Meclis Araştırması ve Genel Görüşme”. *Parlamenter Denetim Sempozyumu içinde*, Editör: Hasan Erikli, Bahadır Yeşilirmak, Ankara: TBMM Basımevi, 2012.

Erikli, Hasan, Havvana Yapıcı Kaya. “Avrupa Birliği Üyesi Ülke Uygulamaları Çerçevesinde TBMM’de Kanun Tasarı ve Tekliflerinin Komisyonlara Havalesi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XIV, S.2, 2010.

Eroğlu, İzzet. “İnsan Haklarının Korunmasında Meclis Araştırması”. *Yasama Dergisi*, S.5, 2007.

Ertaş, Türker. “Parlamentoların Anası Westminster Parlamentosu: Tarihsel - Kuramsal Kökenler, Kurumsal Yapı ve Kanun Yapım Süreci”. *YÜHFD*, C.XVII, 2020/2.

Evik, Ali Hakan. “Yargıya İntikal Etmiş Bir Konu Hakkında Meclis Araştırması Açılmasının Hukuki Analizi”. *EÜHFD*, C.X, S.3-4, 2006.

Evrensel. “15 Temmuz raporu Meclis arşivine girmedi” 15 Temmuz 2025. <https://www.evrensel.net/haber/561403/15-temmuz-raporu-meclis-arsivine-girmedi>

Gazete Duvar. “Reşat Petek 15 Temmuz raporunu yayınladı, Kahraman’dan savunma geldi”, 21 Temmuz 2022. <https://www.gazeteduvar.com.tr/resat-petek-15-temmuz-raporunu-yayinladi-kahramandan-savunma-geldi-haber-1574117>

Gökçe, Ali Fuat. “TBMM’nin Yürütmeyi Denetlemesinde Meclis Araştırması Komisyonlarının İşlevselliği”. *Yasama Dergisi*, S.11, 2009.

Göl, Mevlüt. “TBMM Anayasa Komisyonu: Oluşumu, İşleyişi ve Görevleri”, *Yasama Dergisi*, S.25, 2013.

Gözler, Kemal. “İngiltere’de Parlâmento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı? Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme”. Prof. Dr. Muallâ Öncel’e Armağan [I. Cilt/II. Cilt] içinde, Editör: Ertuğrul Akçaoğlu, İnci Solak Akman, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2009.

Güneş, Turan. *Parlamentar Rejimin Bugünkü Mânası ve İşleyişi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956.

İba, Şeref, Rauf Bozkurt. *100 Soruda Türk Parlamento Hukuku*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

İnceoğlu, Sibel. “ABD Başkanlık Rejimi Örneği ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Meclis Araştırması”. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüzüncü Yıl Armağanı: Hukuk, Siyaset Bilimi ve Tarih içinde*, Editör: Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2022.

Karamustafaoğlu, M. Tunçer. *Yasama Meclisinde Komisyonlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1965.

Kaymaz, Ahmet. “Genel Kurul Süreci”. *Meclis Araştırması Komisyonlarının Çalışma ve Rapor Sürecini Değerlendirme Çalıştayı içinde*, Hazırlayan: Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Ankara: TBMM Basımevi, 2015.

Köybaşı, Serkan. “Türk Parlamento Hukuku Açısından Meclis Araştırması Kurumu”. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Kubbealtı Lugatı: Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2010.

Küçük, Tevfik Sönmez. “Türkiye’de Parlamentonun Bilgi Edinme Araçlarının Etkinliği”. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.13, S.2, 2016.

Miceli, Vincenzo. *Parlamento Hukuku ve Siyaseti Etütlerinden: Modern Parlamentolar*. Çeviren: Atıf Akgüç, Ankara: Ulus Basımevi, 1946.

Onar, Erdal. *Meclis Araştırması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977.

Özbudun, Ergun. “İngiltere ve Amerika’da Meclis Tahkikatı”. *AÜHFD*, C.XVII, S.14, 1960.

Özbudun, Ergun. Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükûmeti Murakabe Vasıtaları. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1962.

Özer, M. Akif. “Türkiye’de ve Bazı Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Parlamento Denetimi: Yaşanan Deneyimler ve Son Durum”. Sayıştay Dergisi, S.35, 1999.

Özkan, Seda. Etkili Parlâmenter Muhalefetin Anayasal Esasları: Denetim Verileri Işığında Önerge Verme Eylemliliğine Çözümleyici Yaklaşım. Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2023.

Pritchett, Charles Herman. The American Constitution. Newyork: McGraw Hill Company, 1959.

Sağlam, Salih. “Meclis Araştırması ve Genel Görüşmede İşleyiş ve Uygulamadaki Sorunlar”. Parlâmenter Denetim Sempozyumu içinde, Editör: Hasan Erikli, Bahadır Yeşilirmak, Ankara: TBMM Basımevi, 2012.

Sağlam, Salih. “TBMM’nin Hükûmeti Denetleme İşlevi Açısından Bir Model Olarak Avam Kamarası Bünyesindeki Bakanlıklar ile İlgili Özel Komisyonlar”. Yasama Dergisi, S.11, 2009.

TBMM “Denetim”. <https://www.tbmm.gov.tr/denetim/meclis-arastirmasi-komisyonlari>

TBMM “Tutanaklar”. <https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane-tutanaklara-erisim>

TESAV “Cumhuriyet Döneminde Kurulan Hükûmetler”. <https://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2020/02/cumhuriyetdonemindeki hukumetler.pdf>

The Works of Francis Bacon, Baron of Verulam, Viscount St. Albans, and Lord High Chancellor of England. Collected and Edited by James Spedding, Robert Leslie Ellis, Douglas Denon Heath. Vol. VII: Literary and Professional Works, Vol. II; Longman, Green, and Co. etc., London, 1859.

Türkçe Sözlük [I. Cilt/II. Cilt]. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi, 1988.

Türkçe Sözlük. Ankara: Dil Derneği Yayınları, 2012.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli). Hazırlayan: Yunus Emre Yılmazoğlu, İsmail Emrah Perdecioğlu. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2021.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü. Hazırlayan: Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı. Ankara: TBMM Basımevi, 2020.

Wiberg, Matti. “Parliamentary Questioning: Control by Communication?”. *Parliaments and Majority Rule in Western Europe* içinde, Editör: Herbert Döring, Frankfurt/New York: Campus Verlag/St. Martin’s Press, 1995.

Yamamoto, Hironori. *Tools for Parliamentary Oversight: A Comparative Study of 88 National Parliaments*. Geneva: Inter-Parliamentary Union, 2007.

Yapıcı, Havvana. “Komisyonların Yasama Sürecindeki Rollerini Bağlamında Komisyon Aşamasındaki Özel Yöntem ve Uygulamalar”. *Yasama Dergisi*, S.5, 2007.

Yasama El Kitabı. Hazırlayan: Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı. Ankara: TBMM Basımevi, 2018.

THE EFFECTIVENESS OF THE TURKISH CONSTITUTIONAL COURT AMIDST A PATTERN OF JUDICIAL DEFIANCE*

*(DEVAM EDEN TUTMALARDA AYM KARARLARINI TANIMAMA PRATİĞİ VE
ANAYASA MAHKEMESİNİN ETKİLİLİĞİ)*

Necdet Umut Orcan*

ABSTRACT

The article examines the crisis of non-enforcement threatening the effectiveness of the Turkish Constitutional Court (TCC), especially for ongoing detentions. This danger is highlighted by the high-profile Şerafettin Can Atalay and Tayfun Kahraman cases, where TCC decisions ordering the applicants' release (Atalay's case) and reopening of the proceedings (Kahraman's case) were openly defied by lower courts and the Court of Cassation. The article finds that this emerging practice of judicial defiance, which has received official tolerance from other state branches, has arguably created the conditions for the ECtHR to find the TCC ineffective as a domestic remedy for ongoing detentions. However, this article examines the profound judicial policy dilemma that such a finding presents, analyzing whether the clear legal justification is outweighed by potentially detrimental consequences for detainees, the rule of law in Türkiye, and the Convention system itself.

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 16.11.2025 tarihinde Yayinevimize ulaşmış olup, 12.12.2025 tarihinde birinci hakem; 19.12.2025 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İnsan Hakları Anabilim Dalı, necdetumutorcan@gmail.com, ORCID ID : 0000-0002-9161-1928

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support

Bu makaleye atıf için; Orcan, Necdet Umut, "The Effectiveness of the Turkish Constitutional Court Amidst a Pattern of Judicial Defiance", *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt No.: 14, Sayı No.: 28, 2025, s. 315-356.

Keywords: Exhaustion of Domestic Remedies, Turkish Constitutional Court, Effective Remedy, European Court of Human Rights, Şerafettin Can Atalay

ÖZ

Makale, Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarının icra edilmemesi meselesini, özellikle devam eden özgürlükten yoksun bırakmalara ilişkin yapılan bireysel başvurularda AYM'nin etkili bir hukuk yolu olma özelliğini tehdit eden bir mesele olarak incelemektedir. Sorun, Şerafettin Can Atalay ve Tayfun Kahraman davalarında başvurucunun serbest bırakılmasına (Atalay kararı) ve yeniden yargılamaya (Kahraman davası) ilişkin AYM kararlarının diğer mahkemeler tarafından açık bir şekilde reddedilmesiyle daha belirgin hâle gelmiştir. Makale, devlet organları tarafından tolerans gösterilen bu yargısal pratiğin, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM) önünde AYM'yi süregelen tutmalar yönünden etkisiz kılma koşullarını yarattığını ortaya koymaktadır. Ancak İHAM'ın AYM'yi etkisiz bulması için gerekli koşulların mevcut olması, böyle yapılması gerektiği anlamına gelmez. Makale, AYM'yi etkisiz bir yargı yeri olarak kabul ederek bu yola başvurulmasına gerek görmemenin devam eden tutmalar, Türkiye'de hukukun üstünlüğü ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi sisteminin bütünü için zararlı yönlerinin de var olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi, Anayasa Mahkemesi, Etkili Başvuru Yolu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Şerafettin Can Atalay

INTRODUCTION

A series of developments between November 2023 and January 2024 triggered a constitutional crisis in Türkiye, whose repercussions and emerging pattern now threaten the very foundation of the individual application mechanism to the Turkish Constitutional Court (TCC). When the TCC's individual application mechanism was first introduced in 2012, the European Court of Human Rights (ECtHR) endorsed it as an effective domestic remedy that applicants must exhaust before turning to Strasbourg. However, the effectiveness of this remedy, particularly in

cases involving the ongoing detention of applicants, is now under severe threat.

The crisis crystallized around the case of Şerafettin Can Atalay, an elected Member of Parliament. In late 2023 and early 2024, despite two separate TCC judgments finding violations and ordering his immediate release,¹ the Court of Cassation openly defied the TCC's authority, refused to implement the binding decisions, and filed an unprecedented criminal complaint against the TCC justices who voted for the release.² This resistance was not a technical dispute but a direct, confrontational challenge to the TCC's constitutional powers, and it was ultimately successful: Atalay was not released and was instead stripped of his parliamentary seat. The defiance has also been openly supported by some senior politicians and tacitly supported by others.³

While the Atalay case is the most significant instance of this judicial defiance, it is not an isolated one. The recent Tayfun Kahraman case (where the TCC decision requiring a reopening of the case in the

¹ TCC, Şerafettin Can Atalay (2) [PC] (2023/53898), 25 October 2023; TCC, Şerafettin Can Atalay (3) [PC] (2023/99744), 21 December 2023.

² For the crisis and its legal repercussions, see M. Gözde Atasayan, “Can Atalay Kararı ve ‘Ötesi,’” *Anayasa Hukuku Dergisi* 13, no. 25 (2024): 129–82; Ayşegül Kars Kaynar, “Yargıtay Üçüncü Ceza Dairesi’nin AYM’nin Can Atalay Hükümünü Uygulamama Kararının Schmittyen Tahlili: Anayasa Nasıl Korunur?,” *Ankara Barosu Dergisi* 82, no. 4 (2024): 337–81, <https://doi.org/10.30915/abd.1512746>; Burak Taş, “Yargıtay 3. Ceza Dairesi’nin 2023/12611 Esas, 2023/Değişik İş Karar Sayılı ve 8.11.2023 Tarihli Kararının Anayasa Mahkemesi Üyeleri Hakkında Suç Duyurusunda Bulunulması Noktasında İncelenmesi,” *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2024): 150–71, <https://doi.org/10.59933/tauhfd.1503858>; Adem Sözüer, “Yasama Dokunulmazlığının İstisnasını Oluşturan Suçların Belirlenmesi Bağlamında Anayasa Mahkemesince Verilen İhlal Kararlarının Yerine Getirilmemesi Sorunu,” *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi* 11, no. 2 (2024): 275–303, <https://doi.org/10.26650/JPLC2023-1406214>; Hasan Tahsin Fendoğlu, “Yasama Dokunulmazlığı ve Yargısal Aktivizm,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 57 (January 2024): 1–50, <https://doi.org/10.54049/taad.1418042>; Mehmet Nuri Güzel, “Çokyönlü Gerçeklikler: Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Arasındaki İhtilaf Üzerine Bir Değerlendirme,” *Ankara Barosu Dergisi* 83, no. 2 (2025): 278–347, <https://doi.org/10.30915/abd.1568595>.

³ Bertil Emrah Oder, “The Resistance-Deference Paradox: On Strategies, Survival, and Partnership of the Turkish Constitutional Court,” *VerfBlog*, September 28, 2022, <https://verfassungsblog.de/the-resistance-deference-paradox/> (last visited November 14, 2025).

high-profile Gezi trial was similarly ignored, this time by a first-instance court) shows that the resistance has hardened into an established judicial practice. This practice appears to enjoy "official tolerance," if not outright support, from the executive and legislative branches of government.

This article argues that these conditions (a pattern of non-compliance in high-profile detention cases, originating from the highest judicial bodies and officially tolerated or even endorsed by other state branches) arguably mean the legal requirements for the ECtHR to find the TCC ineffective as a domestic remedy are in place. This risk is compounded by the TCC's own internal challenges, including its failure to provide a "speedy review" of detentions, which has led the ECtHR to find violations of Article 5(4) in several key judgments in the year 2025 alone (notably *Demirtaş (no. 4) v. Türkiye*⁴ and *Kunshugarov v. Türkiye*⁵).

The analysis shows that, based on current judicial and political practices, the ECtHR could justifiably deem the TCC an ineffective domestic remedy for ongoing detentions. However, the article argues that this might be counterproductive: it would diminish the protections available to detainees, accelerate the marginalisation of the TCC, and place additional strain on the ECtHR's own authority and caseload. Considering these consequences, the article advocates a restrained approach that acknowledges the crisis without exacerbating it.

I. THE EVOLUTION OF JUDICIAL DEFIANCE TOWARDS TCC DECISIONS

The primary threat to the TCC's effectiveness in ongoing detentions stems from an escalating crisis of non-enforcement of its judgments. While this issue reached a constitutional breaking point with the *Atalay* and *Kahraman* cases, the practice of judicial resistance to TCC release orders was not new even when the *Atalay* case was decided.

In January 2018, in two separate cases decided on the same day regarding two journalists (Şahin Alpay and Mehmet Hasan Altan), the TCC found that their continued detentions were not based on reasonable suspicion, and it ordered the first instance court to "eliminate the

⁴ ECtHR, *Selahattin Demirtaş (No. 4) v. Türkiye* (13609/20), 08 July 2025, para. 160.

⁵ ECtHR, *Kunshugarov v. Türkiye* (60811/15 +1), 14 January 2025, para.174.

consequences of these violations”, a remedy requiring their immediate release.⁶ However, the court of first instance (which was the same court for both journalists) refused to implement the judgment and ordered their continued detention.⁷ Similar to the Atalay crisis, the Constitutional Court issued a second verdict for both journalists and found that the failure to implement the verdict was also a violation of the Constitution and in Alpay’s case, ordered the first instance court to “eliminate the consequences of these violations by ending the applicant’s detention”.⁸ There was no such order in the other applicant’s decision because he was already released (not to comply with the TCC decision, but on separate grounds).⁹ Alpay was released after the subsequent order, thus the TCC’s authority ultimately prevailed. A similar sequence took place in the Enis Berberoğlu case in late 2020,¹⁰ where another first instance court refused to retry him despite a violation decision and a clear order from the TCC.¹¹

As the Alpay and Berberoğlu cases demonstrate, initial non-compliances originated from first-instance courts and was, in the end, resolved in favor of the TCC’s authority. However, the defiance that began in 2023 with the Atalay case represents a fundamental escalation of this crisis, with resistance originating from the Court of Cassation itself and proving successful.

⁶ TCC, Şahin Alpay (2016/16092), 11 January 2018, para. 162; TCC, Mehmet Hasan Altan (2) (2016/23672), 11 January 2018, para. 255.

⁷ Başak Çalı, “Will Legalism Be the End of Constitutionalism in Turkey?,” *VerfBlog*, January 22, 2022, <https://verfassungsblog.de/will-legalism-be-the-end-of-constitutionalism-in-turkey/>; Tolga Şirin, “Is the Turkish Constitutional Complaint System on the Verge of a Crisis?,” *VerfBlog*, January 27, 2018, <https://verfassungsblog.de/is-the-turkish-constitutional-complaint-system-on-the-verge-of-a-crisis/>.

⁸ TCC, Şahin Alpay (2) (2018/3007), 15 March 2018, para. 89;

⁹ TCC, Mehmet Hasan Altan (3) (2018/2620), 9 January 2020, para. 53.

¹⁰ TCC, Kadri Enis Berberoğlu (3) (2020/32949), 21 January 2021, para. 139.

¹¹ For an analysis of the first order of release and the non-compliance in the Berberoğlu case, see Cem Tecimer, “In (Partial) Praise and Defense of Justice Engin Yıldırım,” *VerfBlog*, October 19, 2020, <https://verfassungsblog.de/in-partial-praise-and-defense-of-justice-engin-yildirim/>.

A. THE PARADIGM CASE: ŞERAFETTİN CAN ATALAY

The case of Şerafettin Can Atalay established the paradigm for this judicial defiance. Atalay, a lawyer, was sentenced to 18 years in prison on April 25, 2022, for "aiding the attempt to overthrow the government" in relation to the Gezi Park protests. He was subsequently elected to the Turkish parliament on May 14, 2023. His request for release based on legislative immunity under Article 83 of the Constitution was rejected by the lower court. While his individual application was pending before the TCC, the Court of Cassation upheld his conviction on 28 September 2023.¹²

The TCC, in its first judgment, took note of the Court of Cassation's reasoning that Atalay's alleged offense fell under the exception to immunity in Article 14 of the Constitution.¹³ However, the TCC emphasized that any limitation on a constitutional right must be "prescribed by law" (i.e., a statute), and that Article 14 was too vague to be applied directly without a clarifying statute.¹⁴ The TCC concluded that in the absence of such a law, the interference with Atalay's right to be elected and engage in political activity was unlawful.¹⁵ Consequently, the TCC ordered the commencement of a retrial, the termination of his conviction and detention, and a stay of the retrial proceedings.¹⁶

On 30 October 2023, the court of first instance, to which the violation decision was sent, wrote a memorandum to the 3rd Criminal Chamber of the Court of Cassation (the chamber that upheld the conviction), stating that a new evaluation by the Chamber (and not by the first instance court) was mandatory because the conviction had been upheld by the Chamber before the Constitutional Court had decided the

¹² For an introduction, see Gülçin Balamir Coşkun and Ertuğ Tombuş, "The Rule of Arbitrariness as the New Constitutional Order in Turkey," *VerfBlog*, November 14, 2023, <https://verfassungsblog.de/the-rule-of-arbitrariness-as-the-new-constitutional-order-in-turkey/>; Doruk Erhan, "Downhill All The Way: Turkey and a New Chapter in Its Routinized Constitutional Crises," *VerfBlog*, November 15, 2023, <https://verfassungsblog.de/downhill-all-the-way/>.

¹³ TCC, Şerafettin Can Atalay (2) [PC] (2023/53898), 25 October 2023, para. 26.

¹⁴ Şerafettin Can Atalay (2), para. 55.

¹⁵ Şerafettin Can Atalay (2), para. 57.

¹⁶ Şerafettin Can Atalay (2), para. 117.

case.¹⁷ On 3 November 2023, the Chief Public Prosecutor's Office of the Court of Cassation submitted an opinion to the 3rd Criminal Chamber stating that the applicant could not benefit from legislative immunity because the offence with which he was charged fell within the scope of the exception provided for in Article 83 of the Constitution.¹⁸

On 8 November 2023, the 3rd Criminal Chamber of the Court of Cassation ruled that the Constitutional Court's verdict of violation could not be given legal value and validity, and therefore there was no verdict to be applied under Article 153 of the Constitution.¹⁹ The 3rd Criminal Chamber of the Court of Cassation unanimously decided “not to comply” with the decision of the Constitutional Court in the face of Atalay's executable sentence, which was approved and finalised by the Chamber's decision. The Chamber criticised the Constitutional Court for allegedly exceeding its legal authority and reading into its decision a meaning that is “unfounded, excessive, and beyond its legal powers by essentially nullifying its own final and enforceable decision under the guise of a retrial.” The Chamber asserted that the Constitutional Court should avoid becoming a “super-appeals court over other high courts.” In addition to the decision not to comply with the TCC judgment, the Chamber also decided to send a copy of its decision to the Grand National Assembly of Türkiye in order to initiate the procedures for Atalay to lose his membership of the Parliament on the basis of the final sentence.²⁰ In a striking move, the Chamber also filed a criminal complaint with the Chief Public Prosecutor's Office of the Court of Cassation against the members of the Constitutional Court who voted in favor of Atalay. It argued that they violated the constitutional provisions and exceeded the limits of the authority granted to them by voting in favour of Atalay.²¹

¹⁷ <https://www.diken.com.tr/mahkeme-aym-nin-can-atalay-kararini-uygulamadi-topu-yargi-taya-atti/> (last visited March 11, 2024).

¹⁸ <https://www.diken.com.tr/can-atalay-dosyasi-yargitay-bassavciligina-gore-aym-yetkisini-asti/> (last visited March 11, 2024).

¹⁹ 3rd Criminal Chamber of the Turkish Court of Cassation, 2023/12611. Full text of this decision is available (in Turkish) on a news website: https://im.haberturk.com/images/others/2023/11/08/Serafettin_Can_Atalay_degisik_is.pdf (last visited 25 July, 2024).

²⁰ 3rd Criminal Chamber of the Turkish Court of Cassation, 2023/12611.

²¹ <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=e80218d8-8976-4aa7-8316-018d5a6e7e1b> (last visited December 23, 2025); for English: <https://www.reuters.com>.

Atalay filed another application with the Constitutional Court. On 21 December 2023, the TCC ruled that the same rights had been violated as in the first case, as well as the right to an individual application. It stressed that “the refusal to implement the decision of the Constitutional Court has rendered all the guarantees relating to the right of individual application meaningless and useless for the applicant.”²² After these assessments and the same grounds for violation as in the first judgment, the Constitutional Court sent the judgment back to the court of first instance, ordering the same remedies as in the first judgment.²³ However, the first instance court once again remitted the file to the 3rd Chamber of the Court of Cassation, reasoning that the Chamber was the relevant court for eliminating the consequences of the violation.²⁴ On 3 January 2024, the Court of Cassation again refused to implement the judgment and sent a copy of its decision to the Grand National Assembly of Türkiye in order to initiate the procedures for Atalay to lose his parliamentary seat on the basis of its judgment.²⁵

On January 30, 2024, Can Atalay's conviction was officially read in the Grand National Assembly of Türkiye, leading to the automatic loss of his parliamentary seat according to Article 84 of the Constitution, which stipulates the loss of membership for a definitive conviction.²⁶ As a result, Atalay's membership in Parliament was immediately terminated without the need for a separate decision or vote by the Assembly. Thus, the Court of Cassation's position prevailed. Atalay remains imprisoned and has lost his parliamentary seat, in direct contravention of the TCC's binding judgments.

[com/Aworld/middle-east/turkeys-top-appeals-court-files-complaint-against-constitutional-court-judges-2023-11-08/](https://www.eworld.com/Aworld/middle-east/turkeys-top-appeals-court-files-complaint-against-constitutional-court-judges-2023-11-08/) (last visited April 24, 2024).

²² Şerafettin Can Atalay (3), para. 71.

²³ Şerafettin Can Atalay (3), para. 77.

²⁴ <https://www.paturkey.com/news/local-court-again-fails-to-recognize-constitutional-court-ruling-atalay-case-at-the-court-of-cassation/2023/> (last visited November 15, 2025).

²⁵ <https://www.duvarenglish.com/top-turkish-appeals-court-ignores-constitutional-court-ruling-denies-tip-mp-atalays-release-again-news-63597> (last visited November 15, 2025).

²⁶ <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkish-parliament-strips-status-opposition-mp-after-judicial-clash-2024-01-30/> (last visited November 15, 2025).

However, the crisis did not end with the legislature's action. The TCC issued a final act in response, in a decision decided on February 22, 2024, and published in the Official Gazette on August 1, 2024.²⁷ In this ruling, the TCC General Assembly reviewed the parliament's January 30 action. It reasoned that because its own binding violation judgments had already invalidated the legal basis for the conviction, there was no “final judgment” for the parliament to legally act upon. The TCC therefore characterized the stripping of Atalay's seat not as a valid legislative act, but as a *de facto situation* that was legally non-existent and null and void.²⁸ While the final judgment was a technical “decision that there are no grounds to issue a decision” (on the basis that one cannot annul what is already a legal nullity), the reasoning was a direct declaration that the parliament's action was illegitimate. This ruling was, in turn, also ignored by the legislative and executive branches.

B. THE EMERGING PATTERN: TAYFUN KAHRAMAN

The constitutional crisis precipitated by the Atalay case did not remain an isolated event. In late 2025, a similar pattern of judicial defiance emerged in the case of Tayfun Kahraman. Kahraman, a member of the Taksim Solidarity platform, was also convicted in the “Gezi Park main trial” and sentenced to 18 years in prison for aiding an attempt to overthrow the government under Article 312 of the Turkish Penal Code.

On 17 October 2025, the TCC General Assembly ruled on Kahraman's application. It found a violation of his right to a fair trial, specifically the right to a reasoned decision.²⁹ The TCC's judgment was substantively decisive: it held that the conviction failed to establish causal link between Kahraman's documented actions (which consisted of making public statements, social media posts, and attending meetings)

²⁷ TCC, E. 2024/43, K. 2024/65, 22/2/2024.

²⁸ *ibid.*, paras. 25-31.

²⁹ For a detailed summary, see Erkan Duymaz, “AYM'nin Tayfun Kahraman Kararında Tespit Edilen İhlalin Anlamı ve Sonuçları,” Lexpera Blog, November 7, 2025, <https://blog.lexpera.com.tr/aymnin-tayfun-kahraman-kararinda-tespit-edilen-ihlalin-anlami-ve-sonuclari/>.

and the violent acts alleged in the indictment.³⁰ The TCC found that the conviction did not contain adequate and sufficient justification.³¹

Despite this unambiguous judgment, the lower court refused to implement the TCC's decision and did not reopen the proceedings against Kahraman. In its reasoning, the lower court held that the TCC had exceeded its constitutional mandate. It argued that the TCC is not an appeal authority and is legally prohibited by Article 49(6) of Law No. 6216 from re-evaluating evidence or assessing the lower courts' interpretation of the law, because those are matters which fall under ordinary legal remedies. The lower court characterized the TCC's judgment on the causal link and sufficiency of justification as an impermissible review of the conviction's merits, accusing the TCC of acting like a *super-appeal* body and committing a *usurpation of authority*. It essentially echoes the stance taken by the Court of Cassation in Atalay's case. Subsequently, the Istanbul 14th High Criminal Court, acting as the appellate body, upheld this decision on November 13, 2025 and made its refusal to reopen the case final.

The Kahraman case is significant because it confirms the idea that the Atalay crisis was not a unique conflict, but rather a stepping stone for an emerging judicial practice. It demonstrates a clear pattern of lower-court resistance, particularly in high-profile political cases. In these cases, the TCC's substantive review exposes a lack of evidentiary basis for convictions, yet the lower courts (with the implicit backing of the Court of Cassation) now actively resist the TCC's authority. This development substantiates the claim that a "settled practice" of non-compliance, enjoying "official tolerance," is taking hold.

II. NON-ENFORCEMENT AND EFFECTIVENESS OF A REMEDY

As is well known, one of the admissibility criteria under Article 35 for an application to the ECtHR is the exhaustion of all domestic remedies.³² This rule (hereinafter, "exhaustion rule") essentially requires

³⁰ TCC, Tayfun Kahraman [GC] (2023/98215), 31 July 2025, para. 51.

³¹ Tayfun Kahraman, paras. 53-57.

³² There is a similar criterion in almost all of the major judicial bodies of international human rights law, see Romano Cesare, "The Rule of Prior Exhaustion of Domestic

the applicants to raise their complaints (in substance) through all available domestic remedies before bringing them before the ECtHR.³³ According to the ECtHR, the purpose of this rule is to ensure the subsidiary nature of the Court and, accordingly, to allow national courts to remedy the wrong in domestic law.³⁴ At a very early stage, the ECtHR and the Commission recognised the possibility of relaxing this rule in certain circumstances, rather than applying it in an extremely formalistic manner.³⁵ Applicants are not required to exhaust every possible domestic remedy, but only those which are “likely to be effective, adequate and accessible.”³⁶ Moreover, “there may be special circumstances which absolve applicants from the obligation to exhaust the domestic remedies at their disposal.”³⁷ But, mere doubt as to the likelihood of succeeding in a particular remedy, which is not manifestly futile, does not constitute a valid reason for failing to exhaust domestic remedies.³⁸ According to the Court:

*“The [exhaustion of domestic remedies] rule is also inapplicable where an administrative practice consisting of a repetition of acts incompatible with the Convention and official tolerance by the State authorities has been shown to exist, and is of such a nature as to make proceedings futile or ineffective.”*³⁹

The previous section described a judicial practice of not enforcing the TCC decisions regarding ongoing detentions. This section will show that this is more than just few isolated cases. Because this non-

Remedies: Theory and Practice in International Human Rights Procedures,” in *International Courts and the Development of International Law*, ed. Nerina Boschiero et al. (Springer, 2013), 562.

³³ ECtHR, *Fressoz and Roire v. France* [GC] (29183/95), 21 January 1999, para. 37.

³⁴ ECtHR, *Selmouni v. France* [GC] (25803/94), 28 July 1999, para. 74.

³⁵ ECtHR, *Ringeisen v. Austria* (2614/65), 16 July 1971, para. 89. For one of the first discussions of the notion of administrative practice in terms of the exhaustion rule, see Edmond McGovern, “The Local Remedies Rule and Administrative Practices in the European Convention on Human Rights,” *The International and Comparative Law Quarterly* 24, no. 1 (1975): 119.

³⁶ ECtHR, *Sofri and others v. Italy* (37235/97) (dec), 4 March 2003.

³⁷ ECtHR, *Aksoy v. Türkiye* (21987/93), 18 December 1996, para. 52.

³⁸ ECtHR, *Mocanu and others v. Romania* [GC] (10865/09, 45886/07 and 32431/08), 17 September 2014, para. 223.

³⁹ ECtHR, *Akdivar and others v. Türkiye* [GC] (21893/93), 16 September 1996, para. 67.

enforcement comes directly from the highest court overseeing criminal matters, because it is not the first case of such non-enforcement, and because it has been directly and explicitly endorsed by all three branches of government, there appears to be an established judicial practice, endorsed by the legislative and administrative authorities, of not enforcing TCC violations when the direct or indirect remedy is the release of the applicants, which may render that court ineffective in challenges to the lawfulness of ongoing detentions.

A. VIOLATION OF BOTH DOMESTIC AND CONVENTION LAW

In the recent constitutional crisis in Türkiye, is there an act incompatible with the Convention? Failure to comply with the relevant rulings of the TCC may potentially constitute a violation of several rights under the Convention. However, in the Atalay case, two of the highest Turkish courts were in conflict over 1) whether the Constitutional Court has the final say on the correct interpretation of Article 14 of the Constitution, and whether it has the power to order 2) a retrial of the case and 3) Atalay's release. In Kahraman's case, the questions were essentially the same, but now the other side of the conflict is an ordinary first-instance court. These questions are domestic legal questions which are normally for the national courts to decide, not the ECtHR. The fact that the conflict between two of the highest courts concerns an ostensibly legal question of the correct interpretation of domestic law presents the ECtHR with a seemingly delicate problem.

In *Reczkowicz v. Poland*, where the Court was also “being confronted with two fundamentally opposite views of the ... highest courts as to whether or not there was a manifest breach of the domestic law”, it held that:

*“[I]t will normally cede to the national courts’ interpretation of whether there was a manifest breach, objectively and genuinely identifiable as such, of the domestic law, unless the national court’s findings can be regarded as arbitrary or manifestly unreasonable.”*⁴⁰

⁴⁰ ECtHR, *Reczkowicz v. Poland* (43447/19), 2 July 2021, para. 230.

Thus, for non-compliance with TCC judgments to be considered an act(s) incompatible with the Convention, the legal basis invoked for it must be “arbitrary or manifestly unreasonable” under domestic law. Thus, the first question to examine is whether this non-compliance is such a flagrant violation of domestic law.

1. Domestic Law

Apart from the *substance* of the conflict, it is important to underline that there are two profound violations of law regarding the Court of Cassation’s self-assumed *power* of delivering a “decision of non-compliance”. First, under Article 50 of the Law on the Establishment and Trial Procedures of the Constitutional Court (Law no. 6216), the authority to implement the Constitutional Court’s ruling, order a retrial in the case and order Atalay’s release lies with the court of first-instance, not the Court of Cassation. Second, in the light of Article 153 of the Constitution, it is almost too obvious an indication that the Court of Cassation (or any other court for that matter) has no power to decide not to implement a TCC judgment. Article 153(6) reads:

*“Decisions of the Constitutional Court shall be published immediately in the Official Gazette, and shall be binding on all the legislative, executive, and judicial organs, on the administrative authorities, and on persons and corporate bodies.”*⁴¹

As for the substance of the dispute, the Court of Cassation’s interpretation of the matter was not based on a reasonable interpretation of any national law either. The rule of lawfulness in Turkish human rights law has long required that interventions be in accordance with a law in its formal sense (i.e. with a statute passed by the parliament), which explicitly excludes judicial decisions.⁴² In accordance with that, the Constitutional Court stated that Article 14 of the Constitution must be concretised by a law to be issued by the Turkish Grand National Assembly, that the crimes that constitute exceptions to immunity within the framework of Article 14 must be specified by this law, and that it is not possible to fill these gaps with judicial decisions without an act

⁴¹ Article 153 of the Turkish Constitution.

⁴² TCC, Tuğba Arslan [PC], (2014/256), 25 June 2014, para. 96.

adopted by the Parliament (a “kanun”) on the matter. This is an obvious interpretation of Article 13 of the Constitution.

Moreover, the TCC found that even if the Constitution had not made such a restriction, the existing case law of the Court of Cassation was not sufficiently clear and foreseeable to fulfil the quality of law standard in order to lawfully define the content of Article 14. The current jurisprudence of the Court of Cassation contains contradicting judgments as to which crimes may be referred as exceptions to legislative immunity under Article 14, which were also pointed out by the Constitutional Court.⁴³ For these reasons, the Court of Cassation's interpretation of domestic law in the conflict between the two high courts was “arbitrary and manifestly unreasonable”.

In Kahraman’s case, regardless of whether the Constitutional Court's finding that there were clear problems with the right to a fair trial in the first instance court's conviction decision is correct, a court of first instance does not have the authority to refuse a retrial when the Constitutional Court has ordered one. According to domestic law, the court is required to conduct a retrial and issue a decision in accordance with the Constitutional Court's ruling.⁴⁴ Accordingly, the necessary condition was met for the ECtHR not to “defer to the interpretation of the national courts”, as it would normally do, and to find that the non-compliance in question is a “manifest breach of domestic law” in accordance with the standard set out in *Reczkowicz*.⁴⁵

2. Convention Law

This act of non-compliance also violates Convention standards. This finding is straightforward, as the European Court of Human Rights has already addressed and ruled on this issue. In the *Şahin Alpay* and *Mehmet Hasan Altan* judgments, in which the ECtHR examined two past instances of non-compliance with the Turkish Constitutional Court's orders requiring the release of the applicants, the ECtHR made the following very important observations:

⁴³ Şerafettin Can Atalay (2), para. 45.

⁴⁴ TCC, Mehmet Doğan [PC], (2014/8875), 7 June 2018, para. 59.

⁴⁵ *Reczkowicz v. Poland*, para. 230.

[T]he Court observes that the reasons given by [first instance court] in rejecting the application for the applicant's release, following a 'final' and 'binding' judgment delivered by the supreme constitutional judicial authority, cannot be regarded as satisfying the requirements of Article 5 § 1 of the Convention. For another court to call into question the powers conferred on a constitutional court to give final and binding judgments on individual applications runs counter to the fundamental principles of the rule of law and legal certainty. The Court reiterates that these principles, inherent in the protection afforded by Article 5 of the Convention, are the cornerstones of the guarantees against arbitrariness. Although the Constitutional Court transmitted its judgment to the Assize Court so that it could take 'the necessary action', the Assize Court resisted the Constitutional Court by refusing to release the applicant, with the result that the violation found by the Constitutional Court was not redressed.⁴⁶

The non-compliances in question thus results in several acts incompatible with the Convention. Firstly, although the Constitutional Court ordered Atalay's immediate release and the suspension of the trial, he has not been released and remains in prison. In other words, Atalay continues to be detained despite the final and binding decision of the highest constitutional judicial authority. Accordingly, since the applicant's detention cannot be said to be "lawful" or "in accordance with the procedure prescribed by law", there is a violation of Article 5(1) of the Convention. Secondly, since Atalay was not released, he could not participate in parliament and carry out his political activities. Furthermore, he lost his seat in parliament because the sentence was read out in the parliament, despite the binding decision of the Constitutional Court. Since the detention is unlawful, this is also a violation of his right to free elections. Thirdly, as the Court repeatedly noted under Article 13, "the remedy required by Article 13 must be 'effective' in practice as well as in law, in particular in the sense that its exercise must not be unjustifiably hindered by the acts or omissions of the authorities of the respondent State"⁴⁷. Non-compliance with the TCC judgment thus violates the right to an effective remedy under Article 13. In that regard,

⁴⁶ ECtHR, Şahin Alpay v. Türkiye (16538/17), 20 March 2018, para. 118; Mehmet Hasan Altan, para. 139.

⁴⁷ ECtHR, MSS v. Belgium and Greece [GC] (30696/09), 21 January 2011, para. 288.

and since Articles 5(4) and 5(5) constitute *lex specialis* in relation to the more general (and less stringent) requirements of Article 13,⁴⁸ it *a fortiori* violates Article 5(4).

B. NOT AN ISOLATED INCIDENT

Assessing whether this non-compliance is an isolated incident is important because repeated breaches more strongly indicate the ineffectiveness of a domestic remedy.

As discussed above, Atalay's case is not the first instance of non-compliance with a TCC judgment concerning unlawful ongoing detention. The cases of Şahin Alpay, Mehmet Hasan Altan, and Enis Berberoğlu displayed the same form of defiance and effectively paved the way for Atalay. With the Kahraman judgment, there is now a successor case, revealing that a recurring pattern has taken shape: the reasoning of the first-instance court mirrors, almost verbatim, the Court of Cassation's approach in Atalay.

Moreover, the ECtHR had already expressed serious doubts about the effectiveness of the TCC. Alpay and Altan had also applied to the European Court of Human Rights. The judgments of the ECtHR in these two cases came after the first (unexecuted) judgments of the Constitutional Court. The doubts and reservations expressed by the ECtHR in these two judgments about the effectiveness of the Turkish Constitutional Court are extremely relevant today:

The Court would emphasise that the applicant's continued pre-trial detention, even after the Constitutional Court's judgment, as a result of the decisions delivered by the Istanbul 13th Assize Court, raises serious doubts as to the effectiveness of the remedy of an individual application to the Constitutional Court in cases concerning pre-trial detention ... Nevertheless, it reserves the right to examine the effectiveness of the system of individual applications to the Constitutional Court in relation to applications under Article 5 of the Convention, especially in view of any subsequent developments in the case-law of the first-instance courts, in particular the assize courts, regarding the authority of the Constitutional

⁴⁸ ECtHR, *Nikolova v. Bulgaria* [GC] (31195/96), 25 March 1999, para. 69.

*Court's judgments. In that regard, it will be for the Government to prove that this remedy is effective, both in theory and in practice.*⁴⁹

It is worth noting that the “Assize Court” that the ECtHR mentions, namely the Istanbul 13th Assize Court, is the very court that sentenced Atalay, that refused to directly implement the TCC judgment and sent the file to the Court of Cassation. It is also the same court that refused to re-open the proceedings against Tayfun Kahraman.

Third, the nature and content of the most recent act of non-compliance have other elements suggesting that this is not a case-specific defiance. First of all, it is significant that, unlike in previous cases, the resistance came directly from the Court of Cassation and not from a court of first instance. Since compliance with the decisions of the Court of Cassation is a key factor in the promotion criteria for Turkish judges and prosecutors, this high court has long had at least as much influence on judges and prosecutors as the Constitutional Court, and probably much more. Moreover, the arguments of the relevant chamber of the Court of Cassation in its decision not to comply and the language adopted by the Presidency of the Court of Cassation in its subsequent statement imply a defiance that goes far beyond a legal dispute specific to the concrete case. In terms of the Chamber, these remarks are illustrative:

*“Through its judicial activism, the Constitutional Court has made itself questionable and its legitimacy debatable. It has made the Constitution unenforceable by considering its duties and powers superior to the Constitution and the laws and by issuing decisions in violation of the Constitution.”*⁵⁰

Even more revealing are the following statements by the Presidency of the Court of Cassation:

*“The individual application procedure, which was hoped to be an instrument to solve the structural problems of the Turkish judicial system, has become a systemic problem that weakens the judicial system”*⁵¹

⁴⁹ Mehmet Hasan Altan, para. 142; Şahin Alpay, para. 121 (emphasis added).

⁵⁰ 3rd Criminal Chamber of the Turkish Court of Cassation, No. 2023/12611, 8 November 2023.

⁵¹ <https://www.yargitay.gov.tr/item/1755/basin-aciklamasi> (last visited November 15, 2025).

These statements target not only the decision of the Constitutional Court in the concrete case, but also its general attitude in its individual application decisions as a whole.

C. AN OFFICIAL TOLERANCE

In the Atalay case, there appears to be a very clear official tolerance for non-compliance with the Constitutional Court judgment, which is noteworthy in terms of evaluating the effectiveness of the TCC as a domestic remedy under the ECtHR law. By “official tolerance”, the ECtHR means that “illegal acts are tolerated in that the superiors of those immediately responsible, though cognisant of such acts, take no action to punish them or to prevent their repetition; or that a higher authority, in face of numerous allegations, manifests indifference by refusing any adequate investigation of their truth or falsity, or that in judicial proceedings a fair hearing of such complaints is denied.”⁵²

This definition does not seem to lead to a straightforward conclusion in the concrete case, where the ultimate body creating the violation is the Court of Cassation. This is because technically the Court of Cassation does not have a “superior” or a “higher authority”. According to the Constitution, the Constitutional Court's decisions are binding for everyone (including all judicial bodies) and it is the final interpreter of the Constitution, but technically it is neither the superior nor the higher authority of the Court of Cassation. A reasonable alternative is to look for tolerance or indifference in the legislative, executive and judicial branches of government that can take action on the crisis. For the purpose of this analysis, however, there is no need to determine which action will remove the suspicion of tolerance or indifference and to what extent, nor which branch should be more decisive than others in determining whether official tolerance exists (as would be the case, for example, if one branch took some action while the others remained passive). This is because all these bodies have not only officially tolerated the disregard of the Constitutional Court's rulings but also seem to have supported it in various ways.

⁵² ECtHR, *Georgia v. Russia (I)* [GC] (13255/07), 3 July 2014, para. 124.

1. Legislative Branch

On January 30, 2024, despite the Constitutional Court's ruling to the contrary, the deputy speaker read out Atalay's sentence in parliament and Atalay was stripped of his parliamentary seat.⁵³ The reading of the sentence in the Parliament was a clear statement: the legislature did not only tolerate the non-compliance with the ruling of the TCC, but also actively took part in the defiance.

The legislature also disregarded the final TCC decision, reasoning that because of the binding violation judgments by the TCC had already invalidated the legal basis for the conviction, there was no “final judgment” for the parliament to legally act upon. The TCC therefore characterized the stripping of Atalay's seat not as a valid legislative act, but as a *de facto situation* that was legally non-existent and null and void.⁵⁴ This ruling was also ignored by the legislative branch.

2. Executive Branch

During and after the crisis, President of the Republic Recep Tayyip Erdoğan not only supported the Court of Cassation, but also criticized those who did not:

*“Unfortunately, the Constitutional Court has been making many mistakes in this regard one after another, which seriously saddens us (...) At the moment, the decision made by the Court of Cassation cannot be set aside or pushed aside in any way (...) Our parliament is also moving slowly on these matters. (...) These issues need to be resolved quickly with swift decisions. If these steps are not taken promptly, you later find someone appearing in America, someone in Germany, someone in France. Then they threaten Turkey from those places. (...) If some of my party colleagues criticize the Court of Cassation here and praise the Constitutional Court, they are also making a mistake.”*⁵⁵

More on the executive branch, the Minister of Justice had said that the clash between two courts was merely a problem of interpretation, and that this problem of interpretation should be solved by amending the

⁵³ <https://apnews.com/article/turkey-parliament-can-atalay-e47f1acb8b25af062a94aef2e9ed885c> (last visited November 15, 2025).

⁵⁴ *ibid.*, paras. 25-31.

⁵⁵ <https://bianet.org/haber/erdogan-constitutional-court-cannot-underestimate-step-taken-by-court-of-cassation-287691> (last visited November 15, 2025).

Constitution and the law of the Constitutional Court.⁵⁶ This is also in line with the official position, which envisages limiting the powers of the Constitutional Court through a constitutional amendment and/or the adoption of a new constitution.⁵⁷

But maybe the most revealing development demonstrating the executive branch's tolerance took place in May 2024, when President Erdoğan appointed the head of the 3rd Chamber, Muhsin Şentürk, as the chief prosecutor of the Court of Cassation.⁵⁸ In other words, the head of the chamber that defied the TCC was promoted.

It should be noted here that a pattern seems to be emerging in Turkish politics. The career trajectory of Akın Gürlek is illustrative. Gürlek was the president of the Istanbul 14th Heavy Penal Court, the court that did not enforce the TCC order in the Berberoğlu case mentioned above.⁵⁹ Following this, his career progressed rapidly: he was made a first-tier judge, then appointed as the Deputy Minister of Justice, and was subsequently given authority over the Council of Judges and Prosecutors (HSK).⁶⁰ In October 2024, the HSK appointed him as the Istanbul Chief Public Prosecutor.⁶¹ This position oversees prosecutions in numerous high-profile political cases, including those concerning Istanbul Mayor Ekrem İmamoğlu, and its jurisdiction includes the courts involved in the Tayfun Kahraman case.⁶² Since these appointments were made by the executive branch and the HSK, Gürlek's rapid promotion after his court's non-compliance can be interpreted as a sign of official tolerance on the part of this branch toward refusals to comply with the rulings of the Constitutional Court.

⁵⁶ <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjkpn645d12o> (last visited November 15, 2025).

⁵⁷ Doruk Erhan, "What Is Living and What Is Dead in the Turkish Parliament?," *VerfBlog*, March 13, 2024, <https://verfassungsblog.de/what-is-living-and-what-is-dead-in-the-turkish-parliament/>.

⁵⁸ <https://www.duvarenglish.com/erdogan-appoints-new-chief-public-prosecutor-to-court-of-cassation-news-64355> (last visited November 15, 2025).

⁵⁹ See n 11 above and the accompanying text.

⁶⁰ <https://bianet.org/haber/erdogan-appoints-judge-of-controversial-cases-as-deputy-justice-minister-262739> (last visited April 24, 2024).

⁶¹ <https://bianet.org/haber/who-is-akin-gurlek-the-top-judicial-official-dubbed-as-mobile-guillotine-by-turkeys-opposition-301532> (last visited November 15, 2025).

⁶² <https://www.bbc.com/news/articles/cj6ng120pggo> (last visited November 15, 2025).

3. Judicial Branch

What can be said about the judicial power is more limited. Due to the position of the Court of Cassation, it is not easy to name a large number of higher authorities that can impose any penalty or sanction against the criminal chamber in question.

The first authority that can be mentioned here is the Presidency of the Court of Cassation, which is authorized by law to take disciplinary measures and conduct investigations against members of the Court of Cassation.⁶³ However, as explained above, the Presidency of the Court of Cassation, far from conducting a disciplinary procedure against the members of the Third Criminal Chamber who did not comply with the decision, issued a statement supporting the relevant chamber and accusing the Constitutional Court of paving the way for terrorist organizations.⁶⁴ In this respect, it can be said that the presidency of the Court of Cassation has gone beyond tolerance of the act that violates the Convention and has even given its clear support.

Another semi-judicial body that can potentially take action against judges is the Council of Judges and Prosecutors (HSK). Since this body is chaired by the Ministry of Justice and the Deputy Minister of Justice, this Council's position has already been indicated. Another point that can be added, at least based on the publicly available information, is that as of November 2025, no judge has ever been investigated or facing any other negative professional consequence for not complying with an individual application decision by the Constitutional Court. No member of the Third Chamber of the Court of Cassation was put under investigation despite the complaint by the main opposition party.⁶⁵

D. REMEDY RENDERED FUTILE OR INEFFECTIVE

It is clear that a pattern of non-compliance with the decisions of the Constitutional Court has emerged, that this pattern has come to the fore in more and more decisions, and that the judicial bodies, which usually hide behind technical details when defying the decisions of the Constitutional Court, have become more daring. The large number of

⁶³ Article 18 of the Law No. 2797 on the Court of Cassation.

⁶⁴ <https://www.yargitay.gov.tr/item/1755/basin-aciklamasi> (last visited November 15, 2025).

⁶⁵ <https://www.duvarenglish.com/turkish-main-opposition-chp-to-hold-rally-against-judicial-coup-attempt-news-63604> (last visited April 24, 2024).

practices from all three branches of the government, let alone impunity and indifference, in support to members of the judiciary who do not comply with the decisions of the Constitutional Court clearly shows that there is also an official tolerance in this matter. Thus, a settled practice of non-compliance with the rulings of the Constitutional Court has emerged. However, the existence of a judicial or administrative practice itself may not be sufficient for the Constitutional Court to be considered an ineffective remedy. As the ECtHR emphasizes, the practice in question must also be of a certain degree to render the remedy ineffective in practice.

1. Effective Remedies Concerning Unlawful Detentions

The practical ineffectiveness of certain judgments of a national court, in whatever context, is not sufficient by itself to bypass that Court. For a national court to be deemed ineffective for a particular type of claims, it must be unable to award any remedy that is effective in practice. If a court can award at least one effective remedy (e.g., compensation), it is generally considered a remedy that must be exhausted.⁶⁶ Accordingly, to assess whether the Turkish Constitutional Court can be considered ineffective in relation to ongoing detentions, we first need to look at which remedies are deemed effective for such violations.

The ECtHR case law on effective remedy concerning unlawful detentions is relatively straightforward. If applicants complain about the unlawfulness of a detention *after* they have been released, a compensatory remedy, provided that it is available, capable of providing redress and offers reasonable prospect of success, would be sufficient.⁶⁷ If there is an *ongoing* deprivation of liberty, on the other hand, in order to be effective, a remedy should offer a prospect of release.⁶⁸ In the case

⁶⁶ ECtHR, *Brincat and others v. Malta* (60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 and 62338/11), 24 July 2014, para. 64.

⁶⁷ ECtHR, *Cüneyt Polat v. Türkiye* (32211/07), 13 November 2014, paras. 49-53.

⁶⁸ ECtHR, *Selahattin Demirtaş v. Türkiye* (no. 2) [GC] (14305/17), 22 December 2020, para. 207.

of ongoing detentions, preventive and compensatory remedies have to be complementary.⁶⁹

Thus, if the Constitutional Court's violation decisions and subsequent release orders are ineffective in practice, this itself would be sufficient to render the Constitutional Court ineffective for the complaints regarding lawfulness of ongoing detentions. The TCC's award of compensation is irrelevant to its effectiveness under Article 5(4), even if that compensation is paid. For an ongoing detention, the only effective remedy is one that offers a prospect of release.⁷⁰

2. Can Subsequent Judicial or Administrative Practice Render an Effective Remedy Ineffective?

I have already mentioned above the European Court of Human Rights' *Uzun* judgment in which the ECtHR found the individual application procedure to the TCC, which was introduced in 2012, to be an effective remedy.⁷¹ Given this, it is legitimate to ask under what conditions the ECtHR can change its position and whether it can do so based on subsequent judicial and/or administrative practice.

In numerous judgments, the European Court of Human Rights has confirmed that a previously effective remedy may be rendered ineffective by subsequent judicial practice. In *Nepomnyashchiy and Others v Russia*, the ECtHR, after noting that the way in which the existing legal framework was interpreted by the Russian Constitutional Court (RCC) was in theory sufficient to protect the applicants against homophobic hate speech, found that the government's inability to point to a decision of a court of first instance upholding that decision of the RCC cast serious doubt on the effectiveness of the legal system.⁷² In a

⁶⁹ ECtHR, *Ulemek v. Croatia* (21613/16), 31 October 2019, paras. 72-74.

⁷⁰ I have no information on whether this part of the decision has been implemented. However, compensation decisions of the TCC are usually implemented. According to a study on the subject, only seven of the 619 examined decisions of the Turkish Constitutional Court awarding non-pecuniary damages were not implemented, and mostly for reasons that cannot be directly attributed to the authorities. See Ulaş Karan, *Öğretide ve Uygulamada Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası* (On İki Levha Yayınları, 2018), 217–18.

⁷¹ Hasan Uzun v. Türkiye, para. 66.

⁷² ECtHR, *Nepomnyashchiy and Others v. Russia* (39954/09 and 3465/17), 30 May 2023, paras. 78-79.

number of judgments against Malta, the Court has held that, owing to problems in the practice of the Maltese Constitutional Court in eviction and tenancy matters, the appeal procedure did not constitute a remedy to be exhausted in the disputes concerned.⁷³ The Court recently reversed this position when that Constitutional Court brought its case law into conformity with the Convention.⁷⁴ In *Rutkowski and others*, a pilot-judgment on excessive length of proceedings, the ECtHR held that the remedy of “complaint under the 2004 Act”, which it had initially found to be effective, had become ineffective “in the light of the circumstances of the present case and developments in the Polish judicial practice”.⁷⁵ In several judgments against Croatia, where the competent court “failed to implement the Constitutional Court’s decision in due time”, the ECtHR held that this factor, combined with the fact that the applicants did not receive sufficient compensation, “rendered an otherwise effective remedy ineffective.”⁷⁶

The examples so far are cases where a particular remedy has been deemed ineffective or its effectiveness has been doubted due to *its own* practice. But it is also possible for a remedy to be rendered ineffective by the practice of governmental bodies other than that court, as is the case in the Turkish crisis explained above. In *Köksal v Türkiye*, after finding a newly established Commission remedy *prima facie* effective, the Court noted that “this conclusion in no way prejudices any possible re-examination of the question of the effectiveness in the light of the decisions handed down by the commission in question and the national courts, as well as the actual execution of those decisions.”⁷⁷ Thus, the Court recognized that the effectiveness of a particular remedy could be interpreted according to the way other bodies, including the courts, implemented its decisions. In *Kenedi v. Hungary*, the Court, having found that the respondent state body persistently refused to comply with the execution orders issued by the domestic courts, held that “the

⁷³ ECtHR, *Cauchi v. Malta* (14013/19), 25 March 2021, para. 52; ECtHR, *Marshall and others v. Malta* (79177/16), 11 February 2020, para. 79.

⁷⁴ ECtHR, *Rizzo and others v. Malta* (36318/21), 16 January 2024, paras. 45-46.

⁷⁵ ECtHR, *Rutkowski and others v. Poland* (72287/10), 7 July 2015, paras. 179-84.

⁷⁶ ECtHR, *Kaic and others v Croatia* (22014/04), 17 July 2008, para. 43.

⁷⁷ ECtHR, *Köksal v. Türkiye* (70478/16), 6 June 2017, para. 29.

procedure designed to remedy the violation of the applicant's Article 10 rights at the domestic level proved ineffective.”⁷⁸ Similarly, in *Iatridis v. Greece*, the remedy to lodge an application to the Athens Court of First Instance proved to be ineffective, because the Minister of Finance refused to comply with its judgment in favour of the applicant.⁷⁹

All these examples demonstrate that a remedy that was previously found effective can become ineffective by subsequent practice (of itself or of other bodies).

3. The Court's Recent Approach to Democratic Backsliding

In answering the question of whether non-compliances are of nature to alarm the ECtHR as to the effectiveness of domestic remedies, the most recent case law of the ECtHR on democratic backsliding in member states is also of key importance.

Recent literature on the jurisprudence of the ECtHR shows that the Court has been sensitive to the recent decline of the rule of law and democracy in Europe.⁸⁰ Most importantly for our topic, when assessing

⁷⁸ ECtHR, *Kenedi v. Hungary* (31475/05), 26 May 2009, para. 48.

⁷⁹ ECtHR, *Iatridis v. Greece* [GC] (31107/96), 25 March 1999, para. 66.

⁸⁰ Başak Çalı and Esra Demir-Gürsel, “The Council of Europe's Responses to the Decay of the Rule of Law and Human Rights Protections: A Comparative Appraisal,” *European Convention on Human Rights Law Review* 2, no. 2 (2021): 165, <https://doi.org/10.1163/26663236-bja10027>; Necdet Umut Orcan, “Legitimate Aims, Illegitimate Aims and the E.Ct.H.R.: Changing Attitudes and Selective Strictness,” *University of Bologna Law Review*, May 11, 2022, 7, 7-40 Pages, <https://doi.org/10.6092/ISSN.2531-6133/14860>; Alain Zysset, “Calibrating the Response to Populism at the European Court of Human Rights,” *International Journal of Constitutional Law* 20, no. 3 (2022): 976, <https://doi.org/10.1093/icon/moac056>; Başak Çalı and Kristina Hatas, “History as an Afterthought: The (Re)Discovery of Article 18 in the Case Law of the European Court of Human Rights,” in *The European Court of Human Rights: Current Challenges in Historical and Comparative Perspective*, ed. Helmut Philipp Aust and Esra Demir-Gürsel (Edward Elgar, 2021), 158, <https://www.ssrn.com/abstract=3677678>; Esra Demir-Gürsel, “The Limits of the European Court of Human Rights Vis-à-Vis Contestation and Authoritarianism: Concluding Observations,” in *The European Court of Human Rights: Current Challenges in Historical and Comparative Perspective* (Edward Elgar, n.d.), 251–53; Corina Heri, “Loyalty, Subsidiarity, and Article 18 ECHR: How the ECtHR Deals with Mala Fide Limitations of Rights,” *The European Convention on Human Rights Law Review* 1, no. 1 (2020): 25, <https://doi.org/10.1163/26663236-00101001>; Başak Çalı, “Coping with Crisis:

the effectiveness of domestic remedies, the ECtHR takes into account the overall deterioration of democracy and the rule of law within the state.⁸¹ In *Advance Pharma Sp. z o.o. v. Poland*, the Court found that the question of whether the Polish Constitutional Court is a legal remedy that needed to be exhausted should be examined “in conjunction with the general context in which the Constitutional Court has operated.”⁸² As Zysset and Çalı note, this underlines the importance of context in assessing whether a remedy is capable of providing effective protection to applicants.⁸³ Admittedly, in *Advance Pharma*, the ECtHR's reasons for not considering the Polish Constitutional Court as a remedy to be exhausted stemmed directly from the Constitutional Court itself (its judgments and the procedures for appointing its members).⁸⁴ However,

Whither the Variable Geometry in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights,” *Wisconsin International Law Journal* 35 (2017): 238; Jure Vidmar, *European Populism and Human Rights*, *International Studies in Human Rights* 130 (Brill Nijhoff, 2020); Helen Keller and Corina Heri, “Selective Criminal Proceedings and Article 18 ECHR: The European Court of Human Rights’ Untapped Potential to Protect Democracy,” *Human Rights Law Journal* 36 (2016): 1; Øyvind Stiansen and Erik Voeten, “Backlash and Judicial Restraint: Evidence from the European Court of Human Rights,” *International Studies Quarterly* 64, no. 4 (2020): 770, <https://doi.org/10.1093/isq/sqaa047>; Laurence Helfer and Erik Voeten, “Walking Back Human Rights in Europe?,” *European Journal of International Law* 31, no. 3 (2020): 797; Hadeel S. Abu Hussein et al., “Exploring Linkages Between Rule of Law Backsliding and Human Rights: How to Find the Brakes on a Slippery Slope?,” *Utrecht Law Review* 20, no. 3 (2024): 1, <https://doi.org/10.36633/ulr.1138>; Kim Lane Scheppele, “Rights into Structures: Judging in a Time of Democratic Backsliding,” *German Law Journal* 26, no. 2 (2025): 255–73, <https://doi.org/10.1017/glj.2025.7>; Wolfgang Benedek, “The Effectiveness of the Tools of the Council of Europe Against Democratic Backsliding: What Lessons Can Be Learned from the ‘Greek Case’?,” *Austrian Law Journal* 7 (2020): 1–21, <https://doi.org/10.25364/01.7.2020.1.1>.

⁸¹ Alain Zysset and Başak Çalı, “Exhausting Domestic Remedies or Exhausting the Rule of Law? Revisiting the Normative Basis of Procedural Subsidiarity in the European Human Rights System,” *Transnational Legal Theory* 14, no. 2 (2023): 171, <https://doi.org/10.1080/20414005.2023.2232601>.

⁸² ECtHR, *Advance Pharma Sp. Z O.O. v. Poland* (1469/20), 3 February 2022, para. 319.

⁸³ Zysset and Çalı, “Exhausting Domestic Remedies or Exhausting the Rule of Law?,” 172.

⁸⁴ It is worth noting here that there are also certain problems regarding the appointment of the members of the Turkish Constitutional Court, in close parallel with the second reason why the ECtHR found the Polish Constitutional Court to be an ineffective

the important point here is that widespread rule of law problems can be used as an indicator for interpreting a remedy as an ineffective remedy that does not offer a reasonable chance of redress.⁸⁵ Additionally, the TCC has internal issues regarding the prompt review of the lawfulness of applicants' detentions, as the ECtHR has noted on several occasions in recent years.⁸⁶

The fact that the ECtHR already had doubts concerning the TCC's effectiveness regarding cases concerning detentions, raised in *Mehmet Hasan Altan* case mentioned above,⁸⁷ is of importance here. Following remarks, which summarise the ECtHR's concerns, are particularly important:

“[T]he applicant’s continued pre-trial detention, even after the Constitutional Court’s judgment, (...) raises serious doubts as to the effectiveness of the remedy of an individual application to the Constitutional Court in cases concerning pre-trial detention (...) [I]t reserves the right to examine the effectiveness of the system of individual applications to the Constitutional Court in relation to applications under Article 5 of the Convention, especially in view of any subsequent developments in the case-law of the first-instance courts, in particular the assize courts, regarding the authority of the Constitutional Court’s judgments.”

Thus, the fact that the very same assize court that caused the ECtHR to be alarmed about the TCC's effectiveness had yet again rejected implementation twice, might also be taken into account by the European Court.

remedy. A detailed analysis regarding the court-packing allegations concerning the TCC, see Cem Tecimer, “Recognizing Court-Packing: Perception and Reality in the Case of the Turkish Constitutional Court,” *VerfBlog*, November 9, 2019, <https://verfassungsblog.de/recognizing-court-packing/>. For more information on the selection of the TCC judges, see Silvia Von Steinsdorff et al., *The Constitutional Court of Turkey: Between Legal and Political Reasoning* (Nomos Verlags gesellschaft mbH & Co. KG, 2022), 49–56, <https://doi.org/10.5771/9783845288628>.

⁸⁵ On this point, also see Alara Hanci, “On the Exhaustion of Local Remedies: Reconciling Sovereignty and Justice Before the European Court of Human Rights,” *University of Pennsylvania Journal of International Law* 45, no. 3 (2024): 819–20, <https://doi.org/10.58112/JIL.45-3.5>.

⁸⁶ See footnote 88 below and the accompanying text.

⁸⁷ See footnote 46 above and the accompanying text.

E. PREMISE: COULD THE ECtHR STEP IN?

It seems clear that the constitutional complaint to the Constitutional Court is an ineffective remedy for the applicant in the concrete case. There has thus been a violation of Article 5(4) with respect to Atalay. On the other hand, it seems clear that this practice has not yet reached the level of rendering the Constitutional Court entirely futile or ineffective, as the defiance seems to be specific to the right to liberty and security, particularly to ongoing detentions.

However, the question of whether this renders the Constitutional Court an ineffective remedy that can be bypassed in the context of ongoing detentions is still a complex one. On the one hand, in terms of ineffectiveness *in concreto*, the situation is significantly different from the above-mentioned examples of effective remedies becoming ineffective after subsequent judicial and administrative practice. In most of those cases, ineffectiveness was case-specific and occurred without a direct challenge to the jurisdiction of the remedy in question. In the Turkish constitutional crisis, however, the situation is different. In this case, the jurisdiction of the Turkish Constitutional Court to issue such decisions was directly and explicitly denied. Moreover, this denial of jurisdiction did not only come from a court of first instance or an administrative body, but from the country's arguably most influential court, which is also the highest court in criminal matters. Furthermore, this denial received support from all three branches of the government. Lastly, Atalay and Kahraman are still in prison and Atalay's parliamentary seat has been revoked despite the Constitutional Court's clear ruling to the contrary. Thus, in the end, it was the defier courts, not the Constitutional Court, that prevailed.

This *external* crisis of non-enforcement is not the only factor compromising the TCC's position. The TCC is also facing a parallel, *internal* challenge regarding the speed of its review, which has been a long-standing concern. The European Court of Human Rights has found in five different (and recent) cases that the TCC itself, due to its lack of a speedy review of the lawfulness of detention, had violated Article 5(4)

of the Convention.⁸⁸ This internal deficiency, concerning the TCC's own procedural delays, provides the ECtHR with a separate, parallel line of reasoning to question whether the TCC is a “remedy” capable of offering timely and effective redress for ongoing detentions.

Therefore, the conditions for exempting potential applicants from the need to apply to the TCC prior to challenging lawfulness of their ongoing detentions before the ECtHR arguably have been met, especially given that the ECtHR had already expressed doubts as to the effectiveness of the TCC. So, the ECtHR *could* intervene. However, whether the ECtHR should take this step requires a separate normative assessment.

III. SHOULD THE ECtHR STEP IN?

The question of whether the ECtHR should declare the TCC ineffective, even in the limited context of ongoing detentions, presents a profound judicial policy dilemma. While the legal conditions for such a finding are arguably in place, the Court must balance this against compelling practical and institutional risks. These considerations fall into three main categories.

A. LESS PROTECTION FOR APPLICANTS

A finding of ineffectiveness may not, paradoxically, benefit detained applicants. First, there is little evidence that Turkish authorities would comply more with an ECtHR judgment than a TCC one. There are hundreds of ECtHR judgments that Türkiye has not yet implemented, including 50 concerning Article 5.⁸⁹ These include judgments concerning detainees whose immediate release was ordered by the ECtHR but who, for various reasons, have still not been released after several years.⁹⁰ Some high-profile release orders like Kavalı and

⁸⁸ ECtHR, *G.B. and others v. Türkiye* (4633/15), 17 October 2019, para. 188; ECtHR, *Kavalı v. Türkiye* (28749/18), 10 December 2019, para. 196; ECtHR, *Abdullah Kılıç v. Türkiye* (43978/17), 31 January 2023, paras. 106-108; ECtHR, *Kunshugarov v. Türkiye* (60811/15 +1), 14 January 2025, para.174; ECtHR, *Selahattin Demirtaş (No. 4) v. Türkiye* (13609/20), 08 July 2025, para. 160.

⁸⁹ <https://hudoc.exec.coe.int>, as of November 15, 2025.

⁹⁰ ECtHR, *Yüksekdağ Şenoğlu and others v. Türkiye* [GC] (14332/17), 8 November 2022; *Kavalı v. Türkiye*.

Demirtaş remained defied for years. Given that Atalay and Kahraman were Kavala's co-defendant, it is questionable whether an ECtHR ruling would have yielded a different practical outcome.⁹¹

Second, applicants would lose a tangible, if imperfect, form of protection. The TCC provides relatively more active supervision on the reasonable suspicion for detention while trials are ongoing, a practice of vital importance in the Turkish context but one the ECtHR rarely performs.⁹²

Third, there is the matter of speed. The TCC, while slow, remains demonstrably faster than the ECtHR for these specific claims. The average ECtHR decision time in Article 5/1 claims against Türkiye is 2297 days (fastest 385 days⁹³, slowest 4776 days⁹⁴); whereas the TCC's average in those claims is 1003 days (fastest 42 days⁹⁵, slowest 1716 days⁹⁶).⁹⁷

⁹¹ On the various reasons for non-compliance with ECtHR judgments, see Diana Panke, "The European Court of Human Rights under Scrutiny: Explaining Variation in Non-Compliance Judgments," *Comparative European Politics* 18, no. 2 (2020): 151, <https://doi.org/10.1057/s41295-019-00157-6>; Engin Yıldırım et al., "Non-Compliance of the European Court of Human Rights Decisions: A Machine Learning Analysis," *International Review of Law and Economics* 76 (December 2023): 1, <https://doi.org/10.1016/j.irle.2023.106167>.

⁹² In fact, in the first decision of the TCC in which it found a violation of the right to liberty on the grounds of lack of reasonable suspicion, the applicants were still in detention at the time of the decision and their trial was still ongoing, see TCC, Erdem Gül ve Can Dünder (2015/18567), 25 February 2016. This may not be an essential practice in terms of Convention law, but it is of vital importance in Türkiye, where detention and subsequent appeals are lengthy, detention decisions are often made on formulaic grounds, there are problems in the procedures for reviewing detention, and detention has become a means of punishment, particularly in political trials. It is possible to find all these findings together in the Kavala judgment, which was also the subject of a subsequent infringement procedure. See Kavala v. Türkiye, paras. 196, 232.

⁹³ Şahin Alpay v. Türkiye.

⁹⁴ ECtHR, Bilal Akyıldız v. Türkiye (36897/07), 15 September 2020.

⁹⁵ TCC, Şahin Alpay (2) (2018/3007), 15 March 2018.

⁹⁶ TCC, Kadir Ağladıoğlu (2016/27577), 9 June 2021.

⁹⁷ All the data here are valid as of November 15, 2025 and can be verified by consulting the search engine and the integrated decision-making time calculation tool of the website <https://insanhaklari.gen.tr>.

B. SYSTEMIC RISKS TO DOMESTIC RULE OF LAW

A declaration of ineffectiveness carries significant institutional risks. The TCC is already under severe political and internal pressure. An ECtHR finding of futility, even if factually and jurisprudentially justified, could make the TCC even more vulnerable to alienation and antagonism.

This, in turn, could weaken the ECtHR's own domestic legitimacy, as scholarship demonstrates that international courts are more effective when strong national judicial counterparts exist.⁹⁸ If the TCC were to be removed from the equation and the ECtHR were to become the direct supervisor of domestic law -again, even in a limited context- this would in turn make it easier to alienate and antagonise the ECtHR.⁹⁹ As Dixon and Landau note, being easily reprimanded by the West as being illiberal "gives some authoritarians exactly what they crave: distance from 'the West', along with the imprimatur of popular legitimacy."¹⁰⁰

C. INSTITUTIONAL RISKS FOR THE CONVENTION SYSTEM

Finally, the ECtHR must consider the threats to its own systemic integrity. Such a finding could trigger "serious reactions" from the state and fuel political rhetoric attacking European institutions.¹⁰¹ More critically, it risks damaging the ECtHR's own reputation. If the Court bypasses the TCC only to have its own judgment defied (as is likely, per the *Kavala* precedent), it merely increases the number of non-complied decisions, which undermines its systemic legitimacy. As scholarship on the democratic deterioration in Russia and Ukraine and the resulting

⁹⁸ Jillienne Haglund, "Domestic Politics and the Effectiveness of Regional Human Rights Courts," *International Interactions* 46, no. 4 (2020): 1, <https://doi.org/10.1080/03050629.2020.1751624>.

⁹⁹ For existing 'weaponization' of the subsidiarity principle by the Turkish governmental authorities to attack the ECtHR, see Başak Çalı and Esra Demir-Gürsel, "Continuity and Change in Human Rights Appropriation: The Case of Turkey," *International Journal of Constitutional Law* 21, no. 1 (2023): 281–82, <https://doi.org/10.1093/icon/moad024>.

¹⁰⁰ Rosalind Dixon and David E. Landau, *Abusive Constitutional Borrowing: Legal Globalization and the Subversion of Liberal Democracy*, Oxford Comparative Constitutionalism (Oxford University Press, 2021), 205.

¹⁰¹ Zysset and Çalı, "Exhausting Domestic Remedies or Exhausting the Rule of Law?," 175.

failure to implement ECtHR judgments shows, non-implementation of its decisions may seriously undermine the legitimacy of the ECtHR.¹⁰²

Arguably most important from the ECtHR's perspective is the additional caseload.¹⁰³ The Court is already struggling with an enormous workload (61,300 pending cases as of October 30, 2025), and Türkiye is the single largest contributor (21,450 applications). Removing the TCC as a filter, even partially, would open the floodgates. The ECtHR, which has previously cited caseload concerns in its judgments,¹⁰⁴ would understandably be reluctant to take a step with such profound practical consequences.

CONCLUSION

The failure to release Atalay, despite two rulings by the Constitutional Court to the same effect, and his subsequent expulsion from the parliament, constitutes a clear violation of both domestic law and the Convention. The Court of Cassation was not authorized to make any decision on this matter. Furthermore, it lacked the authority to decide not to comply with the decision of the Constitutional Court, as there is no such type of decision under Turkish law. In addition, the decision of the Court of Cassation is clearly baseless in its substantive aspect. Consequently, the non-compliance with the decision of the Constitutional Court manifestly violates domestic law. Moreover, this was not an isolated incident: there have been earlier examples of non-compliance with Constitutional Court judgments, and the recent Kahraman case now stands as a successor, its reasoning closely echoing that of the Court of Cassation in Atalay.

¹⁰² Yuval Shany, *Assessing the Effectiveness of International Courts*, International Courts and Tribunals Ser (Oxford University Press, 2014), 155.: "A court generating compliance is a court generating legitimacy."

¹⁰³ Indeed, the caseload problems that the Akdivar exception might cause were raised by Judge Gotchev even in the late 1990s, when the ECtHR's caseload was much smaller. ECtHR, *Menteş and others v. Türkiye* [GC] (23186/94), 28 November 1997, Partly dissenting opinion of Judge Gotchev.

¹⁰⁴ Toby Collis, "Turan and Others v Turkey and the Limits of Judicial Policy to Address Judicial Overload," Strasbourg Observers, January 18, 2022, <https://strasbourgobservers.com/2022/01/18/turan-and-others-v-turkey-and-the-limits-of-judicial-policy-to-address-judicial-overload/>.

All three branches of the state have both explicitly and implicitly supported non-compliances with the decision of the Constitutional Court. The legislature stripped Atalay of his parliamentary seat despite multiple explicit contrary rulings of the Constitutional Court. The executive branch supported the non-compliance with the TCC judgment with its statements and promoted the head of the Chamber that issued the non-compliance decision to the position of Chief Prosecutor of the Court of Cassation within less than six months. Gürlek's rapid promotion and subsequent redeployment is another critical indication. In the case of the judicial branch, given that the non-compliance originated from the most influential and authoritative judicial body in the country in matters of criminal law, its stance is even more clear. Moreover, this body has filed a criminal complaint against nine members of the TCC for their votes in favor of Atalay. Therefore, beyond mere tolerance, it can be said that there is even official encouragement by all three branches.

In the context of the relevant ECHR law, the ECtHR consistently finds that a remedy must include a reasonable prospect of release in order to be deemed effective in the context of ongoing detentions. Moreover, numerous case law shows that it is possible for a remedy that was previously found effective to be subsequently found ineffective by the Court based on its (or other bodies') subsequent practice. It is also important to note that the Court considers the general democratic decay in a member state in the review of the effectiveness of a remedy. But perhaps most importantly, in 2018, the ECtHR has already expressed serious doubts about the effectiveness of the TCC in ongoing detentions in a similar situation where two TCC judgments were ignored by assize courts, and indicated that it might re-examine the issue of effectiveness of the TCC in the future "especially in view of any subsequent developments in the case-law of the first-instance courts". There are also internal problems regarding the case law of the TCC itself, particularly concerning the timeliness of its review of ongoing detentions.

Taken together, it is not at all unlikely that the ECtHR will seriously question the Turkish Constitutional Court as ineffective in the context of ongoing detentions. Especially when combined with the Court's already sceptical approach in the past, the conditions seem to be in place.

However, as the ECtHR's judicial policy in *Burmych v. Ukraine* demonstrates,¹⁰⁵ the ECtHR does not decide solely on the basis of whether the legal requirements for a particular legal conclusion have been met. Judicial policy and some other broader concerns also play a role in its judgments. In other words, for the Court, the fact that it can rule in a particular way does not mean that it should. It is precisely for this reason that the wider implications of such a finding must also be considered.

In that regard, the article argues that bypassing the Turkish Constitutional Court at this stage, even in the context of ongoing detention, might do more harm than good. This is true both for potential applicants and for human rights in general in Türkiye, as well as for the Convention system.

Looking first at the impact on potential applicants, it is unrealistic to assume that any authority in Türkiye, including the judiciary, would be more willing to comply with ECtHR judgments than with TCC judgments. The immediate release orders given by the ECtHR in the cases of Kavala and Demirtaş, which have been awaiting implementation for more than five years, are the most obvious (but not the only) indicators of this. Moreover, the TCC is more proactive than the ECtHR in finding a lack of reasonable suspicion in ongoing detentions. This is crucial in the Turkish context where detention and subsequent appeals are lengthy, detention decisions are often made on formulaic grounds, there are problems in the procedures for reviewing detention, and detention has become a means of punishment, particularly in political trials. Finally, the TCC is a much faster court than the ECtHR. Indeed, the average time taken by the ECtHR to deliver a judgment on the merits under Article 5(1)-c ECHR (more than 6 years) is longer than the ordinary statutory maximum period of detention in Türkiye. For all these reasons, it is difficult to argue that bypassing the TCC would bring any additional benefit to potential applicants.

Moreover, deeming the TCC ineffective at this point may open the door to its further isolation within the country and make it more vulnerable to attacks. In light of the literature suggesting that a weak

¹⁰⁵ ECtHR, *Burmych and others v. Ukraine* [GC] (46852/13 et al), 12 October 2017, para. 210.

national court has a negative impact on the influence of international courts, such an erosion of the TCC's authority could also lead to a diminution of the ECtHR's legitimacy in Türkiye.

Finally, it might also be detrimental to the Convention system in general. Firstly, it is possible that this could be used as a political rhetoric to increase attacks on the ECtHR. More importantly, the literature, particularly on the cases of Russia and Ukraine, shows us that as the amount of non-compliance with an international court's judgments increases, its overall authority decreases. As mentioned above, it is unrealistic to say that the Turkish judicial and other authorities will comply with a judgment that they would not have complied with if the TCC had given it, simply because the ECtHR has given it. In this context, the fact that there will not be a TCC that has ruled in the same direction will further facilitate non-compliance with ECtHR judgments and may further damage the overall legitimacy of the Court. Lastly, and probably most importantly for the ECtHR, there are the caseload problems that this may cause. The Court is already struggling with a heavy workload, a significant proportion of which consists of applications from Türkiye. A decision to bypass the TCC, even if initially only in relation to ongoing detentions, would seriously undermine the authority of the TCC and leave it open to additional attacks, and would likely put it under severe pressure in relation to applications in other matters as well. This, in turn, could lead to its ineffectiveness in more cases, which could create even more caseload problems for the ECtHR.

BIBLIOGRAPHY

Atasayan, M. Gözde. "Can Atalay Kararı ve 'Ötesi.'" *Anayasa Hukuku Dergisi* 13, no. 25 (2024): 129–82.

Benedek, Wolfgang. "The Effectiveness of the Tools of the Council of Europe Against Democratic Backsliding: What Lessons Can Be Learned from the 'Greek Case'?" *Austrian Law Journal* 7 (2020): 1–21. <https://doi.org/10.25364/01.7:2020.1.1>.

Çalı, Başak. "Coping with Crisis: Whither the Variable Geometry in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights." *Wisconsin International Law Journal* 35 (2017).

Çalı, Başak. “Will Legalism Be the End of Constitutionalism in Turkey?,” *VerfBlog*, January 22, 2022. <https://verfassungsblog.de/will-legalism-be-the-end-of-constitutionalism-in-turkey/>.

Çalı, Başak, and Esra Demir-Gürsel. “Continuity and Change in Human Rights Appropriation: The Case of Turkey.” *International Journal of Constitutional Law* 21, no. 1 (2023): 266–84. <https://doi.org/10.1093/icon/moad024>.

Çalı, Başak, and Esra Demir-Gürsel. “The Council of Europe’s Responses to the Decay of the Rule of Law and Human Rights Protections: A Comparative Appraisal.” *European Convention on Human Rights Law Review* 2, no. 2 (2021): 165–79. <https://doi.org/10.1163/26663236-bja10027>.

Çalı, Başak, and Kristina Hatas. “History as an Afterthought: The (Re)Discovery of Article 18 in the Case Law of the European Court of Human Rights.” In *The European Court of Human Rights: Current Challenges in Historical and Comparative Perspective*, edited by Helmut Philipp Aust and Esra Demir-Gürsel. Edward Elgar, 2021. <https://www.ssrn.com/abstract=3677678>.

Cesare, Romano. “The Rule of Prior Exhaustion of Domestic Remedies: Theory and Practice in International Human Rights Procedures.” In *International Courts and the Development of International Law*, edited by Nerina Boschiero, Tullio Scovazzi, Cesare Pitea, and Ragni Chiara. Springer, 2013.

Collis, Toby. “Turan and Others v Turkey and the Limits of Judicial Policy to Address Judicial Overload.” *Strasbourg Observers*, January 18, 2022. <https://strasbourgobservers.com/2022/01/18/turan-and-others-v-turkey-and-the-limits-of-judicial-policy-to-address-judicial-overload/>.

Demir-Gürsel, Esra. “The Limits of the European Court of Human Rights Vis-à-Vis Contestation and Authoritarianism: Concluding Observations.” In *The European Court of Human Rights: Current Challenges in Historical and Comparative Perspective*. Edward Elgar, n.d.

Dixon, Rosalind, and David E. Landau. *Abusive Constitutional Borrowing: Legal Globalization and the Subversion of Liberal Democracy*. Oxford Comparative Constitutionalism. Oxford University Press, 2021.

Duymaz, Erkan. “AYM’nin Tayfun Kahraman Kararında Tespit Edilen İhlalin Anlamı ve Sonuçları.” Lexpera Blog, November 7, 2025. <https://blog.lexpera.com.tr/aymnin-tayfun-kahraman-kararinda-tespit-edilen-ihlalin-anlami-ve-sonuclari/>.

Erhan, Doruk. “Downhill All The Way: Turkey and a New Chapter in Its Routinized Constitutional Crises.” VerfBlog, November 15, 2023. <https://verfassungsblog.de/downhill-all-the-way/>.

Erhan, Doruk. “What Is Living and What Is Dead in the Turkish Parliament?” VerfBlog, March 13, 2024. <https://verfassungsblog.de/what-is-living-and-what-is-dead-in-the-turkish-parliament/>.

Fendoğlu, Hasan Tahsin. “Yasama Dokunulmazlığı ve Yargısal Aktivizm.” Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, no. 57 (January 2024): 1–50. <https://doi.org/10.54049/taad.1418042>.

Güzel, Mehmet Nuri. “Çokyönlü Gerçeklikler: Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Arasındaki İhtilaf Üzerine Bir Değerlendirme.” Ankara Barosu Dergisi 83, no. 2 (2025): 278–347. <https://doi.org/10.30915/abd.1568595>.

Haglund, Jillienne. “Domestic Politics and the Effectiveness of Regional Human Rights Courts.” International Interactions 46, no. 4 (2020): 551–78. <https://doi.org/10.1080/03050629.2020.1751624>.

Hanci, Alara. “On the Exhaustion of Local Remedies: Reconciling Sovereignty and Justice Before the European Court of Human Rights.” University of Pennsylvania Journal of International Law 45, no. 3 (2024): 793–831. <https://doi.org/10.58112/JIL.45-3.5>.

Helfer, Laurence, and Erik Voeten. “Walking Back Human Rights in Europe?” European Journal of International Law 31, no. 3 (2020).

Heri, Corina. “Loyalty, Subsidiarity, and Article 18 ECHR: How the ECtHR Deals with Mala Fide Limitations of Rights.” The European Convention on Human Rights Law Review 1, no. 1 (2020): 25–61. <https://doi.org/10.1163/26663236-00101001>.

Hussein, Hadeel S. Abu, Antoine Buyse, and Katharine Fortin. “Exploring Linkages Between Rule of Law Backsliding and Human Rights: How to Find the Brakes on a Slippery Slope?” Utrecht Law Review 20, no. 3 (2024): 1–9. <https://doi.org/10.36633/ulr.1138>.

Karan, Ulaş. Öğretide ve Uygulamada Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası. On İki Levha Yayınları, 2018.

Kars Kaynar, Ayşegül. “Yargıtay Üçüncü Ceza Dairesi’nin AYM’nin Can Atalay Hükmünü Uygulamama Kararının Schmittyen Tahlili: Anayasa Nasıl Korunur?” *Ankara Barosu Dergisi* 82, no. 4 (2024): 337–81. <https://doi.org/10.30915/abd.1512746>.

Keller, Helen, and Corina Heri. “Selective Criminal Proceedings and Article 18 ECHR: The European Court of Human Rights’ Untapped Potential to Protect Democracy.” *Human Rights Law Journal* 36 (2016): 1–10.

McGovern, Edmond. “The Local Remedies Rule and Administrative Practices in the European Convention on Human Rights.” *The International and Comparative Law Quarterly* 24, no. 1 (1975).

Oder, Bertil Emrah. “The Resistance-Deference Paradox: On Strategies, Survival, and Partnership of the Turkish Constitutional Court.” *VerfBlog*, September 28, 2022. <https://verfassungsblog.de/the-resistance-deference-paradox/>.

Orcan, Necdet Umut. “Legitimate Aims, Illegitimate Aims and the E.Ct.H.R.: Changing Attitudes and Selective Strictness.” *University of Bologna Law Review*, May 11, 2022, 7-40 Pages. 7-40 Pages. <https://doi.org/10.6092/ISSN.2531-6133/14860>.

Panke, Diana. “The European Court of Human Rights under Scrutiny: Explaining Variation in Non-Compliance Judgments.” *Comparative European Politics* 18, no. 2 (2020): 151–70. <https://doi.org/10.1057/s41295-019-00157-6>.

Scheppele, Kim Lane. “Rights into Structures: Judging in a Time of Democratic Backsliding.” *German Law Journal* 26, no. 2 (2025): 255–73. <https://doi.org/10.1017/glj.2025.7>.

Shany, Yuval. *Assessing the Effectiveness of International Courts. International Courts and Tribunals Ser.* Oxford University Press, 2014.

Şirin, Tolga. “Is the Turkish Constitutional Complaint System on the Verge of a Crisis?” *VerfBlog*, January 27, 2018. <https://verfassungsblog.de/is-the-turkish-constitutional-complaint-system-on-the-verge-of-a-crisis/>.

Sözüer, Adem. “Yasama Dokunulmazlığının İstisnasını Oluşturan Suçların Belirlenmesi Bağlamında Anayasa Mahkemesince Verilen İhlal Kararlarının Yerine Getirilmemesi Sorunu.” *Ceza Hukuku ve*

Kriminoloji Dergisi 11, no. 2 (2024): 275–303. <https://doi.org/10.26650/JPLC2023-1406214>.

Steinsdorff, Silvia Von, Ece Göztepe, Maria Abad Andrade, and Felix Petersen. *The Constitutional Court of Turkey: Between Legal and Political Reasoning*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2022. <https://doi.org/10.5771/9783845288628>.

Stiansen, Øyvind, and Erik Voeten. “Backlash and Judicial Restraint: Evidence from the European Court of Human Rights.” *International Studies Quarterly* 64, no. 4 (2020): 770–84. <https://doi.org/10.1093/isq/sqaa047>.

Taş, Burak. “Yargıtay 3. Ceza Dairesi’nin 2023/12611 Esas, 2023/Değişik İş Karar Sayılı ve 8.11.2023 Tarihli Kararının Anayasa Mahkemesi Üyeleri Hakkında Suç Duyurusunda Bulunulması Noktasında İncelenmesi.” *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2024): 150–71. <https://doi.org/10.59933/tauhfd.1503858>.

Tecimer, Cem. “In (Partial) Praise and Defense of Justice Engin Yıldırım.” *VerfBlog*, October 19, 2020. <https://verfassungsblog.de/in-partial-praise-and-defense-of-justice-engin-yildirim/>.

Tecimer, Cem. “Recognizing Court-Packing: Perception and Reality in the Case of the Turkish Constitutional Court.” *VerfBlog*, November 9, 2019. <https://verfassungsblog.de/recognizing-court-packing/>.

Vidmar, Jure. *European Populism and Human Rights*. *International Studies in Human Rights* 130. Brill Nijhoff, 2020.

Yıldırım, Engin, Mehmet Fatih Sert, Burcu Kartal, and Şuayyip Çalış. “Non-Compliance of the European Court of Human Rights Decisions: A Machine Learning Analysis.” *International Review of Law and Economics* 76 (December 2023): 106167. <https://doi.org/10.1016/j.irle.2023.106167>.

Zysset, Alain. “Calibrating the Response to Populism at the European Court of Human Rights.” *International Journal of Constitutional Law* 20, no. 3 (2022): 976–1005. <https://doi.org/10.1093/icon/moac056>.

Zysset, Alain, and Başak Çalı. “Exhausting Domestic Remedies or Exhausting the Rule of Law? Revisiting the Normative Basis of Procedural Subsidiarity in the European Human Rights System.”

Transnational Legal Theory 14, no. 2 (2023): 157–77. <https://doi.org/10.1080/20414005.2023.2232601>.

Case-Law

ECtHR, Abdullah Kılıç v. Türkiye (43978/17), 31 January 2023.

ECtHR, Advance Pharma Sp. Z O.O. v. Poland (1469/20), 3 February 2022.

ECtHR, Akdivar and others v. Türkiye [GC] (21893/93), 16 September 1996.

ECtHR, Aksoy v. Türkiye (21987/93), 18 December 1996.

ECtHR, Bilal Akyıldız v. Türkiye (36897/07), 15 September 2020.

ECtHR, Brincat and others v. Malta (60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 and 62338/11), 24 July 2014.

ECtHR, Burmych and others v. Ukraine [GC] (46852/13 et al), 12 October 2017.

ECtHR, Cauchi v. Malta (14013/19), 25 March 2021.

ECtHR, Cüneyt Polat v. Türkiye (32211/07), 13 November 2014.

ECtHR, Fressoz and Roire v. France [GC] (29183/95), 21 January 1999.

ECtHR, G.B. and others v. Türkiye (4633/15), 17 October 2019.

ECtHR, Georgia v. Russia (I) [GC] (13255/07), 3 July 2014.

ECtHR, Hasan Uzun v. Türkiye (10755/13), 10 January 2017.

ECtHR, Iatridis v. Greece [GC] (31107/96), 25 March 1999.

ECtHR, Kaic and others v Croatia (22014/04), 17 July 2008.

ECtHR, Kavala v. Türkiye (28749/18), 10 December 2019.

ECtHR, Kenedi v. Hungary (31475/05), 26 May 2009.

ECtHR, Köksal v. Türkiye (70478/16), 6 June 2017.

ECtHR, Kunshugarov v. Türkiye (60811/15 +1), 14 January 2025.

ECtHR, Marshall and others v. Malta (79177/16), 11 February 2020.

ECtHR, Mehmet Hasan Altan v. Türkiye (13237/17), 20 March 2018.

ECtHR, Menteş and others v. Türkiye [GC] (23186/94), 28 November 1997.

ECtHR, Mocanu and others v. Romania [GC] (10865/09, 45886/07 and 32431/08), 17 September 2014.

ECtHR, MSS v. Belgium and Greece [GC] (30696/09), 21 January 2011.

ECtHR, Nepomnyashchiy and Others v. Russia (39954/09 and 3465/17), 30 May 2023.

ECtHR, Nikolova v. Bulgaria [GC] (31195/96), 25 March 1999.

ECtHR, Reczkowicz v. Poland (43447/19), 2 July 2021.

ECtHR, Ringeisen v. Austria (2614/65), 16 July 1971.

ECtHR, Rizzo and others v. Malta (36318/21), 16 January 2024.

ECtHR, Rutkowski and others v. Poland (72287/10), 7 July 2015.

ECtHR, Şahin Alpay v. Türkiye (16538/17), 20 March 2018.

ECtHR, Selahattin Demirtaş (No. 4) v. Türkiye (13609/20), 08 July 2025.

ECtHR, Selahattin Demirtaş v Türkiye (no. 2) [GC] (14305/17), 22 December 2020.

ECtHR, Selmouni v. France [GC] (25803/94), 28 July 1999.

ECtHR, Sofri and others v. Italy (37235/97) (dec), 4 March 2003.

ECtHR, Ulemek v Croatia (21613/16), 31 October 2019.

ECtHR, Yüksekdağ Şenoğlu and others v. Türkiye [GC] (14332/17), 8 November 2022.

TCC, E. 2024/43, K. 2024/65, 22/2/2024.

TCC, Erdem Gül ve Can Dünder (2015/18567), 25 February 2016.

TCC, Kadir Ağladıoğlu (2016/27577), 9 June 2021.

TCC, Kadri Enis Berberoğlu (3) (2020/32949), 21 January 2021.

TCC, Mehmet Hasan Altan (2) (2016/23672), 11 January 2018.

TCC, Mehmet Hasan Altan (3) (2018/2620), 9 January 2020.

TCC, Şahin Alpay (2016/16092), 11 January 2018.

TCC, Şahin Alpay (2) (2018/3007), 15 March 2018.

TCC, Şerafettin Can Atalay (2) [PC] (2023/53898), 25 October 2023.

TCC, Şerafettin Can Atalay (3) [PC] (2023/99744), 21 December 2023.

TCC, Tayfun Kahraman [GC] (2023/98215), 31 July 2025.

**№ 6284 SAYILI KANUN KAPSAMINDA TEDBİR KARARLARI
VE GEREKÇELİ KARAR HAKKI***
(PROTECTIVE MEASURES AND THE RIGHT TO A REASONED JUDGMENT
UNDER LAW NO. 6284)

Hilmi Can Turan**

ÖZ

Bu çalışma, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında verilen koruyucu ve önleyici tedbir kararlarının gerekçeli karar hakkı ile olan anayasal bağını incelemektedir. Kadına ve aile bireylerine yönelik şiddetin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir tehdit olduğu açıktır. Devletin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde şiddet mağdurlarını koruma yükümlülüğü gerçekleştirirken uygulamada özellikle gerekçeli karar hakkı ihlalleri de ortaya çıkmaktadır. Çalışmada Anayasa Mahkemesi kararları ışığında, tedbir kararlarının gerekçesiz veya yetersiz gerekçelerle verilmesinin adil yargılanma hakkını ihlal ettiği ortaya konulmuş, gerekçeli karar hakkının yalnızca biçimsel bir yükümlülük değil, aynı zamanda hukuki güvenlik, öngörülebilirlik ve hesap verebilirlik ilkelerinin bir teminatı olduğu savunulmuştur. Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararları analiz edilerek, tedbir taleplerinin aciliyeti, tedbir talebinin koruduğu anayasal haklar ile gerekçesiz verilen tedbir taleplerinin yol açtığı ihlal-

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 02.11.2025 tarihinde Yayınevimize ulaşmış olup, 21.12.2025 tarihinde birinci hakem; 22.12.2025 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** Dr., Raportör, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, hilmi.can.turan@anayasa.gov.tr, ORCID ID: orcid.org/0009-0008-4786-5729

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atıf için; Turan, Hilmi Can, “6284 Sayılı Kanun Kapsamında Tedbir Kararları ve Gerekçeli Karar Hakkı”, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt No.: 14, Sayı No.: 28, 2025, s. 357-404.

ler değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda ise mevzuat ve uygulama üzerinde tespit ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 6284 Sayılı Kanun, Kadına Karşı Şiddet, Uzaklaştırma, Gerekçeli Karar Hakkı, Tedbir Kararı

ABSTRACT

This study examines the constitutional link between the right to a reasoned judgment and the protective and preventive measures ordered under Law No. 6284 on the Protection of the Family and the Prevention of Violence Against Women. It is evident that violence against women and family members constitutes not only an individual problem but also a social threat. While the State fulfills its positive obligations to protect victims of violence, violations of the right to a reasoned judgment frequently arise in practice. In light of the Constitutional Court's case law, the study demonstrates that issuing protection orders without sufficient reasoning, or without reasoning at all, amounts to a violation of the right to a fair trial. It argues that the duty to provide reasons is not merely a formal requirement but also a safeguard of the principles of legal certainty, foreseeability, and accountability. Furthermore, by analyzing the Constitutional Court's violation judgments, the study evaluates the urgency of protection requests, the constitutional rights these requests aim to safeguard, and the violations resulting from unreasoned or insufficiently reasoned decisions. The study concludes with findings and recommendations concerning both legislation and judicial practice.

Keywords: Law No. 6284, Violence Against Women, Restraining Orders, Right to a Reasoned Judgment, Protective Order

KONUNUN ÖNEMİ ve AMACI

Temel hakları güvence altına almak, kişilere bu hakları sağlamak, temel haklara karşı gelebilecek ihlalleri bertaraf etmek devletin temel görevlerinden biri olup, pozitif yükümlülüğüdür. Anayasal temel hakların süregelen bir şekilde ihlal edilmesi kanun koyucunun özel tedbirler ve olağanüstü çözümler almasına yol açabilmektedir. Bir temel hakkın korunması adaletin sağlanmasına fayda sağlarken ihlali ise adaletsizlik

olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygur’a göre adaletsizliğin birçok yüzü vardır, bunların bir kısmının kaynağı da toplumsal önyargılardır. Bu önyargıların başında da toplumsal cinsiyete ilişkin ön yargılar gelmektedir¹ Bir toplumda cinsiyete dayalı ayrımcılık hem toplumun hareketleri neticesinde hem de devletin eylemleri ya da yükümlülüklerini yerine getirmemesi üzerine meydana gelebilir. Bu ayrımcılık kişilerin istihdamında, eğitime erişimde, mülkiyet hakkının kullanılmasında, yönetime katılımda, adalete erişimde, fırsat eşitliğinde, toplumsal cinsiyet rolüne yüklenen sorumluluklarda ve özellikle de temel hakların sağlanmasında ve korunmasında karşımıza çıkmaktadır. Türkiye küresel cinsiyet uçurumu endeksinde (Global Gender Gap Index)² 2017 verilerine göre 144 ülke arasında 131. sırada, toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi (TCEE)³ sırasında 2020 verilerine göre de 64 ülke arasında 54. sırada yer almıştır.⁴ Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda en önemli problemlerden biri de kadına karşı şiddettir. Burada çok ciddi temel hak özgürlük ihlalleri meydana gelmekte, telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğabilmektedir.

Yaşam hakkının, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkının, eğitim hakkının anayasada güvence altına alınması, kişiyi yaralama, öldürmeye teşebbüs etme, öldürme, hürriyetinden yoksun bırakma, şantajda, teditte, hakarete bulunma fiillerinin Türk Ceza Kanunu’nda suç olarak cezalandırılması, kadına ve çocuğa karşı şiddet olaylarının engellenmesinde tek başına yeterli olmadığı açıktır. Kadına, çocuklara ve aile bireylerine yönelik şiddet, sadece kişisel hak ihlali değil, aynı zamanda anayasal düzende güvence altına alınan insan onuruna, eşitliğe ve yaşam hakkına doğrudan yönelmiş çok yönlü bir tehdittir. Bu tehdidin hem kişisel hem de toplumsal son derece olumsuz sonuçları vardır. Şiddet karşısında, devletin sorumluluğu, sadece kamu görevlilerinin iş-

¹ Uygur, G. (2015). “Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir. Ankara Barosu Dergisi (4), 121

² Bu endeks 144 ülkenin dört tematik boyutta (ekonomik katılım ve fırsat, eğitimde başarı, sağlık ve hayatta kalma, siyasi güçlendirme) cinsiyet eşitliğine yönelik ilerlemelerini değerlendirmektedir. <http://weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2017>

³ Bu endeks ulusal insani gelişme başarılarını, toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından ortaya koymaya çalışan bir endekstir. – <https://www.undp.org>

⁴ Nergis. N., Öcal. A. (2021) Disiplinler Arası Kadın, Nobel Yayın, s.9

lem ve eylemleriyle neden olduğu hak ihlallerini değil, üçüncü kişilerin hak ihlallerini de önlemeyi, kavuşturmayı ve cezalandırmayı kapsar.⁵

Kadınların aile içinde yaşadığı şiddet önceleri aile içi mahrem bir sorun olarak görülürken günümüzde toplumsal bir sorun olarak kabul edilmekte, kadının insan hakkı ihlali olarak değerlendirilmektedir.⁶ Dünya’da kadına, çocuklara ve hangi cinsiyette olursa olsun sistematik bir şekilde şiddet mağduru olan bireylere karşı devletler hem uluslararası hukukta hem de iç hukukta düzenlemeler yapmaktadır.⁷ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda Aralık 1993’de kabul edilmiş olan Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi, kadına yönelik şiddet konusunda ilk uluslararası belge olup, bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalar için bir öncül düzenleme haline gelmiştir.⁸ İlgili bildirmede yer alan kadına yönelik şiddet tanımı Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşların kadına yönelik şiddet tanımlarını da doğrudan etkilemiştir.⁹ Kadınların insan haklarının tanınması, korunması ve ihlallerin önlenip, bunlara neden olanların cezalandırılması için en etkin denetimin ulusal ve yerel düzeyde yapılması gerektiği açıktır.¹⁰

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele çerçevesinde düzenlenen 6284 sayılı “*Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*”, bu tehdide karşı koruyucu ve önleyici mekanizmalar getirmesi yönüyle hukuki, sosyolojik ve anayasal önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesi’nin de belirttiği gibi kanun koyucu tarafından ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesi için etkili ve süratli bir

⁵ Oder. B. E. (2010), Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, s.51

⁶ Akbulut, B. ; (2014), 6284 Sayılı Kanunda Şiddet ve İstanbul Sözleşmesinin TCK Açısından Değerlendirilmesi, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, sayı: 16, s.143

⁷ Tellioglu, F. R. 6284 Sayılı Kanun Kapsamında Koruyucu ve Önleyici Tedbirler ve Kanundan Yararlanacak Kişiler, Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi, Cilt: 5, Sayı:2 Yıl, 2021, s.22

⁸ Caniklioğlu Kırbaş, S, Kadınlar Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevuzat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun), Ankara Barosu Dergisi, Yıl 2015, Sayı:3, S. 360-361

⁹ Caniklioğlu Kırbaş, S, Kadınlar Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevuzat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun), Ankara Barosu Dergisi, Yıl 2015, Sayı:3, S. 360-361

¹⁰ Acar. F., Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum, .s.14

yöntem izlenmesi, şiddete maruz kalan veya uğrama tehlikesi altında olan kişinin gecikmeksizin korunması amacıyla Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenen standartlara uygun olarak 6284 sayılı Kanun hükümleri ihdas edilerek yürürlüğe girmiştir.¹¹

6284 sayılı Kanun'un en temel işlevi, şiddet mağdurunun fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü gecikmeksizin korumak amacıyla tedbir kararlarını hayata geçirerek kişinin maruz kaldığı şiddetin önüne geçmektir. Bu yönüyle Kanun, klasik ceza muhakemesi sisteminin ötesine geçerek önleyici ve koruyucu devlet anlayışı ile şekillenen pozitif yükümlülüğünün bir tezahürü niteliğindedir. Önleyici ve koruyucu tedbir kararlarının klasik anlamda bir yargılama yapılmaksızın verilebilmesi, hukuki tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Zira böylesi kararların gerekçelendirilme zorunluluğu, hem mağdurun korunmasını sağlayan kamu gücünün keyfilikliğini sınırlamak, hem de muhatap kişinin temel hak ve özgürlükleri üzerindeki müdahalenin ölçülülüğünü denetlemek açısından öneme sahiptir. Tedbir kararı talep edilmesi neticesinde gerek şiddet iddiasının tek başına ciddiye alınması, gerek meydana gelmiş olması, gerek olabilme ihtimalinin ivedi bir şekilde engellenmesi amacıyla kanun koyucu tedbir merciine gerekçesiz bir şekilde hüküm kurma yetkisini tanımıştır. Uygulama da bu durum karşısında tedbir kararlarının genellikle gerekçesiz bir şekilde verildiği sonucu doğmaktadır. Gerekçeli karar hakkı ise hem Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesi hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. maddesi ile güvence altına alınmış, adil yargılanma hakkının temel bir unsurudur. Bu hak, yalnızca nihai yargı kararları için değil, mahkemelerin ara kararları ve idari koruma tedbirleri bakımından da geçerlidir.

Anayasa Mahkemesi, 6284 sayılı Kanun kapsamında alınan bazı tedbir kararlarında gerekçe yetersizliğini ihlal nedeni olarak tespit etmiş ve “*mahkemelerin, başvuranın lehine ya da aleyhine verdiği her kararı makul ve ölçülebilir bir temele oturtmak zorunda*” olduğunu ifade etmiştir¹² Bu bağlamda, mahkemeler tarafından verilen tedbir kararlarının sadece hukuken değil, anayasaya uygunluk denetimi bakımından da gerekçeyle desteklenmesi anayasal yükümlülüktür. Öte yandan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), birçok kararında devletlerin şiddet mağ-

¹¹ AYM, Salih Söylemezoğlu [1. B.], B. No: 2013/3758, 06/01/2016, §.33

¹² AYM, Salih Söylemezoğlu [1. B.], B. No: 2013/3758, 06/01/2016, AYM, Ercan Şahin ve diğerleri [2. B.], B. No: 2018/8030, 02/02/2022

durlarını koruma konusundaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹³ Burada karşımıza anayasal her hakkın ayrıca korunması, haklar korunurken de herhangi bir hak ihlali meydana gelmemesi için ölçülülük değerlendirmesi karşımıza çıkmaktadır.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, Türk Hukuk sisteminde aile içi şiddet ve kadına karşı şiddetle mücadele amacıyla bağımsız ve özel bir düzenleme olarak kabul edilmiştir. Bu Kanun kapsamında verilen koruyucu ve önleyici tedbir kararları, klasik anlamda bir yargılama süreci olmaksızın, çoğunlukla ihtiyati geçici alınan kararlar olarak öne çıkmaktadır. Bu tür kararlar, şiddet mağduru bireyin can güvenliğinin ve kişisel bütünlüğünün acil biçimde korunması amacını taşımaktadır. Kanun bu yönüyle pozitif yükümlülük çerçevesinde devletin koruma yükümlülüğünü yerine getirmesine hizmet etmektedir.

Ancak söz konusu tedbir kararları, niteliği gereği şiddet şüphelisi veya muhatap açısından birtakım temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını beraberinde getirmektedir. Özellikle konuttan uzaklaştırma, iletişim yasağı, yaklaşmama tedbiri gibi kararlar, kişi özgürlüğü, özel hayatın gizliliği, aile hayatına saygı hakkı, mülkiyet hakkı ile şeref ve itibar hakkı gibi anayasal güvenceleri doğrudan etkileyebilmektedir. Bu sebeple, tedbir kararlarının alınmasında hukuki güvenlik, belirlilik ve ölçülülük ilkeleri içerisinde hareket edilmesi gerekmektedir. Bu noktada gerekçeli karar hakkı, verilen tedbirin hem mağdur yönünden yeterince koruyucu olup olmadığının, hem de muhatap açısından keyfî müdahale içerip içermediğinin denetlenmesini sağlayan en temel anayasal araçtır. Gerekçeli karar hakkının ihlalinin söz konusu olmaması için Anayasa Mahkemesi kararlarından da anlaşılacağı üzere karar gerekçesinde sadece maddi bir gerekçenin varlığı yeterli olmayıp, gerekçenin makul ve yeterli olması da gerekmektedir.¹⁴

2000 yıldan daha uzun bir süre önce Aristoteles tarafından ortaya atılan "*hukukun üstünlüğü*"nın "*insanların egemenliği*"nden üstün olduğu fikri, yürütme organı için geçerli olduğu gibi yargı için de geçerli-

¹³ AİHM Kontrová/Slovakya, B. No: 7501/04, 24/09/2007, §.49-51, AİHM, Opuz/Türkiye, B. No: 33401/02, 09/09/2009, §.128-129, AİHM, A/Hırvatistan, B. No: 55164/08, 14/11/2011, AİHM, Talpis v. İtalya, B. No: 41237/14, 02/04/2017

¹⁴ Aziz Bankur ve diğerleri [GK], B. No: 2018/25145, 14/6/2023, §38-42

dir.¹⁵ Yargı kararlarının gerekçeli verilmesi kararların keyfi olmasını engeller ve kararın hukuki temellerini şeffafça ortaya konmasında ve kararın denetlenmesi bakımından kolaylık sağlamaktadır.¹⁶ Mahkeme kararlarının gerekçeli oluşu kararların hesap verilirliğini ve vatandaşların yargı sürecine daha doğru şekilde katılımını sağlamaya yardımcı olmaktadır.¹⁷

Gerekçeli karar hakkı, Anayasa'nın 36. maddesi ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkının bir parçası olup, yalnızca nihai kararlar için değil, ara nitelikteki tüm kararlar için de geçerli olduğu açıktır. Bu bağlamda, tedbir kararları da hukuki şekle ve içeriğe sahip kararlar olmaları nedeniyle gerekçelendirilmelidir. Gerekçenin varlığı, sadece muhatap açısından değil, aynı zamanda kararın kamu gücü eliyle alınması nedeniyle şeffaflık, hesap verebilirlik ve yargı denetimine açıklık gibi yönleriyle de önemlidir. Yargı kararlarının en belirleyici bölümü şüphesiz o karara nasıl ulaşıldığını gösteren gerekçe bölümüdür. Karar vericiyi daha dikkati olmaya zorlayan, yargı kararlarının denetlenebilmesi ile kararların taraflar ve kamuoyu tarafından benimsenmesini sağlayan gerekçe günümüz hukuk anlayışında büyük önem taşımakla beraber adil yargılanma hakkının temel bir unsuru olarak kabul edilmektedir.¹⁸

Sonuç olarak, gerekçeli karar hakkı ile tedbir kararı arasındaki ilişki, sadece biçimsel bir usul zorunluluğu değildir. Bu ilişki anayasada güvence altına alınan birçok temel hakların korunması ile yargı sürecinin adil yargılanma kapsamında ilerlemesinde son derece önem taşımaktadır. Bu nedenle, her bir tedbir kararının, hem kararın alınmasına neden olan olaylara hem de uygulanan tedbirin niteliğine ilişkin açık, denetlenebilir ve ölçülebilir gerekçeler içermesi zorunludur. Aksi hâlde, iyi niyetle tesis edilen koruma mekanizmaları, keyfiliğe zemin hazırlayarak hem mağduru hem de muhatabı hukuki güvenceden yoksun bırakabilir.

¹⁵ Katz O, Zamir E, Law, Justice and Reason-Giving, *Journal of Empirical Legal Studies*, Vol. 22 (2025), s.243

¹⁶ S. I. Strong, "Writing Reasoned Decisions and Opinions: A Guide for Novice, Experienced, and Foreign Judges", 2015 *J. Disp. Resol.* 93, s.9-13

¹⁷ Cohen M, "When Judges Have Reasons Not to Give Reasons: A Comparative Law Approach", 72 *Washington & Lee Law Review* (2015), s. 483–571.

¹⁸ Akçabay, F. C. (2018) *Feminist Hukuk Metodolojisi: Hukuk Uygulaması, Feminizm ve Politika* s.44

6284 SAYILI KANUN'UN AMACI ve 6284 KANUN KAPSAMINDA TEDBİR KARARLARI

Kadına karşı şiddetin, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal düzlemde insan haklarının ihlali niteliğini taşıyan¹⁹, yapısal, kronik ve çok boyutlu bir problem olduğu kuşkusuzdur. Kadına karşı şiddet fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlara yönelik şiddet, “fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmeye sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan hareketlere yönelik tehdit, zorlama ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplum önünde veya özel hayatta meydana gelmiş olsun, toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddet” anlamına gelmektedir.²⁰ Kadınlara karşı ayrımcılığın yok edilmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması ilkelerinin yalnızca kamusal alanda değil özel alanda da gerçekleştirilmesi, yani bu ilkelerin aile ve evlilik ilişkilerin bağlamında geçerli olması uluslararası standarttır.²¹

Kadına yönelik şiddetin uluslararası arenada bir insan hakkı ihlali olarak tanımlanması oldukça geç bir dönemde olmuştur.²² Dünya’da kadına karşı şiddetin önlenmesi, toplumsal eşitliğin sağlanması amacıyla uluslararası birtakım tedbirler ve kararlar özellikle doksanlar sonrası hız kazanmıştır. 1992 Yılında CEDAW 19 No’lu tavsiye kararı ile Sözleşme’ye taraf devletlere, kadına yönelik şiddeti önleme yükümlülüğü getirilmiş, 1994 yılında Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına Dair Amerikan Devletleri Sözleşmesi yapılmış, 2002 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı vermiş, 2011 yılında Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) yapılmıştır.²³ İstanbul Sözleşmesi’nde kadına yönelik şiddetin açık bir şekilde

¹⁹ Moroğlu, N. (2012). Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, Sayı. 99, ss. 379

²⁰ UN. (1994). Beijing Declaration and Platform for Action. Adopted at the 16th plenary meeting, on 15 September, s.48, p.113

²¹ Acar, F., Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum, s.16

²² Uygur, G., Özdemir N.; 2021, Adalet Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Haritalama ve İzleme Çalışması, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD), s. 59

²³ Ecevit Y. (2021), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, s. 81-82

“*insan hakları ihlali*” olduğu belirtilmiş, ve kadınlara karşı toplumsal cinseyete dayalı bir şiddet “*bir kadına karşı, kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları orantısız bir biçimde etkileyen şiddet*” şeklinde tanımlanmıştır.²⁴

Türkiye, bu sorunun çözümü amacıyla, 20 Mart 2012 tarihli ve 28239 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile özel bir yasal düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Bu Kanun ile hem şiddet mağdurlarının korunması hem de şiddetin önlenmesine yönelik kurumsal ve hukuki mekanizmaları güçlendirmesinin amaçlandığı açıktır. Kanun’un gerekçesinde açıkça belirtildiği üzere, 6284 sayılı düzenleme, Anayasa’nın 10., 17., 41. ve 90. maddeleri ile birlikte Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin, özellikle de Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin (İstanbul Sözleşmesi) uygulanmasını sağlamak amacıyla kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi de, 6284 sayılı Kanun’u, devletin bireyleri özel kişilerden kaynaklanan tehlikelere karşı koruma yükümlülüğünün bir tezahürü olarak değerlendirmiştir.²⁵

6284 sayılı Kanun’un amacı, Kanun’un 1. maddesinde açık biçimde düzenlenmiş olup; “*şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi bulunan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri ile tek taraflı ısrarlı takip mağdurlarının korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi*” olarak belirtilmiştir. 6284 sayılı Kanunun amacı sadece 1. Maddesindeki ifadeyle de kısıtlı değildir. Kanun tüm maddeleriyle genel olarak en temel insan hakkı olan yaşama hakkının korunmasını hedeflemektedir.²⁶ Bu kapsamda Kanun, yalnızca mağduru koruyan değil, aynı zamanda şiddet faillerine yönelik önleyici tedbirler öngören bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle 6284 sayılı Kanun’un hem koruyucu hem de önleyici işlevi olduğu buna uygun şekilde hukuki müesseleri barındırdığı söylenebilir. Kanunun en belirgin özelliği şiddetle mücadeleyi kurumsal hale getirmesidir. Şiddetin önlenmesi ve verilen tedbir kararlarının etkin olarak uygulan-

²⁴ Ekinci, B. E. (2018) Anayasa Hukukuna Feminist Yaklaşımlar ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Genel Bir Değerlendirme, s.196

²⁵ Zekiye Esin [1. B.], B. No: 2021/56667, 13/2/2024, §. 13

²⁶ Bölükbaşı Ö. (2015); 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında Kadının ve Aile Bireylerinin Korunması, Yetkin Yayın, s.24

masının izlenmesi bakımından çalışmalarını yedi gün yirmidört saat esasına göre yürüten, çalışma usul ve esasları yönetmelikle belirlenecek olan şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulması öngörülerek (m. 14), şiddetten korunan kişiler kadar şiddet uygulayan kişilere de destek hizmetleri sunmakla görevlendirilmiş (m. 15/3), kurumlararası koordinasyon ve eğitim öngörülmüştür (m. 16).²⁷

6284 sayılı Kanunda düzenlenen tedbirlerin hukuki niteliği, uygulamada tartışma konusu olan birçok kavramı beraberinde getirmektedir. Öncelikle, Kanun kapsamındaki kararların çoğu, klasik anlamda bir ceza muhakemesi sürecine bağlı olmaksızın alınmaktadır.²⁸ Önleyici ve koruyucu tedbir kararlarının mülki amir ve kolluk amiri tarafından da verilmesinin mümkün olması, bu tedbirlerin ceza hukukunun klasik koruma refleksi ile değil, idari tedbir niteliğine benzer ve geçici kamu gücü müdahalesi olarak görülmesine neden olabilir. Fakat her şekilde 6284 Sayılı Kanun kapsamında verilecek tedbir kararlarının yargı organı takdirine ihtiyacı olduğunu, verilen kararlara karşı da itiraz merciinin adli yargı şeması içerisinde kaldığını açıklar.

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kararlarında 6284 sayılı Kanun uyarınca verilen tedbir kararlarını, “*temel haklara müdahale eden*” ve bu nedenle anayasal denetime tabi olan kamu gücü işlemleri olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, her bir tedbir kararının kanuni dayanağa, ölçülülük ilkesine ve özellikle de gerekçelendirme yükümlülüğüne uygun olarak tesis edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.²⁹

Uluslararası hukuk bakımından da 6284 sayılı Kanun’un varlığı, Türkiye’nin CEDAW³⁰, İstanbul Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge gibi metinlerle üstlendiği pozitif yükümlülüklerin yasal karşılığı olarak değerlendirilmektedir. AİHM ise Opuz/Türkiye kararında, devletin şiddeti ön-

²⁷ Uğur, H. : (2012) “Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 101, s. 341

²⁸ Özdemir E. A., 2020, 6284 Sayılı Kanun ve Bu Kanunun Ceza Muhakemesi Kanununda Ekileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, s. 132-133

²⁹ AYM, Salih Söylemezoğlu [1. B.], B. No: 2013/3758, 06/01/2016, AYM, Ercan Şahin ve diğerleri [2. B.], B. No: 2018/8030, 02/02/2022

³⁰ Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi- 14 Ekim 1984 tarih ve 18858 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Sözleşme, Türkiye bakımından 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

leyici ve mağduru koruyucu adımlar atmaması hâlinde, hem yaşam hakkı (madde 2) hem de kötü muamele yasağının (madde 3) ihlal edilebileceğini açık biçimde ifade etmiştir.³¹ Dolayısıyla, 6284 sayılı Kanun'un hukuki niteliği, yalnızca iç hukuk bakımından değil, uluslararası insan hakları hukuku bağlamında da devletin koruma yükümlülüğünü şekillendiren temel bir araçtır. Bu yönüyle Kanun, hem mağdurun yaşam hakkı ve insan onurunun korunması hem de hukuk devletinin “*etkinlik*”, “*hesap verebilirlik*” ve “*güvence*” ilkeleri açısından anayasal bir işlev görmektedir.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, şiddet mağdurlarının korunması ve şiddetin önlenmesine yönelik olarak alınabilecek kararları iki temel gruba ayırarak düzenlemektedir. Bunlar koruyucu tedbir kararları ve önleyici tedbir kararlarıdır. Bu ayrım, mağdurun güvenliğini sağlamaya yönelik acil müdahaleler ile şiddet uygulayıcısına yönelik kısıtlayıcı önlemlerin hukukî ve işlevsel temelini ayırt edebilmek açısından büyük önem taşımaktadır. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği'nde, koruyucu ve önleyici tedbirlerin tanımı ayrıca yapılmıştır. Yönetmeliğe göre, her iki tedbir kararına da olayın niteliği dikkate alınarak karar verilmekle birlikte koruyucu tedbir kararı, korunan kişi; önleyici tedbir kararıysa şiddet uygulayan ya da uygulama tehlikesi bulunan kişi hakkında hükmedilebilen tedbirler olark düzenlenmiştir.³²

TEDBİR KARARLARININ TÜRLERİ

Koruyucu Tedbir Kararları

Koruyucu tedbir kararları, doğrudan şiddet mağduruna yönelik alınan ve onun güvenliğini, barınmasını, maddi ihtiyaçlarını ve sosyal desteğe erişimini sağlamaya yönelik kararlardır. Kanun'un 3. ve 4. maddesinde sırayla düzenlenen bu tedbirler arasında;

- Mağdura uygun barınma yeri sağlanması,
- Mağdura geçici maddi yardım yapılması,
- Mağdura psikolojik, mesleki ve sosyal destek verilmesi,

³¹ AİHM, Opuz/ Türkiye, B. No: 33401/02, 09/09/2009, §.160-176

³² Songu, S. Ö. ve Emir, A. Ş. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Çalışma İlişkilerine Etkisi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, Aralık 2020, s.1162

Mağdura geçici koruma tahsisi,

Mağdura gerekli hâllerde çocuklara kreş hizmeti sağlanması gibi önlemler yer almaktadır.

Aile Mahkemesinin yanında bu tedbirlerin bir kısmı mülki amir tarafından ve kolluk amiri tarafından da verilebilmekte olup, yargısal bir süreci beklemeksizin uygulanabilir. Böylelikle mağdurun acil korunması sağlanırken, mağdurun devlet eliyle desteklenmesine yönelik pozitif yükümlülük de yerine getirilmiş olur. Koruyucu tedbirler, doğal olarak mağdura yöneliktir. Şiddet uygulayan ya da uygulama tehlikesi bulunan kişiler hakkında bu tedbirler alınmaz. Genel olarak bakıldığında, koruyucu tedbir kararının temel özelliği, kararın verilebilmesi için ileri sürülen iddianın yeterli olması, herhangi bir delil veya belge aranmamasıdır. Dolayısıyla, bu tedbir kararları, şiddet uygulayan kişi dinlenmeden, deliller toplanmadan verilebilir.³³ Kanunda koruyucu tedbirler için şiddet uygulandığına dair delil belge aranmayacağı belirtilmiştir. Ancak şiddet mağdurunun gerçeğe aykırı beyanda bulunması halinde ceza hukuku yönünden sorumluluğu söz konusu olup, kendisine yapılan yardımların geri alınması da gündeme gelebilecektir.³⁴

Tablo-1: Koruyucu Tedbir Kararları – Mülki Amir ve Kolluk Amiri Tarafından Verilebilenler

Sıra	Tedbir Kararları	Tür	Yetkili Mercî	Muhatap
1	Kendisine ve gerekiyorsa beraberindeki çocuklara, bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması ³⁵	Koruyucu	Mülki Amir ve kolluk amiri ³⁶	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi

³³ Ekinci, B. E. (2020); 6284 Sayılı Kanun'da Düzenlenen Önleyici Tedbirin Niteliğine Yönelik Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Kapsamında Bir Değerlendirme, - Bkz. Ramazan KARAKAYA, Uygulamada Ailenin korunması ve Kadına Karşı şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 Sayılı Yasa), Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 25

³⁴ Karakaya R. (2016), Uygulamada Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun(6284 Sayılı Yasa), Adalet Yayınevi, s.56-57

³⁵ 6284 Sayılı Kanun, 3. Madde, a bendi

2	Diğer kanunlar kapsamında yapılacak yardımlar saklı kalmak üzere, geçici maddi yardım yapılması ³⁷	Koruyucu	Mülki Amir	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi
3	Psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi ³⁸	Koruyucu	Mülki Amir	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi
4	Hayatî tehlikesinin bulunması hâlinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alınması ³⁹	Koruyucu	Mülki Amir ve kolluk amiri	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi
5	Gerekli olması hâlinde, korunan kişinin çocukları varsa çalışma yaşamına katılımını desteklemek üzere dört ay, kişinin çalışması hâlinde ise iki aylık süre ile sınırlı olmak kaydıyla, on altı yaşından büyükler için her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının	Koruyucu	Mülki Amir	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi

³⁶ Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde ilgili tedbirler, ilgili kolluk amirlerince de alınabilir. Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk işgünü içinde mülki amirin onayına sunar. Mülki amir tarafından kırksekiz saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar

³⁷ 6284 Sayılı Kanun, 3. Madde, b bendi

³⁸ 6284 Sayılı Kanun, 3. Madde, c bendi

³⁹ 6284 Sayılı Kanun, 3. Madde, ç bendi

	yarisını geçmemek ve belgelendirilmek kaydıyla Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak suretiyle kreş imkânının sağlanması ⁴⁰			
--	---	--	--	--

Tablo- 2: Koruyucu Tedbir Kararları – Hâkim Tarafından Kararı Verilebilenler

Sıra	Tedbir Kararları	Türü	Yetkili Mercî	Muhatap
1	İşyerinin değiştirilmesi ⁴¹	Koruyucu	Hâkim	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi
2	Kişinin evli olması hâlinde müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi ⁴²	Koruyucu	Hâkim	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi
3	22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunundaki şartların varlığı hâlinde ve korunan kişinin talebi üzerine tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması ⁴³	Korucuyu	Hâkim	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi

⁴⁰ 6284 Sayılı Kanun, 3. Madde, d bendi

⁴¹ 6284 Sayılı Kanun, 4. Madde, a bendi

⁴² 6284 Sayılı Kanun, 4. Madde, b bendi

⁴³ 6284 Sayılı Kanun, 4. Madde, c bendi

4	Korunan kişi bakımından hayatî tehlikenin bulunması ve bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağının anlaşılması hâlinde ve ilgilinin aydınlatılmış rızasına dayalı olarak 27/12/2007 tarihli ve 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu hükümlerine göre kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi ⁴⁴	Koruyucu	Hâkim	Korunan – Tedbir Talep Eden Kişi
---	--	----------	-------	----------------------------------

Önleyici Tedbir Kararları

Önleyici tedbir kararları, hakkında şiddet uyguladığı iddia edilen kişiye yönelik getirilen sınırlamalardır. Bu tür tedbirler, mağdura yönelik şiddetin tekrarını önleme amacı taşır ve önleyici kamu müdahalesi niteliğindedir. Kanun'un 5. maddesi çerçevesinde hâkim kararıyla uygulanabilen bu tedbirler arasında; Mağdura, çocuklara veya yakınlarına yaklaşmama, ortak konuttan uzaklaştırma ve konutun mağdura tahsisi, haberleşme araçlarıyla rahatsız etme yasağı, silah ve benzeri araçların kolluğa teslimi, alkol, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımından uzak durma ve gerekiyorsa tedaviye yönlendirme gibi önlemler yer almaktadır.

Bu kararların hem mağdurun korunması hem de şiddet uygulayanın rehabilitasyonu bakımından iki yönlü etkisinin varlığı söz konusudur. Ancak uygulamada bu tedbirlerin verilmesinde çoğu zaman standart metinlerin kullanılması, gerekçe eksikliği ve somut olayla ilişkilendirilmeme sorunları karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁴ 6284 Sayılı Kanun, 4. Madde, ç bendi

Tablo 3: Önleyici Tedbir Kararları

Sıra	Tedbir Kararları	Türü	Yetkili Mercî	Muhatap
1	Şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması ⁴⁵	Önleyici	Hâkim ve kolluk amiri ⁴⁶	Hakkında Tedbir Uygulanan
2	Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhâl uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi ⁴⁷	Önleyici	Hâkim ve kolluk amiri	Hakkında Tedbir Uygulanan
3	Korunan kişilere, bu kişilerin bulundukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması ⁴⁸	Önleyici	Hâkim ve kolluk amiri	Hakkında Tedbir Uygulanan
4	Çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, kişisel ilişkinin sınırlanması ya da tümüyle kaldırılması ⁴⁹	Önleyici	Hâkim	Hakkında Tedbir Uygulanan

⁴⁵ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, a bendi

⁴⁶ Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde birinci fıkranın (a), (b), (c) ve (d) bentlerinde yer alan tedbirler, ilgili kolluk amirlerince de alınabilir. Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk işgünü içinde hâkimin onayına sunar. Hâkim tarafından yirmidört saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar. -6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 2. Fıkra

⁴⁷ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, b bendi

⁴⁸ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, c bendi

⁴⁹ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, ç bendi

5	Gerekli görülmesi hâlinde korunan kişinin, şiddete uğramamış olsa bile yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması ⁵⁰	Önleyici	Hâkim ve kolluk amiri	Hakkında Tedbir Uygulanan
6	Korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi ⁵¹	Önleyici	Hâkim	Hakkında Tedbir Uygulanan
7	Korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi ⁵²	Önleyici	Hâkim	Hakkında Tedbir Uygulanan
8	Bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi ⁵³	Önleyici	Hâkim	Hakkında Tedbir Uygulanan
9	Silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bile bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesi ⁵⁴	Önleyici	Hâkim	Hakkında Tedbir Uygulanan
10	Korunan kişilerin bulundukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaması ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların	Önleyici	Hâkim	Hakkında Tedbir Uygulanan

⁵⁰ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, d bendi

⁵¹ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, e bendi

⁵² 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, f bendi

⁵³ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, g bendi

⁵⁴ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, ğ bendi

	bulundukları yerlere yaklaşmaması, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanması ⁵⁵			
11	Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması ve tedavisinin sağlanması ⁵⁶	Önleyici	Hâkim	Hakkında Tedbir Uygulanan

Hem koruyucu hem önleyici tedbir türü de içerik ve uygulama bakımından farklılık arz etmektedir. Koruyucu tedbirler, daha çok mağdur lehine destekleyici hükümler barındırırken; önleyici tedbirler, kişisel haklara müdahale potansiyeli taşıyan, bu nedenle de güvence ölçütlerinin daha sıkı uygulanması gereken kararlardır. Bu çerçevede her tedbir türünün uygulanmasında, gerek kanun koyucunun belirlediği sınırlara sadık kalınması, gerekse yargı kararlarında açık ve bireyselleştirilmiş gerekçelendirme yükümlülüğünün yerine getirilmesi hukuk devleti ilkesinin gereğidir. 6284 Sayılı Kanuna göre koruyucu tedbirler için delil aranmamakta, tedbir talep edenin beyanı esas alınmaktadır.

6284 Sayılı Kanun'da önleyici tedbir kararlarının verilebilmesi için doğrudan delil aranıp aranmayacağına ilişkin bir düzenleme yoktur. Fakat Kanunun 8. maddesinin 3. fıkrasında “*Koruyucu tedbir kararı verilebilmesi için, şiddetin uygulandığı hususunda delil veya belge aranmaz*” düzenlemesi yer almaktadır. Konun koyucunun burada özellikle önleyici tedbir kararları için delil aranmayacağını belirtmesi bu durumun bir istisna kural olduğu yönünde yorumlanabilir. Ana kuralın tedbir kararlarında delil aranacağı, fakat Kanunun 8. Maddesinin 3. Fıkrasına göre koruyucu tedbir kararlarında delil aranmadan verilebileceğinin istisna hükmü olduğu yorumunu yapabiliriz. Kuralın devamında yer alan önleyici tedbirlere yönelik “*Önleyici tedbir kararı, geciktirilmeksizin verilir. Bu kararın verilmesi, bu Kanunun amacını gerçekleştirmeyi tehlikeye sokabilecek şekilde geciktirilemez*” düzenlemesi ise konun koruyucunun önleyici tedbir kararları için delil aranmasını şart koymadığı yönünde

⁵⁵ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, h bendi

⁵⁶ 6284 Sayılı Kanun, 5. Madde, 1. Fıkra, h bendi, 1 numaralı alt bent

yorumlanabilmektedir. Nihayetinde bu durum uygulama Aile Mahkemesi Hakimlerinin taktiri sınırları içerisinde kalmıştır. Anayasa Mahkemesi kararlarını incelediğimizde uygulamada Aile Mahkemelerinde önleyici tedbir kararları yönünden de delil aranmadan değerlendirme yapıldığı anlaşılmaktadır. Taşpınar'a göre; önleyici tedbir kararlarında şiddetin uygulandığı ya da uygulanma ihtimalinin olduğu önleyici tedbir talebinde mutlaka kesin delil ya da belgelerle ispatı aranmayıp belirtiler ve emarelerle yetinilerek aksinin ispatı itiraz üzerine karşı tarafa bırakılmaktadır.⁵⁷ Yani önleyici tedbir kararlarında kesin delil aranmamalı, emarelerin varlığı temel alınarak karar verilmelidir.

Anayasa Mahkemesi ise konu ile alakalı 2015 tarihli Gamze Armağan başvurusu gibi kabul edilmezlik kararlarında önleyici ve koruyucu tedbir kararlarına ilişkin delilin varlığı konusunda bir ayrıma gitmemiş bu hususta özellikle bir değerlendirme yapmamıştır. Fakat gerekçeli karar hakkı ihlali verdiği 2016 tarihli Salih Söylemezoğlu ve benzer ihlal kararlarında ise delilin aranmasına yönelik önleyici ve koruyucu tedbir kararları açısından bir değerlendirmede bulunmuştur.⁵⁸ Anayasa Mahkemesi Salih Söylemezoğlu kararının 34. ve 35. paragraflarında bu hususu şu şekilde değerlendirmiştir;

34. 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesinde örnekleyici olarak bir kısım önleyici koruma tedbirleri belirlenmiş, 8. maddenin (3) numaralı fıkrasında Kanun'un 4. maddesinde belirtilen ve hâkim tarafından verilebilen koruyucu tedbir kararları için, şiddetin varlığı hususunda delil veya belge aranmayacağı belirtilmiştir. Bunun yanında ağırlıklı olarak aleyhine tedbir kararı verilen kişinin temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı niteliği olan ve Kanun'un 5. maddesinde düzenlenen önleyici tedbir kararları için böyle bir ayrık durum öngörülmemiştir.

35. Buna ilişkin Kanun gerekçesinde, şiddete maruz kalan veya maruz kalma tehlikesi altında bulunan kişilerle ilgili koruyucu tedbir kararı verilebilmesi için herhangi bir delil araştırması veya belge ibrazı aranmazken önleyici tedbir kararı verilebilmesi için kişinin şiddete ma-

⁵⁷ Taşpınar, Ayvaz, S. (2012). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun'da Yer Alan Tedbirlerin Medenî Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi. EMU-CWS 4 th International Conference for Women Studies Gender Equality and the Law(1), s.45

⁵⁸ Ekinci, B. (2020), 6284 Sayılı Kanun'da Düzenlenen Önleyici Tedbirin Niteliğine Yönelik Anayasa Mahkemesi Bireysel

ruza kaldığı veya maruz kalma tehlikesi altında bulunduğu hususunda olguların varlığının gerektiği, aksi yöndeki uygulamanın kişilere kanunla sağlanan hakkın kötüye kullanılmasına sebebiyet verebileceği hususu vurgulanmıştır.

Anayasa Mahkemesi netice olarak Salih Söylemezoğlu kararı ile beraber konu ile alakalı koruyucu tedbir kararlarında delil aranmayacağını fakat önleyici tedbir kararlarında ise kişinin şiddete maruz kaldığı veya maruz kalma tehlikesi altında bulunduğu hususunda olguların varlığının gerektiğini belirtmiştir.

Tedbir kararlarının arasındaki bir başka fark da yetkili mercidir. Önleyici tedbir kararlarının tamamı hâkim tarafından verilebilirken mülkü amirin önleyici tedbir kararı verme yetkisi yoktur. Gecikmesi sakınca bulunan hallerde kolluk amiri önleyici tedbir kararı verebilir fakat bu her halükârda hâkim onayına sunulmak zorundadır.⁵⁹ Yani nihayetinde hâkim onayı olmayan bir önleyici tedbir kararı olamaz. Koruyucu tedbir kararlarının tamamı için hâkim kararı olması zorunlu değildir. Koruyucu tedbir kararlarından bir kısmı mülki amir tarafından verilebilirken gecikmesi sakınca bulunan hallerde kolluk amiri de mülki amirin onayına sunulmak üzere koruyucu tedbir kararı verebilir.⁶⁰ Mülki amirin veya kolluk amirinin almış olduğu koruyucu tedbir kararları hâkim onayına sunulmak zorunda değildir.

Tablo-4: Önleyici ve Koruyucu Tedbir Kararlarının Karşılaştırılması

Sıra	Durum	Koruyucu Tedbirler	Önleyici Tedbirler
1	Amaç	Mağdurun güvenliğini sağlamak ve desteklemek (koruma ve iyileştirme odaklı).	Şiddetin tekrarını önlemek (caydırma ve kısıtlama odaklı).
2	Hedef Kitle	Şiddet mağduru veya risk altındaki kişiler (lehine karar).	Şiddet uygulayan veya risk taşıyan kişiler (aleyhine karar).
3	Delil Gerekliliği	Delil aranmaz; tehlike varsayımı yeterlidir. ⁶¹	Delil aranmayacağına ilişkin düzenleme yoktur.

⁵⁹ Bu tedbir kararları tablo-3’de sayılmıştır.

⁶⁰ Tablo-1’de bu tedbir kararları sayılmıştır.

⁶¹ 6284 Sayılı Kanun, 8. Madde, 3. Fıkra, 1. Cümle

4	Yetkili Merciler	Mülki amir, kolluk (acil) ve hâkim (daha geniş).	Hâkim (esas) ve kolluk (acil, sınırlı).
5	İçerik Niteliği	Destekleyici (barınma, yardım, danışmanlık).	Kısıtlayıcı (uzaklaştırma, yaklaşmama, tedavi).
6	Onay Süreci	Hâkim kararı, Mülki Amir kararı, Kolluk amiri kararı (gecikmesinde sakınca bulunan hallerde) ⁶²	Hâkim kararı, kolluk amiri kararı (gecikmesinde sakınca bulunan hallerde) ⁶³
7	Uygulama Esnekliği	Mağdurun ihtiyaçlarına göre uyarlanır.	Failin davranışlarını doğrudan sınırlar.

Tedbir Kararlarının Verilme Usulü ve Tedbir Kararlarının Uygulamadaki Bağlayıcılığı

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, şiddet mağdurlarının korunmasına ve şiddetin önlenmesine yönelik tedbirlerin ivedilikle uygulanmasını sağlamak amacıyla özel bir usul rejimi öngörmüştür. Bu nedenle, tedbir kararlarının verilme usulü ve uygulanma süreleri hem mağdurun etkin korunması hem de muhatabın temel hak ve özgürlüklerinin ölçülü biçimde sınırlandırılması açısından belirleyici öneme sahiptir.

Tedbir kararlarının verilmesi süreci, mağdurun bizzat başvurusu veya Cumhuriyet savcısı, kolluk amiri ya da mülki amir tarafından re'sen başlatılabilmektedir (6284 sayılı Kanun, m. 8/1). Koruyucu tedbir kararları büyük kısmında, mülki amirler yetkili olup, kararın verilmesi için mağdurun başvurusunu takiben gecikmeksizin işlem yapılması zorunludur (m. 3/1, m. 5). Önleyici tedbir kararları ise hâkim kararı ile verilir ve Aile Mahkemeleri görevli kılınmıştır (m. 8/1).

Tedbir kararının hızlı bir şekilde verilmesi amacının, potansiyel şiddet tehlikesine karşı hızlı ve etkili müdahale olduğu açıktır. Ancak bu hızın gerekçesiz ve otomatik karar verilmesine gerekçe olamayacağı da açıktır. 6284 sayılı Kanun, tedbir kararlarının ivedilikle verilmesini ön-

⁶² 6284 Sayılı Kanun 3. ve 4. Maddeler

⁶³ 6284 Sayılı Kanun 5. Madde

görmekte olup, çoğu durumda duruşma yapılmaksızın karar alınabilmektedir (m. 8/2). Bu yönüyle Kanun, klasik yargılama usulünden ayrılarak koruma öncelikli bir yaklaşımı benimsemiştir. Hâkim veya mülki amir, başvurunun ardından delil ve beyanları değerlendirerek karar verir. Kanun, “*delil*” kavramını geniş yorumlamakta ve özellikle mağdur beyanının tek başına yeterli olabileceğini kabul etmektedir (m. 8/3). Bu durum, mağduru koruma amacına hizmet etmekle birlikte, muhatap açısından savunma hakkı ve hukuki güvenlik ilkeleriyle dengelenmelidir.

Tedbir kararlarının süreleri, kanunda açıkça belirlenmiş olup en çok altı ay olarak öngörülmüştür (m. 8/5). Ancak, tedbirin süresinin bitiminden önce şiddet tehlikesinin devam ettiğinin anlaşılması hâlinde, süre uzatılabilir. Uzatma kararı da ilk karar gibi gerekçeli olmalı ve somut olgulara dayanmalıdır. Bazı durumlarda tedbirler, belirli bir olaya bağlı olarak kısa süreli verilebilir; örneğin yaklaşmama kararı, 30 gün süreyle uygulanıp, koşulların devamı hâlinde yenilenebilir.

Kararların hem mağdura hem de muhataba ivedilikle tebliğ edilmesi zorunludur. Tebliğ, mağdur açısından tedbirin fiilen uygulanabilirliğini; muhatap açısından ise karara uyma yükümlülüğünün başlangıcını belirler. Bu aşamada usul hataları, tedbirin etkinliğini zayıflatabileceği gibi, hukuki sorumluluk doğurabilir. Tedbir kararları, Kanun’da belirtilen kişi ve kurumlara uygulanmak üzere doğrudan gönderilmelidir. Tedbir kararının ilgililere tefhim veya tebliğ edilememesi kararın uygulanmasını engellemeyecektir (m.10/5). Karar şiddet uygulayana veya şiddet mağduruna tebliğ edilemezse dahi kararın uygulanmasına başlanacaktır.⁶⁴ Talep üzerine şiddet veya şiddet uygulama tehlikesinin ortadan kalktığının anlaşılması halinde, kararı veren merci tarafından verilen tedbirlerin kaldırılmasına karar verilebilir.⁶⁵

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, şiddet mağdurlarının korunmasını sağlamak amacıyla verilen tedbir kararlarının etkinliğini güvence altına almak için ihlale yönelik özel yaptırımlar öngörmektedir. Kanun koyucu, bu yaptırımlar aracılığıyla hem tedbir kararlarının caydırıcılığını artırmayı hem de

⁶⁴ Aslan Düzgün, Ü.: (2018), Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Amacıyla Hakim ve Kolluk Amiri Tarafından Verilebilecek Koruyucu Tedbir Kararları [Elektronik Sürüm], Polis Akademisi Yayınları, s.24

⁶⁵ Karakaya R. (2016), Uygulamada Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 Sayılı Yasa), Adalet Yayınevi, s.61

mağdurun korunmasını fiilen sağlamayı ve tedbirlerin kişiler tarafından bağlayıcı olmasını hedeflemiştir. AİHM, Opuz/Türkiye ve Eremia/Moldova kararlarında, şiddet mağdurlarını korumaya yönelik tedbirlerin uygulanmaması veya ihlal edilmesi hâlinde devletin yaşam hakkı (AİHS m. 2) ve kötü muamele yasağını (AİHS m. 3) ihlal edebileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, tedbir ihlallerine karşı etkili yaptırımların ön görülmesi ve uygulanması, devletin pozitif yükümlülüğünün bir gereğidir.

6284 sayılı Kanun'un 13. maddesi, tedbir kararlarına aykırı hareket eden kişilere yönelik olarak zorlama hapsi yaptırımını düzenlemektedir. Bu hükme göre, verilen tedbir kararına aykırı hareket eden kişi, 10 günden 30 güne kadar zorlama hapsi ile cezalandırılır. Aynı kişinin karara aykırı davranışına devam etmesi hâlinde, zorlama hapsi süresi en fazla altı aya kadar çıkarılabilir (m. 13/1).

Bu yaptırım, kabahat niteliğinde bir idari yaptırım olmayıp, özgürlüğü bağlayıcı nitelikte ve infaz hukukuna tabi bir ceza yaptırımıdır. Dolayısıyla, zorlama hapsi kararları, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun hükümlerine göre yerine getirilir. Tedbire aykırılık neticesinde verilen zorlama hapsinin infazına başlanabilmesi için kesinleşmesi gerekip gerekmeyeceği konusunda da Kanunda bir düzenleme bulunmamaktadır.⁶⁶

Zorlama hapsi, ceza hukuku anlamında bir mahkûmiyet oluşturmaz; bunun yerine, kamu gücünün mağdurun korunması amacıyla zorlayıcı ve önleyici yetkisini ifade eder. Ancak bu tedbirin uygulanmasında ölçülülük ilkesine titizlikle riayet edilmelidir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kararlarında, zorlama hapsinin “*orantısız*” biçimde uygulanmasının kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını (Anayasa m. 19) ihlal edebileceğini vurgulamaktadır.⁶⁷

⁶⁶ Günay Mehmet, (2012) 6284 Sayılı Kanuna Göre Koruyucu ve Önleyici Tedbirler, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Yıl:3, Sayı: 10, s.683

⁶⁷ Mustafa Karaca [GK], B. No: 2020/15967, 20/5/2021, başvurusunda hakkında 6284 Sayılı Kanun kapsamında zorlama hapsi uygulanmış başvurusunun madde 19 bakımından ihlal iddiasının Kabul edilebilir olduğuna, zorlama hapsinin kanuni dayanağının, meşru amacının ve olayda ölçülü olduğuna karar verilmiştir. Karadaki ölçülülük değerlendirmesinden yola çıkarak, özellikle gerekçesiz verilen tedbir kararlarında ya da hakkında gerekçeli karar hakkı verilmiş tedbir kararlarına istinaden verilen zorlama hapsi kararlarında yapılacak madde 19 değerlendirmesinde ölçülülük yönünden bir ihlal çıkabileceğidir. Anayasa Mahkemesi'nin Volkan Umutlu [1. B.], B. No: 2022/2251, 21/5/2024, kararından usulüne uygun bir şekilde tebliğ edilmeyen tedbir

Tedbir kararlarının ihlali, somut olayın niteliğine göre Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) düzenlenen bazı suç tiplerini de oluşturabilir. Özellikle;

TCK m. 96 (Eziyet),

TCK m. 106 (Tehdit),

TCK m. 123 (Huzur ve sükûnu bozma),

TCK m. 232 (Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali)

kapsamında cezai sorumluluk gündeme gelebilir. Bu hâllerde, tedbir ihlali hem 6284 sayılı Kanun'daki zorlama hapsi hem de TCK'daki hapis cezası yaptırımlarına yol açabilecek şekilde çift yönlü bir sorumluluk doğurabilir. 6284 sayılı Kanunun tedbir kararlarına aykırılık başlıklı 13. Maddesinde zorlama hapsi dışında başka bir müessese düzenlenmemiştir. Fakat aynı kanunun 12. ve 14. maddesinde düzenlenen bazı tedbirlerde uygulamada tedbir ihlalleri üzerine hakim tarafından verilebilmekte ve uygulanmaktadır. Hakkında tedbir kararı uygulanan kişiye elektronik kelepçe ile takip edilmesine, psikolojik rahatsızlığı veya bağımlılığı olması durumunda hakkında tedavi uygulanmasına karar verilmesi buna örnektir. Uygulamada Aile Mahkemeleri'nin ilk verdikleri tedbir kararlarına karşı hakkında tedbir talebi uygulanan kişinin bu kararlara uymaması durumunda zorlama hapsinden önce elektronik kelepçe veya zorunlu tedavi uygulanacağına karar verebileceğini belirttiği görülmektedir.⁶⁸

GEREKÇELİ KARAR HAKKI ve ANAYASAL BOYUTU

Kavramsal Çerçeve

Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında da *“Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.”* denilerek mahkemelere kararlarını gerekçeli yazma yükümlülüğü yüklenmiştir. Gerekçeli karar hakkı, yargı kararlarının taraflarca anlaşılabilir olmasını, denetlenebilirliğini ve hukukun üstünlüğü ilkesine uygunluğunu sağlayan temel bir yargısal güvencedir. Bu hak, adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir unsuru olup, yalnızca maddi adaletin değil, aynı zamanda usuli adaletin de teminatıdır.

kararının devamında uygulanan zorlama hapsinin başvurusunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ihlal ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

⁶⁸ Ankara 3. Aile Mahkemesi, Esas: 2025/5801 D.İş, Karar 2025/5799, 21/10/2025

Gerekçeli karar, kararın dayanakları, olayların değerlendirilmesi, delillerin tartışılması ve hukuki nitelendirme süreçlerinin açıkça ortaya konulmasını gerektirir. Bu bağlamda gerekçe, mahkemenin ulaştığı sonucun salt beyanı değil, aynı zamanda bu sonuca nasıl ulaşıldığının ikna edici biçimde açıklanmasıdır. Gerekçeli karar hakkı, yargı mercilerinin verdiği kararların hukuki dayanaklarının, olgusal temellerinin ve değerlendirme sürecinin taraflarca ve kamuoyu tarafından anlaşılabilir biçimde ortaya konulmasını zorunlu kılan temel bir yargısal güvencedir. Hukuki nitelik bakımından, gerekçeli karar hakkı usuli adaletin temel unsurlarından biridir. Zira kararın gerekçesi, yargılamanın adil, tarafsız ve denetlenebilir biçimde yürütüldüğünü gösterir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesi, herkesin “*adil yargılanma hakkına*” sahip olduğunu düzenlemekte; 141. maddesinin üçüncü fıkrası ise, “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*” hükmünü içermektedir. Böylelikle gerekçeli karar hakkı, hem temel hak hem de kurumsal yargılama standardı olarak anayasal güvenceye bağlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi, gerekçeli karar hakkını, hak arama özgürlüğünün (m. 36) ve hukuk devleti ilkesinin (m. 2) ayrılmaz bir unsuru olarak görmektedir.⁶⁹ Gerekçeli karar hakkı yalnızca şekli bir zorunluluk değildir, aynı zamanda yargısal şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmasının temel dayanağı olarak değerlendirilebilir. Mahkemenin davanın sonucuna etkili olduğunu kabul ettiği bir husus hakkında ilgili ve yeterli bir yanıt vermemesi veya yanıt verilmesini gerektiren usul ve esasa dair iddia veya savunmaların cevapsız bırakılması adil yargılanma hakkı kapsamında gerekçeli karar hakkının ihlaline neden olabilir.⁷⁰

⁶⁹ Anayasa Mahkemesi Vedat Benli kararında gerekçeli karar hakkı ile ilgili olarak şu ifadelere yer vermiştir; Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin yargı organlarına davacı ve davalı olarak başvurabilme ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır. Maddeyle güvence altına alınan hak arama özgürlüğü, kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birisidir. Bu bağlamda Anayasa'nın, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılmasını ifade eden 141. maddesinin de, hak arama hürriyetinin kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerektiği açıktır. (AYM, Vedat Benli [2. B.], B. No: 2013/307, 16/5/2013, § 30)

⁷⁰ AYM Nurten Esen, B. No.2013/7970, 10/06/2015, § 43

Gerekçeli karar hakkı, hak arama özgürlüğünün (Anayasa m. 36) doğal bir uzantısıdır. Tarafların yargı kararına karşı etkili bir şekilde başvurabilmeleri için, kararın hangi delillere ve hangi hukuki değerlendirmelere dayandığını bilmeleri gerekir. Aksi hâlde, kararın hukuka uygunluğu hakkında değerlendirme yapma ve üst yargı merciine taşıma imkânı zorlaşır. Bu bağlamda, gerekçeli karar hakkı, kararların denetlenebilirliği ve hukuki güvenlik ilkesi ile doğrudan bağlantılı olduğu açıktır. Gerekçeli karar hakkı, hukuk devleti ilkesinin (Anayasa m. 2) somut göstergelerinden biridir. Hukuk devleti, yalnızca normların varlığını değil, bu normların adil ve öngörülebilir biçimde uygulanmasını da gerektirir. Gerekçe, kararın keyfiliğe karşı korunmasını sağlar ve yargı yetkisinin meşruiyetini güçlendirir. Gerekçeli karar hakkını hukuk devletinin “hesap verebilir yargı” anlayışının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilebilir.

AIHS 6. maddesi, adil yargılanma hakkı kapsamında gerekçeli karar hakkına dolaylı olarak atıfta bulunur. AIHM, Ruiz Torija/İspanya⁷¹ ve Hadjianastassiou/Yunanistan⁷² kararlarında, gerekçeli karar hakkının, tarafların iddia ve savunmalarının esaslı noktalarının mahkemece açıkça yanıtlanmasını zorunlu kıldığını ve kanun yoluna başvurma hakkına sağladığı katkıyı vurgulamıştır. AIHM içtihatlarına göre, gerekçe, yalnızca tarafların tatmin edilmesi sonucunu doğurmaz, aynı zamanda kamuoyu tarafından da yargı kararının denetlenmesini sağlamaktadır.⁷³ AIHS her ne kadar gerekçeli karar hakkını açıkça düzenlemese de, AIHM içtihatlarında bu hakkı adil yargılanma hakkının (m. 6) bir gereği olarak kabul etmektedir.

Gerekçe Yükümlülüğünün Yargı Kararlarına Etkisi

Gerekçeli karar hakkı adil yargılanma hakkı kapsamında hem 1982 Anayasasında hem de AIHS’de sözleşmesimde güvence altına alınmış bir haktır. Adil yargılanma hakkının gereği, davalarda bir mahkemenin verdiği kararı gerekçelendirmesi gerekmektedir.⁷⁴ Gerekçe yükümlülü-

⁷¹ AIHM, Ruiz Torija/İspanya, B.No:18390/91, 09/12/1994, § 29

⁷² AIHM, Hadjianastassiou/Yunanistan, B. No: 12985/47, 16/12/1982, § 33

⁷³ AIHM, Tatishvili/Rusya, B. No. 1509/02, 09/07/2007, § 58

⁷⁴ Harris, O’Boyle, Bates, 2009, Law of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press – Çeviri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşme Hukuku, Çevirmen Mehveş Bingöllü Kılıcı, Ulaş Karan 2013, Avrupa Konseyi, 1. Baskı, s271

ğü, yargı kararlarının hukuki meşruiyetini, taraflar açısından ikna edici niteliğini ve üst denetim mercileri tarafından incelenebilirliğini doğrudan etkileyen bir yargısal standarttır. Yargı kararında gerekçenin bulunmaması veya yetersiz olması, yalnızca hak arama özgürlüğünü (Anayasa m. 36) zedelemekle kalmaz, aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin (Anayasa m. 2) de ihlaline yol açabilir.

Mahkeme kararlarının gerekçeden yoksun olması farklı şekillerde tezahür etmektedir. Yerel mahkemelerden başlayan yargılama sürecinin kanun yolu aşamalarının kullanılmasına kadar giden bu süreçte gerçekleşen tüm yargısal etkinlikleri konu alan, ara kararlar dahil tüm kararların gerekçeli olması gerekmektedir.⁷⁵

Gerekçeli karar hakkının amacı, davanın taraflarının gerçekten dinlenildiğinin ortaya konulmasıdır.⁷⁶ AİHM kararlarına göre her bir mahkeme kararı açık, konuyla ilgili herkesin, mahkemenin neden belirli bir karar verdiğini anlamasına imkan verecek şekilde olmalıdır.⁷⁷ Mahkeme kararı, bir tarafça olaylara ve hukuka ilişkin ileri sürülen argümanların esas yönlerine yeterince yanıt verebilecek kadar gerekçeler ihtiva etmelidir.⁷⁸ AİHM, Ruiz Torija/İspanya kararında, mahkemelerin tarafların “*esaslı iddialarına*” yanıt vermesi gerektiğini belirtmiş; Hadjianastasiou/Yunanistan kararında ise, gerekçenin yalnızca tarafların değil, kamuoyunun da yargılamaya güven duymasını sağlayan bir unsur olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, gerekçeli karar hakkını uluslararası insan hakları standartlarının merkezine yerleştirmektedir.

Gerekçeli karar, yargılamanın şeffaflığını ve kararların denetlenebilirliğini sağlamaktadır. Denetim mercileri, yalnızca sonuç kısmını değil, kararın dayandığı olgusal tespitleri ve hukuki çıkarımları da inceleyebilmelidir. Bu nedenle gerekçe, yargısal faaliyetin “*hesap verebilir*” olmasının en önemli aracıdır.

Anayasa Mahkemesi, gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli kararların, üst yargı mercilerince denetimi imkânsız hâle getirdiğini ve bu durumun

⁷⁵ Çetinkaya, Reşat. “AİHM Ve AYM Kararları Işığında Gerekçeli Karar Hakkı”. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, sy. 57 Ocak 2024, s.338

⁷⁶ AİHM, Formin/Moldova, B. No: 36755/06, 11/10/2012, , § 30-33

⁷⁷ AİHM, Seryavin ve Diğerleri/Ukrayna, B. No: 4909/04, 10/05/2011, s.55-66

⁷⁸ AİHM, Ruiz Torija/İspanya, B.No:18390/91, 09/12/1994s.29-30

hak arama özgürlüğünü ihlal ettiğini açıkça belirtmiştir.⁷⁹ Gerekçe, tarafların kararı kabul edilebilir bulmalarında ve karara uyum göstermelerinde psikolojik bir işlev de görür. Kararın neden alındığını, hangi delillerin belirleyici olduğunu ve hukuki yorumun nasıl yapıldığını bilen taraflar, kararı daha kolay içselleştirir.⁸⁰

Gerekçe yükümlülüğü, yargı organlarının keyfi karar vermesinin önüne geçen bir mekanizmadır. Kararın hangi hukuki normlara ve hangi olgulara dayandığını açıklamak zorunda olan hâkim, keyfilikten uzak ve hukuka bağlı hareket eder. AİHM, Tatishvili/Rusya⁸¹ kararında, gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli kararların “keyfi yargı” tehlikesini doğurabileceğini ve bunun da adil yargılanma hakkının ihlali anlamına geleceğini vurgulamıştır.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA GEREKÇE DENETİMİ

Anayasada güvence altına alınan tüm temel hakların devletin tüm müesseslerince korunması gerekmektedir. Bu bakımdan yargıda da bu hakların korunması ve yargılamanın bu temel haklara uygun biçimde yapılması önemlidir.⁸² Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru yolu aracılığıyla gerekçe hakkının korunmasında temel yargısal mekanizmalardan biridir. Anayasa’nın 36. maddesi ile 141. maddesinde yer alan hak arama özgürlüğü ve gerekçeli karar hakkı, AYM içtihatlarında farklı kararlar ile yorumlanmaktadır. Mahkeme, gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli kararların adil yargılanma hakkını ihlal ettiği sonucuna sıklıkla ulaşmaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarına göre gerekçe makul ve yeterli olmalıdır. Anayasa Mahkemesi’nin gerekçeli karar hakkının ihlaline ilişkin kararları ele aldığımızda gerekçe denetiminde üç temel ölçütün varlığından bahsedebiliriz. Bunlar;

Kararın dayandığı maddi ve hukuki olguların ortaya konulması,

⁷⁹ AYM, Vesim Parlak, B. No: 2012/1034,20/3/2014, § 39; AYM, Ayşe Eşlik, B. No: 2014/15969, 21/6/2017, § 42

⁸⁰ Fuller, Lon L. (1949). The Forms and Limits of Adjudication. Harvard Law Review, Vol. 92,No.2,pp.353–409. Harvard Law Review Association. S.364

⁸¹ AİHM, Tatishvili/Rusya, B. No. 1509/02, 09/07/2007, § 58

⁸² Ekinci, B.E., Bireysel Başvuru Yolunda Gerekçeli Karar Hakkı: Anayasa Mahkemesinin Temel Tespitleri Ve İhlal Kararlarının Sonuçları Anayasa Yargısı, Cilt: 39, Sayı: 2, (2022), s.174

Tarafların iddia ve savunmalarına makul yanıt verilmesi,
Üst yargı mercilerinin denetimine elverişli açıklıkta olmasıdır.

Ayrıca bu ölçütler, gerekçenin salt bir şekil şartı olmadığını, esasa ilişkin değerlendirme unsuru taşıdığını göstermektedir.

6284 SAYILI KANUN KAPASAMINDA VERİLEN TEDBİR KARARLARINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI İHLALİ

Gerekçeli karar hakkı adil yargılanma hakkı kapsamında hem AİHS 6. Maddesinde hem de 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde güvence altına alınmış bir temel haktır. Pozitif yükümlülükler, devletin yalnızca temel hak ve özgürlüklere müdahaleden kaçınma ödeviyle sınırlı olmayıp, bu hakların etkin biçimde korunması için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğünü de kapsamaktadır. 6284 sayılı Kanun bağlamında verilen tedbir kararlarının gerekçelendirilmesi, bu pozitif yükümlülüğün önemli bir parçasıdır. Gerekçe, hem mağdurun korunma hakkının hem de tedbire muhatap kişinin adil yargılanma hakkının güvenceye alınmasını sağlar.

AIHM, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası gereğince, mahkeme kararlarında, dayanan gerekçelerin, yeterli şekilde ve tarafların dinlendiğini gösterecek ve adalet yönetiminde kamu denetimini mümkün kılma teminatı verecek şekilde belirtilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. AIHS m. 2, m. 3 ve m. 8 hükümleri uyarınca pozitif yükümlülük, devletin yaşam hakkını, işkence yasağını ve özel hayatın korunmasını yalnızca ihlalet karşı korumakla kalmayıp, riskleri önleyici tedbirler alma görevini de içerir. Bu çerçevede gerekçe, devletin özen yükümlülüğünün görünür kanıtı olarak ortaya çıkar. Gerekçesiz veya soyut gerekçeli tedbir kararları, pozitif yükümlülüğün yerine getirilip getirilmediğinin yargısal ve uluslararası denetimini zorlaştırır. AIHM, Branko Tomašić/Hırvatistan kararında, gerekçelendirme eksikliğinin devletin koruma yükümlülüğünü ihlal ettiğini açıkça belirtmiştir.⁸³

6284 sayılı Kanun'un amacı, kadına ve aile bireylerine yönelik şiddetin önlenmesi, mağdurun korunması ve failin caydırılmasıdır. Kanunun uygulanmasında pozitif yükümlülük, yalnızca karar alma ile değil, bu kararın uygulanması, tarafların alınan tedbirlere uymasının sağlanması ve tedbir kararlarının dayanaklarını ile gerekçelerinin açıklan-

⁸³ AIHM, Branko Tomašić/Hırvatistan, B.No: 46598/06, 01/01/2009

ması ile tamamlanacağını söyleyebiliriz. Gerekçe, tedbirin neden gerekli olduğunu, hangi somut risklere karşı alındığını ve hangi hukuki dayanaklara oturduğunu göstermelidir.

6284 sayılı Kanun kapsamındaki tedbir kararlarından kaynaklı gerek tedbir isteyen tarafından gerek hakkında tedbir kararı verilen tarafından Anayasa Mahkemesi'ne birçok farklı anayasal hakkın ihlali iddiası ile bireysel başvuru mahkeme tarafından neticelendirilmiştir. Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararları, Anayasa'nın 20. maddesinde garanti altına alınan özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, 36 ve 38. maddelerde garanti altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamında gerekçeli karar hakkı ve masumiyet karinesi, 17. maddede güvence altına alınan maddi ve manevi varlığın korunması hakkı, şeref ve itibarın korunması hakkı ile yaşam hakkı odağında toplanmaktadır.⁸⁴ Bilhassa hakkında tedbir kararı uygulananların yapmış olduğu başvurularda özellikle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği iddiası Anayasa Mahkemesi'nin birçok bireysel başvuru kararına konu olmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin 6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarını gerekçeli karar hakkından inceleme neticesinde kabul edilmezlik⁸⁵ kararları da mevcuttur, hak ihlali kararları⁸⁶ da mevcuttur.

Özellikle 6284 sayılı Kanun çerçevesinde verilen koruyucu ve önleyici tedbirler, hem mağdur hem de muhatap açısından önemli sonuçlar doğurduğundan, gerekçenin ikna edici gücü, kararın uygulanabilirliğini artırır. 6284 sayılı Kanun kapsamındaki tedbir kararları, çoğu zaman ivedi şekilde ve geçici nitelikte verildiğinden, gerekçe yükümlülüğünün titizlikle yerine getirilmemesi, taraflar açısından ciddi hak kayıplarına yol açabilmektedir. Özellikle matbu gerekçeler ile alınan tedbir kararlarının, çalışmamızda bahsettiğimiz gibi Anayasa Mahkemesi nezdinde adil yargılanma hakkı ihlali sonucunu doğurduğu görülmektedir. 6284 sayılı Kanun çerçevesindeki tedbir kararlarında gerekçe yükümlülüğünün yerine getirilmesi, şu özel etkileri doğurur:

⁸⁴ Değirmencioglu, B. (2023). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Anayasa Mahkemesi İçtihatları Işığında Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı, 167, 306

⁸⁵ AYM, Azim Çiğil [1. B.], B. No: 2017/39439, 10/3/2020, AYM, M.M.Ç. [2. B.], B. No: 2014/12971, 1/2/2017, AYM, Gamze Armağan [2. B.], B. No: 2013/8840, 15/12/2015

⁸⁶ AYM, Salih Söylemezoğlu [1. B.], B. No: 2013/3758, 06/01/2016, AYM, Ercan Şahin ve diğerleri [2. B.], B. No: 2018/8030, 02/02/2022

Temel hak müdahalelerinin ölçülülüğü sağlanır: Örneğin, konuttan uzaklaştırma kararı, ancak olgusal verilerle desteklendiğinde meşru sayılır.

Başvuru yolları etkinleşir: Taraflar, hangi gerekçelerle haklarında tedbir uygulandığını bilirse, buna karşı etkili itiraz ve başvuru yapabilir.

Yargısal hata ihtimali azalır: Gerekçe zorunluluğu, hâkimi delilleri titizlikle değerlendirmeye sevk eder.

Anayasa Mahkemesinin 6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarına ilişkin gerekçeli karar hakkı yönünden bir çok kararı mevcuttur. Burada mahkemenin gerekçeli karar hakkı yönünden gerek ihlal gerek kabul edilmezlik değerlendirmelerinde verilen tedbir kararının türü üzerinde de ayrıca değinmek gerekmektedir. Bilindiği gibi 6284 sayılı Kanun koruyucu ve önleyici tedbir olmak üzere iki tür tedbir kararı verilmesini düzenlemiştir. Koruyucu tedbirler, şiddet mağdurları (m 2/1-e) hakkında ve şiddetin uygulandığına dair herhangi bir delil veya belge aranmaksızın uygulanabilirken (m 8/3); önleyici tedbirler “şiddet uygulayanlar (m 2/1-g)” hakkında uygulanmaktadır. Önleyici tedbirler şiddet uygulayanların hareketlerini kısıtlar bir niteliğe sahiptir. Yani önleyici tedbir kararları ile tedbir talep edenin vücut dokunulmazlığı veya yaşam hakkı gibi kişi için vazgeçilmez hak ve menfaatleri korunmakla birlikte aleyinde tedbir uygulanan kişinin kişi hak ve özgürlüklerine de önemli ölçüde sınırlamalar getirmektedir.⁸⁷

Anayasa Mahkemesi’nin Gamze Armağan, Salih Söylemezoğlu, Ercan Şahin, Erdal Türkmen kararlarından anlaşılacağı üzere tüm başvurularda başvuru haklarında tedbir kararı uygulanan kişilerdir. Tüm bu başvurularda tedbir kararları 6284 Kanun kapsamında verilmiş önleyici tedbir kararlarıdır. Anayasa Mahkemesi’nin Gamze Armağan başvurusu ele alındığında vermiş olduğu kabul edilmezlik kararının tedbir türünün kaynağına göre değil ilk derece mahkemesinin gerekçesini yeterli bulmasına göre bir değerlendirme yaptığı görülmektedir. Mahkemenin koruyucu ve önleyici tedbir kararlarını gerekçeli karar açısından değerlendirmeye yer vermesi Salih Söylemezoğlu kararı ve devamında gelen kararlarda olmuştur. Burada Anayasa Mahkemesi koruyucu tedbir kararlarında delil aranmayacağını fakat önleyici tedbir kararlarında ise

⁸⁷ İbicioğlu, G., Durutürk B., 2022, Bireysel Başvurularda Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kararlarının İncelenmesi, İstanbul Hukuk Mecmuası, 80(3), s.771

kişinin şiddete maruz kaldığı veya maruz kalma tehlikesi altında bulunduğu hususunda olguların varlığının gerektiğini belirtmiştir.

Gerekçeli karar hakkının ihlali çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu ihlaller, Anayasa Mahkemesi kararlarında somut biçimde karşımıza çıkmaktadır⁸⁸ Bireysel başvuru kararlarını incelediğimizde ihlallerin belirli tematik kümeler altında yoğunlaştığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin 6284 sayılı kanun kapsamında verilen tedbir kararlarına ilişkin verdiği kararlarda dikkat çeken en önemli husus, ihlal kararının doğrudan tedbir kararını veren ilk derece mahkemesi kararına ilişkin olmadığıdır. Anayasa Mahkemesi özellikle ilk derece mahkemesi tarafından 6284 sayılı kanun kapsamında verilen tedbir kararının ivediliğine ve tedbir kararı ile yaşam hakkının korunmasına atıf yapmaktadır. Anayasa Mahkemesi itiraz mercilerinin gerekçesiz itirazın reddi kararlarına ilişkin gerekçeli karar hakkı ihlali vermektedir. Mahkemenin burada ihlal verdiği tedbirin esasına ilişkin bir ihlal olmayıp, itiraz mercinin de gerekçesiz kurduğu hüküme ilişkin gerekçesizlik ihlalidir. Burada gözden kaçmaması gereken hem ilk derece mahkemesinin kararı gerekçesizdir hem de itiraz mercinin vermiş olduğu karar gerekçesizdir. Anayasa Mahkemesi burada tedbir kararının ivediliği ve korumuş olduğu diğer temel hakları göz önünde bulundurarak doğrudan ilk derece mahkemesinin tedbir kararına karşı gerekçeli karar hakkı ihlali vermemektedir. İhlal kararları analiz edilirken Anayasa Mahkemesi'nin itiraz mercii kararlarına ilişkin gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği tespiti göz ardı edilmemelidir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli karar hakkına ilişkin verdiği ihlalleri farklı kategorilerde temellendirdiğini de söyleyebiliriz. Bunları kısaca özetleyecek olursak;

Karar gerekçesinin sadece 6284 Sayılı Kanunun ilgili maddesine atıf yapılarak oluşturulması,

Gerekçe yokluğu

Yetersiz ve soyut gerekçe

Taraf iddia ve savunmalarının karşılanmamış olmasını gerekçeli karar hakkının ihlali nedenleri olarak kategorize edebiliriz.

⁸⁸ AYM, Salih Söylemezoğlu [1. B.], B. No: 2013/3758, 6/1/2016, Ercan Şahin ve diğerleri [2. B.], B. No: 2018/8030, 2/2/2022

Kararın Sadece Kanun Maddesine Atıfla Sınırlı Olması

6284 Sayılı Kanunda yer alan koruyucu tedbir kararı verilebilmesi için, şiddetin uygulandığı hususunda delil veya belge aranmaz. Önleyici tedbir kararı, geciktirilmeksizin verilir. Bu kararın verilmesi, bu Kanunun amacını gerçekleştirmeyi tehlikeye sokabilecek şekilde geciktirilemez⁸⁹ düzenlemesi ilk derece mahkemelerinin tedbir taleplerine karşı doğrudan bir araştırma yapmadan kanunda sayılan tedbir kararlarını vermeye yönlendirdiği açıktır. Aile Mahkemelerinin vermiş olduğu özellikle gerekçesiz kararlara karşı itiraz merciilerinin de ilk derece kararını usul ve yasaya uygun bulunması ile 6284 sayılı Kanunun 8. maddesine yapılan atıf, mahkemenin gerekçesizliği kanuna dayandırdığı sonucunu doğurmaktadır. Burada sadece kanuna atıf yaparak, olayın esasına ilişkin bir değerlendirme yapılmadan, gerekçesiz verilen tedbir kararlarının varlığından söz edilebilir. Kanun'un ilgili maddesi de çalışmamızda bahsedildiği gibi herhangi bir delil aranmadan tedbir kararı verilebileceğine imkan tanınması yargı organlarının vermiş oldukları gerekçesiz kararlarının bir nevi yasal gerekçesi hâline geldiği ortadadır. Burada yasa koyucunun şiddetin ivedi bir şekilde engellenmesi ve şiddet iddiasında bulunanın korunmasını amaçladığı kuşkusuzdur. Burada dikkat edilmesi gereken husus temel hak ve hürriyetin sınırlandırılması kanunla yapılsa da ve kamu yararı amaçlansa dahi, temel hak ve hürriyetin sınırlandırılmasında başvuru olan araç, ulaşılmak istenen amaçla ölçüsüz bir oran içinde bulunmamalıdır.

Gerekçe Yokluğu

Bir diğer ihlal türü de, mahkeme kararında herhangi bir gerekçeye yer verilmemesidir. Anayasa Mahkemesi, bu tür kararları adil yargılanma hakkı kapsamında gerekçeli karar hakkı ihlali olarak nitelendirmektedir.⁹⁰ Hiçbir gerekçe belirtmeden sadece tedbir talebini ve tedbir kararını içeren, neredeyse sadece hükümden oluşan kararlar bu kapsamda değerlendirilir.

Mahkemenin davanın sonucuna etkili olduğunu kabul ettiği bir husus hakkında ilgili ve yeterli bir yanıt vermemesi veya yanıt verilmesini gerektiren usul ya da esasa dair iddiaların cevapsız bırakılmış olması hak

⁸⁹ 6284 Sayılı Kanun 8. Madde, 3. fıkra

⁹⁰ AYM, Orhan Demir [2. B.], B. No: 2021/17030, 17/11/2022

ihlaline neden olabilecektir.⁹¹ Diğer bir deyişle davanın taraflarının uyuşmazlığın sonucuna etkili, ayrı ve açık yanıt gerektiren iddia, itiraz ve savunmalarının karşılanması gerekir.⁹²

Yetersiz veya Soyut Gerekçe

Makul gerekçe ise davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olmalıdır.⁹³ AİHM olayın sonucunu değiştirebilecek bir argümanın hiç incelenmediği ya da reddedilme gerekçesinin bilinmediği bir durumda adil yargılanma hakkı kapsamında gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğini belirtmektedir.⁹⁴

Taraf İddia ve Savunmalarına Yanıt Eksikliği

Bir diğer ihlal türü, tarafların sunduğu delillerin ve beyanların karar gerekçesinde değerlendirilmemesidir. 6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarına ilişkin ihlal kararları incelendiğinde gerek tedbir kararı isteyenin gerek hakkında tedbir kararı verilenin iddialarının incelenmediği görülmektedir. Anayasa Mahkemesi her ne kadar bu kararlar da gerekçeli karar hakkının ihlal edilmesine karar vermiş olsa da ilgili kararda diğer hak ve ihlallerin ayrıca incelenmesine gerek olmadığından Türk Anayasa Yargısı bakımından bu ihlallerin gerekçeli karar ihlali kategorisinde kaldığı görülmektedir. Bu kararlarda gerekçeli karar hakkı ihlalleri yanında taraf iddia ve savunmalarının incelenmediği tedbir kararlarında silahların eşitliği ve çelişmeli yargı ilkesinin de ihlalinin de söz konusu olabileceği söylenebilir. Bu konuda AİHM de hukuki dinlenilme hakkını mahkemeye sadece bir beyanda bulunma imkanı değil, aynı zamanda, mahkeme üzerinde bu hakka karşılık gelecek konuyla ilgili beyanların neden kabul veya reddedildiğine dair nedenlerin gerekçeli

⁹¹ AYM, Sencer Başat ve diğerleri [GK], B. No: 2013/7800, 18/6/2014, § 39

⁹² AYM, Seçil Esmanur Erdem [1. B.], B. No: 2018/17636, 8/12/2022, §.18

⁹³ AYM, İbrahim Ataş, B. No: 2013/1235, 13/6/2013 §.24

⁹⁴ AİHM, Melgarejo Martinez De Abellanosa/İspanya, B.No: 11200/19, 14/12/202, s.140-44

kararda belirtilmesini ihtiva ettiğini söylemektedir.⁹⁵ AİHM içtihadında bu tür eksiklikler Sözleşme m. 6/1'in ihlali olarak görülmektedir.

6284 sayılı Kanun kapsamındaki tedbirler, temel hak ve özgürlükler üzerinde doğrudan etki yaratabileceğinden, ölçülülük ilkesinin gerekçe de tartışılması gerektiğini söyleyebiliriz. Anayasa Mahkemesi özellikle iletişim yasağı veya konuttan uzaklaştırma gibi tedbirlerde ölçülülük değerlendirmesinin yapılmamasını hak ihlali olarak değerlendirmiştir.

6284 SAYILI KANUNUN AMACI VE GEREKÇELİ KARAR HAKKI İHLALİ BİR ÇELİŞKİ Mİ?

Gerekçeli karar hakkı, adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olup (Anayasa m. 36; AİHS m. 6), 6284 sayılı Kanun kapsamındaki tedbir kararlarının meşruiyetini ve denetlenebilirliğini sağlar. Anayasa Mahkemesi, birçok kararında gerekçesizlik veya yetersiz gerekçe nedeniyle ihlal tespit etmiş, özellikle şiddet mağdurlarının korunmasında somut olayın özelliklerine göre detaylı gerekçe oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.⁹⁶

Burada değinilmesi gereken gerekçeli karar hakkı ihlalinin kadının korunmasında derece mahkemelerinin elini zayıflatıp zayıflatmadığı hususudur. Kadına karşı şiddetin çok uzun yıllardır devam etmesi, bu sorunun temelli çözülmemesi elbette çok ciddi bir sorundur ve temel hak ihlalidir. Anayasa Mahkemesi kararları incelendiğinde olayların özetinden 6284 sayılı Kanunun uygulamasının taraflar bakımında çok geniş olduğu anlaşılmaktadır. Komşular arasında, iş ortakları arasında, çocuk veli arasında, akrabalar arasında uygulanmaktadır. Ayrıca tedbir kararında bazen kadınlar tedbir talep ederken bazen de aleyhine tedbir talep edilenler konumundadır. Ayrıca iki tarafında kadın olduğu örnekler karşımıza çıkmaktadır. Aile Mahkemelerinin koruyucu tedbir kararlarında olduğu gibi önleyici tedbir kararlarında da delil aramadığı Anayasa Mahkemesi kararlarından anlaşılmaktadır. Bu nedenle 6284 Sayılı Kanun Kapsamında tedbir kararlarının uygulamada gerekçe de aranmadığından kim önce talep ederse tedbir kararının verilebileceği sonucu çıkmaktadır.

⁹⁵ AİHM, Formin/Moldova, B. No: 36755/06, 11/10/2012, s. 22-34.

⁹⁶ AYM, Mustafa Atak [2. B.], B. No: 2018/27304, 24/2/2021, AYM, Orhan Bülent Falay [2. B.], B. No: 2020/31850, 17/11/2022

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu gerekçeli karar hakkı ihlali kararlarında 6284 sayılı Kanunun uygulanması ve aile hakimlerinin elini zayıflattığı, kadına karşı şiddet ile yapılan mücadelede yargının sorumluluk almaktan kaçtığı sonucu ileri sürülse de burada hiç bir bireysel başvuru kararında ilk derece Aile Mahkemesinin vermiş olduğu tedbir kararına ilişkin yargılamanın yenilenmesine karar verildiği söz konusu değildir.

Anayasa Mahkemesi gerekçeli karar hakkı ihlali kararı verse de ilk derece Aile Mahkemesinin vermiş olduğu tedbir kararı geçerlidir. Burada hem ilk derecenin hem itiraz mercinin gerekçesiz kararı söz konusu olsa da gerekçeli karar hakkının ihlali itiraz mercinin gerekçesiz vermiş olduğu itirazın reddine ilişkindir.

6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen her tedbir kararının kadına karşı şiddeti önleyici olduğunun ve kanunun amacına uygun olduğu varsayımı ele alınsa dahi, Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlarının bunu aksine yol açtığını söylemek için kararların ilk derece Aile Mahkemesi kararlarına ilişkin olması lazımdır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi itirazın reddi yada kabulü yönünde esasa ilişkin bir değerlendirme yapmamakta, itiraz mercii esasa yönünde bir değerlendirmede yönlendirmemektedir. İtiraz mercii yeniden yargılama yapılmasına karar verilen dosyada tekrar değerlendirme yapacak, Anayasa Mahkemesi kararına göre kararını gerekçe ile temellendirecektir. Anayasa Mahkemesi kararlarına göre ilk derece Aile Mahkemesi’nce verilen tedbir kararı ile Kanunun amacına uygun olarak ivedilik, aciliyet sağlanmıştır. Yani önleyici tedbir kararlarında her ne kadar şiddet olgusunun varlığının gerekliliğine, asgari gerekçeye atıf yapan Anayasa Mahkemesi, ilk derece mahkemesinin herhangi bir temellendirme yapılmadan tedbir kararı veren ilk derece mahkemesinden kaynaklı ihlal değerlendirmesi yapmamıştır.

Anayasa Mahkemesi’nin 6284 Sayılı Kanun kapsamında gerekçeli karar hakkına yönelik gerek ihlal gerek kabul edilmezlik kararlarında özellikle toplumsal eşitliğe, kadına karşı şiddete yönelik bir değerlendirme yapmadığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesi burada ilk derece mahkemesinin gerekçe varlığında kabul edilmezlik değerlendirmesi yaptığını, hem ilk derece hem itiraz merci tarafından verilen gerekçesiz kararın beraber değerlendirilerek gerekçeli karar hakkı ihlali olduğunu toplumsal eşitlik ve kadına karşı şiddet husuna ilişkin bir değerlendirme yapmadan belirtmiştir. Uygur’a göre; Toplumsal cinsiyet adaletsizliği toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır ve Toplumsal cin-

siyet eşitsizliği, yapısal adaletsizlikte kendisini açıkça göstermektedir. Bu adaletsizliği görmek için toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen ve sürdüren önyargılar ve klişelerin farkında olmak ve bunlara göre hukuk normlarını oluşturmamak ve uygulamamak gerekmektedir. Bu çerçevede, hukuk uygulayıcılarının, özellikle bağlama bağlı yaklaşım çerçevesinde hareket etmeleri önem taşımaktadır. Buradan yola çıkarak Anayasa Mahkemesi'nin 6284 Sayılı Kanun kapsamında gerekçeli karar hakkı değerlendirmelerinde özellikle "ivedilik", "asgari gerekçe" kavramlarını daha detaylı açıklaması ve bu kavramları toplumsal eşitlik ile kadına karşı şiddete yönelik bir ilişkilendirme yapması gerektiği söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi tedbir kararları ile bir tarafın vücut dokunulmazlığı veya yaşam hakkı gibi kişi için olmazsa olmaz hak ve menfaatlerin korunması amaçlanırken diğer taraftan özellikle mahkemece verilen veya onaylanan önleyici tedbirlerle kişi hak ve özgürlüklerine önemli ölçüde sınırlamalar getirilmiş olacağını, dolayısıyla tedbir kararlarından olumlu ya da olumsuz etkilenen tarafların temel hak ve özgürlükleri arasındaki dengenin gözetilmesi gerektiğini belirtmektedir. Burada gözden kaçmaması gereken ihlale uğrayan temel hakkın tekrar telafi edilebileceği ve ihlalin sonuçlarının kaldırılmasında hangi ihlalin göze alınacağıdır.

Gerek yasa koyucu gerek yargı tüm anayasal hakların tamamen korunmasını amaçlamalıdır. Kaldı ki Anayasa'da güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler arasında bir hiyerarşi olmadığı da kabul edilmektedir.⁹⁷ 6284 Sayılı Kanun kapsamında gerekçesiz, araştırmasız, delil değerlendirmesiz tedbir kararı vermesi neticesinde hakkında tedbir karar verenin şeref ve itibar hakkında, mülkiyet hakkında, özel hayat ve diğer anayasal haklarında bir takım ihlallerin olabileceği açıktır. Terazinin diğer yanında ise yaşam hakkının, vücut dokunulmazlığının ihlal edilme ihtimali vardır. Özellikle yaşam hakkı ile vücut dokunulmazlığına gelebilecek bir saldırı ve ihlalin telafisinin mümkün olmadığı veya zor olduğu gerçeği gerekçesiz verilen tüm kararların temel gerekçesi olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki 6284 sayılı Kanun'un genel gerekçesine göre de, bu Kanun öncelikle en temel insan hakkı olan yaşam hakkının korunması, kadın cinayetlerinin son bulması amacıyla kurumların şiddetle mücadelenin her aşamasında aktif rol almasını sağlamayı hedeflemek-

⁹⁷ Gözler, K., Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 17. Baskıdan İkinci Tıpkı Ek Baskı, Bursa, Mart 2011, s.144

tedir. Yine 6284 sayılı Kanun'da devletin şiddeti önlemesi, şiddete uğrayanı çok yönlü koruması ve şiddet uygulayan veya şiddet uygulama ihtimali bulunan kişinin, verilecek koruyucu tedbir kararları ile rehabilite edilmesi amaçlanmıştır.

6284 sayılı Kanun, Türkiye'nin kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadelede uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmek üzere kabul edilmiş, önleyici ve koruyucu tedbirleri bir arada düzenleyen özel bir mevzuattır. Bu Kanun'un etkin uygulanabilmesi, yalnızca hukuki düzenlemelerin varlığına değil, aynı zamanda uygulamada bu düzenlemelerin gerekçeli, ölçülü ve bireyselleştirilmiş kararlarla hayata geçirilmesine bağlıdır. Anayasa güvence altına alınmış her temel hakkın korunmasında devletin pozitif yükümlülüğü yükümlülüğü olduğu kuşkusuz olup, sistematik bir şekilde bir hakkın ihlaline yol açacak düzenlemelerin, uygulamaların ve kararların temel hak ve özgürlükler üzerinde olumsuz sonuç doğuracağı açıktır.

6284 Sayılı Kanun'da delil aranmadan tedbir kararı verilebileceği kuralarını barındırması her ne kadar gerekçeli karar hakkının ihlalinin kaynağını kanun olarak karşımıza çıkarsa da burada ihlal kararlarının gerekçesiz verilen itiraz mercii kararlarının olduğu göz ardı edilmemelidir. Hem Kanun'un yaşam hakkını koruma amacı hem Anayasa Mahkemesi'nin yapmış olduğu değerlendirmede 6284 sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarının özellikle yaşam hakkını koruduğu ve bir delil değerlendirmesi yapılmadan ivedi bir şekilde hüküm verilmesinin bir ihlal olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Tedbir kararı verilmesinde delil değerlendirmesi ve gerekçe yükümlülüğünü ilk derece mahkemesinden alan yasa koyucu, kanunda bu değerlendirmenin itiraz mercii tarafından yapılması gerektiğini içeren bir kural koyması ve itiraz mercii ne yeterli bir süre vermesi gerekçeli karar hakkı ihlallerini daha aza indireceği kuşkusuzdur. Böyle bir düzenlemenin varlığı hâlinde günümüzde de olduğu gibi hem ilk derece mahkemesi ivedi bir şekilde delil değerlendirmesi yapmadan tedbir kararı verebilecek, hem de itiraz mercii sonradan delil değerlendirmesi yaparak ilk derece hükmüne bir nevi gerekçe oluşturacaktır. Burada ilk derece tarafından tedbir kararı verilerek olası bir hak ihlalinin önüne geçilecek, gerekçeli karar hakkı da itiraz mercii tarafından korunabilecektir.

SONUÇ ve ÖNERİ

Gerekçenin öğrenilememesi, adil yargılanma hakkı kapsamındaki başka haklar açısından da sorunlara yol açabilir. Tarafların gerekçeden haberdar edilmesi, tarafların kanun yollarına etkili şekilde başvurmasını sağladığından mahkemeye erişim hakkı açısından önem taşımaktadır.⁹⁸ Devletin kendi içinde, temel hak ve özgürlüklerin, yasama ve yürütme organlarına karşı ve keza özel kişilere karşı koruması gerekir.⁹⁹ Burada temel hak ve özgürlüklerin yargı organlarına karşı da korunması gerektiğini söylemekte de bir sakınca yoktur. Çalışmada bahsedildiği gibi Anayasa Mahkemesi, itiraz mercilerinin de ilk derece ile beraber vermiş olduğu gerekçesiz itirazın reddi kararlarına ilişkin ihlal vermektedir. Yani Anayasa Mahkemesinin burada ihlal verdiği tedbirin esasına ilişkin bir ihlal değildir. Burada itiraz mercinin de gerekçesiz kurduğu hüküme ilişkin bir ihlal söz konusudur. 6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarına ilişkin gerekçeli karar hakkı ihlali kararlarını doğrudan ilk derece mahkemesi kararlarına bağlamak doğru olmayacaktır. Hem ilk derece merciinin hem itiraz mercinin beraber gerekçesiz hüküm kurması ihlal sonucunu doğurmaktadır. İlk derece mahkemesinin vermiş olduğu tedbir kararı tek başına gerekçeli karar hakkının ihlalini oluşturmamaktadır.

Burada dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus da Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu ihlal kararları tedbir kararlarını kaldırmamaktadır. Buradaki karar usule ilişkin bir karardır. Uygulamada yargılanmanın yenilenmesine hükmedilen karar itiraz mercii karardır. İtiraz mercii yapmış olduğu yeniden yargılama neticesinde yine eski kararını verebilir, itirazın reddi kararı verebilir ya da itirazın kabulüne karar vererek ilk derece tarafından verilen tedbir kararını kaldırabilir. Burada itiraz merciinin dikkat etmesi gereken yapmış olduğu yeniden yargılamada makul ve yeterli bir gerekçe ile hüküm kurmasıdır.

Sonucu maddeler şeklinde özetleyecek olur isek;

1- İlk derece mahkemeleri tarafından verilen 6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen kararlar gerekçesiz olarak verilebilmektedir.

⁹⁸ İnceoğlu S, İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı (İstanbul: Beta Yayınları 2013), Tıpkı 4. Baskı, s.324

⁹⁹ Gözler, K., Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 17. Baskıdan İkinci Tıpkı Ek Baskı, Bursa, Mart 2011, s.146

2- Aile Mahkemelerinin vermiş olduğu tedbir kararlarına karşı itiraz mercilerinin vermiş olduğu kararlar gerekçesiz olarak verilebilmektedir.

3- Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli karar hakkına ilişkin ihlal kararı ilk derece Aile Mahkemesi'nin tedbir kararına yönelik değildir.

4- Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli karar hakkına ilişkin ihlal kararı itiraz merciinin gerekçesiz vermiş olduğu karara ilişkindir.

5- Anayasa Mahkemesinin itiraz merciinin gerekçesiz kararına ilişkin ihlal kararı vermesi ancak ilk derece Aile Mahkemesi'nin de gerekçesiz bir hüküm kurması neticesinde gerçekleşmektedir.

6- Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli karar hakkı ihlali kararları neticesinde ilk derece mahkemesince yargılanmanın yenilenmesi yapılmamaktadır.

7- Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli karar hakkı ihlali kararları neticesinde itiraz merciinde yeniden yargılanma söz konusudur.

8- Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararı 6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararının esasına yönelik bir değerlendirme değildir. Yani Anayasa Mahkemesi gerekçeli karar hakkı ihlali kararlarında “tedbir kararı verilmeli” ya da “tedbir kararı verilmemeli” yönünde bir değerlendirme yapmaz.

9- Yeniden yargılama neticesinde itiraz mercii tedbir kararına karşı yapılan itirazı yapacağı değerlendirme neticesinde kabul edebilir ya da reddedebilir. Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararlarındaki değerlendirmeye göre burada itiraz mercii kararının gerekçesini belirtmek, bir değerlendirme yapmak zorundadır.

10- Anayasa Mahkemesi itiraz merciinin gerekçesiz hüküm kurmasının gerekçeli karar hakkı ihlali olarak değerlendirmiş, başvuru-clar lehine tazminat ödenmesine de karar vermiştir.

11- İlk derece Aile Mahkemesinin tedbir kararında gerekçe oluşturmaması durumunda kabul edilmezlik kararı verilmektedir.

12- Anayasa Mahkemesi'nin yeterli ve makul gerekçe kriterini 6284 sayılı Kanun Kapsamında verilen tedbir kararlarında daha esnek yorumladığı, asgari gerekçenin yeterli olduğu anlaşılmaktadır.

13- Gerekçeli karar hakkı ihlalleri önleyici tedbir kararlarında söz konusu olup, Anayasa Mahkemesi koruyucu tedbir kararlarında kanunun da belirttiği gibi delil aranmadan kurulan gerekçesiz hükümleri gerekçeli karar hakkı ihlali olarak değerlendirmemektedir.

6284 sayılı Kanun'un amacı, şiddet mağdurlarının etkin, hızlı ve hukuki güvence altında korunmasını sağlamaktır. Şiddetle mücadele sa-

dece hukukî bir sorun olmayıp, konunun psikolojik, sosyolojik, ekonomik, ahlaki ve kültürel boyutları bulunmaktadır.¹⁰⁰ Uygulamada karşılaşılan sorunların asgariye indirilmesi hem gerekçeli karar hakkının hem hukuk devleti ilkesinin, dolaylı olarak da bir çok anayasal temel hakkın korunmasında fayda sağlayacak, ortaya çıkabilecek ihlalleri azaltacaktır. Burada hem uygulamada hem mevzuat düzeyinde bir takım değişikliklerin yapılması gündeme gelebilecektir. Kanunda itiraz merciine yükletilecek gerekçe yükümlüğü kuralının açıkça düzenlenmesi dışında,

Tedbir kararlarının somut olgulara dayalı, bireyselleştirilmiş ve ayrıntılı gerekçeler ile desteklenmesi,

6284 sayılı Kanun'da veya ikincil mevzuatta, tedbir kararlarının gerekçelendirilmesine ilişkin somut kriterler¹⁰¹ belirlenmesi gerekirse 6284 sayılı Kanun'da veya ikincil mevzuatta, tedbir kararlarının gerekçelendirilmesine ilişkin somut kriterler belirlenmesi,

Uygulayıcılar için gerekçe oluşturma standartlarını içeren rehberler hazırlanması,

Sürelerin Netleştirilmesi ve Uzatma Usulünün Açıklığa Kavuşturulması

Tedbir kararlarının süresi, yenilenme koşulları¹⁰² ve kaldırılma kriterleri açıkça düzenlenmesi,

Denetim mekanizmalarının¹⁰³ güçlendirilmesi,

Gerekçe Yazım Eğitimlerinin düzenlenmesi¹⁰⁴

Mağdur Odaklı Yaklaşımın Güçlendirilmesi, Kararların verilmesinde mağdurun güvenliği ve psikolojik durumu önceliklendirilmesi¹⁰⁵

¹⁰⁰ Öztürk, N. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler, İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, Cilt 8, S.1, s.29

¹⁰¹ Bu standartlar, olayın niteliği, delillerin değerlendirilmesi, ölçülülük ilkesi ve taraf beyanlarının dikkate alınma biçimi gibi unsurları içermelidir.

¹⁰² Süre bitiminde otomatik sona erme yerine yeniden değerlendirme usulü getirilmesi gibi.

¹⁰³ Tedbir kararlarının uygulanıp uygulanmadığını izlemek üzere bağımsız izleme birimleri oluşturulmalıdır, uygulamada tespit edilen aksaklıklar düzenli raporlanıp ilgili birimler ve kamuoyu ile paylaşılabilir.

¹⁰⁴ Hakim, savcı ve kolluk personeline yönelik gerekçe yazım teknikleri konusunda sürekli meslek içi eğitim programları düzenlenmelidir., Bu eğitimlerde AYM ve AİHM'nin gerekçe konusundaki içtihatları örneklerle aktarılmalıdır.

¹⁰⁵ Moroğlu, N. (2012). Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, Sayı. 99, ss. 378-380

Uygulamada karşılaşılan sorunların asgariye indirilmesine hem de gerekçeli karar hakkı ihlallerinin önüne geçilmesinde fayda sağlayabilmektedir.

Sonuç olarak gerek iç hukukta gerekse uluslararası yükümlülüklerde öngörülen standartlara uygun hareket edilmesi, yalnızca bireysel hakların korunması açısından değil, aynı zamanda toplumun şiddetsiz bir yaşam hakkının teminat altına alınması bakımından da hayati önemdedir. 6284 sayılı Kanun, şiddet mağdurlarının korunması ve şiddetin önlenmesi amacıyla kapsamlı bir tedbir sistemi öngörmekte olup, gerek ulusal gerekse uluslararası normatif çerçevede önemli bir yere sahiptir (Anayasa m. 17, 19, 36; AİHS m. 2, 3, 6, 8). Mevzuatın uygulamasında gerekçe eksikliği, keyfi karar verme riski ve denetim mekanizmalarının yetersizliği gibi sorunların devam ettiği açıktır. 6284 sayılı Kanun'un etkili uygulanması, yalnızca yasal düzenlemelerin varlığı ile değil, nitelikli ve gerekçeli karar verme pratiği ile mümkündür. Mevzuat düzeyinde yapılacak düzenlemeler ile uygulamada hayata geçirilecek yapısal önlemler, şiddet mağdurlarının korunması ve temel hakların güvence altına alınması açısından hayati önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, gerek ulusal gerek uluslararası standartlara uygun bir uygulama, hem hukuki güvenlik hem de adil yargılanma hakkı ilkelerinin hayata geçirilmesini sağlayacaktır.

6284 sayılı Kanun'un amacı ile gerekçeli karar hakkı arasında doğrudan bir anayasal bağ bulunduğundan bahsetmek mümkündür. 6284 sayılı Kanun'un genel gerekçesine göre de, bu Kanun öncelikle en temel insan hakkı olan yaşam hakkının korunması, kadın cinayetlerinin son bulması amacıyla kurumların şiddetle mücadelenin her aşamasında aktif rol almasını sağlamayı hedeflemektedir.¹⁰⁶ Kadına karşı şiddetle mücadelede etkili tedbirlerin alınması, ancak bu tedbirlerin hukuki öngörülebilirlik, hesap verilebilirlik ve hak arama özgürlüğü ilkelerine uygun şekilde gerekçelendirilmesiyle anlam kazanacağı açıktır. Aksi hâlde, iyi niyetle çıkarılmış bu koruma normları, öngörüldüğü gibi bir koruyucu işlev görmek yerine keyfi müdahale aracı hâline gelebilecektir. Bu sebeple, tedbir kararları ile gerekçeli karar hakkı arasında anayasal dengeyi

¹⁰⁶ Şenol, H.K.E. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl 7, Sayı 13, Haziran 2019, s.429

kurmak, hem mağdurun korunması hem de muhatap kişinin temel haklarının teminat altına alınması bakımından kritik bir anayasal sorumluluktur.

KAYNAKÇA

Acar. F., Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum, .s.13-22 - Oder B. E., Gökçiçek. A., Dilek Eryılmaz. S. (2010). Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı

Akbulut, B. ; (2014), 6284 Sayılı Kanunda Şiddet ve İstanbul Sözleşmesinin TCK Açısından Değerlendirilmesi, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, sayı: 16, s.141- 177

Akçabay, F. C. (2018) Feminist Hukuk Metodolojisi: Hukuk Uygulaması, Feminizm ve Politika, Kitap Bölümü s.17-56 - Uygur G., Özdemir N. ;(2018), Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Seçkin Hukuk

Aslan Düzgün, Ü.: (2018), Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Amacıyla Hakim ve Kolluk Amiri Tarafından Verilebilecek Koruyucu Tedbir Kararları [Elektronik Sürüm], Polis Akademisi Yayınları,

Aydın O. 2024, İstanbul Sözleşmesi Yürürlüğe Dair Rehber ve Türkiye Uygulaması, <https://kadinkoalisyonu.org/wp-content/uploads/2024/10/tr.pdf>,

Bölükbaşı Ö. (2015); 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında Kadının ve Aile Bireylerinin Korunması, Yetkin Yayın, Ankara

Caniklioglu Kırbaş, S, Kadınlar Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevuzat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun), Ankara Barosu Dergisi, Yıl 2015, Sayı:3, S. 355-378

Cohen M, “When Judges Have Reasons Not to Give Reasons: A Comparative Law Approach”, 72 Washington & Lee Law Review (2015), s. 483–571.

Çetinkaya, Reşat. “AHİM ve AYM Kararları Işığında Gerekçeli Karar Hakkı”. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, sy. 57 (Ocak 2024): 323-360.

Değirmencioğlu, B. (2023). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Anayasa Mahkemesi İçtihatları Işığında Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı, 167, 289–334.

Ecevit Y. (2021), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, (CEİD)

Ekinci, B. E. (2018) Anayasa Hukukuna Feminist Yaklaşımlar ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Genel Bir Değerlendirme, Kitap Bölümü - Uygur G., Özdemir N. ;(2018), Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Seçkin Hukuk, s.165-211

Ekinci, B. E. (2020), 6284 Sayılı Kanun'da Düzenlenen Önleyici Tedbirin Niteliğine Yönelik Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Kapsamında Bir Değerlendirme, <https://anayasagundemi.com/2020/07/13/forum-dr-bezar-eylem-ekinci-6284-sayili-kanunda-duzenlenen-onleyici-tedbirin-niteligine-yonelik-anayasa-mahkemesi-bireysel-basvuru-kararlari-kapsaminda-bir-degerlendirme/>

Ekinci, B.E., Bireysel Başvuru Yolunda Gerekçeli Karar Hakkı: Anayasa Mahkemesinin Temel Tespitleri ve İhlal Kararlarının Sonuçları Anayasa Yargısı, Cilt: 39, Sayı: 2, (2022), ss. 171–211.

Fuller, Lon L. (1949). *The Forms and Limits of Adjudication*. Harvard Law Review, Vol. 92, No. 2, pp. 353–409. Harvard Law Review Association.

Günay Mehmet, (2012) 6284 Sayılı Kanuna Göre Koruyucu ve Önleyici Tedbirler, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Yıl:3, Sayı: 10, s.647-686

Gözler, K., Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 17. Baskıdan İkinci Tıpkı Ek Baskı, Bursa, Mart 2011

Harris, O'Boyle, Bates, 2009, Law of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press – Çeviri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşme Hukuku, Çevirmen Mehveş Bingöllü Kılıcı, Ulaş Karan 2013, Avrupa Konseyi, 1. Baskı

İbicioğlu, G., Durutürk B., 2022, Bireysel Başvurularda Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kararlarının İncelenmesi, İstanbul Hukuk Mecmuası, 80(3), s.753-783

İnceoğlu S, 2013 İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı İstanbul: Beta Yayınları 2, Tıpkı 4. Baskı

Karakaya R. (2016), Uygulamada Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun(6284 Sayılı Yasa), Adalet Yayınevi, Ankara

Katz O, Zamir E, 2025, Law, Justice and Reason-Giving, Journal of Empirical Legal Studies, Vol. 22, sayfa 243-266.

Moroğlu, N. (2012). Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, Sayı. 99, ss. 357-380

Nergis. N., Öcal. A. (2021) Disiplinler Arası Kadın, Nobel Yayın

Songu, S. Ö. ve Emir, A. Ş. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Çalışma İlişkilerine Etkisi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, Aralık 2020, ss.1157-1178 .

Strong S. I Writing Reasoned Decisions and Opinions: A Guide for Novice, Experienced, and Foreign Judges, Journal of Dispute Resolution, Volume 2015, Issue:1 Article 7, 1-36

Şenol, H.K.E. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl 7, Sayı 13, Haziran 2019

Oder. B. E. (2010), Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzyde Korunması, s.23-52 - Oder B. E., Gökçiçek. A., Dilek Eryılmaz. S. (2010). Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı

Oder B. E., Gökçiçek. A., Dilek Eryılmaz. S. (2010). Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı

Özdemir E. A., 2020, 6284 Sayılı Kanun ve Bu Kanunun Ceza Muhakemesi Kanununda Ekileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Öztürk, N. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler, İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, Cilt 8, S.1

Uğur, H. ; (2012) “Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 101, (s. 333-366).

UN. (1994). Beijing Declaration and Platform for Action. Adopted at the 16th plenary meeting, on 15 September.

Uygur, G. (2015). “Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir. Ankara Barosu Dergisi (4), 121-132.

Uygur, G., Özdemir N.; 2021, Adalet Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Haritalama ve İzleme Çalışması, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİDUygur G., Özdemir N. ;(2018), Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Seçkin Hukuk

Taşpınar. Ayvaz. S. (2012). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun’da Yer Alan Tedbirlerin Medenî Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi. EMU-CWS 4 th International Conference for Women Studies Gender Equality and the Law(1), 27- 49. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4476632)

Tellioğlu, F. R. 6284 Sayılı Kanun Kapsamında Koruyucu ve Önleyici Tedbirler ve Kanundan Yararlanacak Kişiler, Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi, Cilt: 5, Sayı:2 Yıl, 2021

Mahkeme Kararları

Ankara 3. Aile Mahkemesi, Esas: 2025/5801 D.İş, Karar 2025/5799, 21/10/2025

AYM, Ayşe Eşlik [2. B.], B. No: 2014/15969, 21/06/2017

AYM, Azim Çiğil [1. B.], B. No: 2017/39439, 10/3/2020

AYM, Aziz Bankur ve diğerleri [GK], B. No: 2018/25145, 14/6/2023

AYM, Ercan Şahin ve diğerleri [2. B.], B. No: 2018/8030, 02/02/2022

AYM, İbrahim Ataş, B. No: 2013/1235, 13/06/2013

AYM, Gamze Armağan [2. B.], B. No: 2013/8840, 15/12/2015

AYM, M.M.Ç. [2. B.], B. No: 2014/12971, 1/2/2017

AYM, Mustafa Atak [2. B.], B. No: 2018/27304, 24/02/2021

AYM, Mustafa Karaca [GK], B. No: 2020/15967, 20/05/2021

AYM Nurten Esen, B. No.2013/7970, 10/06/2015

- AYM, Orhan Bülent Falay [2. B.], B. No: 2020/31850, 17/11/2022
- AYM, Orhan Demir [2. B.], B. No: 2021/17030, 17/11/2022
- AYM, Salih Söylemezoğlu [1. B.], B. No: 2013/3758, 06/01/2016
- AYM, Seçil Esmanur Erdem [1. B.], B. No: 2018/17636, 08/12/2022
- AYM, Sencer Başat ve diğerleri [GK], B. No: 2013/7800, 18/06/2014
- AYM, Vedat Benli [2. B.], B. No: 2013/307, 16/05/2013
- AYM Vesim Parlak [2. B.], B. No: 2012/1034, 20/03/2014
- AYM, Volkan Umutlu [1. B.], B. No: 2022/2251, 21/05/2024
- AYM, Zekiye Esin [1. B.], B. No: 2021/56667, 13/2/2024
- AİHM, A/Hırvatistan, B. No: 55164/08, 14/11/2011
- AİHM, Branko Tomašić/Hırvatistan, B.No: 46598/06, 01/01/2009
- AİHM, Formin/Moldova, B. No: 36755/06, 11/10/2012
- AİHM, Hadjianastassiou/Yunanistan, B. No: 12985/47, 16/12/1982
- AİHM, Kontrová/Slovakya, B. No: 7501/04, 24/09/2007
- AİHM, Melgarejo Martinez De Abellanosa/İspanya, B.No: 11200/19, 14/12/2021
- AİHM, Opuz/ Türkiye, B. No: 33401/02, 09/09/2009
- AİHM, Ruiz Torija/İspanya, B.No:18390/91, 09/12/1994
- AİHM, Seryavin ve Diğerleri/Ukrayna, B. No: 4909/04, 10/05/2011
- AİHM, Tatishvili/Rusya, B. No. 1509/02, 09/07/2007
- AİHM, Talpis v. İtalya, B. No: 41237/14, 02/04/2017

**“VENEDİK KOMİSYONU: KURULUŞU, İŞLEYİŞİ VE
ETKİLERİ ÜZERİNE ANAYASAL BİR DEĞERLENDİRME***
(*THE VENICE COMMISSION: A CONSTITUTIONAL ASSESSMENT OF ITS
ESTABLISHMENT, FUNCTIONING AND IMPACT*)

Fatma Duygu Bozkurt**

ÖZ

Anayasal dönüşüm, yalnızca yeni bir anayasanın kabul edilmesine değil, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü esas alan anayasal düzenin fiilen hayata geçirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda hem yeni hem de yerleşik demokrasilerde gözlemlenen yapısal zorluklar ve demokratik gerileme temayülleri, anayasal konulara ilişkin bir rehber kurum ihtiyacını derinleştirmiştir. Bu makale, Venedik Komisyonu’nun anayasa hukuku alanındaki rolünü ve işlevini incelemek amacıyla yazılmıştır. Bu bağlamda öncelikle Komisyon’un kuruluşuna zemin hazırlayan tarihi ve hukuki zemin açıklanmış, misyonu ele alınmıştır. Akabinde Komisyon’un kurumsal yapısı, çalışma usulü ve metodolojik yaklaşımı incelenmiştir. Son bölüm ise Komisyon’un normatif rehberlik gücünün değerlendirilmesine hasredilmiştir. Çalışma Venedik Komisyonu’nun meşruiyetinin, etkinliğinin ve uluslararası anayasal standartların oluşumundaki rolünün analiziyle sonlanmıştır.

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 08.11.2025 tarihinde Yayınevimize ulaşmış olup, 12.12.2025 tarihinde birinci hakem; 21.12.2025 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, fduygub@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5289-5262.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atıf için; Bozkurt, Fatma Duygu, “Venedik Komisyonu: Kuruluşu, İşleyişi ve Etkileri Üzerine Anayasal Bir Değerlendirme”, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt No.: 14, Sayı No.: 28, 2025, s. 405-434.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, Venedik Komisyonu, Avrupa Anayasal Mirası, Uluslararası Anayasacılık, Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku

ABSTRACT

Constitutional transformation depends not only on the adoption of a new constitution, but also on the effective implementation of a constitutional order based on human rights and the rule of law. In this context, the structural challenges and tendencies toward democratic backsliding observed in both new and established democracies have deepened the need for a guiding institution on constitutional matters. This article aims to examine the role and function of the Venice Commission in the field of constitutional law. In this context, the historical and legal background that paved the way for the establishment of the Commission is first explained, and its mission is discussed. Subsequently, the institutional structure, working procedures, and methodological approach of the Commission are examined. The final section is devoted to assessing the Commission's normative guidance power. The study concludes with an analysis of the Venice Commission's legitimacy, effectiveness, and role in the formation of international constitutional standards.

Keywords: *The European Commission for Democracy through Law, Venice Commission, European Constitutional Heritage, International Constitutionalism, Comparative Constitutional Law*

GİRİŞ

1990'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından hemen sonra, post-komünist devletlerin demokratik ve hukukun üstünlüğüne dayalı siyasi sistem arayışları, kırılğan ülkelere gerekli yasal ve anayasal desteği sağlayabilecek bağımsız bir hukukçular topluluğu oluşturma fikrinin esin kaynağı olmuştur.¹ Yeni siyasi düzenin hukuki çerçevesini belirleyecek

¹ Jonida Mehmetaj, "The Venice Commission and its impact on the justice System", International Conference on Research in Social Sciences and Humanities, (2019): 2, accessed 27 January 2025, https://www.venice.coe.int/files/articles/Mehmetaj_Jonida_ALB_2019_paper.pdf.

anayasal reformların hazırlanmasına ihtiyaç duyan fakat bunun için gerekli birikim ve deneyimden yoksun olan devletlere rehberlik edecek bir kurum arayışı, Avrupa Konseyi bünyesinde şekillenmiş ve 1990 yılında “Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu” kurulmuştur. Yaygın adıyla Venedik Komisyonu, kuruluşunun ilk yıllarında devletlere özellikle geçiş dönemlerinde “anayasal ilkyardım” sağlayarak, anayasa mühendisliği yoluyla ihtiyaçlarına uygun anayasalar ve kanunlar hazırlamalarına katkı sunmuştur. Ancak bu süreç 1993'te Kopenhag kriterlerinin belirlenmesiyle değişime uğramıştır. Aday ülkelerin reformlarının izlenmesi sürecinde Venedik Komisyonu’nun görüş ve raporlarına sıkça atıf yapılması, Komisyon’u anayasal danışmanlığın ötesine geçerek reform süreçlerinin değerlendirilmesine de katkı sunan bir yapıya dönüştürmüştür. Zamanla, Avrupa Birliği üyesi ülkelerde görülen demokratik gerileme örnekleri, yerleşik demokrasilerin de izlenmesi gereğini ortaya koymuş, bu durum Venedik Komisyonu’nun görev alanını genişleterek onu anayasal demokrasinin korunması ve güçlendirilmesi yönünde daha kapsayıcı bir yapıya büründürmüştür. Bu kapsamda Komisyon, üye devletlere Avrupa standartlarına uygun bir anayasal çerçeve oluşturma konusunda tavsiyelerde bulunmakta ve tematik alanlarda raporlar hazırlamakta, bu da Komisyon’u anayasa hukuku alanında ulusötesi bir norm koyucu haline getirmektedir.

Mevcut akademik literatürde Venedik Komisyonu çoğunlukla devletler için verilen görüşler üzerinden yahut hazırladığı tematik raporlar ekseninde incelenmiştir. Oysa bu makale, Komisyon’u yalnızca bağımsız ve kurumsal bir anayasal aktör olarak ele almakta ve anayasa hukukuna yaptığı normatif katkıyı incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın odağını, Komisyon’un kurumsal kimliği, işlevi ve metodolojik yaklaşımı oluşturmaktadır. Üç ana bölüm olarak tasarlanan makalenin birinci bölümünde, Komisyon’un kuruluşu ve misyonu ortaya konmuş, doğuşuna zemin hazırlayan siyasi, tarihi ve normatif koşullar irdelenmiştir. İkinci bölüm, Komisyon’un kurumsal yapısına ve çalışma usulüne hasredilmiş, Komisyon’un işleyişi ve katkısı açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise, Komisyon’un anayasa hukuku alanındaki etkileri, yansımaları, demokratik gerileme karşısındaki rolü eleştirel bir perspektifle değerlendirilmiştir. Çalışma boyunca Venedik Komisyonu’nun anayasa hukuku alanındaki rolünü ve etkisini incelemek amacıyla doktrinel analiz ve karşılaştırmalı hukuk yöntemleri kullanılmıştır. Bu metodolojik çerçeve, Venedik Komisyonu’nun anayasal danışmanlık fonksiyonunu

analitik ve bütüncül değerlendirmeyi mümkün kılmıştır. Makale konuya ilişkin tespit, öneri ve değerlendirmeler yapmak suretiyle sonlanmıştır.

I. Venedik Komisyonu’nun Kuruluşu ve Misyonu

Doğu ve Orta Avrupa’da 1989’dan itibaren komünist rejimlerin çöküşüyle başlayan tek parti yönetimlerinden demokrasiye geçiş sürecinin en önemli unsurlarından birisi, kuşkusuz yeni siyasal yapının hukuki çerçevesini belirlemek üzere yeni anayasaların yapılmasıdır. Nitekim, köklü bir rejim değişikliği ile otoriter tek parti yönetiminden anayasal demokrasiye geçiş sürecinde olan Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya gibi Doğu Avrupa ülkelerindeki anayasa değişikliklerini de bu temelde ele almak mümkündür. Bu dönemde anayasa yapıcılarının karşılaştığı en büyük güçlük tam bir boşluk içinde çalışmaları olmuştur zira açık temel kurallar yoktur ve hemen her şey tartışma ve iknaya bağlıdır.² Oysa demokrasiye geçiş sürecindeki ülkelerin tecrübeleri göstermektedir ki, tek başına yeni bir anayasanın yürürlüğe konulması veya mevcut anayasanın değiştirilmesi, anayasal dönüşümün gerçekleşmesini sağlayamamaktadır. İnsan haklarının korunması ve anayasanın üstünlüğüne dayalı çok partili demokratik sistemin kurulması anlamına gelen anayasal dönüşümün gerçekleşebilmesi ancak bu prensipleri içeren bir anayasa değişikliğinin uygulamaya geçirilmesiyle mümkündür.³ Bu süreçte, anayasa hukuku alanında faaliyet gösterecek ve ilgili devlette devam eden siyasi tartışmadan bağımsız olarak, siyasi değil hukuki değerlendirmeler yapacak bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Anayasal konulara ilişkin bu danışma organı ihtiyacı, Hukuk Yoluyla Demokrasi için bir Avrupa Komisyonu kurulmasını öngören 90/6 sayılı kararın kabul edilmesine yol açmıştır. Böylece Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 10 Mayıs 1990’da kısmi bir anlaşmanın kabul edilmesiyle “Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu’nun doğuşunu resmen

² Yavuz Atar, “Demokrasiye Geçiş Sürecindeki Ülkelerde Anayasal Değişme (Constitutional Change) ve Anayasal Dönüşüm (Constitutional Transformation)”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7, sy. 1-2, (1999): 197, 199; Christoph Grabenwater, “Constitutional Standard Setting And Strengthening Of New Democracies”, in The Council of Europe Its Law And Policies, ed.:Stefanie Schmall, Marten Breuer, (New York: Oxford University Press, 2017), 733.

³ Atar, “Demokrasiye Geçiş”, 220.

onaylamıştır. Genel kurul toplantılarının konumu nedeniyle genellikle Venedik Komisyonu olarak anılsa da “demokrasi” ve “hukuk” olmak üzere iki unsurun birleşimini oluşturan bu resmi ismin, Komisyon’un özünü ve misyonunu belirlemede kilit rol oynadığına şüphe yoktur.⁴

Sürdürülebilir demokrasinin ancak sağlam bir anayasal çerçeve üzerine inşa edilebileceği mottosuyla kurulan Venedik Komisyonu, ülkelerle anayasal konularda iş birliği yapan, anayasa hukuku alanında bağımsız uzmanlardan oluşan bir danışma organıdır. İç tüzüğünün 1. maddesi uyarınca Komisyon’un işlevi; demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü korumak, katılımcı devletlerin hukuk sistemlerinin anlaşılmasını - özellikle bu sistemleri daha da yakınlaştırmak amacıyla- güçlendirmek, hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi teşvik etmek ve demokratik kurumların işleyişinin ortaya çıkardığı sorunları çözmektir.⁵

Avrupa Konseyi halihazırda, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü en belirgin şekilde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) aracılığıyla desteklemektedir. Bununla beraber bilindiği üzere Strazburg Mahkemesi diğer yargı organları gibi, ihlal gerçekleşikten sonra görev almaktadır. İhlali önlemeye bir başka ifadeyle devletlerin işlem ve eylemlerini önceden şekillendirmeye hizmet edecek bir kurum arayışı, Venedik Komisyonu’nun kuruluşunun başlangıç noktasıdır. Böylece Venedik Komisyonu Avrupa Konseyi’ne insan hakları ve demokrasi ile ilgili sorunların kaynağını teşkil eden anayasa ve kanun reformlarına katkı vererek sorunu baştan önleme fırsatı sunmaktadır.⁶ Bir başka ifadeyle Komisyon çoğulcu demokrasiye, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygıya ulaşmak için ulusların anayasal ve yasal altyapılar kurmalarına

⁴ Hanna Suchocka, “Opinion On The Venice Commission On The Place Of The Constitutional Judiciary In A Democratic State”, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1, (2016): 6.; Hukuk ve demokrasi ilişkisi için bkz. Selman Karakul, “Hukuk Yoluyla Demokrasi mi, Demokrasi yoluyla Hukuk mu? Hukuk ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, 1, (2015).

⁵ “Revised Statute of the European Commission for Democracy through Law”, Venice Commission, accessed 9 August 2022, https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_01_Statute.

⁶ Paul P. Craig, “Transnational Constitution-Making: The Contribution of the Venice Commission on Law and Democracy”, *UCI Journal of International, Transnational and Comparative Law* 1, (2017): 19.

yardımcı olmaktadır.⁷ Devletlerin kurumsal örgütlenmesi söz konusu olduğunda, AIHM içtihadının katkısının zayıflığı da göz önüne alındığında, Komisyon'un işlevi ilerici bir eğilimin kurucu unsuru olarak telakki edilebilir.⁸ Böylece, devletlere özellikle geçiş dönemlerinde “anayasal ilkyardım” sağlayarak, anayasa mühendisliği yoluyla ihtiyaçlarına uygun anayasalar ve kanunlar hazırlamayı amaçlayan Komisyon, bir yandan insan hakları ihlallerinin önlenmesine katkıda bulunmakta, diğer yandan da ortak bir anayasanın konsolide olmasına ve yaygınlaşmasına hizmet etmektedir.⁹

Venedik Komisyonu 1990 yılında 18 Avrupa ülkesinin taraf olduğu bir anlaşmayla kurulmuştur. Bununla beraber Venedik Komisyonu'nun kurulduğu zaman ve bugün geldiği nokta göz önünde bulundurulduğunda, özellikle son yıllarda Venedik Komisyonu'nun rolünün güçlendiği ve görüşlerinin etkinliğinin arttığı gözlenmektedir. Bunun başat sebebi olarak Komisyon'un coğrafi genişlemesini söylemek mümkündür. Özellikle 90'lı yıllarda, Orta ve Doğu Avrupa'da yaşanan anayasa furyası, Venedik Komisyonu'nun anayasal konularda tecrübesini artırmıştır. Bu da diğer ulusların ihtiyaç hasıl olduğunda Komisyon'un görüşünü alma veya en azından onun çalışmalarıyla ilişkilendirilme eğilimine ivme kazandırmıştır.¹⁰ Bunun üzerine 2002 yılında tüzük “genişletilmiş bir anlaşma”ya dönüştürülmüş ve Komisyon Avrupa Konseyi üyesi olmayan devletlerin katılımına açılmıştır. 2002 değişikliğinin yarattığı katılım dalgası sonucunda, Venedik Komisyonu bugün 61 üye devletten oluşmaktadır. Halihazırda üye ülkelerin toplam nüfusu 3 milyardan fazladır.¹¹ Venedik Komisyonu'nun bu şekilde coğrafi eylem yelpazesini

⁷ Giorgio Malinverni, “The Contribution of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission)”, in *The Prevention of Human Rights Violations*, ed. Linos-Alexander Sicilianos, (Athens: Ant. N. Sakkoulas Publishers, 2001), 123.

⁸ Sergio Bartole, *The Internationalisation of Constitutional Law. A View from the Venice Commission*, (London: Hart Publishing, 2020), 58.

⁹ Seher Kırbaz Caniklioğlu, “Venedik Komisyonu”, *Ankara Barosu Dergisi* 3, (2017): 345.

¹⁰ Maartje De Visser, “A Critical Assessment of the Role Of the Venice Commission in Processes of Domestic Constitutional Reform”, *American Journal of Comparative Law* 63, 4, (2015): 969-970.

¹¹ Bu ülkeler şunlardır: Arnavutluk, Andorra, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Monako, Ka-

genişletmesinin bazı önemli sonuçları olmuştur. Bunlardan en önemli, Komisyon'un peyderpey bir Pan-Avrupa kurumu olmaktan çıkmasıdır.¹² Bu husus, Komisyon'un anayasal yardım işlevine yeni bir boyut kazandırmıştır. Şöyle ki, Komisyon Doğu Avrupa anayasal geçişlerinden öğrenilen dersleri yeni demokratik dönüşüm senaryolarına (Tunus gibi) adapte ederek Avrupa anayasal müktesebatına bir küresel uygulanabilirlik alanı kazandırmaya başlamıştır.¹³ Örneğin Arap Baharı sonrasında, Komisyon ile Fas ve Tunus arasında kurulan olumlu diyalogun bölgedeki diğer ölkelerden Mısır, Ürdün ve Libya ile iletişim yolu açması, nitekim Güney Amerika'da Brezilya, Meksika, Şili ve Peru ile ve Orta Asya'da Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın Komisyon'a katılımı Avrupalı olmayan ölkelerin katılımını teşvik ederek artırmış ve böylece Komisyon'un anayasal konularda ulusötesi bir danışma organına dönüşmesine zemin hazırlamıştır.¹⁴

II. Venedik Komisyonu'nun Kurumsal Yapısı, Çalışma Usulü ve İşlevi

Venedik Komisyonu, Avrupa Konseyi ile yapılan kısmi anlaşma sonucunda oluşturulmuş bir kurum olmakla beraber Komisyon Konsey'in bir organı değildir. Bu nedenle Konsey bireysel üyelerinin bağımsızlığına dayanan Komisyon'a bağlayıcı nitelikte direktifler verememektedir.¹⁵ Venedik Komisyonu üyeliği Venedik Komisyonu İç tüzüğünün 2. maddesi ile düzenlenmiştir. İlgili hüküm Komisyon'un “*demokratik kurumlardaki deneyimleri veya hukuk ve siyaset biliminin geliştirilmesine katkılarıyla itibar kazanmış bağımsız uzmanlardan*” oluşmasını şart

radağ, Hollanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsve, İsvire, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık, Cezayir, Brezilya, Kanada, Şili, Kosta Rika, İsrail, Kazakistan, Kore Cumhuriyeti, Kosova, Kırgızistan, Fas, Meksika, Peru, Tunus ve ABD, “Members of the Venice Commission”, Venice Commission, accessed 08 August 2022, https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation.

¹² De Visser, “A Critical Assessment”, 970.

¹³ Valentina Volpe, “Drafting Counter-Majoritarian Democracy The Venice Commission's Constitutional Assistance”, Heidelberg Journal for International Law 76, 4, (2016): 816.

¹⁴ De Visser, “A Critical Assessment”, 970.

¹⁵ Suchocka, “Opinion On The”, 7.

koşmaktadır.¹⁶ Komisyon'un bireysel üyeleri, üye ülkeler tarafından bir asıl ve bir yedek üye olmak üzere dört yıllığına atanır. Komisyon üyeleri kendi devletleri tarafından aday gösterilmelerine rağmen, yetkileri, bilgileri ve kanaatleri dahilinde hareket eden bağımsız bir uzman statüsüne sahiptirler. Bu nedenle devletlerinden herhangi bir direktif veya talimat almazlar. Çoğunlukla anayasa hukuku veya uluslararası hukukta kıdemli akademisyenler, yüksek mahkeme yargıçları veya ulusal parlamento üyeleri arasından seçilen üyelerin görüş oluşturmadaki özerklikleri geniştir. Bununla beraber üyeler, ülkeleri için hazırlanan görüşlere ve görüş oylamalarına katılamamaktadırlar. Böylece üyelerin bireysel değil kolektif bir anayasal sorumluluk anlayışıyla hareket etmesi beklenmektedir. Ayrıca her bir üyenin bir oy hakkı bulunmaktadır.¹⁷

Bununla beraber Venedik Komisyonu, günlük faaliyetlerinde bir dizi organ tarafından desteklenmektedir. Bu organlar, usul kurallarında ve Venedik Komisyonu'nun oluşumunu düzenleyen tüzüğün 4/4. maddesinde belirtilmiştir. Venedik Komisyonu'nun yönetim organı olan Büro, (iki yıllığına seçilen) başkan, üç başkan yardımcısı, dört üye ve sekreteryadan oluşmaktadır. Başkan, Komisyon'un işlerini yönetme, onun adına kararlar alma ve Komisyon'u dış ilişkilerde temsil etme yetkisine sahiptir. Komisyon'un karar organı ise Genel Kurul'dur ve kararlar çoğunluk esasına göre alınmaktadır.¹⁸ Venedik Komisyonu İç tüzüğünün 4/3 maddesi uyarınca genel kurul toplantıları yılda dört kez (Mart, Haziran, Ekim, Aralık) İtalya'nın Venedik kentinde yapılmaktadır. Komisyon'un daimi sekreterliği Strazburg'daki Avrupa Konseyi Genel Merkezi'nde bulunmaktadır. Venedik Komisyonu'nun amacını gerçekleştirmek üzere, Komisyon bünyesinde çeşitli konseyler ve alt komisyonlar kurulmuştur. Uzmanlık alanlarına göre Komisyon'a doğrudan katkı sunan üç konseyden biri, 2002 yılında kurulan Demokratik Seçimler Konseyi'dir. Venedik Komisyonu'nun seçim alanında destek ve işbirliği sağlamaktan sorumlu organı olan Konsey, demokratik seçim süreçlerine ilişkin uluslararası standartların oluşturulması, geliştirilmesi ve bu standartlara uy-

¹⁶ "Revised Statute of the European Commission for Democracy through Law".

¹⁷ "Criteria For The Appointment of Rapporteurs", Venice Commission, CDL-WM (2018)001, accessed 08 August 2021, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-WM\(2018\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-WM(2018)001-e).

¹⁸ Rules of Procedure, Venice Commission, CDL-AD(2018)018, accessed 08 August 2021, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2018\)018-e#topOfPage](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2018)018-e#topOfPage).

gunluğun değerlendirilmesi maksadıyla kurulmuştur. Seçim gözlemciliği, seçim yasalarının değerlendirilmesi ve reform önerileri sunma, konseyin başat görevlerindendir. Böylece Venedik Komisyonu, çalışmalarıyla demokratik seçimlerin temel ilkelerini belirleyerek Avrupa seçim mirası kavramını geliştirmiştir.¹⁹ Diğer konsey Bilimsel Konsey'dir. Bu yapı, bir yandan Komisyon tarafından hazırlanan rapor ve görüşlerin akademik standartlara uygunluğunu değerlendirmekte diğer yandan da anayasal konularda akademik araştırmalar yapmakta ve yayınlar hazırlamaktadır. Komisyon'un anayasa yargısı alanındaki faaliyetleri, genel olarak Anayasa Yargısı Ortak Konseyi tarafından yürütölmektedir. Anayasa mahkemeleri, eş değer yetkiye sahip yüksek mahkemeler ve anayasa yargısıyla ilgili kurumlarla iletişimi ve işbirliğini sağlamakla görevli olan Konsey, anayasa yargısına dair gelişmeleri takip etmek ve bilgi/içtihat paylaşımı yapmak suretiyle anayasa yargısına katkı sunmaktadır. Konseylerin yanı sıra, Komisyon'un her faaliyeti için uzmanlaşmış bir alt komite de Komisyon bünyesinde görev yapmaktadır. Farklı ölkelerden temsilciler tarafından yönetilen on üç alt komite anayasa hukuku, anayasa yargısı, seçim hukuku, yargı bağımsızlığı ve insan hakları gibi konularda faaliyet göstermektedir.²⁰ İç Tüzüğün 6. maddesi uyarınca Komisyon, katılımcı devletlerin katkıda bulunduğu bir bütçeden finanse edilmektedir.

Venedik Komisyonu, "danışmanlık" ve "ortak bir anayasal mirasın oluşabilmesi için standart geliştirmek" olmak üzere iki ana faaliyet gerçekleştirmektedir.²¹ Bunlar bir başka deyişle Avrupa standartlarına uygun bir yasal ve kurumsal çerçeve oluşturmak için üye devletlere anayasal tavsiye vermek ve tematik konularda rapor hazırlamaktır.²² Komisyon, yürüttüğü bu çalışmaların neticesinde 'opinion' (görüş) ve 'report' (rapor) şeklinde adlandırılan belgeler ortaya koymaktadır. Komisyon'un misyonu doğrultusunda faaliyetlerini başlıca dört temel alanda yoğunlaştırdığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki kuruluş ivmesi doğrultusunda (taslak) anayasalar ve anayasa reformlarıyla ilgili görüş bildirmek-

¹⁹ "The Council for Democratic Elections", Venice Commission, accessed 14 March 2024, <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/council-for-democratic-elections>.

²⁰ "Positions at the Venice Commission", accessed 08 August 2022, https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_01_Offices&lang=EN.

²¹ Grabenwarter, "Constitutional Standard", 732.

²² Mehmetaj, "The Venice Commission", 3.

tir. Bu anlamda Komisyon'un, kendilerine ait anayasal sorunlarla ilgili olarak ülkelere yardım sağlayan bir anayasal "yardım masası" olarak hareket ettiğini söylemek mümkündür.²³ Anayasa reformu, anayasaların ve anayasa değişikliklerinin hazırlanması, bu kapsamda siyasi kurumların işleyişi ve ana devlet organları arasındaki güç dengesi Venedik Komisyonu'nun çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Yine temel haklara ilişkin görüşler de Komisyon'un iş yükünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Venedik Komisyonu'nun faaliyet gösterdiği ikinci alan, referandumlar ve siyasi partiler de dahil olmak üzere seçimlere ilişkindir. Seçim süreçlerine ve demokratik standartları belirlemeye ilişkin çalışmalar Venedik Komisyonu üyelerinden oluşan Demokratik Seçimler Konseyi bünyesinde yürütülmektedir. Venedik Komisyonu'nun üçüncü faaliyet alanı, yürürlükteki ulusal anayasal hükümlerin doğru yorumlanması hususunda anayasa mahkemeleri ve ombudsmanlarla işbirliği yapmaktır. Son olarak ise Komisyon bu faaliyet alanlarına dair, görüşler, çalışmalar, seminerler ve konferanslar düzenlemek suretiyle katkı sunmaktadır.²⁴ Muhtevası bu şekilde açıklanan katkıların, zamansal gelişim çizgisi dikkate alındığında ise üç aşamalı bir süreçte ortaya çıktığı görülmektedir. İlk olarak demokrasiye geçiş sürecinde, akabinde üyelik öncesi koşul sürecinde ve nihayet demokratik gerilemeye karşı verilen mücadele sürecinde. Bu aşamalar aynı zamanda Komisyon'un anayasa hukuku alanındaki etki alanının farklı boyutlarını da gözler önüne sermektedir. Venedik Komisyonu'nun ilk çalışma aşaması, demokrasiye geçiş sürecindeki ülkelere destek ve rehberlik sağlayarak demokrasinin yerleşmesine aracılık etmek şeklinde tezahür etmiştir. Ancak bu süreç 1993'te Kopenhag kriterlerinin belirlenmesiyle birlikte değişime uğramıştır.²⁵ Bilindiği üzere Kopenhag kriterleri, bir ülkenin Avrupa Birliği'ne (AB) üye olabilmesi için yerine getirmesi gereken siyasi, ekonomik ve hukuki şartları tanımlıyordu ve aday ülkelerin bu şartlara uygunluğunun denetlenmesi ihtiyacı nüksetmişti. AB ilerleme raporlarında çoğu kez Venedik Komisyonu'nun anayasa reformu görüşlerine ve tematik raporlarına atıf yapılmıştır. Böylece Komisyon, sadece anayasal reformlara rehberlik eden

²³ De Visser, "A Critical Assessment", 967.

²⁴ Craig, "Transnational Constitution-Making", 6-9.

²⁵ Giorgio Repetto, "The Venice Commission and the Construction of European Constitutional Law, Brief Remarks on a Recent Book by Sergio Bartole", *The Italian Review of International and Comparative Law* 1, 2, (2022): 466.

değil, ayrıca bu sürecin izlenmesine ve değerlendirmesine katkı sunan bir yapıya dönüşmüştür.²⁶ Ancak zamanla halihazırda AB üyesi olan ülkelerde yaşanan ve demokratik gerileme olarak nitelenebilecek gelişmeler, bu ülkelerin de denetlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmış ve böylece Komisyon'un yetkileri demokrasinin korunmasına katkı sunmak gibi daha geniş bir yetkiye evrilmiştir. Böylece Komisyon hem eski hem de yeni demokrasilerde anayasal standartların korunmasını hedefleyen bir yapıya bürünmüştür.²⁷ Bu vaziyet de, Venedik Komisyonu'nun sözü geçen faaliyetlerini gerçekleştirmesi için spesifik kriterler geliştirmesine zemin hazırlamıştır.²⁸

Belirtildiği üzere Venedik Komisyonu'nun iki ana görevinden biri çeşitli konularda raporlar hazırlamaktır. Venedik Komisyonu'nun kendi inisiyatifiyle rapor hazırlama yetkisini düzenleyen İç Tüzük m. 3/1'e göre, "*Komisyon kendi inisiyatifiyle araştırma yapabilir ve uygun olduğunda, çalışmalar hazırlayabilir ve kılavuz ilkeler, yasalar ve uluslararası anlaşmalar hazırlayabilir*". Kılavuz ilkelerin veya iyi uygulama kurallarının yer aldığı bu tür derlemeler, hem rehberliğe ihtiyaç duyan ülkelerin hem de belirli bir ülke hakkında görüş hazırlarken Venedik Komisyonu üyelerinin işini kolaylaştırmaktadır. Zira bu raporlar, farklı ülke ve bağlamlarda yaşanan anayasal sorunları karşılaştırmalı olarak ele alarak ülkeler arasında muamelede tutarlılık ve sistematik bir bütünlük sağlamaktadır. Bu raporlar tematik olarak yapılandırılmakta ve düzenli olarak güncellenmektedir.²⁹ Şu halde, söz konusu raporları, ayrıntılı ve kodifiye hükümler içeren bir yasa külliyatı yerine teori ile uygulama arasında köprü kuran bir anayasacılık doktrini ya da ilke ve standartlar bütünü olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.³⁰

Komisyon'un diğer ana görevi devletlerce incelemesi için iletilen taslak mevzuata veya halihazırda yürürlükteki mevzuata dair hukuki görüş hazırlamaktır.³¹ Komisyon bahsi geçen görüş bildirme işlevini kendi

²⁶ Suchocka, "Opinion On The", 8-9; Repetto, "The Venice Commission", 466.

²⁷ Thomas Markert, "The Venice Commission of the Council of Europe: From Advisory Body to Actor in the Defense of the Rule of Law and Democracy (1990-2022)", *Human Rights Law Journal* 42, 10-12, (2022): 368; Repetto, "The Venice Commission", 465-466.

²⁸ Bartole, *The Internationalisation of*, 120

²⁹ Craig, "Transnational Constitution-Making", 64.

³⁰ Bartole, *The Internationalisation of*, 54.

³¹ De Visser, "A Critical Assessment", 967.

inisiyatifiyle değil belirli bir devletin veya bir Avrupa organının talebi üzerine icra etmektedir. Venedik Komisyonu'nun görev alanına giren bir konuda görüş talebinde bulunabilecek kurumlar/devletler ise İç tüzüğün 3. maddesinde sayılmıştır. Buna göre; Bakanlar Komitesi, Parlamenter Meclis, Genel Sekreter, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, taraf devlet (parlamentosu, hükümeti, devlet başkanı, yüksek mahkemeleri) ve bazı uluslararası kuruluşlar (AB, BM, AGİT) Komisyon'dan görüş talep etmeye yetkili mercilerdir. İlaveten Komisyon'a üye olmayan devletlerin de Bakanlar Komitesi'ne başvurmak suretiyle Komisyon'dan görüş talep etmesi mümkündür. Bununla beraber görüşlerin çoğunun bir taraf devletin Venedik Komisyonu'na yaptığı talep başvurusuyla tetiklendiğini söylemek mümkündür.³² Bununla beraber, görüş talebinin bir devlet tarafından başka bir devlet için istendiği durumlarda, devletlerin egemenliğine hanel getirmemek için Komisyon, görüşü ancak iki devlet arasında bir anlaşma olması halinde hazırlamaktadır. Zira Venedik Komisyonu, paydaşların rızası ve talebi olmadan, kendi inisiyatifiyle herhangi bir çalışma veya görüş başlatamamakta, ancak yetkili makamlarca iletilen resmi talepler doğrultusunda görüş beyan etmektedir.³³

Komisyon'un görüş hazırlama yöntemi "Çalışma Yöntemleri Rehberi" ve zaman içinde gelişen uygulamalarla belirlenmektedir. Çalışma Yöntemleri Rehberi, Komisyon'un üç ayda bir yapılan genel kurullarından birinde görüşlerin oylanmasını ve resmi olarak kabul edilmesini düzenleyen hükümler içermektedir. Buna göre, süreç öncelikle görüş talep edilen mevzuata dair talepte bulunulması ile başlar. Akabinde sekreterlik tarafından desteklenen, konu ile ilgili uzmanlıkları doğrultusunda 4-6 komisyon üyesinden oluşan bir çalışma grubu kurulur. İlgili mevzuatın uluslararası standartlara uyumluluğu üzerine taslak görüş hazırlanır. Gereklili görüldüğü takdirde ilgili ülke yetkililerle görüşmek üzere ziyaret edilir. Bununla beraber, devletin Komisyon'un topraklarına girmesine izin vermediği durumlarda ziyaret gerçekleşmez. Saha ziyareti bu noktada, ilgili paydaşlar arasında tartışma ve diyaloga dayalı bir ilişki kurulması ve raportörlere yerinde gözlem yapma fırsatı vermesi bakımından

³² Craig, "Transnational Constitution-Making", 10-11; Grabenwarter, "Constitutional Standard", 737.

³³ Devletler arasında anlaşma sağlanamaması halinde yetkili makam Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'dir. Mehmetaj, "The Venice Commission", 5.

önemlidir.³⁴ Saha ziyaretinden sonra nihai görüş taslağı hazırlanır. Nihai taslak görüş genel kurul toplantısı öncesi Komisyon'un tüm üyelerine sunulur, genel kurul toplantısında görüşülür ve düzenlenerek son haline getirilir. Bu aşamada gerekli görüldüğünde rapora konu olan devlete söz hakkı verilir. Oluşan nihai görüş, görüş talep eden organa iletilir ve son olarak da Komisyon'un web sitesinde yayımlanır.³⁵

III. Venedik Komisyonu'na İlişkin Değerlendirmeler

Komisyon'a dair tartışmalar ve hakkında yapılan değerlendirmeler ağırlıklı olarak kurumun yapısal özellikleri, işleyiş biçimi ve etki potansiyeli üzerinde yoğunlaşmaktadır. İlk olarak, Venedik Komisyonu'nun İç tüzüğü göz önüne alındığında, Komisyon'un bağımsız doğası ve esnek çalışma yöntemleri ile karakterize edildiğini görmek mümkündür.³⁶ Daha ayrıntılı olarak bakıldığında Komisyon'un tüzüğü uyarınca fark edilen ilk husus, zorunlu prosedürlerin bir başka deyişle usul kurallarına ilişkin standartların azlığı olmaktadır. Zira Komisyon kesin ve ayrıntılı usul kurallarına sahip değildir. Bu prosedürel esneklik kimi tarafından Venedik Komisyonu'nun çalışma yönteminin zayıf yanlarından biri olarak görülmüş ve sağlam bir normatif temelin, Komisyon'un görüşlerinin kalitesini ve tutarlılığını artıracak ve meşruiyetini güçlendireceği dile getirilmiştir.³⁷ Kimine göre ise Komisyon'un gücü, ulusal kimliklerin korunması ile ortak anayasal normların inşasını uzlaştırmada yatmak-

³⁴ Gianni Buquicchio, Simona Granata Menghini, "The Venice Commission Twenty Years On Challenge Met But New Challenges Ahead", in *Fundamental Rights and Principles Liber Amicorum Pieter van Dijk*, ed.: Marjolein van Roosmalen, Ben Vermeulen, Fried van Hoof, Marten Oosting, (Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia, 2013), 247.

³⁵ "Guidelines Relating To The Working Methods Of The Venice Commission, Venice Commission, CDL-AD(2010)034, accessed 09 August 2022, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)034-e).

³⁶ Karol Poplawski, "The Role and Functions of the Mechanisms of Soft Law in International Public Law Discourse. Remarks against the Background of the Opinions of the Venice Commission", *Krytyka Prawa, Niezależne Studia Nad Prawem* 11, 3, (2019): 86.

³⁷ De Visser, "A Critical Assessment", 992-993.

tadır ve prosedürel esneklik, Komisyon'un bu işlevini icra etmesine imkân tanımaktadır.³⁸

Bilindiği üzere, Venedik Komisyonu'nun bu prosedürleri takip ederek hazırladığı görüşleri bağlayıcı değildir. Komisyon görüşü herhangi bir talimat ya da yaptırım içermeyen bir yaklaşıma sahiptir.³⁹ Komisyon'a getirilen bir diğer eleştiri de, işte bu noktada, Komisyon'un görüşlerinin bağlayıcı olmamasının Komisyon'un etkinliğini azalttığı yönündedir. Nitekim Komisyon ikna etme gücünü, yaptırım yerine somut sorunlara yapılan atıflar ve objektif bakış açısı ile sağlamaya çalışmaktadır.⁴⁰ Bazılarınca Komisyon'un en güçlü yanlarından biri olarak görülen bu tarafsız merci niteliği, hiç şüphesiz karar alma süreçlerinde tesis edilen konsensüs kültürüyle desteklenmekte ve meşruiyet kazanmaktadır. Nitekim Komisyon kararları için oy çokluğu gerekmele beraber, neredeyse her zaman oy birliği ile karar alınmaktadır. Üyeleri farklı devlet ve geleneklerden oluşan Komisyon'un geniş uzlaşya dayanan görüşleri, şüphesiz bağlayıcı gücü olmayan kararların tesirini ve ikna kabiliyetini artırmaktadır.⁴¹ İlâveten, bir yandan gerçekleştirilen ülke ziyareti diğer yandan ülkenin ilgili yetkililerince Komisyon'a raporun taslak haline dair görüşlerin iletilebilmesi sayesinde, Komisyon tarafından sunulan görüşler ilgili ülke tarafından çoğunlukla dikkate alınmaktadır.⁴² Bununla beraber Komisyon'un, yayımladığı görüşlerin tavsiye ettiği ülkelerce uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek için bir aracı yoktur. Zira Komisyon'un temel görevi devletleri kararlarını uygulamaya zorlamak değil devletlere hukuki tavsiye vermektir. Bu nedenledir ki, Komisyon bir izleme organı değil sadece bir danışma organıdır. Bu vaziyet de Komisyon'un anayasal reform süreçlerindeki etkisini yönlendirici fakat sınırlı kılabilmektedir. Bununla beraber her ne kadar bağlayıcı olmasa da,

³⁸ Sergio Bartole, "Comparative Constitutional Law – an Indispensable Tool for the Creation of Transnational Law", *European Constitutional Law Review* 13, 4, (2017): 603-604.

³⁹ Robert Blackburn, "The Venice Commission and the rule of law crisis", *Public Law* 3, (2019): 452-453, accessed 30 May 2022, https://www.venice.coe.int/files/articles/Clayton_2019_PL_Issue_3.pdf.

⁴⁰ Blackburn, "The Venice Commission", 452-453.

⁴¹ Wolfgang Hoffmann-Riem, "The Venice Commission of the Council of Europe – Standards and Impact", *The European Journal of International Law* 25, 2, (2014): 583.

⁴² Blackburn "The Venice Commission", 452.

Komisyon'un görüşleri uluslararası kurumlarca sıklıkla dayanak gösterilerek dolaylı yaptırım işlevi kazanmakta ve Avrupa anayasal mirasının (European constitutional heritage) uzun erimli inşasında belirleyici olmaktadır. Komisyon'un nispeten etkili olduğu da zaman içinde kanıtlanmıştır. Kurumlar, mahkemeler ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi verdiği kararlarda sıklıkla Venedik Komisyonu'na dayanmaktadır.⁴³ Komisyon görüşleri yasal olarak bağlayıcı olmadığından Mahkeme tarafından doğrudan uygulanabilir olmasa da AİHM Komisyon'un görüşlerini bir bilgi kaynağı olarak kullanmaktadır.⁴⁴ Bunun yanı sıra, görüş talebinin bizatihi devletten geldiği durumlarda ve demokrasi, hukukun üstünlüğü konusunda geleneği veya deneyimi olmayan ya da sınırlı olan ülkelerde Venedik Komisyonu'nun görüşlerinin genellikle olumlu karşılandığı ve iç hukuka yansıtıldığı gözlemlenmiştir.⁴⁵ Buna ilaveten, Komisyon'un görüşlerinin olumlu karşılandığı bir diğer durum da ülkelerin demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne bağlı bir topluluğun parçası olduklarını gösterme ihtiyacı duymalarıdır. Devletler, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne bağlı bir topluluğa ait olarak görülmek istediklerinde, Venedik Komisyonu itibar arttırıcı bir topluluk olarak, devletlere toplumlarına ve diğer devletlere karşı, tavsiyeleri ele alma biçimleriyle saygınlıklarını artırma fırsatı vermektedir. Ancak, devletin bizatihi görüş talebinde bulunmadığı durumlarda ve hukukun üstün-

⁴³ Mehmetaj, "The Venice Commission", 7-8; Venedik Komisyonu'nun ulusal anayasa mahkemeleri tarafından atıfta bulunulan içtihatları için bkz. Serkan Yolcu, "Constitutional Courts' Helpdesk: The Venice Commission's Advisory Role in Constitutional Adjudication", ICL Journal 16, 4, (2022).

⁴⁴ Venedik Komisyonu (AİHS 36/2 uyarınca) AİHM tarafından görüş sunmak ve mahkemeye katılmak üzere üçüncü bir taraf olarak davet edilmektedir. "Amicus Curiae Brief For The European Court Of Human Rights" Venice Commission, CDL-AD(2025)035, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2025\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2025)035-e), accessed 13 December 2025. AİHM'in 2001'den 2012 ortasına kadar verdiği yaklaşık 71 önemli kararda Venedik Komisyonu'na atıfta bulunduğu görülmektedir. En sık atıfta bulunulan konular; seçim (dokuz belgede 40 atıf), yargı sistemi (10 belgede 15 atıf), siyasi partiler (yedi belgede 16 atıf), din özgürlüğü (bir belgede dört atıf) ve toplanma özgürlüğü (iki atıf). Hoffmann-Riem, "The Venice Commission", 585.

⁴⁵ Simona Granata-Menghini, Martin Kujier, "Advisory or De Facto Binding? Follow Up To Venice Commission's Opinions: Between Reality And Perception", in Venice Commission Thirty Year Quest For Democracy Through Law, ed.: Simona Granata-Menghini, Ziya Caga Tanyar, (Lund: Juristförlaget i Lund, 2020), 288.

lûgü ve demokrasiye öncelik verilmeyen devletlerde Komisyon'un görüşlerinin karşılık bulmadığını da tespit etmek mümkündür.⁴⁶

Komisyon'un anayasal yardım faaliyetinde uyguladığı standartlar Komisyon'un sıklıkla atıf verdiği Avrupa anayasal mirasıdır. Bu geniş ve genellikle muğlak kavramı somutlaştırmak için Komisyon, Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa Birliği'nin bir dizi temel metnine ve Konsey üye devletlerinin ortak uygulamalarına dayanmaktadır. Komisyon'un ana referans noktası Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olup Komisyon tarafından düzenli olarak atıfta bulunmaktadır.⁴⁷ AİHS ve AİHM kararları, Komisyon için bir yandan asgari hukuki bir çerçeve işlevi görürken, diğer yandan da uluslararası kabul gören insan hakkı ilkelerine bağlılık yönüyle güçlü bir referanstır. Komisyon özellikle insan hakları konusundaki değerlendirmelerini bu asgari çerçeveye riayet ederek inşa etmekte, bir başka deyişle AİHS ve AİHM içtihatlarını bağlayıcı hukuk (hard law) niteliğinde kabul etmektedir. Şu halde, Venedik Komisyonu'ndan görüş isteyen her devlet, dolaylı biçimde AİHS standartlarını kabul etmiş olmaktadır.⁴⁸ Venedik Komisyonu ayrıca Avrupa Konseyi Bakanlar Konseyi'nin tavsiyelerine, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ve komitelerinin tavsiye ve kararlarına ve Birleşmiş Milletler belge ve standartlarına da atıfta bulunmaktadır.⁴⁹ Yumuşak hukukun (soft law) örneklerini teşkil eden bu belgeler doğrudan bağlayıcı olmasalar da anayasal standartların oluşumunda yönlendirici bir etkiye sahiptir. Komisyon bu belgelere çoğunlukla ortak ilkeleri öne çıkarmak ve hukukun gelişen eğilimlerini göstermek amacıyla başvurmaktadır.⁵⁰ Katı ve yumuşak hukuku bir arada kullanarak yorumlayan Komisyon'un serencamına bakıldığında, görüşün odak noktası insan hakları olduğunda katı hukuka ağırlık verdiğini, anayasal tasarım veya devlet organlarının düzenlenmesi söz konusu olduğunda ise yumuşak hukuka ağırlık verdiğini kaydetmek mümkündür.⁵¹

⁴⁶ Hoffmann-Riem, "The Venice Commission", 596-597.

⁴⁷ Suchocka, "Opinion On The", 8.

⁴⁸ Hoffmann-Riem, "The Venice Commission", 581, 584.

⁴⁹ Craig, "Transnational Constitution-Making", 30-31.

⁵⁰ Hoffmann-Riem, "The Venice Commission", 581.

⁵¹ Craig, "Transnational Constitution-Making", 30-31.

Bu cihetle Komisyon, standartları yalnızca başka kaynaklardan almakla kalmamakta, aynı zamanda bunların ışığında yeni standartlar da üretmektedir. Zira Komisyon genel ilkeleri somut olaya uygularken sıklıkla yorum yapmak zorunda kalmaktadır. Bu süreçte de kendi belirlediği standartları zamanla yerleşik normlar gibi uygulamakta, bu da Komisyon'u anayasal standartların evrilmesinde kurucu kılmaktadır.⁵² Bilindiği üzere yumuşak hukuk, yasal olarak bağlayıcı olmayan veya yalnızca çok sınırlı bir ölçüde bağlayıcı olan, yaptırım içermeyen ancak yine de uyum için teşvik sağlayan hukuk kurallarıdır.⁵³ Venedik Komisyonu'nun görüşleri bu nedenle "yumuşak hukuk" olarak sınıflandırılrsa ve Komisyon'un görüşleri bağlayıcı değilse de tavsiyeleri sıklıkla uluslararası örgütlerle (Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği) yapıcı bir diyalog için zorunlu bir nokta teşkil etmektedir. Nitekim yumuşak hukukun en önemli avantajı da, potansiyel muhataplarını egemenliklerinden vazgeçmek zorunda bırakmaması ve esnekliği dolayısıyla güncel gelişmelere uyarlabilir olmasıdır.⁵⁴ Her ne kadar Komisyon'un görüşlerinin hukuken bağlayıcı olmaması, onun etkisini azaltması itibarıyla sıklıkla eleştirilse de, bu aynı zamanda daha geniş kabul görebilecek normatif rehber ilkeler üretmesine olanak tanıyan bir güç kaynağıdır. Eğer komisyon üyeleri yalnızca hukuk uygulayıcısı olsalardı, en iyi uygulamayı bulmak adına esnek ve yaratıcı yaklaşımlar ortaya çıkamazdı. Bu sebeptendir ki, Komisyon'un bireysel üyelerinden bir yargıçtan ziyade bir uzman olarak hareket etmeleri beklenmektedir.⁵⁵ Bu nedenle Venedik Komisyonu, özellikle geçiş dönemlerinde, ideal bir öneri yerine aşamalı bir gelişim sürecini önermektedir. Zira Komisyon'un yaklaşımı geçiş dönemlerinin kırılğanlığının farkında ve gerçekçidir. Örneğin Komisyon, geçiş döneminde siyasi organların hakim atamalarında daha aktif olmasını; temel hakların güvence altına alınmış olması, hakimlerin mesleki yeterliliklerinin olması ve bu sürecin kalıcı olmaması kaydıyla kabul edilebilir bulmaktadır. Yine örneğin Komisyon belirli bir hükümet sistemini dayatmaktan imtina etmekte, her sistemin artıları ve eksilerinin olduğunu kaydetmekte ve

⁵² Bartole, *The Internationalisation of*, 113-114.

⁵³ Hoffmann-Riem, "The Venice Commission", 580-581.

⁵⁴ Poplawski, "The Role and", 84-85, 87.

⁵⁵ Esa Paasivirta, "Can External Programs Influence Internal Development of The Rule Of Law? Some Observations From The European Union Perspective", *University of Pittsburgh Law Review*, C.LXXII, (2010): 224; Hoffmann-Riem, "The Venice Commission", 581, 583.

hükümet sistemi tercihinin ülkelerin özgün koşullarına göre şekilleneceğini kabul etmektedir. Fakat hangi model belirlenirse belirlensin, kuvvetler ayrılığını güvence altına alan kurumsal denge mekanizmalarının vazgeçilmez olduğunu vurgulamakta ve bu suretle “Avrupa anayasa mirası” ile çerçeveyi belirlemektedir.⁵⁶ Bununla beraber anayasa hukukunun, yetkilerin devlet erkleri arasındaki dağılımı, insan haklarının kapsamı ve sınırları gibi hassas konuları içerdiği göz önüne alındığında, anayasal tasarımın hukuk mühendisliğinden fazlasını gerektirdiği aşıkardır. Tam bu noktada, Komisyon üyelerinin siyasi eşiği geçmeden anayasal tasarıma katkıda bulunup bulunamayacağı, Venedik Komisyonu’na ilişkin en temel eleştirilerden biridir. Zira anayasalar ne tamamen siyasi ne de tamamen hukuki metinlerdir. Bu nedenledir ki, Venedik Komisyonu da dahil, benzer faaliyetlerde bulunan uluslararası organlar zorunlu olarak *téchne* (normatif/teknik) ve *politeia* (siyasi) alanları arasında hareket etmektedir.⁵⁷ Bilindiği üzere anayasa hukuku, geleneksel olarak her devletin egemenlik sınırları içinde, iç hukuk normlarıyla şekillenirken artık uluslararası normlar ve kurumlarca da şekillenir olmuştur. Son zamanlarda anayasa hukukunun uluslararasılaşması konusuna vakfedilmiş çalışmalar artmakta, anayasa hukuku ile uluslararası hukuk arasındaki katı ayrımın giderek azaldığı yönündeki ve “uluslararası anayasacılık” olgusu hakkındaki savlar da her geçen gün itibar kazanmaktadır.⁵⁸ Uluslararası insan haklarının ulusal anayasalar içine dâhil edilmesi ve karşılaştırmalı anayasa anlayışının güçlenmesi ulusal anayasaları birbirine yaklaştırmıştır. Şu halde, Venedik Komisyonu, anayasa hukukunun uluslararasılaşması sürecinde hem norm üretiminde hem de pratikte önemli bir rol oynamaktadır.⁵⁹

⁵⁶ Bartole, *The Internationalisation of*, 14-16.

⁵⁷ Volpe, “Drafting Counter-Majoritarian Democracy”, 819-820.

⁵⁸ Detaylı bilgi için bkz. Mahmut Göçer, “Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Anayasa Kavramı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 57, sy. 02 (Şubat 2002); Bardo Fassbender, “International Constitutional Law: Written or Unwritten?” *Chinese Journal of International Law* 15 (2016); Michael P. Socarras, “International Law and the Constitution, *The Federal Courts Law Review* 4, 2, (2011), accessed 13 December 2025, <https://www.fclr.org/fclr/articles/html/2010/Socarras.pdf>.

⁵⁹ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, (İstanbul: Legal Yayınevi, 2024), 43-45; S. Bartole, Sergio, “International Constitutionalism and Conditionality. The Experience of the Venice Commission,” *Rivista AIC* 4, (2014): 1, ac-

Bu noktada Venedik Komisyonu'nun karşılaştığı zorluklardan ilki anayasal ilkeler ile bunların işlevselleştirilmesi arasındaki çizgiyi çizmektir. Bir başka deyişle soyut uluslararası normları iç hukuka aktarıırken somut kılmaktır. Zira anayasal ilkeler çok yüksek bir soyutlama düzeyinde kalırsa -demokratik ya da değil- hemen hemen her anayasal düzenlemeyi haklı çıkarabilecek boş kalıplar haline gelme riski taşırlar.⁶⁰ Bunun içindir ki, Komisyon'un geliştirdiği standartlar, yalnızca yasal metinlere değil, aynı zamanda fiilen nasıl uygulandıklarına da dayanır.⁶¹ Yaşayan anayasa (living constitution) anlayışına göre anayasal ilkelerin etkin olabilmesi için benimsenip uygulanması da gerekir. Örneğin mahkemelerin bağımsızlığı anayasada yer almış fakat fiilen siyasi baskılardan azade kılınmamış olabilir. Anayasal denetime yasal metinlerin yanı sıra siyasi pratiklerin eklenmesi ise egemenliğe dair tartışmaları beraberinde getirmiştir. Özellikle üyelik koşullarının denetlenmesi sürecinde bazı ülkeler bunu egemenliğin zedelenmesi olarak telakki etmiş, post-Sovyet ülkelerce Brejnev doktrinine (üyelerinin iç işlerine SSCB'nin müdahale hakkı olduğunu savunan görüş) dönüş şeklinde değerlendirilmiştir.⁶² Örneğin Prokuratura kurumuna yönelik tartışmaları bu eksenle ele almak mümkündür. Prokuratura kurumu Rusya, Ukrayna gibi ülkelerde Sovyet hukuk geleneğinden türeyen, sadece ceza hukukuyla sınırlı olmayıp idari ve hukuki denetim gibi geniş yetkilere sahip kendine özgü bir savcılık kurumudur. Komisyon, bu kurumun çağdaş anayasal ilkelerle uyumlu olmadığını kaydetmiş ve geçmişten gelen bu mirasın devamını kabul etmemiştir.⁶³ Keza yine 2010'lu yıllarda Venedik Komisyonu Macaristan ve Polonya'nın gerçekleştirdiği anayasal reformları özellikle kuvvetler ayrılığı ve mahkemelerin bağımsızlığı açısından hukuk devleti ilkesinden uzaklaştığı gerekçesiyle eleştirmiş,⁶⁴ akabinde ise her iki

cessed 03 September 2025, https://www.venice.coe.int/files/articles/Bartole_Constitutionalism_and_Conditionality_E.pdf; Bartole, *The Internationalisation of*, 43-47.

⁶⁰ Craig, "Transnational Constitution-Making", 33-34.

⁶¹ Jeffrey Jowell, "Venice Commission Disseminating Democracy Through Law", *Public Law*, C.IV, (Winter 2001), 682.

⁶² Bartole, *The Internationalisation of*, 23, 25.

⁶³ Bartole, *The Internationalisation of*, 53; Venice Commission, CDL-AD(2016)007, accessed 08 July 2022, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad(2016)007-e).

⁶⁴ Venice Commission, CDL-AD(2016)026, accessed 08 July 2022, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)026-e); Venice Commission,

ülke tarafından dirençle karşılaşmıştır. Macaristan ve Polonya bu aşamada ulusal anayasal kimliklerini ve egemenlik yetkilerini vurgulamıştır.⁶⁵ AB tarihinde ilk kez sergilenen bu tavra karşılık başta Venedik Komisyonu olmak üzere bazı Avrupa kurumları anayasal çeşitliliğin meşruluğunu teyit etmekle birlikte, denge ve denetim mekanizmalarının asgari evrensel kurumsal gereklilikler olduğunu vurgulayarak eleştirilmesini dile getirmiştir.⁶⁶ Diğer yandan bu koşullara uymak istemeyen ülkelerin üyeliği reddetmesinin mümkün olduğu göz önüne alındığında, katılmayı isteyen ülkenin egemenliğinin sınırlanmasını kabule hazır olduğunu varsaymak da mümkündür. Fakat tam bu noktada, “Avrupa anayasal mirası”nın ve ilkelerinin belirlenmesi süreci, bazı yazarlar tarafından “anayasa olmadan anayasa hukuku” oluşturmak şeklinde eleştirilmiştir.⁶⁷ Dolayısıyla mesele, Avrupa anayasal mirasının kapsam ve içeriğinin hangi kriterler üzerinden tayin edileceği sorusu etrafında yoğunlaşmaktadır. Avrupa anayasa geleneğinin, batı ve doğu hattında, tarihsel, siyasal ve toplumsal bağlamlar cihetiyle farklı çizgilerde geliştiğini söylemek mümkündür.⁶⁸ Batı Avrupa geleneği, liberal ve birey merkezli bir yaklaşımla uzun bir tarihsel süreçte aşamalı olarak, Doğu Avrupa anayasa geleneği ise devlet merkezli ve istikrar öncelikli olarak, daha kısa sürede inşa edilmiştir.⁶⁹ Batı ve Doğu Avrupa’nın dahi Avrupa anayasal mirası karşısında farklı duyarlılıklar sergilediği göz önüne alındığında, Komisyon’un karşı karşıya kaldığı en bariz zorluğu, evrensellik ve çoğulculuk arasındaki gerilim olarak görmek mümkündür.⁷⁰ Komisyon’un Avrupa

CDLAD(2011)016, accessed 08 July 2022, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/cdl-ad\(2011\)016-e.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/cdl-ad(2011)016-e.aspx).

⁶⁵ 22/2016. (XII. 5.) ABH Decision, accessed 03 September 2025, [https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1361afa3cea26b84c1257f10005dd958/\\$FILE/EN_22_2016.pdf](https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1361afa3cea26b84c1257f10005dd958/$FILE/EN_22_2016.pdf); Poland, Constitutional Tribunal K 3/21, accessed 03 September 2025, <https://cjc.eu.europa.eu/data/data/data?idPermanent=725&trial=1>.

⁶⁶ “Commission Recommendations” (EU) 2017/1520, accessed 04 September 2025, <https://eurlex.europa.eu/eli/reco/2017/1520/oj/eng>.

⁶⁷ Bartole, *The Internationalisation of*, 23, 116.

⁶⁸ Levent Gönenç, *Prospects for Constitutionalism in Post Communist Countries*, (The Hague - New York: Martinus Nijhoff Publishers, 2002), 83-89.

⁶⁹ Julian Scholtes, “The Venice Commission and the Mental Map of European Constitutionalism”, *Hague Journal on the Rule of Law*, (2025): 8-12; Bartole, *The Internationalisation of*, 38-42.

⁷⁰ Craig, “Transnational Constitution-Making”, 31.

anayasal mirası kavramı üzerine yaptığı ilk kapsamlı değerlendirmelerden birinde (1996 tarihli bir rapor) Batı Avrupa devletlerinin anayasal deneyimlerine ve uluslararası insan hakları belgelerine dayanarak oluşturulduğu kayda alınmıştır. Yani Venedik Komisyonu'nun görüşleri ve değerlendirmelerinin ağırlıklı olarak Batı Avrupa ülkelerinin anayasal deneyimlerinden ve Avrupa Konseyi belgelerinden beslendiğini söylemek mümkündür.⁷¹ Avrupa Anayasa Mirası'nın kaynağını Batı Avrupa'nın tarihi tecrübelerinin oluşturduğunu, Doğu Avrupa'nın ise bu mirasa kesintisiz katkı sağlayamadığı için bu ortaklığın kurucu unsuru olarak görülmediğini ve dahil edilmediğini tespit etmek mümkündür.⁷² Nitekim Komisyon'un raporlarında halihazırda Alman, Fransız, İtalyan, İspanyol ve Belçika deneyimlerinin sıkça referans alındığı görülmektedir. Bununla birlikte evrensel belgelerin (ör. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi) de referans noktaları arasında yer alması, farklı geleneklerden gelen ülke deneyimlerinin değerlendirilmesi, Komisyon'un giderek anayasal değerleri mezcetmesine kapı aralamış olsa da Venedik Komisyonu Batı Avrupa değerlerini transfer eden bir kurum olma eleştirisinden kurtulamamıştır.⁷³

Avrupa anayasal mirası ile ulusal anayasal kimlik arasındaki ilk açık çatışma, Macaristan'ın 2011 yılında kabul ettiği yeni anayasa ve Venedik Komisyonu'nun buna dair görüş sunmasıyla ortaya çıkmıştır. Macaristan'da 2010 yılında iktidara gelen Fidesz Partisi, parlamentoda nitelikli çoğunluk elde ederek kısa sürede yeni bir anayasa hazırlayarak 2011'de yürürlüğe koymuştur. Venedik Komisyonu, Macaristan'dan gelen talep üzerine yeni anayasa hakkında görüş hazırlamıştır. Komisyon, yeni anayasa yapım sürecine muhalefetin katılmayıp, anayasanın iktidar partisinin inisiyatifiyle hazırlanmasını ve sivil toplum kuruluşlarına süreçte yer verilmemesini anayasal çoğulculuk açısından eleştirmiş ve anayasanın meşruluğu sorununu dile getirmiştir. Anayasa mahkemesinin yetkilerinin daraltılması ve yargıçların emeklilik yaşlarının düşürülmesini (önceki komünist dönemde kariyerine başlayan birçok deneyimli ha-

⁷¹ "The Constitutional Heritage of Europe", Venice Commission, CDL-STD(1996)018, accessed 28 September 2025, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1996\)018-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1996)018-e).

⁷² Bartole, *The Internationalisation of*, 3, 38, 42.

⁷³ Scholtes, "The Venice Commission", 7, 10, 19.

kimi etkilediği için) yargı bağımsızlığını zayıflatan ve ayrımcı etkenler olarak değerlendiren Komisyon, yeni atamalar için Ulusal Yargı Ofisi'ne tanınan geniş yetkileri yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı açısından sakıncalı bulmuştur. Komisyon ayrıca temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamaların sınırlarını belirsiz bulmuş ve hukuk devleti ilkesinin zedelenildiğini kaydetmiştir. Macar Hükümeti ise Komisyon'un halk iradesini tanımadığını ifade etmiş, anayasa yapım sürecini ve anayasanın içeriğini, ulusal egemenlik yetkisinin kullanımı olarak tanımlamıştır. Komisyon görüşünü tek tipçi ve Batı Avrupa merkezli bulan Macar yetkililerinin ulusal anayasal kimlik vurgusu, “ulusal anayasacılık” ile “ortak Avrupa anayasal mirası” arasındaki farklılığı somutlaştırmaktadır.⁷⁴ Nitekim anayasal kimlik söylemi, daha sonraki yıllarda Polonya tarafından da benimsenmiştir. 2015-2017 yıllarında Polonya'da iktidar partisi Ulusal Yargı Konseyi üyelerinin doğrudan parlamento tarafından seçilmesi, yargıçların atanması ve görevden alınması konusunda adalet bakanına yeni yetkiler verilmesi, yüksek mahkemenin yapısının ve üyelerinin seçim usulünün değiştirilmesi gibi bir dizi yargı reformu gerçekleştirmiştir.⁷⁵ Komisyon ise bu düzenlemelerin Avrupa anayasal mirası ile bağdaşmadığını, hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı ilkelerinin zedelenildiğini belirtmiştir.⁷⁶ Polonya hükümeti ise Venedik Komisyonu'nu eski demokrasilerde yargıya yürütme tarafından atama yapılmasını mirasa aykırı bulmazken yeni demokrasilerde aykırı bulması nedeniyle tarafgir davranmakla itham etmiştir. Nihai kertede Polonya hükümetinin yargı reformlarını demokratik irade ve ulusal anayasal kimlik kavramlarıyla meşrulaştırması Komisyon'un Batı ve Doğu arasında çifte standart uyguladığı eleştirilerini beraberinde getirmiştir.⁷⁷

Nitekim, Venedik Komisyonu, belgelerinde 1989 sonrası demokrasiye geçen ülkeleri “yeni demokrasiler” (Polonya, Macaristan, vs.) ön-

⁷⁴ Venice Commission, CDL-AD(2012)001, accessed 17 October 2025, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2012\)001-e.](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2012)001-e.); De Visser, “A Critical Assessment”, 985-991.

⁷⁵ Macaristan ve Polonya'daki anayasa reformu sürecini popülist anayasacılık perspektifinden analizi için bkz. Ahmet Mert Duygun, “Popülist Anayasacılığa Giriş”, *Anayasa Hukuku Dergisi* 9, 18, (2020): 418-427.

⁷⁶ Venice Commission, CDL-AD(2017)031., accessed 20 October 2025, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)031-e.](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)031-e.)

⁷⁷ Scholtes, “The Venice Commission”, 2.

cesini ise “yerleşik demokrasiler” (İspanya, Portekiz, Yunanistan) olarak adlandırmaktadır. Komisyon’un kullandığı bu ayrımın, teknik bir standarttan ziyade Avrupa anayasacılığının tarihselliğini yansıttığı söylenebilir. Zira Komisyon tarihsel süreklilik içinde hukuk kültürünün ve geleneklerin güçlendiğini ve anayasal kurumların bu kültür sayesinde işlediğini ve korunduğunu varsaymaktadır. Oysa yeni demokrasilerin demokratikleşme deneyimlerinin kısa ömürlü ve kesintili olması, onları güçlü bir anayasa geleneğinden mahrum kılmış bu da suistimallere karşı katı, kurumsal çözümleri gerektirmiştir.⁷⁸ Bununla beraber bugün artık yalnızca Orta/Doğu Avrupa değil, Batı Avrupa’da da demokratik erozyon tartışmalarının yaşandığı göz önüne alındığında, hukukun üstünlüğü ve demokrasi sorunlarının hem yeni hem de yerleşik demokrasiler için geçerli olduğu söylenebilir. Yalnızca yeni demokrasiler değil yerleşik demokrasiler de anayasal geleneklerinin zayıf yönleri açısından değerlendirilmeli, Venedik Komisyonu her ülkenin zorluklarını ve kırılgan alanlarını analiz ederek anayasal standartları ülkelerin bağlamına göre esnetmelidir.⁷⁹ Öyle ki Komisyon’un görüşünü formüle ettiği faaliyetlerinde şu iki konuyu ayırt etmek mümkündür. (i) Avrupa demokratik geleneğinin temellerini oluşturan ve üye devletler tarafından kesinlikle saygı duyulması gereken ve bu nedenle “Avrupa standardını” oluşturan asgari ve evrensel konular; (ii) üye devletlerin özgürlüğüne ait olan ve farklı siyasi sistemlerin çeşitli ve zengin geleneklerinden kaynaklanan konular. Bu nedendir ki Komisyon’un, görüş belirtirken tek bir çözüm önermek yerine, mümkün mertebe olası birden fazla senaryoyu işaret ederek farklı seçenekler önermesi oldukça önemlidir.⁸⁰ Bütün ülkeler için geçerli olabilecek mükemmel bir anayasa olmadığına göre, Venedik Komisyonu analizinde; anayasal kültüre, tarihsel geçmişe, hukuk sistemine, siyasi, kültürel, ekonomik düzenine atıfta bulunarak her ülkenin özelliklerini dikkate almaya ve her devlet için özel olarak hazırlanmış bir çözüm bulmaya çabalamalıdır.⁸¹ Venedik Komisyonu’nun bilhassa Arap Baharı’nın karışıklıklara yol açtığı ülkelerdeki danışmanlık faaliyetleri esnasında bu zorlukla karşı karşıya kaldığını gözlemlemek mümkündür. Zira Komisyon’un o zamana kadarki çalışmalarının büyük bölümünü oluşturan

⁷⁸ Bartole, *The Internationalisation of*, 73-74, 76.

⁷⁹ Scholtes, “The Venice Commission”, 21-22.

⁸⁰ Suchocka, “Opinion On The”, 9.

⁸¹ Mehmetaj, “The Venice Commission”, 7.

ran Batı Avrupa (yani aynı zamanda Hıristiyan) standartlarını herhangi bir değişiklik yapmadan bu ülkelere uygulaması uygun olmayacaktı. Örneğin kendi kaderini tayin hakkı fikrinin ve sosyal adalet kavramlarının (Batı) Avrupa yaklaşımının dışına çıkarak yeniden tanımlanması gerekmiştir ki, Komisyon'un üye çemberini genişletme ve dolayısıyla heterojenliği artırma sürecinde bu tür yaklaşımlar benimsemesi, bir yandan üye devletler arasında bir uyum ve eşit muamele duygusunun korunması için diğer yandan bu ulusötesi yapının meşruiyetini sürekli kılması için zorunluluk teşkil etmektedir.⁸²

SONUÇ

Avrupa Konseyi'nin halihazırda insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü en belirgin şekilde koruma aracı olan AİHM ihlal gerçekleştikten sonra görev almaktadır. Venedik Komisyonu ise devletlerin anayasal düzenlerini önceden şekillendirmek suretiyle ihlali baştan önleme ve demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının anayasal düzene yerleşmesi ve korunmasına katkı sunma maksadıyla kurulmuştur. Komisyon, görüşleri bağlayıcı olmayan bir danışma organı olmakla birlikte, prosedürel esnekliği, uzlaşa temelli çalışma biçimi ve karşılaştırmalı anayasa hukuku yaklaşımı sayesinde yumuşak hukuk araçları yoluyla normatif yönlendirme gücüne sahiptir. Komisyon'un görüşlerinin farklı ülkelerden seçilen uzman temsilcilerce oybirliğiyle kabul edilmesi, ülke ziyaretleriyle yerinde incelemeler yapılması ve taslak görüşe ilişkin devletlerin cevap hakkının olması Venedik Komisyonu'nun etkinliğini artıran başat hususlardır. Ayrıca görüş ve raporlar hazırlanırken AİHS ve AİHM kararlarına sıklıkla başvurulması, Avrupa Konseyi ve BM belgeleri üzerinden katı ve yumuşak hukukun birlikte kullanımı, Komisyon'un normatif ağırlığını artırmaktadır. Komisyon'un serencamına baktığında, görüşün odak noktası insan hakları olduğunda katı hukuka ağırlık verdiğini, anayasal tasarım veya devlet organlarının düzenlenmesi söz konusu olduğunda ise yumuşak hukuka ağırlık verdiğini kaydetmek mümkündür. Bu yaklaşım, Komisyon'un geliştirdiği standartların yalnızca yasal metinlere değil aynı zamanda fiilen nasıl uygulandıklarına da odaklanmasını sağlamakta, yani "yaşayan anayasa" anlayışıyla hem içeriğin hem de uygulamanın izlenmesini mümkün kılmaktadır.

⁸² Hoffmann-Reim, "The Venice Commission", 583-584.

Venedik Komisyonu’nun kuruluşundan bugüne uzanan kurumsal evrimini, misyonunu, diğer kurumsal aktörlerle ilişkilerini, müdahale alanlarını ve etkilerini ele alan bu çalışmanın sonucunda görülmektedir ki, Venedik Komisyonu başlangıçta Avrupa Konseyi’ne bağlı bir anayasal danışma organı olarak kurulmuş fakat zamanla anayasa hukuku alanında uluslararası standartların belirlenmesinde önemli bir aktör haline gelmiştir. Venedik Komisyonu sunduğu görüş ve raporlarıyla, “Avrupa anayasal mirası”nı tanımlayan ve konsolide olmasına hizmet eden bir kurumsal yapı halini almıştır. Bu durum ise egemenlik tartışmalarını ve evrensellik–çoğulculuk ikilemini beraberinde getirmiştir. Avrupa anayasal mirasının tarihsel olarak Batı tecrübesine dayanması, bu mirasın Doğu Avrupa ve Avrupa dışındaki anayasal düzenlere uyarlanabilirliğini ve eşit muamele tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Bu tespitler ışığında, Komisyon’un etkinliğinin ve meşruluğunun, Avrupa anayasal mirasını oluşturan asgari ve evrensel ilkeler ile farklı siyasi sistemlerin çeşitli ve zengin geleneklerinden kaynaklanan tercihler arasında denge gütmesine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Venedik Komisyonu’nun faaliyet alanı genişledikçe karşı karşıya kaldığı bu zorluk, özellikle popülist anayasacılığın yükseldiği dönemlerde, Komisyon’un etkinliği için önemli bir sınama alanıdır. Bu doğrultuda, ilk olarak Komisyon’un “Avrupa anayasal mirası” kavramını bir yandan daha belirgin ve şeffaf diğer yandan da daha katılımcı ve kapsayıcı biçimde somutlaştırması önem taşımaktadır. Standartların kaynağı ve uygulanışı hususunda daha net bir metodoloji geliştirilirse, Komisyon’a yöneltilen çifte standart uygulama iddialarının zemini de zayıflayacaktır.

İkinci olarak ise bütün ülkeler için geçerli olabilecek mükemmel bir anayasa olmadığı gerçeğinden hareketle, Venedik Komisyonu her bir ülkeye özgü koşulları gözetken bir yaklaşıma sahip olmalı, farklı anayasal gelenekleri de içselleştirmelidir. Komisyon bu bağlamda anayasal kültürü, tarihsel geçmişi, hukuki alt yapıyı, siyasi, kültürel, ekonomik şartları gözetmeli, tek bir “doğru”yu dayatmadan kaçınmalı ve birden fazla senaryoyu önermek suretiyle esnek ve aşamalı çözümler sunmalıdır. Keza yine Komisyon’un belgelerinde yer verdiği “yerleşik demokrasi” “yeni demokrasi” ayrımı, anayasal kurumların tarihsel sürekliliği ve hukuk kültürü açısından başta işlevsel bir ayrım olsa da, son zamanlarda Batı Avrupa’da yaşanan demokratik erozyon tartışmaları sonrasında, yeniden gözden geçirilmeye muhtaçtır. Hiyerarşi yaratan böyle bir ayrım yerine, Venedik Komisyonu her ülkenin risk faktörlerini ve kırılgan alanlarını

analiz ederek evrensel anayasal standartları ülkelerin bağlamına göre esnetmelidir. Açıkça görülmektedir ki, Komisyon’u etkin ve meşru kılacak olan yaptırım gücü değil, ilke temelli tutarlılığı, objektif bakış açısı ve somut sorunlara yönelik esnek çözümlerle desteklenen ikna kabiliyetidir. Böylece Komisyon hem demokratik gerileme hem de anayasa hukukunun uluslararasılaşması sürecinde kurucu ve yönlendirici olmaya devam edebilecektir.

KAYNAKÇA

“ABH Decision. 22/2016. (XII. 5.)”. Accessed 03 September 2025, [https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1361afa3cea26b84c1257f10005dd958/\\$FILE/EN_22_2016.pdf](https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1361afa3cea26b84c1257f10005dd958/$FILE/EN_22_2016.pdf).

Atar, Yavuz. “Demokrasiye Geçiş Sürecindeki Ülkelerde Anayasal Değişme (Constitutional Change) ve Anayasal Dönüşüm (Constitutional Transformation)”. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7, sy. 1-2, (1999): 197-220.

Bartole, Sergio. *The Internationalisation of Constitutional Law. A View from the Venice Commission*. London: Hart Publishing, 2020.

Bartole, Sergio. “Comparative Constitutional Law – an Indispensable Tool for the Creation of Transnational Law”. *European Constitutional Law Review* 13, 4, (2017): 601–610.

Bartole, Sergio. “International Constitutionalism and Conditionality. The Experience of the Venice Commission”. *Rivista AIC* 4, (2014): 1-9. Accessed 03 September 2025. https://www.venice.coe.int/files/articles/Bartole_Constitutionalism_and_Conditionality_E.pdf.

Blackburn, Robert. “The Venice Commission and the rule of law crisis”. *Public Law* 3, (2019): 450-460. Accessed 30 May 2022, https://www.venice.coe.int/files/articles/Clayton_2019_PL_Issue_3.pdf.

Buquicchio, Gianni. Granata Menghini, Simona. “The Venice Commission Twenty Years On Challenge Met But New Challenges Ahead”. In *Fundamental Rights and Principles Liber Amicorum Pieter van Dijk*, edited by Marjolein van Roosmalen, Ben Vermeulen, Fried van Hoof, Marten Oosting, 239-255. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia, 2013.

“Commission Recommendations” (EU). 2017/1520. Accessed 04 September 2025. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2017/1520/oj/eng>.

Craig, Paul P. “Transnational Constitution-Making: The Contribution of the Venice Commission on Law and Democracy”, *UCI Journal of International, Transnational and Comparative Law* 1, (2017): 57-86.

De Visser, Maartje. “A Critical Assessment of the Role Of the Venice Commission in Processes of Domestic Constitutional Reform”. *American Journal of Comparative Law* 63, 4, (2015): 963-1008.

Duygun, Ahmet Mert. “Popülist Anayasacılığa Giriş”. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 9, 18, (2020): 397-464.

Fassbender, Bardo. “International Constitutional Law: Written or Unwritten?” *Chinese Journal of International Law* 15 (2016): 489-515.

Göçer, Mahmut. “Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Anayasa Kavramı”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 57, sy. 02 (Şubat 2002): 1-16.

Gönenç, Levent. *Prospects for Constitutionalism in Post Communist Countries*, The Hague - New York: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

Grabenwater, Christoph. “Constitutional Standard Setting And Strengthening Of New Democracies”. In *The Council of Europe Its Law And Policies*, edited by Stefanie Schmall, Marten Breuer, 732-749. New York: Oxford University Press, 2017.

Granata-Menghini, Simona. Kujier, Martin. “Advisory or De Facto Binding? Follow Up To Venice Commission’s Opinions: Between Reality And Perception”. In *Venice Commission Thirty Year Quest For Democracy Through Law*, edited by Simona Granata-Menghini, Ziya Caga Tanyar, 281-299. Lund: Juristförlaget i Lund, 2020.

Hoffmann-Riem, Wolfgang. “The Venice Commission of the Council of Europe – Standards and Impact”. *The European Journal of International Law* 25, 2, (2014): 579-597.

Jowell, Jeffrey. “Venice Commission Disseminating Democracy Through Law”. *Public Law, C.IV*, (Winter 2001): 675-683.

Kaboğlu, İbrahim Ö. *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*. İstanbul: Legal Yayınevi, 2024.

Karakul, Selman. “Hukuk Yoluyla Demokrasi mi, Demokrasi yoluyla Hukuk mu? Hukuk ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, 1, (2015): 79-109.

Kırbaş Caniklioğlu, Seher. “Venedik Komisyonu”. *Ankara Barosu Dergisi* 3, (2017): 345-350.

Malinverni, Giorgio. "The Contribution of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission)". In *The Prevention of Human Rights Violations*, edited by Linos Alexander Sicilianos, 123-137. Athens: Ant. N. Sakkoulas Publishers, 2001.

Mehmetaj, Jonida. "The Venice Commission and its impact on the justice System". *International Conference on Research in Social Sciences and Humanities*, (2019): 1-10. Accessed

27 January 2025, https://www.venice.coe.int/files/articles/Mehmetaj_Jonida_ALB_2019_paper.pdf.

Paasivirta, Esa. "Can External Programs Influence Internal Development of The Rule Of Law? Some Observations From The European Union Perspective". *University of Pittsburgh Law Review*, C.LXXII, (2010): 217-227.

"Poland Constitutional Tribunal K 3/21". Accessed 03 September 2025. <https://cjc.eui.eu/data/data/data?idPermanent=725&trial=1>.

Poplawski, Karol. "The Role and Functions of the Mechanisms of Soft Law in International Public Law Discourse. Remarks against the Background of the Opinions of the Venice Commission". *Krytyka Prawa, Niezależne Studia Nad Prawem* 11, 3, (2019): 74-90.

"Positions at the Venice Commission". Accessed 08 August 2022. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_01_Offices&lang=EN.

Repetto, Giorgio. "The Venice Commission and the Construction of European Constitutional Law, Brief Remarks on a Recent Book by Sergio Bartole". *The Italian Review of International and Comparative Law* 1, 2, (2022): 463-470.

Socarras, Michael P. "International Law and the Constitution". *The Federal Courts Law Review* 4, 2 (2011): 1-56. Accessed 13 December 2025, <https://www.fclr.org/fclr/articles/html/2010/Socarras.pdf>.

Scholtes, Julian. "The Venice Commission and the Mental Map of European Constitutionalism". *Hague Journal on the Rule of Law*, (2025): 8-12.

Suchocka, Hanna. "Opinion On The Venice Commission On The Place Of The Constitutional Judiciary In A Democratic State". *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1, (2016): 5-18.

“The Council for Democratic Elections”. Accessed 14 March 2024. <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/council-for-democratic-elections>.

Thomas, Markert. “The Venice Commission of the Council of Europe: From Advisory Body to Actor in the Deense of the Rule of Law and Democracy (1990-2022)”. *Human Rights Law Journal* 42, 10-12, (2022): 341-369.

Valentina, Volpe. “Drafting Counter-Majoritarian Democracy The Venice Commission’s Constitutional Assistance”. *Heidelberg Journal for International Law* 76, 4, (2016): 811-843.

Venice Commission. “Amicus Curiae Brief For The European Court Of Human Rights”, CDL-AD(2025)035, Accessed 13 December 2025. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2025\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2025)035-e).

Venice Commission. “Criteria For The Appointment of Rapporteurs”. CDL-WM(2018)001. Accessed 08 August 2021, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-WM\(2018\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-WM(2018)001-e).

Venice Commission. “Rules of Procedure”. CDL-AD(2018)018. Accessed 08 August 2021. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2018\)018-e#topOfPage](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2018)018-e#topOfPage).

Venice Commission. CDL-AD(2017)031. Accessed 20 October 2025, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)031-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)031-e).

Venice Commission. CDL-AD(2016)007. Accessed 08 June 2022. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad(2016)007-e).

Venice Commission. CDL-AD(2016)026. Accessed 08 June 2022. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)026-e).

Venice Commission. CDL-AD(2012)001. Accessed 17 October 2025, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2012\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2012)001-e).

Venice Commission. CDL-AD(2011)016. Accessed 08 June 2022. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/cdl-ad\(2011\)016-e.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/cdl-ad(2011)016-e.aspx).

Venice Commission. “Guidelines Relating To The Working Methods Of The Venice Commission. CDL-AD(2010)034. Accessed 09

August 2022, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)034-e).

Venice Commission. “The Constitutional Heritage of Europe”. CDL-STD(1996)018. Accessed 28 September 2025, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1996\)018-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1996)018-e).

Venice Commission. “Revised Statute of the European Commission for Democracy through Law”. Accessed 9 August 2022. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_01_Statute.

Venice Commission. “Members of the Venice Commission”. Accessed 08 August 2022. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation.

Yolcu, Serkan. “Constitutional Courts’ Helpdesk: The Venice Commission’s Advisory Role in Constitutional Adjudication”. *ICL Journal* 16, 4, (2022): 421-445.

ANAYASA HUKUKU DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

PUBLICATION AND SUBMISSION REQUIREMENTS OF JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

1. Anayasa Hukuku Dergisi, yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir.

Journal of Constitutional Law is a peer-reviewed journal published two times in a year.

2. Dergi’de yayınlanabilecek yazılar, Anayasa Hukuku alanını ilgilendiren içerikte her türlü makale, karar incelemesi ve kitap incelemesi ile çevirilerdir. Yazıların dili, Türkçe veya diğer Avrupa dilleridir.

This is a journal of law focusing on legal issues concerning Constitutional law. Articles, case notes and comments, discussions of legislative development, book reviews and other similar type of papers which are written in Turkish and in other European languages are welcome.

3. Dergi’de yayınlanmak üzere gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

Articles that will be sent to the editor should not be published elsewhere nor be submitted to other journals simultaneously.

4. Yazılar microsoft word (microsoft office 98 ve üzeri versiyonlar) formatında (doc veya docx dosya uzantılı olarak) yazılmış olmalıdır. Ayrıca yazılar, aşağıdaki şekil şartlarına uygun olarak kaleme alınmış olmalıdır.

Kağıt Boyu: A4

Üst: 2.5 cm; Alt: 2.5 cm; Sol: 2 cm; Sağ: 2 cm

Metin: Times New Roman, 12 punto, 1.5 satır aralığı, iki yana yaslı

Dipnotlar: Sayfa altında, Times New Roman, 10 punto, 1 satır aralığı, iki yana yaslı

Articles should be submitted as microsoft word (either with doc or docx file extensions) documents (microsoft office 98 or higher versions).

Articles should be written according to the following style guidelines:

Paper size: A4

Top: 2.5 cm; Bottom: 2.5 cm; Left: 2 cm; Right: 2 cm

Text body: Times New Roman, 12 points, at 1.5 line spacing, justified

Footnotes: Times New Roman, 10 points, at 1 line spacing, justified

5. Her yazı, kaydedildiği bir CD ile ya da elektronik posta yolu ile microsoft word formatında editöre teslim edilmelidir. Yazının basılı olarak teslimi gerekmemektedir.

Softcopy of the article either on a CD or as an attached microsoft word document via e-mail should be submitted to the editor. There is no need to submit any hardcopy of the article.

6. Yazıyla birlikte yazarın (veya yazarların) adına, unvanına, çalıştığı kuruma, açık adresine, kolay ulaşım sağlanabilecek telefon numaralarına, elektronik posta adreslerine ve “<https://orcid.org>” adresinden alınacak ORCID koda ilişkin bilgiler ve fotoğraflı özgeçmişi de editöre ulaştırılmalıdır.

Along with the paper, the following must be submitted to the editor: the name, and the title of the author (authors), his/her institutional affiliation; his/her street address, telephone number (s) where he/she could be easily reached; his/her e-mail address (addresses), and the information about ORCID code which would be obtained through the web address of <https://orcid.org> and CV (should be attached photo)

7. Dergi’ye gönderilen makaleler Türkçe ve İngilizce **başlık** ile hem İngilizce hem de Türkçe **özet (öz)** kısmı içermelidir. Özet (öz) yazımında en fazla 160 kelime kullanılmalıdır.

*Papers submitted to the Journal must have **titles, and abstracts** both in Turkish and in English. Abstracts should be include up to 160 words.*

8. Dergi’ye gönderilen makalelerde, ilgili makaledeki konuyu tanımlayan Türkçe ve İngilizce uygun *anahtar kelimeler* bulunmalıdır.

All articles should be accompanied by sufficient number of keywords in Turkish (only for Turkish authors) and English that reflect the content of the article.

9. Dergiye gönderilen makalelerde **atıf dipnotları ve kaynakça** Chicago stilinde hazırlanmalıdır.

***Citation footnotes and bibliography** should be prepared in Chicago style in the articles that sent to journal.*

10. Etik ilkeler ve kurallar konusunda ‘Yayın Etiği Komitesi’nin (Committee on Publication Ethics - COPE (<https://publicationethics.org/>)) yönergelerini esas almıştır.

On the subject of ethical principles and rules, it took the directives of the Committee on Publication Ethics -COPE (COPE: Committee on Publication Ethics) as a basis.

11. Dergi’ye gönderilen makalelerin yazım bakımından son denetimlerin yapılmış olduğu ve *basılmaya hazır olarak* verildiği kabul edilir.

All submissions are regarded as ready to publish and already proofread by the author himself or herself.

12. Yayın Kurulu’nda ilk değerlendirilmesi yapılan makaleler, anonim olarak hakeme gönderilecek, hakemden gelen rapor doğrultusunda makalenin yayınlanmasına ya da düzeltme istenmesine ya da yayınlanmamasına karar verilecek ve yazar durumdan en kısa zamanda haberdar edilecektir. Tamamlanmış veya düzeltilmiş yazı, Yayın Kurulu’nca, tekrar hakeme gönderilir.

After the initial assessment of the articles is completed by the editorial board, the articles will be submitted to a peer reviewer anonymously. In accordance with the reviewer’s report, editing may be requested, the article may get published, or the article may be rejected. The author shall be notified of the decision as soon as possible. The editorial board shall submit the final, or the edited article to the peer reviewer one more time.

13. Dergi, hakemin yazarı bilmemesi esasına (*kör hakemlik*) dayanır. Hakeme gönderilecek makalelerde de yazarın kimliğine ilişkin bilgilerin gizliliği sağlanır.

All articles submitted are subject to a blind peer review. The identity of the author(s) and reviewer(s) will not be revealed to the other party.

14. Tüm Hakem Raporları, *ULAKBİM* (Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi) *Hukuk Veri Tabanı Komitesi* tarafından denetlenmesine olanak verecek şekilde 5 yıl saklanır.

All reviewer reports will be kept for five years under circumstances ULAKBİM (Turkish Academic Network and Information Center) Law Database Committee is able to examine whenever required.

15. Dergi'ye ait yeni sayı yayınlandıkça, bu sayı tek bir *PDF* kopyası şeklinde *ULAKBİM Online Dergi Takip Sistemine (ODİS)* yüklenir. Ayrıca Dergi'nin 2 adet basılı kopyası da *ULAKBİM*'a kargo ile ulaştırılır.

Each Publisher issue of the Journal will be uploded as a PDF file to the Online Journal Watch System of ULAKBİM (ODİS). Also two copies of the published issue will be delivered to ULAKBİM by cargo.

16. Dergi basıldıktan sonra ilgili sayının yazarlarına ve bu sayıda hakemlik yapmış olanlara ücretsiz olarak gönderilir.

Free copies of the published issue will be sent both to the author(s) and to the reviewer(s).